...lchen:

Aristo-
bulus.

J. G. Müller
Theol. Prof.
1837.

LUDOVICI CASPARI VALCKENAERI

DIATRIBE

DE ARISTOBULO JUDAEO.

LUDOVICI CASPARI VALCKENAERI

DIATRIBE

DE ARISTOBULO JUDAEO;

PHILOSOPHO PERIPATETICO

ALEXANDRINO.

Edidit, praefatus est, et Lectionem publicam

PETRI WESSELINGII *adjunxit*

JOANNES LUZAC.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud SAMUELEM et JOANNEM LUCHTMANS.
MDCCCVI.

Viris ingenii et literarum laude claris,

HIERONYMO DE BOSCH,

Academiae Lugduno-Batavae Curatori;

et

ERICO HUBERTO VAN ELDIK

S. P. D.

JOANNES LUZAC.

Considerantibus nobis conditionem, quâ nati sumus, duplex animo ut occurrat cogitatio, necesse est: prior est exigui vitae curriculi, quod Natura hominibus circumscripsit; altera, irrequieti illius spiritus, qui nos agitat, ut eam perpetuo comparemus rerum copiam, quae angustias mortalitatis longe superet, ac spem propemodum immortalitatis continere videatur. Quae si multa congerendi, plura quaerendi cupido possessionem divitiarum aut inanem ambitionem dominandique libidinem pro fine habeat, certe is ego sum, VIRI AMICISSIMI, *qui ejusmodi stultitiam et damnem et contemnam: Sed idem sic existimo, excelsae esse indolis istam de brevi vivendi spatio cogitationem non alere, nisi ut ne superbiamus, neve in iis rebus felicitatem nostram velut in arce collocemus, quae cum ipsâ hominum memoriâ sint periturae. Caeterum mortem non metuentibus, sperantibus etiam, mortalis ista conditio laboribus nostris sic delenda est, ut paratas nobis doctrinae, experientiae, prudentiae, sapientiae quoque (si fieri possit) opes quasi curriculo longiori destinatas credamus. Non loquor de studio laudis sempiternae, quem amorem immortalitatis appellare consuevimus, quamquam, me*

quidem judice, *vere scripsit* CICERO: Optimi cujusque animum maxime ad gloriam immortalem niti. *Quin facile concedo*, *superbiam*, *summis licet meritis quaesitam*, *inanem esse*, *si ad divinioris aurae excellentiam coelestemque sortem rumores hominum*, *opiniones vulgi*, *famae amplitudinem*, *luculentissimum denique humanitatis splendorem contendamus. Sed illam puto animi vim generosam et nobilem*, *quâ*, *brevis aevi tanquam immemor*, *eos conquirit*, *colligit*, *cumulat*, *disponit literarum*, *artium*, *studiorum thesauros*, *quibus per longissimam quoque vitam ipse non utatur*, *sed quorum omnis usus fructusque ad posteros sit rediturus; laborem autem istum indefessum tolerat*, *neque ullam*, *quae in otio est*, *sibi concedit jucunditatem*, *non adeo ut commemoratio nominis sui cum seris nepotibus adaequetur*, *quam ut ne inutiliter vixisse*, *sed*, *quantum in se esset*, *finibus divinis satisfecisse judicetur.*

Paucis, *fateor*, *igneus hic vigor est*, *et semper sese agitantis mentis industria*, *quae si cui contigerit*, *is vero literarum studiis a primâ sese adolescentiâ consecraverit*, *tum demum fieri potest*, *ut immensum percurrat campum eruditionis*, *quae cognitione Antiquitatis tam sacrae quam humanae potissimum censetur. Nam multi quidem sunt*, *qui doctrinae laude floruerunt olim*, *quive illâ etiamnum celebrantur; sed quisque in suo tantum genere gloriam appetunt*, *nonnulli etiam consequuntur. Et hic quidem*, *dum totus est in legendis scriptoribus Graecis Latinisque*, *sola verba sectatur*, *solâ elocutione capitur; res veteres*, *fata gentium*, *opiniones populorum*, *mores hominum*, *vitas singulorum*, *negligit*, *ac si unâ dicendi scribendique arte justa viri docti fama perficeretur: Ille*, *sermonis securus*, *studia Antiquitatis sic excolit*, *ut*, *in humaniori disciplinâ vitam transigens*, *si laborum suorum fructus Latinis literis consignare velit*, *barbarus propemodum habeatur: Alter*, *dum omnis elegantiae Graecae Latinaeque facultatem sibi comparavit*, *operam*, *quae vel Philologiae Sacri Codicis vel priscis Christianorum Doctoribus Graecis Latinisve legendis impenditur*, *deridet*, *cognitionem Linguae Hellenisticae suspenso naso contemnit*, *sordidumque existimat et liberali homine indignum*, *quidquid a purioris Graecismi aut Latinitatis normâ deflectat.* —

Quid plura? Neque enim Vos ii estis, Viri uterque egregiâ literarum laude clari, qui ignoretis, quanta sint eruditionis sacrae humanaeque spatia, ita ut, quamvis unis limitibus omnes ejus partes contineantur, sese invicem contingentes, alterae tamen ab oppositis alteris longe dissitae appareant.

Igitur, quod modo dicebamus, pauci sunt, qui late diffusa haec doctrinae spatia emetiantur; pauciores, qui singula curiose explorent; — qui vero tam perfecte omnes singulasque partes perlustraverint et cognoverint, ut in nullâ non habitasse videantur, ii sanequam sunt paucissimi. Et vero, si mecum memoriam recolatis illorum, quos in hanc primam nobilium in Literis Virorum classem referamus, fallor, aut tria potissimum vobis statim occurrent nomina, quibus gens Batava, donec erit, neque eruditionem prorsus aspernabitur, semper sese efferet, praeque reliquis Europae populis superba gloriabitur, — DESIDERIUS ERASMUS, HUGO GROTIUS, *et* JOANNES-GERARDUS VOSSIUS. *Ac de duobus quidem postremis, amicorum bene inter sese junctorum pari, sic dicere soleo (dico autem frequenter, ut eorum virtutes nostrati juventuti continuo sint prae oculis,) — de Grotio, inquam, et Vossio patre sic dicere soleo, ut nunquam non commovear, candidam eorum animam, et pectus generosum, et capacissimum ingenium, et immensos labores, et ingratos praesertim illorum cogitans cives.* —— *Tu vero,* HIERONYME DE BOSCH, *cui recentem etiam aliquam gloriae suae partem divina Grotii facultas poëtica debet, — Tu, si aliena a proposito scribere videar, facile meae in summos meritissimosque Viros pietati hanc culpam condonabis. Sed iidem Vos, qui hac nostrâ aetate Grotiis Vossiisque supparem novistis Virum, neque novistis tantum, sed intimâ familiaritate cognitum perspectumque habuistis,* LUDOVICI-CASPARI VALCKENAERII, *alter amicus integerrimus; alter inter discipulos dilectissimus, — Vos mihi vitio neutiquam vertetis, si, novum neque editum hactenus immensae eruditionis Valckenaerianae documentum in lucem prodens, illi obsequar studio, illi amori, reverentiae, pietati, quibus ipsum a primâ juventute suspexi, quibusque frigidum ejus cinerem adhucdum colo; —— ita tamen obsequar, ut quae vobiscum velut*

familiari sermone de illo collocuturus sum, ad praesentem illius Diatriben *quam maxime pertinere, lubentes concedatis.*

Neque enim, VIRI CLARISSIMI, Elogium (*quod dicitur*) VALCKENAERII *conscribere, hac saltem occasione, mihi in animo est. Uti fuit apud Antiquos, qui nec statuam sibi poni, nec marmore memoriam sui ad posteros propagari vellet, quum egregia facinora sibi pro omni monumento satis esse existimaret; similiter Valckenaerius, qui nec pingi se, nec fingi voluit, arbitrabatur, viri, eruditione insignis, omnem memoriam esse debere in libris, quibus conscribendis nomen suum futuris saeculis commendâsset, aut in discipulis, quos excellenti disciplinâ ad communem civium informâsset utilitatem; caetera, quae res domesticas, parentes, uxorem, liberos, amores, amicitias, lites, fortunas vel prosperas vel adverſas spectent, haud magis dignas esse, quae futuris saeculis innotescant, quam quae vel mercatoris praedivitis fuerint, vel viri cujusque in suo ordine arteve suâ spectati. Verum de his similibusque suum cuique sit judicium. Id tamen dicendum est,* LUDOVICUM CASPARUM VALCKENAERIUM *in numero fuisse rarissimorum ingeniorum, quae nullus unquam ad quietem revocat labor, ita ut non binas aut ternas de die horas studiis tribuens, sed a summo mane per continuos dies nunc hunc Scriptorem Graecum Latinumve aut Criticum recentiorem cum curâ perlegens, nunc illa adnotans, nunc adnotata digerens suoque ordine in Adversariorum libris recondens, tot collegerit, tot cumulaverit, tot disposuerit antiquarum literarum thesauros, ut, si Nestoreos vixisset annos, ne minimam quidem eorum partem in publicos usus vulgare potuisset.*

Versantur illa nimirum Valckenaerii Collectanea tum in Historiâ et Antiquitate veterum populorum, Graecorum praesertim, illustrandâ; tum in indagandis sermonis Graeci Latinique originibus, in explicandâ Graecismi naturâ, constructione, proprietatibus, usu, licentiâ, neque id universe tantum, sed speciatim de singulis orationis partibus, minimisque etiam particulis, quae tanquam

totidem nervorum fibrae excellentiam constituunt pulcherrimi corporis. Porro nullus ferme est Scriptor Graecus, nullus Grammaticus, Lexicographus, aut Atticista, ad quem illius non exstent observationes, stricturae, integri quoque Indices, qualis est Index inversus in Hesychium, alius item Index isque perfectissimus in Eustathii Commentarios Homericos, alii denique in Athenaeum, in Ioannem Stobaeum, Dionem Chrysostomum, Clementem Alexandrinum, Eusebium, omnesque propemodum Auctorum Graecorum Scholiastas praecipuos: Quapropter Scriptoris deperditi nullum erat Fragmentum, quod ipsum lateret, cujusque, simul ac libuisset, sedem aut testem non posset excitare; nullum in universâ Antiquitate cognitum viri feminaeve nomen, cujus memoria, allatis in medium testium locis, ab ipso renovari nequiret; nulla cujuscunque Dialecti forma, nulla loquendi ratio huic illive populo, civitati, vel scriptori propria, quam non haberet in promtu, adductis singulorum testimoniis.

Sed haec, VIRI AMICISSIMI, *si Deus longiorem mihi vitae concedat usuram, alibi fortasse latius persequemur. Nunc quidem id unum a nobis addendum est, ita excultum fuisse a Valckenaerio universum Literarum Graecarum ambitum, ut non solum omnes, qui* Profani *dici solent, Auctores, Historicos, Philosophos, Oratores, Rhetoras, Poëtas, Mythographos, Grammaticos legisset, lectosque et iterum lectos redegisset in locos a se confectos, unicuique proprios; sed Sacrum quoque Codicem tam Veterem, quam Novum inprimis, tum porro utriusque Codicis Libros, qui Apocryphi aut Pseudepigraphi habentur, Interpretesque illius Graecos Latinosque veteres, Patrum denique Ecclesiae eos, qui sive commendatione antiquitatis, sive eloquentiâ ingeniique dotibus, sive eruditionis laude reliquis praecellunt, Patres (inquam) Apostolicos, aut qui Patrum Apostolicorum nomine feruntur, item Justinum Martyra, Theophilum Antiochenum, Origenem, Gregorium Nazianzenum, Cyrillum, Theodoretum, Joannem Chrysostomum. Qui vero Valckenaerii Commentarios aut Diatribas vel leviter inspexerit, quis ignorare potest, quantum operae ab ipso positum fuerit in Clemente Alexandrino atque Eusebio, ita ut illius omnes Libros, hujus autem* Praeparationem Evange-

licam *fideli memoriâ velut teneret. Igitur non Linguam tantum Graecam universe noverat, uti nemo ante illum, si Henricum Stephanum, Isaacum Casaubonum, et Tiberium forte Hemsterhusium excipiamus, sed exactissime tenebat singulos vastissimi ditissimique sermonis, ut sic dicam, ramos, per suas ipsi cognitos aetates, per suos populos, sua dicendi genera, suosque colores, — ramos etiam (fas mihi sit sic loqui) insititios, — illos scilicet, qui usum ac conjunctionem cum alterâ aliquâ gente ac linguâ sapore suo indicant et gustu. Quae omnia, etsi ipsis rerum testimoniis demonstrare haud difficile foret, probare tamen supervacaneum existimo, quia in unâquaque fere Literarum classe Valckenaerius talia in publicam lucem scripta edidit, quae a diversissimae doctrinae viro profecta videantur. Quis enim, precor, cognitionem rei Grammaticae exquisitiorem desideret, quam quae in* AMMONIANIS Notis *atque Animadversionibus, a juvene (dum in Academiâ Lugduno-Batavâ studiis operam daret) conscriptis, vel quae in variis illius* HESYCHIANIS Adnotationibus *apparet? Quis aut perfectiorem requirat Graecismi notitiam, aut accuratiorem Historiae Veteris, praesertim Graecae, doctrinam, quam quae est in* Notis *ad* HERODOTUM *et* XENOPHONTIS Memorabilia Socratica, *ne dicam de hujus* Hellenicis, *quae* Notae *inchoatae, non absolutae, jacent? Quis consummatam magis et fere incredibilem scientiam purioris tum Atticismi, tum Dorismi veteris ac recentioris, formarum dein poëticarum seu in Carmine Lyrico, seu in Dialogis scenicis, seu in nativâ illâ Bucolicae Poëseos simplicitate, — quis, inquam, has Interpretis dotes luculentiores unquam vidit quam quae in editis ab ipso* Phoenissis Hippolytoque EURIPIDEIS, *in* THEOCRITO, BIONE, MOSCHO *elucent? Quibus in Commentariis, in* Hippolytéis *maxime, omnium elegantiarum poëticarum, Latinarum haud minus quam Graecarum, (quis enim intimam magis cum veteribus Musis Latinis contraxerat familiaritatem?) ditissima copia cum acerrimo pulchri bonique sensu conjuncta reperitur. Et vero hunc eruditionis poëticae colorem si magis adhuc spectari dicam in* Diatribâ EURIPIDEÂ, *in Commentario ad* Adoniazusas THEOCRITEAS Fragmentisque CALLIMACHEIS, *nihil sane adfirmaverim, quod a veritate sit alienum.*

Verum intelligo, me aliò jam tendere, quam quò destinaveram: namque in animo mihi erat, simpliciter dicere de eximiâ illâ, quam Valckenaerius in sermonem Interpretum Divinorum, item Judaeorum Alexandrinorum, insumserat operam, quae opera ab adolescente suscepta, a viro per longiorem tranquillamque vitam continuata, a sene amata etiam et ulterius perducta, longe abundantiorem perfectioremque ipsi paraverat fragmentorum atque observationum copiam, quam quae a Montfauconio aliisque collata est. —— Sed quid de ineditis loquor? Valckenaerii Adnotationes in NOVUM TESTAMENTUM, *paucae illae et breves, acumine autem et exquisitâ curâ insignes, satis demonstrant, quo Philologiam sacram in pretio habuerit, et quid in eâ egregius Criticus praestare potuisset, si uni homini datum foret, plures simul eodem tempore perficere labores, aetatisque menses et annos (ut ita dicam) duplicare. At vero non solae hae sunt* Adnotationes, *quae cultissimam Valckenaerii doctrinam istâ quoque in parte Literarum nostrarum testentur. Ut sermonis, qui Judaeis Alexandrinis proprius fuit, indolem rationemque penitius cognosceret, peculiare studium impenderat legendis tum Philoni Judaeo, tum maxime Libris illis, qui, Graece conscripti, Veteri Testamento subjungi consueverunt: quos inter cum* Commentarii de rebus MACCHABAEORUM, *atque inter hos etiam* secundus *eorum* Liber *et argumento historico et aliquâ stili elegantiâ emineret, hunc Librum selegerat, in quem* Adnotationes *de rebus ipsis, praecipue vero de sermone Scriptori proprio, et universe de Linguâ Hellenisticâ seu Alexandrinâ, conscriberet. Quoniam autem in ipso istius Libri initio, seu potius in laciniâ Libro praefixâ, Aristobulus memoratur, haec opportunitas Virum magnum eò deduxit, ut quis qualisque iste esset* ARISTOBULUS, *datâ operâ, disquireret. Qui Clementem Alexandrinum, qui Eusebium sic legerat, uti legerat Valckenaerius, acumine critico singula notans et ad trutinam examinans, — cui praeterea cognitum erat quidquid nobis superest Fragmentorum veterum, quidquid Poësis Orphica et Homerica, ad nos reliqua, aut veri habet, aut ficti pravique, — qui denique Valckenaerius esset, non poterat eam rem agere paucis. Hinc itaque nata*

est Diatribe de ARISTOBULO, Judaeo Alexandrino, *cujus a me jamjam editae caussa vobis*, VIRI SPECTATISSIMI, *breviter explicanda est.*

Scripsit nuper CHRISTOPHORUS SAXE, *Vir Clarissimus, existimant (ut audio) alii, me omnium codicum, chartarum, universae denique gazae literariae Valckenaerianae esse haeredem vel possessorem, quod cum secus sit, et ad rem meam pertineat, hunc errorem neque nunc silentio meo confirmari, neque ad posteros transire, haud aegre feret Vir, in provectissimâ etiam senectute de universis Literis optime meritus, meus item plus forte quam ex vero laudator, non aegre feret Saxius, si illum errorem, datâ hac dicendi ansâ, corrigam. — Haud semel, dum in vivis esset, significaverat Valckenaerius, quum unicus, qui ipsi erat, filius acerrimi ingenii dotes in aliud studiorum genus impenderet, quin vires animi, omnium rerum capacis, in tranquillo Literarum stadio nollet consumere, parum jucundam, imo ingratam tristemque sibi accidere cogitationem, fore aliquando, ut Bibliotheca, quam haud copiosam quidem, sed lectissimam, maximâ cum curâ, sollicitudine, ac delectatione etiam instruxerat, post fata sua distraheretur; se itaque neminem novisse, quem ejus Bibliotheca libentius vellet, speraret etiam, possessorem quam me, cujus plurium annorum usu expertus fuerat (si dixisse liceat) fidem ac reverentiam. Fuit quoque, cum sic de Codicibus suis ac Chartis sentiret. Ego vero tum quidem temporis, in foro rebusque tractandis vitam agens, de statione Academicâ deque Literis quidem Graecis docendis, quae mihi cum Jure Romano in deliciis fuerant, non in negotio, ne per somnium cogitabam; quare ante inexspectatam Valckenaerii mortem res illa eventum eo minus habuit, quod Bibliothecam in hoc quoque studiorum genere satis instructam ipse mihi identidem comparaveram. Quum vero, post extrema Viri summi fata, fors ita tulisset, ut ego nec opinus, neque admodum cupidus, ad Graecam provinciam, illi successor, vocarer, (qua de re plura dici possent, neque tamen a me hîc dicentur,) — tunc igitur lectissima Matrona, pia et optima Valckenaerii vidua, probante quin sequestre ac negotii confectore filio,*

filio, iterum mecum egit, ut unâ pecuniae summâ universam supellectilem Librariam, quae mariti patrisque fuerat, exceptis solis Historiam Patriae nostrae spectantibus Libris, mihi vindicarem: Quo facto, sic ego aere meo possessionem accepi omnium Librorum, quibus maximus decessor meus, sanguine et amicitiâ junctissimus, ad mortem usque fuerat usus; inter quos Libros non pauci immensae, quâ pollebat, doctrinae vestigia in margine paginarum gerunt. Sed vero omnes Codices, manu ejus conscripti, Adnotationes, Epistolae, aliaeve Chartae, quum illas in familiâ suâ et apud haeredes servari jussisset, transierunt ad unicum illius filium, JANUM VALCKENAERIUM, *solertissimi ingenii dotibus summo patre non minorem, et ad* STEPHANUM LUZAC, *Jano Valckenaerio adfinitate, mihi naturâ fratrem.*

Idcirco ab his Valckenaerii filio ac genero accepi quaecunque ille ad editionem, vel jam perfecta, vel tantum adfecta in scriniis reliquerat, quae quatuor potissimum erant Opera; nempe, Fragmenta CALLIMACHÉA, *ita correcta et expolita, uti ea edi voluerat; tum* Historia MACCHABAÏCA, *qui* Libri secundi MACCHABAEORUM *nomen habet; item* Diatribe de ARISTOBULO Judaeo, *quae proxime ad illum Scriptorem pertinet; denique* Hellenicorum XENOPHONTÉORUM *pars, a Libro I. usque ad Librum IV., in quo opere perficiundo totus erat Valckenaerius, quum illum mors jam fere septuagenarium occuparet. Cum his autem consummatis aut inchoatis scriptis tradidit mihi cognatus meus, Janus Valckenaerius, haud dissentiente illius adfine, fratre meo, quaecunque, inter Chartas Valckenaerianas, seu ad* Macchabaïca, *seu ad* Xenophontem *facerent. Atque adeo ex istis* Collectaneis Xenophontéis *petita fuerunt, (cum Xenophontéis in eodem* Adnotationum *Codice conjuncta)* Andocidéa, *de quibus egregius disciplinae meae Alumnus, amicus inter paucos integerrimus,* JANUS-OTTO SLUITER, *nuper in fronte* Andocidéarum *suarum* Lectionum *egit. Editis* Fragmentis CALLIMACHÉIS *ante hos sex annos fidem liberavi. Sequitur jam* ARISTOBULUS, *cui mendaci Judaeo Peripatetico, qualem Valckenaerius instruxerat et exornaverat, dum ego in scenam producendo operam meam prae-*

**

stiti, comites ipsi ac velut fratres dedi tres alios Peripateticos, Aristoxenum, Hieronymum Rhodium, Satyrum, in caussâ Socraticâ famosos. Atque hic labor, cujus suscipiendi et aliae quaedam mihi fuerunt caussae, editionem Aristobuli paululum retardavit. Geminâ operâ perfuncto consilium est Libri secundi MACCHABAEORUM *ad editionem procurandi, quâ tamen in editione taedium solitae non tantum curae, sed et digerendarum atque ordinandarum* Variantium Lectionum, *quae inter chartas jacent, erit devorandum. Verum has obrepentis mihi sensim senectutis ἀπαρχὰς Valckenaerianae memoriae libenter persolvam, dum et nonnullos studiorum meorum fructus in hoc aetatis autumno sic colligere cupio, ut muneris Academici, quod mihi, post transactam occupatissimae vitae in aliis negotiis partem, viginti jam fere annorum fuit, aliqua etiam ratio apud posteros exstare censeatur.*

Caeterum Diatribae VALCKENAERIANAE *comitem adjunxi* Lectionem, *publice a Cl.* PETRO WESSELINGIO *de eodem* ARISTOBULO, Peripatetico Judaeo, *Ultrajecti habitam. Is scilicet erat Wesselingius, qui e paucissimorum illorum numero, de quibus modo dicebam, non in uno tantum versaretur Literarum genere, sed diversas doctrinae classes maximâ cum industriâ complexus, nihil non explorâsset, quod ad eruditionem hanc humaniorem pertineret, Valckenaerio par, dispari licet ratione aliquâ, sic ut, quam hic puriori Graecismo, Musis Atticis, ac veteri Graeciae praesertim navaverat operam, eandem Wesselingius universae, quâ patet, Historiae, cadenti etiam imperio Romano, labentique sermoni Latino impenderit. In aliis horum studiorum partibus eâdem viâ insistentes, aequales sibi fuerunt, non aemuli, ut Adnotationes ab utroque in Herodotum conscriptae evidentissime probant: Quocirca in easdem etiam de Aristobulo cogitationes inciderunt: Quumque a Viro Clarissimo* MEINARDO TYDEMAN *intellexissem, a se, dum Trajecti ad Rhenum docentem Wesselingium audiret, calamo exceptam fuisse, cum pluribus aliis ejusdem Viri Magni* Lectionibus *publice habitis, illam* de Aristobulo *Disputationem, statim cupido me cepit eam cognoscendi. Verâ autem cum voluptate vidi, Wesselingium in difficili loco pror-*

sus et per omnia cum Valckenaerio sentire: Qui duorum in Literis Principum consensus uti mihi jucundissimus erat, ita existimavi fore, ut et alii eodem sensu gratissimo afficerentur. Validius enim vel ad convincendum aptius pro veritate argumentum reperiri vix potest, quam concors judicium Duumvirorum, quales fuerunt Wesselingius ac Valckenaerius, de Quaestione, quam alter, alterius nescius, eâ, quâ poliebat uterque, ingenii acie et doctrinae copiâ pertractavit: Nam in summâ illâ Wesselingianae Disputationis brevitate nullum tamen est caput, quod non ita attigerit, ut confirmatio sententiae Valckenaerianae illic non reperiatur. Igitur, quae TYDEMANNI *est humanitas et promta semper in demerendis amicis voluntas, facile a Viro Clarissimo veniam impetravi, ut illam, ex ipsius Chartis descriptam Lectionem, haud ingratum eruditis munus, cum* Diatribâ Valckenaerianâ *in publicam lucem emitterem.*

Haec erant, VIRI DOCTISSIMI, *quae, prolem decessoris amicique mei posthumam Vobis in manus tradens, dictu utilia ac prope necessaria judicabam. Ita autem dixi, ut nullo verborum ornatu, nullis stili illecebris vel lenociniis usus, (qui meus neutiquam mos est) Vobiscum magis confabulari, quam castigatam numerisque suis absolutam Epistolam scribere viderer, memor tamen eandem Epistolam, nudam illam ac simplicem, sed veracem et ingenuam, Praefationis loco fore, quae homines literatos, ad quos haec Diatribe perventura est, nominis praesertim Valckenaeriani cultores (qui magno sunt numero) ea doceat, quae mea interest ab illis haud ignorari. Neque vero mirabitur quisquam, Vos a me in fronte Libri potissimum compellatos: Nam, quum ego Viros doctrinâ insignes, quibuscum quaedam Valckenaerio fuit conjunctio, quique iidem mihi usu et amicitiâ sunt cogniti, ubique circumspicio, nemo est, cui ipse lubentius quam Vobis libellos suos donâsset, vel quibuscum pariter ego liberius colloqui fuissem ausus. Tu quippe,* ERICE-HUBERTE VAN ELDIK, *cum Wassenbergio et Ruardio, Viris Clarissimis, soli estis, quod sciam, in hac quidem Patriâ nostrâ literarum laude florentes, quos germanos Valckenaerii discipulos appellare queam: Tuque eo loco apud illum eras, ut ipsum saepe dicere meminerim, se in proventu*

optimorum discipulorum laetissimo, quales fuerunt Lennepius, Piersonus, Highius, Koenius, Bondamius, caeteri, neminem tamen vidisse, qui feliciori esset ad divinandum ingenio, sic ut, quamquam aliquando in conjectando audacior, ipsâ illâ audaciâ Tuâ, magis tamen solertissimo acumine, desperatis Theocriti aliorumque locis primus salutarem adeo medicinam adhibuisses, ut pristinae sanitati restituerentur. Tum de modestiâ, fide, caeterisque Tuis virtutibus talia referebat, quae memoriâ meâ nunquam exciderunt. Has autem virtutes vere Batavas qui amet atque suspiciat, quis Te noverit, HIERONYME DE BOSCH, *neque eodem temporis momento Tibi non fiat amicissimus. Ergo et summus Valckenaerii in Te fuit amor, qui perspectam habebat Tuam de Musis hominibusque Musarum amantibus bene merendi voluntatem plane eximiam, pectus ab omni simulatione ac dissimulatione alienissimum, tantum denique in Literas ardorem, ut ad aliud prorsus vitae genus, cum utilitate civium tuorum conjunctissimum, vocatus, illis exemplum praeberes, quorum omne officium in Literis docendis, adeoque colendis, debeat versari. Idcirco, quum Te Valckenaerius inter carissimos familiares haberet, ego vero excultam Tecum amicitiam velut haereditate ab ipso acceperim, de utroque Vestrûm,* VIRI OPTIMI, *ex animo dicere possum, me hanc* Diatribam VALCKENAERIANAM *Vobis dicare tanquam amicis,*

quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me sit devinctior alter.

Vos vicissim me benevolentiâ Vestrâ, ut adhuc fecistis, porro persequamini. VALETE.

Scribebam in Suburbano ad LEIDAM in Batavis, feriis aestivis, pridie Kalendas Septembres anni Aerae Christianae MDCCCV.

SERIES

SERIES PARAGRAPHORUM.

LUD. CASP. VALCKENAERII

D I A T R I B E

de ARISTOBULO, ALEXANDRINO IUDAEO, Scriptore *Commentarii in* LEGEM MOYSIS.

§. I. *De versibus quinque spuriis, qui proferuntur ut* EURIPIDIS.

In tot centenis versibus, quos velut ex perditis EURIPIDAE Tragoediis habemus superstites, perpauci tantum dantur, ad summum quinque, quorum mihi sit suspecta fides. Ut ex ejus Phryxo petitos hos exhibet in *Excerptis ex Euripide* GROTIUS p. 415. hinc BARNES. p. 503.

Εἴ τις δὲ θνητῶν οἴεται τ᾽ ἐφ᾽ ἡμέραν
Κακόν τι πράσσων τοὺς θεοὺς λεληθέναι,
Δοκεῖ πονηρὰ, καὶ δοκῶν ἁλίσκεται·
Ὅτε δ᾽ ἂν σχολὴν ἄγουσα τυγχάνῃ δίκη,
Τιμωρίαν ἔτισεν ὧν ἦρξεν κακῶν.
Ὁρᾶθ᾽ ὅσοι νομίζετ᾽ οὐκ εἶναι θεὸν,
Δὶς ἐξαμαρτάνοντες οὐκ εὐγνωμόνως·
Ἔςιν γὰρ, ἔςιν· εἰ δέ τις πράσσει κακῶς
Κακὸς πεφυκὼς, τὸν χρόνον κερδαινέτω.
Χρόνῳ γὰρ οὗτος ὑςέρῳ δώσει δίκην.

Decem continuos invénit *Grotius* tanquam Euripideos in JUSTINI MART. Libello *de Monarch.* Ed. *Steph.* p. 167, 168. In Edit. nuper renovatâ leguntur p. 38, 39. Sed utrobique deëst versuum quintus: horum primo hic legitur praefixus, non optime tornatus:

Ἄφθονον βίου μῆκος δίδωσι πρὸς κρίσιν.

Multo plures praefiguntur ceteris apud CLEMENTEM ALEX. *Strom.* V. p. 721, 722. hinc apud EUSEB. *Praep. Ev.* XIII. p. 684, verum tanquam ex Co-

moediâ quadam DIPHILI repetiti. Ex EURIPIDIS Phryxo quatuor horum versuum his excitat SEXTUS EMPIR. p. 275 et 279, quinque STOBAEUS in Eclog. *Canteri* p. 8. *Grot.* p. 121, ne nunc minutas adnotem scriptionum varietates, hoc modo scribendos:

Ὅςις δὲ θνητῶν οἴεται, τοὐφ' ἡμέραν
Κακόν τι πράσσων, τοὺς θεοὺς λεληθέναι,
Δοκεῖ πονηρὰ, καὶ δοκῶν ἁλίσκεται,
Ὅταν σχολὴν ἄγουσα τυγχάνῃ Δίκη·
Τιμωρίαν τ' ἔτισεν ὧν ἦρξεν κακῶν.

Nihil est in his suavissimis versibus, quod *Euripidi* minus conveniat; nihil quod non ejusdem aliis possit harum simillimis sententiis confirmari. Hîc vero non quaerimus, quid sit Euripideum, sed si quid ejus personâ videatur in reliquis de decem versibus minus dignum. Mihi, ut verbo dicam, non videntur hi quinque versus *Euripidis*,

Ὁρᾶθ' ὅσοι νομίζετ' οὐκ εἶναι θεὸν,
Δὶς ἐξαμαρτάνοντες οὐκ εὐγνωμόνως·
Ἔςιν γὰρ, ἔςιν· εἰ δέ τις πράσσει κακῶς
Κακὸς πεφυκὼς, τὸν χρόνον κερδαινέτω·
Χρόνῳ γὰρ οὗτος ὑςέρῳ δώσει δίκην.

Cujuscunque sint, eorum conditorem scripsisse crederem — *εἰ δέ τις πράσσει καλῶς*, ut censuit inter Sodales familiae Benedictinorum, qui curam gessit *Justini* renovati: correctionem non absurdam corrupit *Barnes* pravâ versione, *qui bene patitur malus:* Debuit utique converti: *Si quis vero, qui malus sit, bene rem gerat, aut utatur fortunâ prosperâ.* At ipsum illud *κακῶς* exhibent etiam *Clemens Alex.* atque *Eusebius*, alia tamen quaedam diversa, haec nimirum:

Ὁρᾶθ' ὅσοι δοκεῖτε οὐκ εἶναι θεόν,
Ἔςιν γὰρ, ἔςιν· εἰ δέ τις πράττει κακῶς,
Κακὸς πεφυκὼς, τὸν χρόνον κερδανάτω·
Χρόνῳ γὰρ οὗτος ὕςερον δώσει δίκην.

Adsunt illuc Latina:

—— —— *Si quis interea nocens*
Injuriâ peccet, habeat in lucro moram.

Comici censuit ista *Clemens*; his enim subiungit: *συνᾴδει δὲ τούτοις ἡ τραγῳδία διὰ τῶνδε, Ἔςαι γὰρ ἔςαι* &c: Suntne itaque *Diphili*? Nec *Diphili*

sunt; neque *Euripidis*, neque alius Attici Poëtae istius aetatis, aut huic proximae. Hoc si cui dictum videatur calidius, liceat saltem dixisse, *Euripidis* illos non videri. Qui vel tantillum habent harum rerum gustum, hos quinque versus exigant ad Euripideos qui praecedunt, et sentient in ipso modulo, atque in colore scribendi, magnam diversitatem. In horum primo scribens Θεὸν, in tertio, Ἔςιν γὰρ, ἔςιν, debuit et Euripideum adulterare; τὸν θεὸν substituens, ubi posuerat more suae gentis Poëta, — τοὺς θεοὺς λεληθέναι· hoc enim binis in locis *Sextus* praebet et *Stobaeus*; τὸν θεὸν λεληθέναι, exhibent *Justinus*, *Clemens*, *Eusebius*. Sed vide mihi turpem istum in Attico versu hiatum,

Ὁρᾶθ' ὅσοι δοκεῖτε οὐκ ——

nam correctoris potius esse videtur paulo doctioris, quem offendebat hiatus, illud apud *Justinum*,

Ὁρᾶθ' ὅσοι νομίζετ' οὐκ ——

cur enim huic alterum substitueretur causae nihil erat. Jam vero inter hunc versum et quinque praecedentes prope nullus est nexus: " *Quisquis putat* ,, scelera sua quotidiana Deos, vel Deum, latere, semet ipse spe pascit inani, ,, certo puniendus:" *Videte, quotquot putatis non dari Deum &c.*

Non sane nego a Graecis dici, εἶναι, et οὐκ εἶναι θεούς. Apud eundem Justin. Mart. p. 41. A. ex *Euripidis* ista sunt Bellerophonte:

Φησίν τις εἶναι δῆτ' ἐν οὐρανῷ θεούς·
Οὐκ εἰσὶν, οὐκ εἴσ'. ——

ejusdem illic versus prostat:

Εἰ θεοί τι δρῶσι φαῦλον, οὐκ εἰσὶν θεοί.

non sunt honore divino digni. Iphig. in Aul. v. 1034.

Εἰ δ' εἰσὶ θεοὶ, δίκαιος ὢν ἀνὴρ σύ τοι
Ἐσθλῶν κυρήσεις· εἰ δὲ μὴ, τί δεῖ πονεῖν;

Eurip. ap. Athenagor. p. 102.

Πῶς οὖν, τὰ δ' εἰσορῶντες, ἢ θεῶν γένος
Εἶναι λέγωμεν, ἢ νόμοισι χρώμεθα;

apud Simplicium in *Epictetum* p. 223.

Τολμῶ κατειπεῖν, μήποτ' οὐκ εἰσὶν θεοί·
Κακοὶ γὰρ εὐτυχοῦντες ἐκπλήσσουσί με.

Sic scriberem pro ἐπιπλήττουσι. Ista vel dixerunt infortunati, vel poenâ suâ Deos absolventes in ipso dramate. Hoc noverat ARISTOPHANES; sed, ut solent istius notae homines, Tragicum ob ista talia velut impium coram Atticâ plebe traduxit in *Thesmoph.* v. 457.

Νῦν δ' οὗτος, ἐν ταῖσι τραγῳδίαις ποιῶν,
Τοὺς ἄνδρας ἀναπέπεικεν οὐκ εἶναι θεούς.

Qui ad dicta etiam ejusmodi attendi satis diligenter, nusquam in Euripideis memini me legere aut in aliis Poëtis Atticis locutionem, δοκῶ οὐκ εἶναι θεούς. hinc multum distant phrases Atticae, Ζῆνα θεὸν νομίζω· ἀγαθὸν τὸν θεὸν ἡγοῦμαι, vel ἡγοῦμαι εἶναι. Nam et illud εἶναι post ἡγοῦμαι, et δοκῶ &c. per pleonasmum additur in Atticorum scriptis saepenumero, LYSIAE, p. 487,9. 494,3. 505,11. XENOPH. p. 54,39. 180,8. 363,11. male suspectum *H. Stephano* p. 17,35. etc.

Deos dari qui persuasus statuebat, dicebatur et ἡγεῖσθαι θεοὺς, et νομίζειν θεοὺς· nam, ut recte scribit ULPIAN. *ad Demosth.* Orat. I. p. 2. τὸ νομίζω, καὶ τὸ δοκεῖν, καὶ τὰ τοιαῦτα, — τάττουσιν οἱ παλαιοὶ — πολλάκις καὶ ἐπὶ τοῦ ἀληθεύειν, οὕτως οὖν καὶ τὸ νομίζω ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ κρίνω καὶ πιςεύω.

EURIP. Elec. v. 583. — ἢ χρὴ μηκέθ' ἡγεῖσθαι θεοὺς,
Εἰ τἄδικ' ἔςαι τῆς δίκης ὑπέρτερα.

ARISTOPH. Nub v. 817. — Δί' Ὀλύμπιον; τῆς μωρίας,
Τὸ Δία νομίζειν, ὄντα τηλικουτονί.

Sic scribendum puto. DION. CHRYSOST. Or. III. p. 45. c. οὐ μόνον δὲ ἡγεῖται Θεοὺς, ἀλλὰ καὶ Δαίμονας καὶ Ἥρωας. Secundum PLUTARCH. in Pericle p. 169. D. ψήφισμα Διοπείθης ἔγραψεν, εἰσαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ νομίζοντας.

Sed sit et illud legitimum, quod hoc versu legitur, quodque sequitur Ἔςιν γὰρ, ἔςιν, ex aliis, quos attigi, facile effictum; nisi scripserit secundo versu καλῶς, quod vix probabile:

—— πράττει κακῶς

posuerit oportet eodem ferme sensu, quo paulo ante *Eurip.* Κακόν τι πράσσων· contra usum veterum et *Euripidis*, a quibus de fortunâ, qua quis uteretur sive malâ seu prosperâ, κακῶς πράττειν, et εὖ sive καλῶς πράττειν conterebantur. — Sed versum paene praetermiseram, quem inter istos medium habet *Justinus*,

Δὶς ἐξαμαρτάνοντες οὐκ εὐγνωμόνως·

si verba species, sonorum nec invenustum; si sententiam, minus aptum nec *Euripidi* congruum. *Videte, quotquot putatis non dari Deum, Stulte bis graviter peccantes; Est enim profecto Deus.* Apta fuisset sententia, Ὁρᾶτε, μὴ &c. *Videte ne Deum, quem esse stulte negatis, male superbi tandem aliquando ultorem experiamini.* Illud ἐξαμαρτάνοντες utrum cum Ὁρᾶτε voluerit Poëta constructum, an cum ὅσοι, in ambiguo est. Verum forsan illud Ὁρᾶτε voluit intellectum ut suum Comici Plutus v. 215. Sed cur, obsecro, dicuntur Δὶς, *bis, stulte peccantes gravissime?* Hoc credo equidem positum ad implendum versum; nam οὐκ εὐγνωμόνως legerat in versu veteris Poëtae, nec non alterum ἐξαμαρτάνοντες· ἐξαμαρτάνειν ter minimum SOPHOCLES adhibuit Elec. 1045. Antig. v. 754. Phil. v. 94. Noster ille posuit quo sensu Judaei dicebant et Christiani ἁμαρτάνειν εἰς θεόν. — Illud vero

—— τὸν χρόνον κερδαινέτω·

(nam sic etiam *Clemens* scripsisse videtur,) nusquam invenietur apud Tragicos: significat hic, opinor, *tempus* hujus vitae, quo peccat impune, *in lucro ponat:* Χρόνῳ γὰρ οὗτος ὑςέρῳ (ὕςερον *Clem.* et *Eus.*) δώσει δίκην, *hic enim aliquando facinorum poenas dabit,* post hanc vitam aeternis suppliciis puniendus. *Tempus*, quo fruaris, *in lucro deputare*, τὸν χρόνον κερδᾶναι est apud DEMOSTHEN. Philipp. III. p. 69, §. 33. cui τὸν χρόνον κερδᾶναι τοῦτον, ὃν ἄλλος ἀπόλλυται, ἕκαςος dicitur ἐγνωκὼς, *unusquisque Graecorum constituisse, tempus istud in lucro sibi ponere, quo perit alius;* ipse autem pace fruitur, tanquam non cogitans, dum proximus ardet, incendium ad se brevi pervasurum. Multum distant locutiones nonnullae pro loquentis personâ. Secundum Epicurum HORATIUS Carm. I. Od. XI. 8. *carpe diem, quam minimum credula postero.* Od. IX. 14. *Quem fors dierum cumque dabit, lucro Adpone:* τὴν παροῦσαν ἡμέραν κέρδαινε· *nec dulces amores sperne puer.* Dicat id ipsum severus e porticu Philosophus, jubebimur, ne nobis elabatur, *oblatam occasionem occupare*, diem utiliter transigendo. Scripsit M. ANTONIN. IV. 26. κερδαντέον τὸ παρὸν σὺν εὐλογιςίᾳ καὶ δίκῃ· hinc non multum distat τὸ παρὸν εὖ θέσθαι, a GATAKERO tractatum in VI, 2. sed ab HEMSTERHUSIO explicitum in LUCIAN. p. 485; *quodcunque fuerit oblatum lucro apponere, inque rem suam convertere.* Qui unum tantum diem lucrati sibi videbantur, quo periculum evaserant, apud ACHILLEM TAT. V, p. 287, ἐκερδήσαμεν δὲ οὐδὲν ἢ μίαν ἡμέραν. τῇ γὰρ ὑςεραίᾳ &c. — Quomodocunque capias, minus cogitate positum, — τὸν χρόνον κερδαινέτω, mihi quidem in istâ videtur sententiâ, quam ab homine Tragicis Atticis recentiori in istos quinque versus conflatam arbitror. —

A 3

§. II. *Istos versus non condidisse* Justinum Martyra, *virum optimum, sed* ταχυπειθῆ.

Versus istos ut Euripideos primus exhibuit *Justinus Martyr*, *Plutarcho*, *Stobaeo*, qui tot nobis praebuere centenos *Euripidis* atque aliorum, similis etiam argumenti quosdam, omnibus quin imo Gentilibus invisitatos, aut, si quis ita velit, ab omnibus praetermissos. Nec tamen, qui paulo consideratius scripta legerit *Justini Martyris*, quantumvis in istum *de Monarchiâ* Libellum multa congesserit ficta vel interpolata Poëtarum loca, neminem facile tanget ista suspicio, vel hunc locum vel ullum alium ab ipso fuisse *Justino* confictum, quem vel unicum edolare versum potuisse tolerabilem haud equidem existimo. Si, quod dici solet, Oratores et Historicos juvenis tractavit, his tamen studiis non invigilavit severâ lege; certe sermonem Graecum ejusque elegantiam nunquam excoluit; quod non multo post fecerunt *Athenagoras* et *Alexandrinus Clemens*. Sed nec inornata quotidiani sermonis simplicitate scribere potuit *Justinus;* adeo enim ejus oratio horrida est, ut quid velit, saepe numero vix adsequaris, nedum ut rerum ille, quas tractabat magnificas, decus et pulcritudinem, jucundâ lectoribus claritate valuerit illuminare, aut versus condere, qui speciem praeferrent antiquitatis. Sed hoc si potuisset, ut equidem arbitror, facere noluisset. Et habet ille tamen, etiam primus eorum, quorum ad nos pervenerunt scripta, multos versus, praeter Oracula Sibyllina, velut *Sophoclis*, *Aeschyli*, atque aliorum, aut interpolatos absurdis emblematis, aut fictos prorsus et adulterinos. Quia facit ea res ad institutum, dicere liceat quae sentiam. Vir ille, vitâ moribusque inculpatis, Christi disciplinae, cujus, simul atque divino fuerat lumine collustratus, studio flagravit, defensor fuit ad martyrium usque intrepidus atque integerrimus. Sed idem ille Justinus eruditione atque eâ parte, qua judicamus, minus valuit; neminem tamen, ut opinor, sciens fraude circumvénit, mira tantum credendi facilitate puerilem in modum saepe lapsus. Credulitatis documenta sunt, saepius a viris antiquitatis Ecclesiasticae scientibus memorata, cellularum septuaginta vestigia solo adhuc impressa prope Alexandriam, in quibus LXX Sophi Iudaei, divinitus inspirati, separatim quisque condidissent suam versionem V. T. quae confectae stupefecerint Aegypti Regem; nec sane mirum, nam ne verbum quidem alter ab altero diversum adhibuerant. Rem adeo incredibilem ne Gentiles, ad quos exhortandos scribit, in dubium revocarent; con-

testatur bonus ille Pater, testi sibi crederent et aurito et oculato p. 17. B. ταῦτα οὐ μῦθος ὑμῖν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες· — ἀλλ' αὐτοὶ — τὰ ἴχνη τῶν οἰκίσκων ἐν τῇ Φάρῳ ἑωρακότες ἔτι σωζόμενα, — ταῦτα ἀπαγγέλλομεν. Hic facile decipi potuit a quodam Iudaeo ejus illudente credulitati, qui *error* Planco Ciceronis *judice*, X. Ep. 23. *in optimi cujusque mentem facillime irrepit.* Nec miror adeo *Simonem Magum* inventum in *Semone Sango;* quo turpi tamen errore nollem dedecorasset Apologiam I. pro Christ. (p. 58.) tot rebus in laudem Christianorum disciplinae vitaeque purissimae veris refertam. Sed omnem superat absurditatem ejus in fine Cohortat ad Gentiles p. 33, 34, narratio de Sibyllae antiquitate, de ejus antro prope Cumam sibi viso, de ejus oraculis; in quibus nollem *Justinus* absonam versuum duritiem excusasset tantâ sollicitudine: causam enim τῆς τῶν ἐνίων ἐπῶν ἀμετρίας partim aliunde repetit, partim ab iis qui olim, ut erant indocti rustici, exceperint oracula ac scripto mandaverint, δι' ἀπαιδευσίαν τῆς τῶν μέτρων ἀκριβείας ἐκπεπτωκότες. Oracula Sibyllina, quae hodie nobis supersunt, eadem pleraque legit jam Justinus. Historiae veteris illum noveram non usque adeo fuisse peritum, qui quidem scripserit Ptolemaeum Philadelphum epistolam dedisse ad Herodem Iudaeorum Regem, ubi probabilius cum aliis Eleazarum summum Pontificem memorare potuerat: Sed adeone fuit, ne quid in sanctum Patrem gravius dicam, puer in literis, ut centonem istum ridiculum Gentibus auderet commendare velut foetum filiae Berosi? adeone rerum suâ aetate gestarum ignorans, ut nescierit opus illud eodem tempore, quo vivebat, maximam certe partem conflatum a falsario quodam? Hoc tamen fatendum erit, si statuendum sit, imprudentiâ lapsum *Justinum* et deceptum quidem ab aliis, datâ tamen operâ et scientem decepisse neminem. *Justinum* vero ceterosque sequentium seculorum non adeo miror his versibus utentes, velut armis legitimis; sed *Athenagoram* miror, et prae omnibus *Clementem* mirarer *Alexandrinum*, Christianorum veterum sine controversiâ longe eruditissimum, nisi hic etiam, tanquam genuina Hebraeorum vatum et Apostolorum scripta, nugaces libellos laudasset, eodem secundo saeculo, quo nullum fuit istharumce fraudum feracius, partim a Iudaeis, partim ab hominibus Christianorum nobile nomen mentitis conflatos, in quos jure dixeris illa, quibus Jos. Scaliger claudit Epistolam inter vulgatas CXV. Haec si vera sunt, ut sunt certe verissima, quis mirari poterit, inter tot veterum Poëtarum Gentilium loca, quae Clemens nobis profert Alexandrinus, nonnulla me detexisse, spuria prorsus et adulterina?

§. III. *Ut* Lini, Homeri, Hesiodi *versus scripsisse* Aristobulum, *quibus* Clementem Alexandrinum *aliosque Scriptores Christianos deceperit.*

Richardum Bentlejum, Sanctis istis Patribus, viris optimis, haud paulo tamen perspicaciorem, atque in his ipsis fraudibus detegendis prae omnibus Criticis admirabilem, versus tamen aliquot spurii ludificari potuerunt? Inter *Callimacheos* ex incerto Poëmate quinque versus N°. CXLV. collocavit *Bentlejus*, a se descriptos ex Clem. Alex. Strom. V. p. 256. Postulat instituti mei ratio, ut totam istam *Clementis* de septimi diei sanctimoniâ pericopam huc transcribam. Haec itaque leguntur in Ed. *Potteri*, p. 713,

Τὴν ἑβδόμην ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασι· καθ' ἣν ὁ πᾶς κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων, καὶ φυομένων ἁπάντων. Ἡσίοδος μὲν οὕτως περὶ αὐτῆς λέγει,

Πρῶτον ἔνη τετράς τε καὶ ἕβδομον ἱερὸν ἦμαρ.

καὶ πάλιν,

Ἑβδομάτη δ' αὖθις λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Ὅμηρος δὲ,

Ἑβδομάτη δ' ἤπειτα κατήλυθεν ἱερὸν ἦμαρ.

καὶ,

Ἑβδόμη ἦν ἱερή.

καὶ πάλιν,

Ἕβδομον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεϛο ἅπαντα.

καὶ αὖθις,

Ἑβδομάτη δ' ἠοῖ λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος.

ναὶ μὴν καὶ Καλλίμαχος ὁ ποιητὴς γράφει,

Ἑβδομάτη δ' ἠοῖ καὶ οἱ τετύκοντο ἅπαντα.

καὶ πάλιν,

Ἑβδόμη εἰν ἀγαθοῖσι, καὶ ἑβδόμη ἐϛὶ γενέθλη.

καὶ,

Ἑβδόμη ἐν πρώτοισι, καὶ ἑβδόμη ἐϛὶ τελείη.

καὶ

Ἑπτὰ δὲ πάντα τέτυκτο ἐν οὐρανῷ ἀϛερόεντι
Ἐν κύκλοισι φανέντ' ἐπιτελλόμενοις ἐνιαυτοῖς.

eadem

eadem omnia descripsit ex *Clemente* Eusib. Praep. XIII. p. 677, 678. Sed in istum suum rerum antiquarum utilissimum thesaurum retulit etiam *Eusebius* ex Aristobuli *Judaei* Commentariis in Legem *Moysis* non pauca, quae huic soli debemus pleraque; praeter cetera, partem egregiam, illinc decerptam, praebet idem *Eusebii* liber a p. 663 — ad p. 668. In hac operis *Aristobuli* particulâ leguntur eodem ordine collocati iidem illi decem versus; duo *Hesiodéi*, tres velut *Homeri*, (omittuntur enim ista: καὶ, Ἑβδόμη ἦν ἱερή.) sequentes etiam quinque non tamen sub *Callimachi*, sed *Lini* nomine, quod animadversum etiam video a Clar. Ernesto ad *Callim.* p. 500. Ultimo versui subdit *Eusebius*: Τὰ μὲν Ἀριςοβούλου ταῦτα. Haec autem *Clemens Alex.* diligenter ad verbum ex opere *Aristobuli* transscripsit, hîc quidem non nominati: ne vel tantillum dubites, ista facient *Aristobuli* versibus apud *Eusebium* praemissa p. 667. D. Δι' ἑβδομάδων δὲ καὶ Πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν φυομένων ἁπάντων· — Διασαφεῖ δὲ καὶ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, μετειληφότες ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἱερὰν εἶναι· Ἡσίοδος μὲν οὕτως· Πρῶτον ἔνη &c. &c.

Quum olim paulo consideratius tractarem *Callimachea*, jam tum quinque versus istos, quos e *Clemente* dederat illic *Bentlejus* tanquam *Callimachi*, mihi obelo notabam tanquam spurii coloris atque adulterinos. *Clémentem* legens *Alexandrinum*, ubi huc pervenissem, qui *Callimacheis* istis aderant ut *Homeréi* versus, alter etiam Hesiodeorum plane me confirmabant in opinione praejudicatâ. Videbam enim nihil eorum, quae *Homero* contribuebantur, in *Homeri* Poëmatis reperiri, neque a *Clemente* repertum aut *Homero* in mentem venire potuisse, persuasus sentiebam. Ille versus inprimis, *Homereus* scilicet:

Ἕβδομον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεςο ἅπαντα.

Septimus erat dies, et illo (die) vel *huic* (nempe Deo) *omnia fuere perfecta*, comparatus ad *Moysis* Gen. II, 2, 3, monstrabat ceterorum originem paene reluctanti: nihil enim hactenus inveneram horum in *Clemente* simile; quem, in Veterum locis fideliter citandis accuratissimum, unicum inter Christianos veteres et genuinum styli *Platonis* imitatorem, propter fidem, eruditionem immensam, sermonis elegantiam, et pietatem faciebam sane maximi. Vir ille perdoctus non hodie duntaxat superstites ex antiquitate scriptores, sed et scripta centena perdita nobis studiosissime legerat, antequam coelitus

collustratus Christi disciplinam amplecteretur; in qua quantum profecerit vel unicus monstrabit libellus, *Quis dives sit salvandus*, ingeniosissime, sic tamen scriptus, ut absque ullâ eruditionis ostentatione Dei spiret amorem Christique. Sed ut illuc redeam, unde me Theologi veteris amor longius abducere potuerat, postea, cum deprehenderem apud *Clementem*, qualia legeram in Justini Martyris libello, partim etiam eadem, spuria loca non pauca, excitata tanquam genuina, *Aeschyli*, *Sophoclis*, *Diphili*, et aliorum, necdum dubitavi de fide *Clementis*. Tandem, posteaquam ad istam pervenissem, in *Eusebii* Praepar. partem, *Aristobuléa* complectentem, in hoc *Aristobulo*, homine Iudaeo, Clemente, Justino, Christianisque omnibus antiquiore, literatarum fraudum architectum laetus, fatebor enim, deprehendebam. Malebam quippe mendacem Iudaeum ut fraudulentum agnoscere, (fraus enim et haec dicenda est,) quam Christi nomen et vel minutissimae fraudis inimicam illam excellentem Christi philosophiam professos. Atque ita tandem statuebam, si quid Christiani scriptores hac in re peccassent, peccasse viros bonos hac in parte credulitate quadam suâ deceptos, qui homini Iudaeo fidem adhibentes incaute loca velut genuina transscripsissent ex *Aristobuli* Commentariis, quae is ipse confinxisset eum in finem, ut cum *Moysis* illa legibus divinis compararet, atque illinc sua quaevis optima Gentiles derivasse demonstrare conniteretur. Hac quidem in re similibusque veteres etiam Christiani literati ἀνθρώπινά μοι δοκοῦσιν ἁμαρτεῖν, nec valde culpandi habent ubique terrarum imitatores. Legimus enim et veneramur multa tanquam genuina eorum scripta, quorum nomina praeferunt; et multa tamen nobile nomen mentiuntur. Credo equidem nonnullis mirum videri, quod cogitate scripsit de Latinis aliquot scriptoribus classicis Jer. Markelandus in *Explicatione Vett. aliquot Auct.* p. 261, quodque ad multa alia transferri posse videtur.

Sed si *Clemens Aristobuli* verba, etiam ubi illum non nominat, transscripsit et cum orbe literato tanquam sua communicavit, quem libenter fraudis absolvebam, erit tamen Philosophus Alexandrinus alterius affinis culpae, quae major etiam in illo censeri poterit quam videretur in aliis. Hactenus disputata, pleraque, ni fallor, aliis indicta, verba tamen duntaxat, ut vim quamdam accipiant, fiantque hominibus eruditis probabilia, demonstrationis indigent.

§. IV. Clementem Alexandrinum *ex* Aristobulo *multa descripsisse, etiam non nominato, quin etiam versus ut* Orphei *ab illo confictos.*

Quod ultimum dicebam de *Clemente,* hac nititur ratione. *Clemens Alexandrinus* aliique, hac etiam in re, velut signiferum, Iudaeum istum *Aristobulum* secuti, in eâ fuerunt, ut notum est, opinione, nobis prorsus improbabili, ut crediderint, Graecos scriptores etiam vetustissimos, si quid habeant prae ceteris eximium, id illos omne derivasse de Libris nostris Sacris Foederis antiqui. Comminiscuntur, hoc quidem non absurde, cum *Aristobulo* apud Eusebium *Praep.* pag. 664. A. Graecam conversionem, antiquiorem vulgo notâ, qua Gentiles isti potuerint uti. Legerant tamen Patres illi Christiani mendacissimum libellum veteris Iudaei Aristeae, vel Aristaei, a Josepho, velut in transcursu citati Ἀρχαιολ. XII, c. 2, §. 11. f., qui totum tamen, alienis quibusdam omissis, prope descripsit ad verbum, neque *Hodio*, nec aliis ad *Aristeam* satis accurate collatus. Istius *Aristaei Demetrius Phalereus*, ed. Hod. p. v. cur nec Poetae neque Historici nec alii Scriptores divinam legerint Iudaeorum legem, dat Regi rationem prorsus mirificam. Legerant in eodem libello, hinc apud *Josephum*, de *Theopompo* et *Theodecte* Tragico narrata; causamque adeo, cur ille ad certum tempus mente fuerit motus, hic glaucomate laboraverit; nam p. xxxv, pro ἀπεγλωκλώθη, non ἀπεγυιώθη, sed legendum ἀπεγλαυκώθη. Nobis illa quidem Iudaei absurda videntur mendacia; ipsis forte poterant probabilia videri. *Clemens,* ut efficeret probabile, de libris Gentiles *Moysis* et Prophetarum dicta quaedam sua sumsisse, non illud mirum esse scribit; nam Poëtas, Oratores, Historicos, Philosophos, sententias, versus etiam aliquot interdum continuos, quin integros quoque libros, sibi invicem fuisse suffuratos; et, ne temere furti videretur illos insimulasse, ipsorummet inter se verba componit L. VI. *Strom.* a pag. 738 — ad 752, atque ex istâ comparatione quod volebat nititur conficere. In horum multa conveniunt illud Longini π. Ὕ. Sect. XIII, 9. ἔστι δ' οὐ κλοπὴ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' — ἀποτύπωσις, quaeque scribit Macrobius Saturnal. VI, c. 1. p. 527. H. Stephanus V. Schediasm. XIII. Sed id nunc non ago, resque ipsa negari non potest, luculentis Poëtarum exemplis ab *Athenaeo* demonstrata II, p. 43. F. III, p. 84. B. VI, p. 262. D. E. X. p. 454; datâ autem operâ a Porphyrio apud Euseb. *Praep. Ev.* X. p. 464 — 468. Veritus autem *Porphyrius*, ne, dum alios accusat, teneretur ipse furti mani-

festus (cur in hanc sententiam loqueretur p. 467. D, habuit ille suas procul dubio rationes). Auctores commemorat, qui ex professo egerint de Veterum furtis. Horum ne unicum quidem a *Clemente Alexandrino* in isthac operis sui parte commemorari, mirum mihi, fateor, accidit; fieri tamen potest, ut horum aliquo satis familiariter fuerit usus. Certe si haec furta sunt dicenda, quae tam diligenter pervestigavit, de se forsan etiam *Callimachéa* dixisse potuisset:

οὐκ ἀπὸ ῥυσμοῦ
Εἰκάζω· Φωρὸς δ' ἴχνια Φὼρ ἔμαθον.

Nam et aliorum, quae nihil huc faciunt, et istius, quem dicebam, *Aristobuli* non nominati multa *Clementem* descripsisse jure suspicari licet. Si libri moles cogitetur, exiguam inde partem excerpsit *Eusebius* retulitque in suam *Praeparationem Evangelicam*. In istis autem paucis *Eusebianis* Excerptis ex *Aristobuli* Commentariis detexi nonnulla, quae *Clemens* ad verbum in sua *Miscellanea* sive *Stromata* transtulerit, Auctoris omisso nomine, quem tamen aliquoties etiam laudat. Quae supra protuli ex *Clemente*, omnia Aristobuléa, luculentum praebent hanc in rem exemplum; alia dabit CLEMENS L. VI. p. 810, 5, &c. p. 813, 4. &c. 20. collatus ad ARISTOBULI locum apud EUSEB. XIII. p. 667. Quae habet CLEMENS p. 755, 25 &c. p. 756, 3 &c. utiliter ad alium conferri potuerant locum *Aristobuli* apud EUSEB. *Praep.* VIII, p. 376, 377, 378. Sed illic tamen, et p. 755, 33. in transcursu memorat *Aristobulum Clemens*; quem ut certe constat novem istos versus spurios ex *Aristobulo* descripsisse, sic vix dubito, quin eidem, Orphicorum versuum quorundam conditori, vel interpolatori, praeter alia loca, versus etiam non paucos debeat sub *Orphei* nomine laudatos.

De nonnullis id etiam constat ex isto quantivis pretii fragmento Operis *Aristobuli*, nobis in EUSEBII *Praeparat. Evang.* servato p. 663. et seqq. Praeter cetera leguntur in isto fragmento unus et quadraginta versus velut ex *Orphei* Poëmatis τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον αὐτῷ λεγομένων, quos ANDR. CHRIST. ESCHENBACHIUS in *Epigene* seu *Comment. de Poesi Orphicá* ab homine Iudaeo partim fictos, partim interpolatos esse, docte monstravit p. 140 et seqq. Iudaeum istum *Aristobulum* esse merito suspicatus p. 148; ut mirer, cur adeo populari recusaverit adsentiri I. A. FABRICIUS *B. G.* Lib. III, c. XI. p. 281. Sed non videtur animadvertisse Doctiss. ESCHENBACHIUS, de versibus istis ab *Aristobulo* confictis aut interpolatis sic nonnullos descripsisse *Clementem*, ut in describendo tamen fraudem Iudaicam animadvertisse videa-

tur, quaeque nimis illam perspicue patefacerent, intermedia quaedam idcirco praetermisisse. In Protreptico quidem CLEMENS p. 63. septem dat versus ex Orphicis non interpolatis; septimo versui, sive istis

— μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο ἄνακτα·

subiicit velut initium sequentis versus,

'Αθάνατον·

in eâ voce subsistens, εἶτα, inquit, ὑποβὰς διαῤῥήδην ἐπιφέρει,

Εἷς ἐς' αὐτογενὴς, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται·

qui versus in Orphicis ab *Aristobulo* non interpolatis proxime sequebatur post vocem ἄνακτα. Similiter exhibet versus tres CLEMENS; eâdem adjectâ voce Strom. V. p. 723, 9. Sed legit et Orphica genuina (sic voco lecta a Scriptoribus etiam Gentilibus et laudata) *Clemens*, quaeque dederat in Commentariis a se ficta Iudaeus vel interpolata. His ille versum interjecerat a Clemente lectum,

'Αθάνατον, παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τοῦδε φαείνει·

Sed offendit, opinor, *Clementem* ab *Orpheo* clara nimis Mosaicae Legis hic et inferius facta mentio: παλαιὸς enim λόγος est ὁ θεῖος νόμος, lex divina, ab *Orpheo Aristobuli* versu secundo memorata, quem doctus ille Iudaeus artificiosâ fraude, tertio leviter ad hunc accommodato, confinxit.

§. V. *De Orphicis quibusdam ab* ARISTOBULO *fictis, quibus Moysis fit, et Legis, aliarumque rerum Palaestinarum mentio.*

Quos habet quinque continuos CLEMENS *Strom.* V. p. 723, 13 &c. illos ab *Aristobulo* mutuatus, 'Ορφεὺς, inquit, καὶ ταῦτα λέγει περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀόρατον αὐτὸν μόνῳ γνωσθῆναι ἑνί τινι φησὶ τὸ γένος Χαλδαίῳ· εἴτε τὸν 'Αβραὰμ λέγων τοῦτον, εἴτε καὶ τὸν υἱὸν τὸν αὐτοῦ, διὰ τούτων,

[Οὐ γὰρ κέν τις ἴδοι θνητῶν μερόπων κραίνοντα,]
Εἰ μὴ Μουνογενής, τις ἀποῤῥὼξ φύλου ἄνωθεν
Χαλδαίων· ἴδρις γὰρ ἔην ἄςροιο πορείης, &c.

Praeter istos eadem pagina et sequens novem versus exhibet velut Orphicos partim factos ab *Aristobulo*, partim interpolatos, quibus falsarius ille Orphea facit verbis quidem Graecis, sed sententiis Palaestinis, adumbrantem Dei Israelis *tremendam majestatem*, qualem suo more scribendi pingere solebant Hebraeorum vates. Sed inter hunc versum,

> Ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων, καὶ μέσσατον, ἠδὲ τελευτὴν,

atque inter istum,

> Ἄλλως οὐ θεμιτόν σε λέγειν· τρομέω δέ τε γυῖα·

hos legerat Clemens intermedios:

> Ὡς λόγος ἀρχαίων· ὡς Ὑδογενὴς διέταξεν,
> Ἐκθεόθεν γνώμαισι λαβὼν, κατὰ δίπλακα θεσμόν.

Cur omiserit istos, cui tandem nostrûm poterit esse dubium? Nec enim videtur sibi persuadere potuisse *Clemens*, *Orphea*, Poetarum Graecorum patrem, tam disertam *Moysis* Legisque duabus in tabulis exaratae fecisse mentionem, uti δίπλακα θεσμὸν recte *Jos. Scaliger* interpretatur δίπλακα δέλτον θεσμῶν. *Moyses* enim — πλαξὶν νόμον Διπλοῦν ἐδέξαθ' ut canit *Gregorius Nazianz.* T. II. p. 212. B. *Undis extractus*, et velut *enatus*, *Moyses* est Ὑδογενὴς, ut Jos. Scaliger vulgatam vocem ὑλογενὴς jam emendandam docuit in notis, quas Henr. Stephanus *Poësi* suae *Philosophicae* subjecit p. 218. et suspicabatur aliquando Casaubonus *Anim. in Athen.* p. 130. f. id ipsum Ὑδογενὴς restituendum in gripho veteri, quo cochlea, velut *sylvae filia*, dicitur Ὑλογενής, quod et vidit Davis. in *Ciceron.* de Divin. II, c. 64. — Ut illic *Moyses* Ὑδογενὴς, sic paulo ante a Iudaeo suae gentis Patriarcha dictus videtur Μουνογενής. — Dubitat *Clemens*, utrum Μουνογενὴς ab *Orpheo* Pater dicatur Abrahamus, an filius: Nisi, quam celebrat, τοῦ μονογενοῦς in rebus astrologicis peritia secundum Veteres, quorum loca Grotius collegit ad Evang. *Matth.* V, 31, uni praesertim conveniret Abrahamo, superesse quaedam poterat dubitatio: Certe ὁ ἀγηπητὸς, Isaacus, proprie fuit patri suo μονογενὴς, יחיד. Neque absurda est sententia P. D. Huetii *Demonstr. Evang.* Prop. IV, p. 219, qua haec etiam accipit de *Moyse*. Certe Abrahamus, ipse Χαλδαῖος, dici non poterat commode ἀποῤῥὼξ φύλου ἄνωθεν Χαλδαίων, et viderat Deum *Moyses*. Jos. Scaliger, in Fragmentis Veterum selectis Operi de *Emend. Temp.* subiectis, ultimo loco posuit sex istos, meo quidem arbitratu confictos a Iudaeo, versus, velut

Orphei. Notis in ista Fragm. p. 48, ad vocem Μουνογενὴς profert *Scaliger* verba quaedam velut PORPHYRII, quibus Κρόνος — ὃν οἱ Φοίνικες Ἰσραὴλ προσαγορεύουσι, — dicitur υἱὸν ἔχων μονογενῆ, ὃν διὰ τοῦτο Ἰεοὺδ (Phoenices) ἐκάλουν. Speciose *Scaliger*, in Ἰεοὺδ Isaacum, in Ἰσραὴλ putat adumbratum Abrahamum; nec de re ipsâ dubitari potest, quin sit ex historiâ verâ Moysis quomodocunque derivata. *Porphyrium* etiam testem laudans, *Scaligerum* in his sequitur S. BOCHARTUS *G. S.* II, L. II, c. 2. p. 711, 712. Duplex est in his error: Non enim, quae proferunt, verba sunt *Porphyrii*, sed PHILONIS BYBLII; ἐκ τοῦ πρώτου συγγράμματος τῆς Φίλωνος Φοινικικῆς ἱςορίας, ut ait EUSEB. *Praep. Evangel.* IV, p. 156 D. ubi leguntur eadem, quae dederat ex eodem *Philone* EUSEB. L. I, p. 40. B. C. Hoc utentes loco ex p. 40, quid in errorem impulerit liquebit attendenti: *Porphyrius* hîc tantum commemoratur tanquam qui suo testimonio *Sanchuniathonis* antiquitatem et veracitatem laudaverit; eam in rem verba dederat EUSEBIUS *Porphyrii* p. 31, ex opere contra Christianos; et in ejus opere superstite περὶ Ἀποχῆς, II, §. 56. fit ejusdem *Sanchuniathonis* mentio ejusque interpretis *Philonis Byblii*. Remanet hic tamen aliquid impediti, nam istius operis partem faciebant secundum *Eusebium* τὰ περὶ Ἰουδαίων, in quibus, nec mirum, Historici laudabat veracitatem *Porphyrius*; et hunc nostrum *Philonem* ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι laudat ORIGENES c. *Cels.* I, p. 13. Alterum errorem *Scaligeri* non nominati mihi recte videtur emendasse GROTIUS in fine longioris adnotationis ad Evang. *Matth.* V, 31, ubi, *ego*, ait, *magis credo* Ἰσραὴλ *errore apud Eusebium scriptum pro* ἶλ, *quia tali compendio* ἶλ *Graecis Christianis* Ἰσραὴλ *notabatur.* Id ipsum dubitanter statuit P. D. HUETIUS *Dem. Ev.* Prop. IV, p. 116. Etiam, ante quam *Grotii* mihi nota esset correctio, vidi *Philonem Byblium* scripsisse: Κρόνος τοίνυν, ὃν οἱ Φοίνικες Ἦλον (illinc formari facile potuit ιηλ, id est Ἰσραὴλ compendifactum,) προσαγορεύουσι. Graecorum Κρόνον sic semper in antecedentibus, nomine Phoenicio in Graecum morem inflexo, Ἦλον dictum recordabar; p. 36, c. ubi Coelum e Terra generasse dicitur Ἦλον, τὸν καὶ Κρόνον· p. 37, B. οἱ σύμμαχοι Ἤλου, τοῦ Κρόνου, Ἐλωεὶμ [אלהים, *Bocharto* p. 707, 46] ἐπεκλήθησαν. p. 38, B. ὁ Ἦλος, τουτέςιν ὁ Κρόνος. Apud DIODOR. SIC. I, p. 143, 85, *quam Stellam Graeci* Κρόνον, *Chaldaei* καλοῦσιν ἥλιον. ubi Ἦλον, aut Ἧλον, scribatur, an cum *Wesselingio* Βῆλον, perparum refert. Orientales enim literae, אל Ἧλ aeque ac Ἦλ efferri, scribique a Graecis potuerunt suo more Ἦλος aut Ἧλος. — Sed ut *Saturni* nomine designari potuerit Abrahamus, et Historiae sacrae veritas istis Orientalibus nugis adumbrari, nihil ista tamen adeo facere censuerim ad *Aristobuli* versum,

Εἰ μὴ μουνογενής τις, ἀποῤῥὼξ φύλου ἄνωθεν Χαλδαίων·

quem sic arbitror interpungendum, atque a *Grotio* recte conversum:

Unigena ille nisi, Chaldaeo sanguine cretus.

ut, εἰ μὴ μουνογενής τις, ipsi sit idem ac εἰ μὴ εἷς μόνος· eleganti figurâ dictus, ἀποῤῥὼξ φύλου ἄνωθεν Χαλδαίων· *Suidas* in Ἀποῤῥῶγας — Ἀποῤῥὼξ, καὶ γένους ἀπογονή· Οὗτος δὲ ἦν ἄρα Ἐριννύων ἀποῤῥώξ. Hoc cujuscunque sit sumtum ex ARISTOPHANIS in Timonem dicto Lys. v. 813. *Demades* apud ATHEN. III, p. 99. D. Samum vocat Athenarum ἀποῤῥῶγα, *coloniam a matre velut avulsam:* in Oraculo apud LUCIAN. T. II, p. 247, Ἡ δὲ προφητείη Δίης φρενός ἐστιν ἀποῤῥώξ, ubi Διὸς versum pessumdaret. —

Satis mirari nequeo maximorum virorum, quos nominavi, de his versibus ab homine Iudaeo, sed eruditissimo, fictis judicia diversissima. *Jos. Scaliger*, ex quo hos paucos se versus excerpsisse scribit, *praestantissimum* vocat p. 48 *fragmentum Orphei de vero Deo Hebraeorum:* τὸν ὑδογενῆ ubi restituit, p. 49, *sed mirum*, ait, *unde* horum *notitia Orpheo, aut Onomacrito.* Legis tangens divinae tabulas, *unde*, ait, *Graecus homo haec scivit?* Magno labore fesso non vacabat haec exigere consideratius; meditatus enim verum vidisset. *Grotius*, sub finem adnotationis perdoctae, *Orpheus*, inquit, *quem in Aegypto fuisse docet nos Diodorus Siculus, ibi de Abrahamo deque Mose ea intellexit, quae deinde aut ab ipso, aut (quod Tatiano placet) ex ipsius libris ab Onomacrito in versus relata sunt.* Si hominum ingenia capitalia sic a Iudaeo, non credulitate suâ peccante, sed datâ operâ fraudulento, potuerunt in errorem induci, quid tandem de ceteris est judicandum, sanctorum inprimis Patrum, quos vocant, admiratoribus? Horum eximendus numero, cujus diversissimum fuit judicium, P. D. HUETIUS *Dem. Evang.* Prop. IV, p. 218, ista scribere non dubitavit: " Quae ex Orpheo attulerunt Aristobulus „ Peripateticus apud Eusebium, Justinus, Clemens Alexandrinus, Cyrillus et „ alii, ea prorsus videntur a veteribus Christianis conficta, et ex sacrorum „ Codicum segminibus consuta. — Tam infabre haec interpolata sunt, ut fraus „ manifesta sit, suamque novitatem prodat." Recte quidem ille fraudem in his manifestam agnovit; sed non debuerant *Huetio* conficta videri *a veteribus Christianis*, quippe quae praeter Christianos attulisse scribat apud *Eusebium* *Aristobulum:* Hic enim Iudaeus Christianos, meâ quidem sententiâ, hujus criminis absolvet, Christianis omnibus antiquior, cujus aetatem ista scribens non attendebat *Huetius*.

§. VI. *De*

§. VI. *De Iudaeis quibusdam Graeciensibus fabulatoribus, etiam iis, qui, visi non Iudaei, de rebus scripsêre Iudaeorum.*

Ad multa utile videbatur futurum, si de *Aristobulo* dicerem explicatius, quam fuit ab aliis factum; sed, ut illuc via muniatur, scrupulus, qui nonnullis inhaerere posset, removendus est; alia etiam nonnulla praemittenda videntur. Aliquoties jam fraudum insimulavi literatum Iudaeum *Aristobulum*, eumque conditorem vocavi versuum Orphicorum, aliorum quoque, qui nonnulli satis sunt probabiles atque elegantes. Horum prius nemini videbitur indignum ingenio Iudaico, qui vel solas legerit fabellas quasdam, libris Apocryphis insertas, aut Codici Pseudepigrapho V. T. a *Io. Alb. Fabricio*, aut additamenta in libris sacris *Estherae*, *Iobi*, *Proverbiorum*, *Danielis*, *Jeremiae*; qui ad historiam L. I. *Maccab.*, veteri dialecto Iudaeorum vere narratam, exegerit Epitomen historiae rerum a Iuda Maccabaeo gestarum, quam exhibet liber II. *Maccab.* si stylum spectes, eleganter, ut a Iudaeo, scriptus; si res narratas, mendaciis plenus. Vera sit partim historia, quod suspicor, Libro III, qui dicitur *Maccab.* narrata; sed huic insertas Epistolas sub nomine Ptolemaei Philopatoris comparet mihi quis, harum rerum sciens, cum epistolis velut ab Artaxerxe scriptis, quae Graecis *Estherae* additamentis sunt interpositae, et mecum fatebitur in eodem illas cerebro confictas. Relegat quis Epistolas *Salomonis* Regumque Aegypti Tyrique ἀμοιβαίας, quas ex *Eupolemo* protulit *Alexander Polyhistor*, hinc transscripsit Eusebius in librum IX. *Praepar. Ev.* p. 448, 449, ab aliis etiam memoratas, similis ingenii Iudaici foetum existimabit. Sed Poëtam forte Iudaeum Graeciensem quis miretur? Non mirabitur, qui legerit *Ezechielis* Iudaei Tragoediae, senariis saepe hiantibus et claudicantibus scriptae, reliquias. Plus quam viginti hexametros ex poëmate cujusdam *Philonis* de rebus Hierosolymitanis profert Eusebius in *Praep.* p. 421, 22. 430. 452, 53. quibus Abrahami, Jsaaci, Jacobi, Josephi fit mentio; et in hac luce hunc Poëtam Iudaeum fuisse dubitaremus? Idem censeo de *Theodoto*, Poëmatis περὶ τῶν Ἰουδαίων scriptore: versibus non invenustis quos inde sumtos exhibet Eusebius p. 426—429, historia Jacobi filiorumque ad Libri sacri ductum satis probabiliter enarratur. Cur nihil horum, si fuere Gentiles, profert *Josephus*? Dedit *Alexander* ista *Polyhistor* in sua de Iudaeis Συντάξει, a *Josepho*, dum Romae habitaret suasque conderet Historias, lecta. *Theodotum* forte quis esse suspicetur; quem nominat in transcursu *Josephus* inter Gentiles, qui

Iudaeorum fecerint mentionem, c. *Apion.* I. c. 23. sed ista suspicio quo nitetur fundamento? Ab eodem *Josepho* 'Αρχ. I, c. xv. ex *Alexandro Polyhistore Cleodemus* memoratur *Propheta*, ὁ καὶ Μάλχος, ὁ ἱςορῶν τὰ περὶ Ἰουδαίων, καθὼς καὶ Μωϋσῆς ἱςόρησεν ὁ νομοθέτης αὐτῶν. Cleodemus hicce Propheta, si sic enarravit Mosaica, fuit certe Iudaeus. Sed et historici *Hecataeus*, *Eupolemus*, *Artapanus*, *Demetrius*, *Aristeas*, meo quidem arbitratu, fuerunt omnes religione Iudaei, seu his nominibus inter populares fuerint noti, seu nomina mentiti; quod de *Hecataeo* jam suspicatus est Ios. Scaliger, firmavitque Bentlejus in addendis in *Epist. ad Io. Mill.* p. 93, uterque hac in re sequutus judicium *Herennii Philonis* apud Origen. *c. Cels.* I. p. 13. f. Meae similem suspicionem in mentem venisse video Richardo Simonio in *Hist. Crit.* V. T. II, c. 11. De *Eupolemo* et *Demetrio* testem profero Eusebium *Hist. Eccles.* VI, c. xiii. ubi *Clemens Alex.* meminisse dicitur Φίλωνος καὶ 'Αριςοβούλου, 'Ιωσήπουτε, καὶ Δημητρίου καὶ Εὐπολέμου, Ἰουδαίων συγγραφέων. conf. Hieronymus *de Viris Illustr.* in *Clemente* c. 38. De *Numenio* Pythagoreo, quae, praeter ceteros, plurima tradunt Origenes c. *Cels* L. I. p. 13. L. IV. p. 198, 199, Eusebius *Praep. Ev.* IX, c. VIII et alibi, aut hunc Iudaeum fuisse, aut ista certe persuadebunt a Iudaeo scripta sub nomine Philosophi Gentilis, de quo Jonsius egit *Hist. Phil.* III. c. X. §. 4. praeter cetera, nomina *Numenii* etiam atque *Eupolemi* Iudaeis convenire, liquet ex I *Macc.* XII, 16. XV, 15. VIII, 17. Graeciensem Iudaeum decent, quas *Numenius* dedisse narratur ab *Origene* plurimas, Mosaicarum legum explicationes Allegoricae; quibus, ut notum est, adeo luxuriavit, ille saepius a Christianis dictus Philosophus Pythagoreus, Alexandrinus *Philo*, specimen illud Iudaei Graece perdocti, rerumque veterum valde periti; viri praeterea boni, prudentis, laboriosi, neque more suae gentis, in historia, si conferatur ad *Iosephum* aliosque, fabulatoris.

§. VII. *De* Aristobulo, *ejusque* in Legem Moysis Commentariis, *spuria multa complexis; et a Iudaeo conficta.*

Postquam Ios. Scaliger Animadv. in *Eusebii Chronolog.* ad N. MDCCXXXIV. monuisset, *Aristeae* libellum a Iudaeis esse Hellenistis confictum, superiore seculo, hujus etiam [octavi supra millesimum] initio, animose fuit inter homines literatissimos agitata lis notissima super Historia conditae versionis Alexandrinae Librorum *Moysis* ceterorumque divinorum. Quam ab ejus ingenio

forte quis non exspectasset, sententiam acriter tueri voluit Is. Vossius. Tandem litem victor composuisse videtur, indignante *Vossio*, vir Eruditissimus Humfredus Hodius. In controversiam hanc vel in primis venit *Aristobuli* locus apud Clementem Alexandrinum partim, plenius lectus apud *Eusebium*, a *Scaligero* primum, ab aliis deinceps adhibitus. Horum vero, qui *Aristobuli* sibi sumsere verba quaedam, de duplici Graeca versione librorum Hebraicorum agentis, pro sua quisque sententia vexanda, nemini venit in mentem, ut ante quidquid superesset sub *Aristobuli* nomine pensiculatius exigerent, quam definirent quid sibi de ejus opere videretur sentiendum; multo minus, ullum eorum ista tetigit suspicio, quae mihi fuit subnata simul atque *Homero, Hesiodo*, aliis, versus illum supposuisse vidissem adulterinos. Hac, opinor, difficultate se Is. Vossius expedire vix potuisset. Is, in sua Dissert. *de Translatione LXX Interpretum, Aristobuli* tantum meminerat in transcursu; sed, quum hujus testis hac in re veracitatem elevare, nec satis considerate, coepisset Rich. Simonius *dans son Histoire Critique du V. T.* L. II. c. 2. et contra Waltonum disputans, L. III. c. 23. huic paucis respondit Is. Vossius *Respons. ad Objecta Criticae Sacrae* p. 128. Cum vero *Simonio* hac in re Hodius adstipularetur, edita primum (anno 1684) *Dissertatione contra Historiam Aristaeanam;* quodque *Simonius* velut aliud agendo tantum tribus verbis dixisset, argumentis *Scaligeri* in nova luce collocatis, partim aliis adhibitis, demonstare suam sententiam conatus; horum praecipua, velut *ab Oxoniensi juvene scripta*, sibi sumsit *Is. Vossius* satis arroganter refutanda in *Appendice Observat.* ad *Pomponium Melam*, Londini (1686) primum vulgata. *Hodius* tandem renovata, partim etiam amplificata, sua Dissertatione, in operis de *Bibliorum Text. Original.* (1705, ed.) Libro I, c. 9. nec in sua super *Aristobulo* sententia mutatus a priori, Vossianas responsiones expendit. Idem propemodum hac in re cum *Hodio* sensit Anton. van Dale, in sua Dissert. super *Aristea*, eodem anno vulgata, c. 28, hic quidem, dudum lecta *Hodii* Dissertatione, incogitanter nonnulla scribens, neque, si spectes illius eruditionem atque in singulis rerum momentis examinandis diligentiam, cum Anglo Theologo facile aequiparandus. Hic vero, si detexisset in Iudaeo *Aristobulo* spuriorum versuum conditorem, Graece tamen perdoctum, rerumque veterum scientissimum, incommodum suae sententiae testem velut falsi convictum rejecisset, neque eo fuisset vir Eximius prolapsus, ut seculo post Christum natum secundo istos in Legem *Moysis* Commentarios sub *Aristobuli* nomine conditos et confictos suspicaretur; qua in sententia sibi vel praeeuntem habuit e Gallis, vel adstipulatorem *Simonium*, inter Batavos *Ant. van*

Dale. Haec mihi sententia saepius Aristobuléa consideranti semper visa fuit ab omni verisimilitudine remota. Quodque mihi constitit aliis etiam ostendere nitar, quos, re non satis exacta, facile speciosis argumentis *Hodius* in suam pertrahere potuit opinionem, quae minus probabilis tamen visa fuit I. A. FABRICIO, *B. G.* Lib. III., c. XI. ubi Peripateticos recensens multo plura notavit de *Aristobulo*, quam dederat G. I. VOSSIUS *de Hist. Gr.* I, c. X. — Ut a veris dubia separemus et falsa, hoc primum tanquam verum statuo, " Iudaeum Alexandrinum Aristobulum, velut Philosophum Peripateticum, ,, Alexandriae inter homines innotuisse literatos circa annum quartum regni ,, Ptolemaei Philometoris, atque adeo circa annum ante Christ. nat. 175." Nihil enim impedit, quo minus hac in parte credamus IULIO AFRICANO, aut hoc antiquioribus Chronographis, quos sequutus est EUSEBIUS in *Chronico Canone:* hujus interpres HIERONYMUS ad hunc annum Philometoris quartum, quartumque Olymp. CL, haec adscripsit p. 145, *Aristobulus, natione Iudaeus, Peripateticus Philosophus cognoscitur; qui ad Philometorem Ptolemaeum Explanationum in Moysen commentarios scripsit.* Quae velut *Eusebii* Graeca dedit SCALIGER p. 187, quaeque illius esse videntur, verba totidem prostant in *Chron. Paschali* p. 143. Ἀριςόβουλος Ἰουδαῖος Περιπατητικὸς ἐγνωρίζετο, ὃς Πτολεμαίῳ τῷ Φιλομήτορι ἐξηγήσεις τῆς Μωϋσέων γραφῆς ἀνέθηκεν. Hoc vero secundum itidem verum arbitror, Aristobulum huncce nomen adeptum, scriptis *in Legem Mosaicam Commentariis*, quos dedicaverit Ptolemaeo Philometori, quo cum familiariter de suae gentis Philosophia rebusque huc spectantibus colloquutum hoc minime miror, quod fuit Aegypti Rex ille Ptolemaeus Philometor, Iudaeorum fautor, amicus Ionathae Pontificis Hierosolymitani, atque in universum exemplar humanissimae mansuetudinis (1).

Ista duo vere dici posse videntur de *Aristobulo*. Quae praeterea de illo dicuntur, aut etiam ab his diversissima, vel incerta sunt, vel falsa; falsum certe, neque illud solum, quod nobis apud EUSEBIUM *Hist. Eccles.* VII, c. 32. narrat ANATOLIUS, in rebus Mathematicis multo magis exercitatus, quam in Historia veteri: Sed in istum locum, ad alia tamen utilem, postea quaedam animadverti commodius poterunt. — Hujus *Aristobuli* Commentarios in

(1) Ad illam Fratris in Regno successoris, in puniendo severissimi, mores ne comparari quidem poterant, teste DIODORO SIC. in *Excerpt. de Virt. et Vit.* T. II, p. 595; hic tamen, Ptolemaeus [Physcon,] ὁ δεύτερος Εὐεργέτης aulicis, dicacibus Alexandrinis Κακεργέτης dictus, et ipse *Homeri* fuit literarumque studiosissimus et eximius fautor hominum eruditorum; quae ex ATHENAEO sunt manifesta. II, p. 61. E. IV, p. 184. B. c. XII, p. 549. D.

Legem divinam Moysis, (*βίβλους ἐξηγητικὰς τοῦ Μωϋσέως νόμου* vocat *Anatolius* l. c.) opus Alexandrini Iudaei laboriosum, et in varios libros distributum, non stylo Hellenistarum sacro, sed eleganter ad normam Graecorum Graece scriptum, legerunt Christianorum veterum Eruditissimi, seculis II, III, IV, et V, *Clemens*, *Origenes*, [*Anatolius*,] *Eusebius*, et *Cyrillus*; si Palaestinum excipias *Eusebium*, omnes Alexandrini, atque in isthac virorum praestantium feracissima schola eruditi. Postea sua moles opus illud oppressisse videtur; quae causa quoque fuit, ut alia multa nobis perierint, et, mirificum illud opus, *Origenis* Hexapla. Multo quidem plures *Aristobuli* meminerunt ejusdem, sed, ni fallor, ex eorum quos dicebam scriptis inde memorata repetentes. Quod a *Buxtorfio* narratur, illud opus, *Philonis scripta mole sua superans*, in Florentina fuisse Bibliotheca et alibi, incredibile merito videbatur Eschenbachio *in Epigene* p. 149, et Io. Alb. Fabricio *B. G.* V. II, p. 281. hic vellem in judicando temeritas nostra confutaretur aliquando; hac enim aetate, qui patienter legimus et accurate *Philonis Iudaei* scripta, lectu profecto non amoenissima, magni redemtum illud vellemus, nugis forsan olim oppletum opus. Allegoricam, quam vocant, interpretandi rationem sequutum *Aristobulum* cum constet, mirum videri queat semel illum tantum ab Origene commemoratum *c. Cels.* IV, p. 198, ubi, cum allegoricas Legis Mosaicae explicationes exagitaret *Celsus*, *Origeni* videbatur loqui *περὶ τῶν Φίλωνος συγγραμμάτων, — ἢ καὶ τῶν ἔτι ἀρχαιοτέρων, ὁποῖά ἐστι τὰ Ἀριστοβούλου.* Nusquam alibi suis in Operibus *Aristobuli* facit mentionem *Origenes*. Ex Anatolii Alexandrini *Canonibus Paschalibus* insigne fragmentum inseruit Eusebius *Histor. Eccles.* VII, c. 32, quo non *Aristobuli* tantum meminit *Anatolius*, sed et verba quaedam excitat, accurate tempus definientis, quo debuerint Iudaei *τὰ διαβατήρια θύειν*, ut eleganter loquitur et Xenophontea phrasi doctus ille Iudaeus. Praebet ejusdem verba quaedam Cyrillus *c. Iulian.* IV, p. 134. multo plura variis in locis Clemens Alexandrinus, et ubi illum non nominat, (qualia supra jam attigi) et nominatim citati *Strom.* I, p. 410 et 411. *Strom.* VI, p. 755. meminit ejusdem alibi duobus in locis *Strom.* I, p. 360, 9. et *Strom.* V, p. 705, 20. quem postremum praesertim locum respicit Eusebius *Hist. Eccles.* VI, c. 13, cujus verba Latine vertit Hieronym. *de Viris Illustr.* c. 36. Quae primo horum locorum exhibet *Clemens* Aristobulea, praebet inter Clementina Eusebii *Praeparatio Evang.* IX, c. 6. sed eadem propemodum, et multo plura, ex ipso opere Iudaei descripta, L. XIII, c. 12. a pag. 663—668. Aliud perinsigne fragmentum operis Aristobuli recondit eadem *Praep. Evang.* L. VIII, c. 10. p. 376 — ad 378. — praeterea pauca quaedam ejusdem verba

L. VII, c. 14; p. 324. Meminit illius semel alibi in transcursu L. VII, c. 8, p. 370. A. In isthoc itaque *Eusebii* rerum absconditarum thesauro solo reperire licet octo propemodum paginas, nihil aliud complexas nisi verba *Aristobuli* ex isthoc *in Legem Moysis Commentario* transscripta, quae absque *Eusebio* aliunde nobis non innotuissent. Sub unum conspectum accurate loca me puto designasse, in quibus operis istius reperiri possint reliquiae, neque opinor plures in antiquitate Ecclesiastica, quantum illa mihi quidem innotuit, repertum iri, quam hic a me digito sunt demonstratae. Poterit autem ex his reliquiis, ni fallor, de Iudaei hujus antiquitate, instituto, interpretandi methodo, stylo, doctrina, sed et vel in primis de hominis istius literatis fraudibus judicari, quarum causa haec a me fuit instituta disputatio.

§. VIII. *Commentarios sub nomine* ARISTOBULI *non fuisse confictos, saeculo post C. N.* II. *quae* HODII *fuit opinio.*

Eusebii vel sola qui legerit excerpta liber a praejudicatis opinionibus, si seculo post natum Christum secundo sub fictis nominibus scripta, quae quidem pauca de multis habemus reliqua, probe cognoverit, nunquam sibi persuadebit, opinor, in hanc quoque classem opus esse referendum *Aristobuli.* Qui hoc suspicabatur *Hodius* in libro perdocto p. 53, " suspicionem, inquit, meam ,, de νοθείᾳ Commentariorum Aristobuli illud non parum auget, quod Clemens ,, Alexandrinus primus sit omnium, qui eorum fecere mentionem." De Aristobuli commentariis idem scripsit RICH. SIMONIUS *dans son Histoire Critique du V. T.* verbo quid sentiret indicavit L. II, c. 2, p. 189, clarius L. III, c. 23, p. 499. *Les Livres d'Aristobule, et de quelques autres anciens Auteurs, qui ont écrit si favorablement des Juifs, ont aussi été supposés.* In Latina quae dicitur versione horum loco tantum leguntur ista p. 116. L. III, Hist. Crit. V. T. *Idem de Aristobulo et aliis dicendum.* Supra dicebam, incogitanter hac de re nonnulla scripsisse ANT. VAN DALE: in Dissert. scilicet *super Hist. Aristeae* p. 213. ista posuit: *Mirum, sane, nullos alios horum Commentariorum meminisse, non hunc Pseudaristeam, non Iosephum, non Philonem, non Clementem, non ullos ex caeteris seu Iudaeis seu Christianis, qui de hac versione aliquid dixerunt.* Idem ille tamen *Daleus* noverat *Aristobulea* reperiri apud *Clementem* et *Eusebium.* Confudit vir ingeniosus Commentarios, multis sane commemoratos, cum Versione, in verbis ex *Eusebio* prolatis memorata. Sed, misso *Daleo*, cum *H. Hodio* pauca potius disputemus.

Hodium sic ubi loquentem audiat, *quod Clemens Alex. primus sit omnium* etc. fortasse quis crederet rerum veterum ignarus, prope centenos dari, qui potuerint illorum facere mentionem, nec fecerint tamen. Equidem ex Christianis, quorum ad nos scripta pervenere, qui tandem hîc possint in censum venire perpaucos novi. Neque enim hîc, opinor, alicui in mentem venient *Patres* qui dicuntur *Apostolici*. *Tatianum* dixerit aliquis, *Athenagoram*, *Theophilum:* sed hi primum *Clementi* fuerunt Alexandrino aequales; deinde neque *Philonis* excitant scripta, neque, quod meminerim, Ἀρχαιολογίαν *Josephi;* cur itaque vel visos memorassent *Aristobuli* commentarios? *Tertullianum* nemo facile dixerit. Ad unum itaque res redibit *Iustinum:* Sed multo magis miror tot Scriptores a Iustino Martyre memorari potuisse, quam non lectos, non certe laudatos, *Aristobuli* commentarios. Iudaeos forsan *Hodius* designatos voluerit. An non et hi sunt oppido pauci, atque in universum tantum duo, de quibus hîc cogitari possit? Cur unum de duobus tantum nominat *Hodius Iosephum?* a quo, si ejus extitissent aevo, commentarios *Aristobuli* negat silentio potuisse negligi. De Aristobulo velut Regis Ptolemaei praeceptore quod scribit, cujus mentionem non debuerit omittere *Iosephus,* si notum talem habuisset, quid sentiam supra verbo jam in transcursu fuit indicatum, et dicetur infra plenius. Sed in Epistolâ II. Macc. I, 10. memoratus idem sit, an a nostro diversus, (ut certe plures fuerunt, quod ex historiâ notissimum, inter Iudaeos Aristobuli cognomines) nihil interest. Legitne *Iosephus* istam Epistolam, ante ejus aetatem certe scriptam? Si legit, cur non istum Regis διδάσκαλον, ex *Hodii* sententiâ, illinc saltem commemorat. Caute solum Iosephum nominat vir Eruditissimus, non *Philonem;* a quo equidem ne unicum quidem suae gentis scriptorem praeter Sacros citatum commemini, ne Gentiles quidem, nisi perpaucos, testes laudanti. Sed hujus ipsius *Philonis,* jam senis cum nasceretur, cur *Iosephus* in Moysis leges commentarios ne semel quidem commemorat? Docte sic Is. Vossius ad ista *Hodii* tribus verbis respondit in Append. Observ. ad *Melam* p. 67, "*Ecqua est causa, quamobrem hujus* „ *operis in historia meminisse debuerit?*" Dictis quibusdam *Vossii,* nimis in hac libertate literariâ superbis; exacerbatus Anglus nollem scripsisset, se *propter Iosephi silentium de isto Aristobulo perpetuo dubitaturum.* His ceterisque illîc in *Is. Vossium* praecipitanter scriptis si, sequutus exemplum laudabile *Quinctiliani,* dedisset *otium,* quale suae certe dedit Dissertationi annorum viginti, et, *refrigerato* scribendi calore, *diligentius repetita tanquam lector* perpendisset, istam quidem notam primus, opinor, rejecisset, ut non satis meditate scriptam hominibusque harum rerum scientibus displicituram.

Quorum Iosephus in historiâ non meminit, de illis dubitaremus an extiterint, si quodammodo possunt hac in parte cum *Aristobulo* comparari? Non hoc certe dixerit *Hodius*. An ergo tot alios memorat suae religionis ac Gentis homines literatos, ut inter illos omitti non debuerit *Aristobulus?* Cum *Aristobulo* qui possit componi a *Iosepho* memoratum ego saltem ne unicum quidem novi. Propter res gestas bello Iudaico multa dicit in aequalem sibi Iudaeum Historicum *Iustum Tiberiensem*, sed eum in finem scripta, ut hunc posteris tanquam mendacem traduceret. Vid. Aeg. Menag. in *Laërt.* II, 41. Nonnullos ille quidem memorat, quos, nomina Gentilium mentitos, Iudaeos fuisse non dubito, *Aristaeum*, *Cleodemum*, *Eupolemum*, *Hecataeum*, alios etiam, quos supra jam attigi, sed tanquam Gentiles, qui rerum meminerint Iudaicarum. Ubi tandem locus fuïsset *Aristobulo?* Sed horum jam desino; illa tractaturus, quae praeter tradita superius, sive dubia narrantur de Aristobulo seu falsa.

§. IX. *Falsa et dubia; quae de* Aristobulo *narrantur ab* Anatolio, *cujus dicta, errorum plena, examinantur.— Et de Moyse, qui dictus fuerit* Musaeus.

Primum falsa sunt, quae scribit Anatolius apud Eusebium *Hist. Eccles.* VII, c. 32, non is utique, quocum libenter adeo solebat super *Homero Porphyrius* φιλολογεῖν, sed aliunde notus Episcopus Laodicenus, (*Fabric.* B. G. Vol. II, p. 275.) Exhibet illic *Eusebius* insigne fragmentum ἐκ τῶν περὶ τοῦ Πάσχα Ἀνατολίου κανόνων· quo meminit et aliorum Iudaeorum veterum, Ἀριϛοβούλου τε τοῦ (sic scripserat) πάνυ, ὃς ἐν τοῖς ἑβδομήκοντα κατειλεγμένος, τοῖς τὰς ἱερὰς καὶ θείας Ἑβραίων ἑρμηνεύσασι γραφὰς Πτολεμαίῳ τῷ Φιλαδέλφῳ, καὶ τῷ τούτου πατρὶ, καὶ βίβλους ἐξηγητικὰς τοῦ Μωϋσέως νόμου τοῖς αὐτοῖς προσεφώνησε βασιλεῦσι. Omisso *Aristobuli* nomine his usus est Scaliger in Eusebianum Chronicon *Hieronymi* N. MDCCXXXIV, propter *Aristobuli* mentionem iisdem ad N. MDCCCXLI; quibus abusus est, ne dicam *Daleum*, Hodius c. IX. §. 3. ut hinc vel inprimis conficeret, *adeo non constitisse veteribus*, quo seculo vixerit *Aristobulus*, et ad quem scripserit Ptolemaeum, *ut unusquisque fere Lector conjecturam suam interposuerit.* Ego contra tanquam verum posui, vixisse sub Philometore, huic suos illum inscripsisse commentarios. Atque hac in re tradendâ veteres sibi satis opinor constitisse, nisi scriptoribus errores librariorum sint imputandi, aut idoneis testibus *Alexandrino Clementi* atque *Eusebio* hac in re possit

possit *Anatolius* opponi, cujus ille quidem error est et aliorum excusabilis de versione factâ non in gratiam tantum Ptolemaei Philadelphi, sed et ejus patris Lagidae. Turpis alter est error in Aristobulo. Seponamus tantisper, quod *Aristobulum* unum facit de LXX Interpretibus; et exigamus vicina. Non nescio magnis illic ab Eusebio laudibus efferri *Anatolium* tanquam virum bonum et eruditum, praesertim exercitatum in rebus Mathematicis sic vulgo dictis, cuius suae peritiae specimina quoque publica vulgaverit *Canones Paschales*, et *Isagogen Arithmeticam* in decem libros protractam. Vir bonus et Mathematicus in historiâ potuit errare. Praeter ista, mira scribit *Anatolius* et inaudita quaedam. Cum diem ille Paschatis definivisset, Ἰουδαίοις δὲ, ait, ἐγινώσκετο τοῖς πάλαι καὶ πρὸ Χριςοῦ, ἐφυλάττετό τε πρὸς αὐτῶν μάλιςα· μαθεῖν δ'ἔςιν ἐκ τῶν ὑπὸ Φίλωνος, Ἰωσήπου, Μουσαίου λεγομένων· καὶ οὐ μόνον τούτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔτι παλαιοτέρων, ἀμφοτέρων Ἀγαθοβούλων τῶν ἐπίκλην διδασκάλων, Ἀριςοβούλου τε τοῦ π. etc. Non illum equidem arbitror inter istos Iudaeos, τοὺς—πρὸ Χριςοῦ, numerasse *Josephum* non ante natum, quam Christus in coelum rediisset; sed libenter ex *Hodio* cognovissem, quinam illi essent Agathobuli ambo Iudaei, ambo Philone Iudaeo antiquiores, ambo, quod mirandum est, *Magistri cognominati*, ἐπίκλην διδάσκαλοι. Huic incommodo Scaliger mederi voluit, scribens ex conjectura ad *Euseb.* p. 142, ἀμφοτέρων Ἀγαθοβούλου τοῦ ἐπίκλην διδασκάλου καὶ Ἀριςοβούλου τοῦ ἀπὸ πανεάδος; postremum unde hauserit *Scaliger* liquebit *Valesium* conferenti, et inprimis *Hodium* p. 51, 52. Sed, quem suo loco reliquit *Scaliger*, multo magis mirabilis Iudaeus ille Musaeus, his recentior, et Aristobulo; *Hodio*, qui multa legerat, ut suspicor, prorsus incognitus. Abstinuit his nominibus, ubi vicina ponit ex *Eusebio* descripta Sozomenus *Hist. Eccles.* VII. c. 18, Ἑβραίων τῶν πάλαι, ὡς ἱςορεῖ Εὐσέβιος ὑπὸ μάρτυσι Φίλωνι, καὶ Ἰωσήπῳ, καὶ Ἀριςοβούλῳ, καὶ ἑτέροις πλείςοις, μετὰ ἐαρινὴν ἰσημερίαν τὰ διαβατήρια θυόντων. Isti *plerique reliqui*, praeter Aristobulum, Sozomeno fuerunt inauditi; quin ipsi quoque Dionys. Petavio. Nam, ubi multa disputat super *Anatolii* fragmento a *Valesio* laudatus *Petavius* ad Epiphanii *Haeres.* LI, a p. 188—ad 200, ista scribit p. 198. f. *Cum enim Iudaei, ut ex Josepho, Philone, et iis antiquioribus Aristobulis, et Agathobulo constat, non ante aequinoctium Pascha suum celebrare voluerint* etc. errore calami substituit *Agathobulis Aristobulos.* Et *Petavio*, *Scaligero*, *Henr. Valesio*, *Hodio*, atque adeo toti antiquitati, cuius in hoc genere nihil illos latebat, ignotos Iudaeos Scriptores, *Musaeum*, cum *Philone* et *Josepho* memorandum, et his antiquiores *Agathobulos* Magistros uni innotuisse crederemus *Anatolio*? Suspicor in Iudaei cujusdam libello legisse Anatolium, praeter alia huc spec-

tantia, τὴν τῶν διαβατηρίων ἑορτὴν, sive *Paschatis festum*, instituisse Μουσαῖον, nesciisse vero *Moysen* isthoc Graeco nomine designatum a Iudaeo, non insulse nomen amabile Graecis suae gentis accommodante legislatori. Fundamentum huic suspicioni *Eusebii* mihi praebent Excerpta ex Libello *de Judaeis* ARTAPANI, qui mihi Iudaeus est Alexandrinus, nugator ille quidem et mendax, qualis Aristobulus, sed Graece doctus, antiquus, rerumque Aegyptiacarum peritissimus: In istis Excerptis *Artapanus* Moysis historiam tractans (EUSEBII L. IX. p. 431—436,) non illum tantum ubique Μώϋσον vocat (quod nomen in eorumdem particula minus accurate descripta a CLEMENTE ALEX. *Strom.* I, p. 413, 25, in formam transiit Graece loquentibus Iudaeis usitatam:) sed et ista scribit in suo genere notabilia: *filiam Regis Aegypti Regulo cuidam elocatam, cum esset sterilis, Iudaei cuiusdam sibi supposuisse* παιδίον, τοῦτο δὲ Μώϋσον ὀνομάσαι, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων αὐτὸν ἀνδρωθέντα Μουσαῖον προσαγορευθῆναι, γενέσθαι δὲ τὸν Μώϋσον τοῦτον Ὀρφέως διδάσκαλον· Apud Eumdem *Praep. Evang.* IX, c. 8. Numenius, nisi fallor, Iudaeus Μουσαῖον, Iudaeis expulsis Aegypto ducem, vocat ἄνδρα γενόμενον Θεῷ εὔξασθαι δυνατώτατον, et paulo post meminit τῶν συμφορῶν, ἃς ὁ Μουσαῖος ἐπῆγε τῷ Αἰγύπτῳ. In his opinor, fundavit suas conjecturas HUETIUS *Dem. Evang.* Prop. IV, c. VIII, §. 18. Sed ut illuc redeam, si vera suspicor, ut certe sunt hic disputata verisimillima, atque adeo si Μουσαῖος, *Anatolii*, Iudaeorum divinus est Legislator *Moyses*, cuius illum culpae reum perhibebimus, qui *Musaeo* hoc antiquiores dixerit tenebricosos istos magistros *Agathobulos*, et, cuius ille scripta legisse videtur, *Aristobulum*? Non amplius certe mirabimur, quem praeterea duplicem errat errorem; primum, quo dedicasse scribit *Aristobulum* suas Mosaicae Legis βίβλους ἐξηγητικὰς primis Ptolemaeis Lagidae et Philadelpho, quas sexto demum Ptolemaeorum Philometori constet ab *Aristobulo* fuisse inscriptas; alterum, quo nobis narrat unus omnium ex antiquitate, *Aristobulum* unum fuisse de LXX Interpretibus. Sapientum istorum LXXII nomina quoque nobiscum communicavit ARISTEAS p. VII, quae cum reliquis plerisque transscribere merito IOSEPHUS judicabat non necessarium Ἀρχαιολ. XII, c. 2, 6. Potuerat *Aristeas*, ubi invenit reliqua, nomen etiam *Aristobuli* reperisse, notum inter gentiles suos in Aegypto; sed ab Eleazaro Pontifice missis ex Palaestina non absurde Iudaeus Alexandrinus nomina quoque quaesivit indidem Hebraica: peregrinis quinque vel sex Graeca tantum interiecit, *Theophili, Theodoti, Dosithei, Theodosii; Theodosios* quidem tres; *Iasonas* duo; quorum ultimum (apud illos forsan ex Orientali factum: *Jesus, qui et Jason, Hieron.* in *Eusebii* Chron. N. MDCCCXLV.) ex antiquitate Graeca repetitum, (nam priora sunt multo recentioris aevi) Judaeis etiam

Hellenistis placuisse historia monstrat Iudaica temporis Maccabaeorum, quique istius temporis historiam quinque libris (*ἀλλ' οὐκ ἐγώ τις ταχυπειθής.*) scripto consignasse narratur II *Macc.* II, 23, *Cyrenaeus Jason.* Sed nullus inter istos LXXII sapientes fertur *Aristobulus;* cumque plures fuerint huius nominis Iudaei, si vel in iis reperiretur, nihil ille faceret ad errorem *Anatolii* tegendum. Probabiliter alicubi legerat, Commentarios *Aristobuli* fuisse dedicatos Philadelpho, quod legimus et nos a sciolo quodam scriptum in *Alexandrino Clemente.* Horum recordatus, re non examinatâ, Legis interpretem Mosaicae facile transformavit in unum de LXX. Atque hoc arbitror me nunc planum fecisse, quod mihi sumseram demonstrandum; nihil habuisse *Hodium* causae, cur in istis *Anatolii* verbis suae sententiae quaereret patrocinium.

§. X. *In aevo* Aristobuli *definiendo constare sibi* Eusebium.

At vero haec pleraque frustra sunt a me scripta, si fidem invenit quod *Hodius* in proximis tanquam verum ponit p. 51, v. 7, ut scilicet evincat, nihil constare certi super aetate *Aristobuli;* Eusebius, ait, *Praep. Evang.* " Lib. 8, c. 8, illum facit coaevum Eleazaro Iudaeorum Pontifici, de quo „ agit Aristeas; et ad aetatem ejusdem Ptolemaei utrumque confert, nempe „ Philadelphi." Hoc si verum est, aut *Eusebius* hic erit accusandus inconstantiae, aut minus absurdum censendum, quod scribit *Anatolius:* Eleazarus enim is *Eusebii,* sive *Aristeae,* Pontifex est Maximus Iudaeorum, qui suam ad Philadelphum Epistolam humanissimâ hac apud *Aristeam* orditur sententiâ: *si tu vales, si valent Regina Arsinoë soror, et liberi, bene est.* Istiusmodi formulae, versusque Theocriti. Id. XVII, 131. Regias nuptias cum coelestibus Iovis et Iunonis comparantis; Epithalamium Callimachi, cuius, ut suspicor, initium praebet fragm. CXCVI, auribus Regis accidere debuerunt jucundiora, quam iste *Sotadis* versus, quem Athenaeo teste XIV, p. 621. A. morte luit Poeta veridicus: *Εἰς οὐχ ὁσίην τρυμαλιὴν τὸ κέντρον ὠθεῖς·* qualis tamen sententia in Regem, sororis suae maritum, fortasse Iudaeorum pio Pontifici minus disconveniret, quam dedecent, quae facit illum scribentem *Aristeas.* Sed videamus tamen an huic Eleazaro aequalem *Aristobulum* illic faciat Eusebius. *Praep. Ev.* VIII, c. 8, postquam dederat verba Iosephi *περὶ τῆς κατὰ Μωσέα Ἰουδαίων πολιτείας,* p. 370. A. de Legum Mosaicarum Allegorico sensu multa se scribit habere quae diceret, sed eam in rem suffi-

cere sibi videri τὰς Ἐλεαζάρου καὶ Ἀριστοβούλου διηγήσεις, ἀνδρῶν τὸ μὲν γένος Ἑβραίων ἀνέκαθεν, τὸν δὲ χρόνον κατὰ τοὺς Πτολεμαίου χρόνους διαπρεψάντων. Tum primum dat, velut Eleazari verba, ex ARISTEAE descripta libello (p. XVI—XX) — His verba subjungit, quae dederat *Aristobulus* p. 375. D. ἐν τῷ πρὸς Πτολεμαῖον τὸν βασιλέα συγγράμματι. — In istis autem adhibitis ab *Hodio* duarum literarum mutationem pernecessariam et Eusebium scripsisse, κατὰ τοὺς Πτολεμαίων χρόνους, vidisset *Hodius*, si in ea parte, quam Criticam vocant, aeque fuisset exercitatus, quam in veterum lectione. Dicere debuit *Eusebius* de his duobus, *claruisse Ptolemaeorum temporibus*. Quin *Aristobulus* ipse dicitur ab EUSEBIO *Praep. Ev.* VII, c. XIII. f. κατὰ τὴν τῶν Πτολεμαίων ἀκμάσας ἡγεμονίαν· quia vixit sub utroque Ptolemaeo Philometore et Physcone, dum unâ regnarunt, etiam cum Physcon post mortem fratris solus rerum potiretur. Qui tot annos in elaborandis Chronicis consumserat, unus omnium Christianorum historiae peritissimus, singulorum aetatem alibi non tantum definiverat; sed in hoc ipso opere, *Eleazari* quidem VIII p. 349. D. (κατὰ) τὸν δεύτερον Πτολεμαῖον, τὸν ἐπικληθέντα Φιλάδελφον· *Aristobuli*, L. IX. p. 410. D. τὸν Φιλομήτορα· Sequutus enim *Clementem*, *Aristobulum* ista scribere narrat ἐν τῷ πρώτῳ τῶν πρὸς τὸν Φιλομήτορα· Studens hic *Eusebius* brevitati, Philadelphum et Philometora Ptolemaeorum nomine voluit designatos. Ex ultimo, quem citavi, loco etiam liquet, ne illud quidem verum, quod scribit ibidem *Hodius* p. 51. " In libris vero *Praeparationis Evang.* ubi Aristobuli Commentarios saepe adducit, ex iisque „ fragmenta profert, Philometorem nunquam ponit, sed pluribus diversis „ locis simpliciter dicit Aristobulum ad Ptolemaeum scripsisse:" Quatuor indicat in margine libri sui loca; omittit, qui minime fuerat omittendus, Lib. VII, c. 6. quo primâ vice verba quaedam excitans *Aristobuli*, *Philometora* nominat; quem titulum ad nomen Regis postea toties repetere necesse non arbitrabatur *Eusebius*; an non satis erat dixisse, ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου βασιλεῖ Πτολεμαίῳ προσπεφωνημένων; ubi Auctor ipse, istorum temporum more, libro suo simpliciter praefixerat Πτολεμαίῳ τῷ βασιλεῖ· ut hodie scribi solet simpliciter, *Au Roi*; interdum ne Regis quidem nomine posito, tanquam omnibus ex temporum ratione noto. Ptolemaeorum autem Aegypti Regum cognomina debentur aulicis adulatoribus pleraque, moribusque ipsorum non certe conveniunt: ab historicis tamen antiquis nollemus illa toties praetermissa; tenebras hinc ortas monuit JAC. PALMER. in *Exercit.* p. 149, ibid. agens p. 362. de Ptolemaeo Lathyro, Philometore secundo. Ubi saepius hic a me *Philometoris* est facta mentio, cujus aetate floruerit *Aristobulus*, hujus Lathyri, Ptolemaeorum octavi, Patruus est intelligendus, cui successit,

postquam iam ante cum fratre *Philometore* regnasset, Lathyri pater, Ptolemaeus VII, a dicacibus Alexandrinis Physcon, ab aulicis dictus ὁ δεύτερος Εὐεργέτης· Est ista Ptolemaeorum recentiorum imprimis historia, praesertim ob omissa Regum cognomina, magnis adhuc multisque difficultatibus impedita; optandumque esset, ut in publicum emitteretur Hodii *Syntagma Historico-Chronologicum de Ptolemaeis Aegypti Regibus*, si quidem illud, ad editionem paratum, alicubi latet. Sed *Hodii* commodum iterum memini. Constare sibi *Eusebium* in aevo *Aristobuli* constituendo, videor mihi demonstrasse: Sed in *Aristobulo* nec *Clementem* sibi constare scribit *Alexandrinum Hodius;* in uno namque loco *Stromatum* Lib. I, tradere, dedicatum librum Philometori; in altero, L. V, vixisse tempore Philadelphi: *In primo* horum locorum existimasse, *Ptolemaeum Philometorem designari in libro* 2. *Maccabaeorum; in posteriore, oblitum sui, Philadelphum intelligi arbitratum esse Clementem.* Hac etiam in parte sequitur *Hodius* Scaligeri sententiam, hos errores imputantis *Clementi* ad *Euseb.* N. MDCCCXLI. Ubi pro *Clemente* memoriae lapsu nominat *Eusebium* B. Montfaucon *Praelimin.* in *Hexapla Origenis* p. 35, *Eusebium* lapsum statuit, vel errasse librarios.

§. XI. Clementem Alexandrinum *in Aristobulo sibi constare; sed in* Clementinis *nonnulla legi ab aliis adjecta; quae indicantur.*

Atque hic nova mihi subnascitur disputatio, suis etiam implicita nodis, quorum si nonnulli solvi nequeunt lenta tractatione, ne noceant partibus vicinis, videbuntur resecandi. Quater in universum nominat *Aristobulum* Clemens, *Strom.* I, p. 360, 12. eod. L. I, p. 410, 25. L. V, p. 705, 20. L. VI, 755, 33. Ut hinc ordiar, postremo loco citatur tantum *Aristobulus;* sed huic proxima quoque deberi, quod constitit Eusebiana comparanti, supra iam memini me dicere. Primo loco, (p. 360.) Iudaeorum Philosophiam Graecanica antiquiorem esse multis ostendisse dicuntur *Philo Pythagoreus*, et Ἀριςόβουλος ὁ Περιπατητικὸς, καὶ ἄλλοι πλείους· Secundo loco (p. 410) excitat nobis verba quaedam ex *Aristobuli* Commentario, de duplici versione Graeca librorum sacrorum loquentis; quibus ista praefigit *Clemens*, Ἀριςόβουλος δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τῷ (τῶν scribendum ex Euseb. *Praep.* IX, c. 6. ubi haec et vicina habet *Clementis*, τῶν) πρὸς τὸν Φιλομήτορα· Qui haec

scripsit, eumdem *Clementem* tertio loco (p. 705) scripsisse crederemus, quae prostant illic vulgata? *Ἀριστοβούλῳ δὲ, τῷ κατὰ Πτολεμαῖον γεγονότι τὸν Φιλάδελφον, οὗ μέμνηται ὁ συνταξάμενος τὴν τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομὴν, βιβλία γεγονέναι ἱκανὰ, δι' ὧν ἀποδείκνυσιν* etc. Quid ostendere voluerit nihil huc facit; sed in istis *γεγονέναι*, meâ sententiâ mutandum in *πεπόνηται*, ut plures illi libri dicantur *elaborati*, nempe *Commentariorum in legem Moysis*. Vitiosum illud *γεγονέναι*, quod utique connecti nequit cum praecedentibus, in errorem induxit Anton. van Dale super *Hist. Aristeae*, p. 214, nec refutatione dignum. Quibus vero temporum rationes notae sunt et *Clementis* eruditio, hos rogo, videanturne ista *Clementis*, an scioli, cui Philadelphus ex *Aristeae* aliorumque narrationibus multo notior erat quam Philometor: mihi certe dudum ante visa sunt indigna *Clemente*, quam intellexissem quid de hoc loco sentiret *Hodius*. Etiam nunc arbitror, *Clementem* hoc loco scripsisse duntaxat ista: *Ἀριστοβούλῳ δὲ βιβλία πεπόνηται ἱκανὰ, δι' ὧν ἀποδείκνυσι, τὴν Περιπατητικὴν φιλοσοφίαν* etc. Lectorem historiae imperitissimum hanc ad ista notam adposuisse: *τῷ κατὰ Πτολεμαῖον γεγονότι τὸν Φιλάδελφον, οὗ μέμνηται ὁ συνταξάμενος τὴν τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομήν·* Si sunt cetera *Clementis*, scripserat, *τῷ κατὰ Πτολεμαῖον γεγονότι τὸν Φιλομήτορα·* Si quis, non errorem dico, absurdum in historiâ, sed *ἐναντιολογίαν* adeo manifestam *Clementi* malit imputare, quia leguntur in eius libro vulgata, quam indocto scholiastae, qui varia Clementinis interiecit, ab illo postulem, ut loca quaedam similia mihi monstret *Clementis*, sibimet ipsi sic contradicentis, non tamen errorum exempla quorumdam etiam in historiâ; qualia probe novi diligenter ab hominibus in suo quoque genere perdoctis adnotata, Dav. Blondello, *dans son Discours des Sibylles* Liv. I, ch. VI et iam ante Frid. Sylburgio in ultima notarum, quas in *Clementem* scripsit p. 1005. Ego quidem horum simile nihil inveni. Bis iam ante testem citaverat *Aristobulum*; illum, ubi prima vice nominat, vocat Peripateticum; ubi postea quaedam eius adhibet verba, excitat illa primo Librorum eius, quos inscripserat Regi Philometori; et hic, tertiâ vice, memorans eumdem in transcursu, certiorem fecisset suum lectorem temporis quo vixerit, et nescio cuius, qui ejus meminerit? quemque dedicasse libros suos ante scripserat sexto Regum ex ista Ptolemaeorum familia, nunc, adeo *sui oblitus*, vixisse diceret sub Regum istorum secundo? Hic praeterea scriberet, Auctorem *Epitomes Maccabaicorum* meminisse hominis aevi Philadelphéi, tanquam viventis eodem quoque tempore, quo scripta sit ista, si Musis placet Palaestinis, *Epitome Maccabaicorum*. Haec rimarum plena perpluunt. Si cui ne haec quidem persuadebunt, absurdum scholion Clementinis intersertum a malâ manu,

proferam alia, quibus adsensus forte poterit extorqueri. Nego consuetudinem esse *Clementis* ista talia scribendi ad nomina Scriptorum, quorum libri versabantur doctorum manibus: semel illud *οὗ μέμνηται* memini me legere loco satis alieno positum L. I, p. 350. De septem illic agens Graeciae veteris sapientibus, in septimo ubi sententiis variatum dixisset; alii Periandrum, inquit, alii Anacharsin; v. 25; *οἱ δὲ Ἐπιμενίδην τὸν Κρῆτα* — v. 39, *οἱ δὲ Ἀκουσίλαον τὸν Ἀργεῖον ἐγκατέλεξαν τοῖς ἑπτὰ σοφοῖς*. Media inter versum 25 — et v. 39. si sunt *Clementis*, enormis erit ista parenthesis, in scriptore castigato vix ferenda, saltem aliena prorsus ab instituto: quam inchoant ista, satis etiam perturbate scripta: *ὃν (Κρῆτα) Ἑλληνικὸν οἶδε προφήτην, οὗ μέμνηται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Τίτον ἐπιστολῇ, λέγων οὕτως·* quam bene cohaerent ista, *ὃν οἶδε — οὗ μέμνηται·* sic, credo, scriberet *Clemens!* et suis ille lectoribus narraret ut rem novam, illius Cretensis *Paulum Apostolum* meminisse, *et quidem in Epistola ad Titum* scripta! Ne hoc quidem satis erat: rem inauditam, requirendi laborem in Epistolâ tam prolixâ lectoribus suis ut compendifaceret, ipsa *Pauli* verba profert; hac praeterea monet, commodâ scilicet! occasione, *Paulum* non puduisse Graecanicis uti Poëmatis; firmat hoc alio exemplo, neque enim illic solum, sed et ad Corinthios scribentem, usum *ἰαμβείῳ τραγικῷ·* huic vero *ἰαμβείῳ* notissimo, Tragico non minus quam Comico, (de quo nuper egit *Toupius* Emend in *Suid.* I, p. 117) continua subjungit, *οἱ δὲ Ἀκουσίλαον τὸν Ἀργεῖον·* Qui laciniam istam interiectam a *Clemente* nunc putabunt, hos sane vereor, ne judices sim in aliis etiam habiturus iniquos. Literatoris cuiusdam, non literatissimi Philosophi videntur esse, haud indigna, quae cum iuvenibus Musárum limen ingressis communicentur;

Sed nunc non erat his locus:

Et solet unicuique suum dispensare *Clemens;* quem ad ista suo stylo scribenda habebat accommodum paulo post p. 372, 15, hemistichium tractans *Arati* Paulinum; illic *ἐξ ὧν*, ait, *δῆλον, ὅτι καὶ ποιητικοῖς χρώμενος παραδείγμασιν ἐκ τῶν Ἀράτου Φαινομένων .....* (hic forsan alia posuerat, omissa, postquam priora iam essent in contextum recepta;) *δοκιμάζει τὰ παρ' Ἕλλησι καλῶς εἰρημένα.* — Sed si qui verebuntur, qui scripta veterum Theologorum ne legerunt quidem, isthac licentia ne nimis multa dubia reddantur atque incerta; sciant illi, breviora quidem scholia, sive vocum interpretationes nonnullas, olim in *Clementis* me scriptis detexisse, quales multas exstare *in isto eruditissimo scriptore* nuper adeo scribebat JER. MARKLANDUS in *Explicat. Vett. aliquot Script.* p. 246, cuius mihi saepe consensum gratulor; sed emblemata adeo prolixa, quae visa fuerint

ab alia manu scripta, reperisse me perpauca; ad summum, praeter ista, quae dicebam, duo tantum. — In hanc classem refero longam istam ῥῆσιν ex DANIELIS *Vaticiniis* p. 394, atque ab instituto alienissimam disputationem de diversis Linguis et Dialectis a p. 404 v. 12. Ἔφορος δὲ — se porrigentem ad p. 405, v. 24. οὐδὲν δὲ. — Ex *Danielis* citata IX, 24—27. ferme sunt eadem, quae prostant in nostris Edd. sed habet et alia quaedam a nostris in *Daniele* Graecis diversa. A nostra *Danielis* versione diversâ sunt usi *Barnabas*, scriptor Homiliarum *Clementinarum*, *Iustinus Martyr*, ipse nonnunquam *Origenes*. Sed a nostra quoque versione Librorum Regum et Paralipomenon valde diversam plures adhibuerunt, etiam is ipse, qui illos interpretatus est *Procopius*. Sed de his omnibus cur ita sentiam si rationes essent exponendae, ab instituto sermone nimis longe secederem; a quo tamen illud non videbitur abhorrere, si dixero, notam istam supra positam ex p. 705 propterea mihi quoque visam non Clementinam, quia Clemens nusquam alibi ne verbum quidem excitat ex libris nostris Maccabaicis. Saepenumero profert etiam ex quibusvis, qui nobis dicuntur Apocryphi, testimonia, praesertim ex istis duobus eximiis Iudaicae pietatis monumentis, quae dicuntur ipsi, Ἡ σοφία· Ἡ θεία σοφία· Ἡ γραφή· Ἡ σοφία Ἰησοῦ· more istius temporis et sequentium aliquot seculorum,[1] de quo egerunt ad *Romani Clementis* Epist. I. Jo. COTELERIUS et HENR. BURTONUS, *P. A.* T. I. p. 180, T. II. 479.

§. XII. *Scholia*, CLEMENTINIS *inserta, quibus fit Estherae et Maccabaicorum mentio.*

Nusquam in *Alexandrini Clementis* scriptis locum inveni citatum ex ullo librorum Maccabaïcorum qui dicuntur; ne illic quidem, ubi de Martyrum agit in tormentis constantia, nec alibi. Duobus tamen in locis Μακκαβαϊκῶν fit mentio, et isto, quem tractamus, et altero, etiam valde suspecto, *Strom.* I. p. 392, 17, (ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ταύτῃ γίνεται Ἐσθὴρ καὶ Μαρδοχαῖος· οὗ φέρεται βιβλίον, ὡς καὶ τὸ τῶν Μακκαβαϊκῶν·) Haec si qui velint ut genuina tueri *Clementis*, videant tamen quam parum reverenter auctor huius observatiunculae satis mirae loquatur de libro ESTHERAE; quae a ROMANO iam CLEMENTE dicebatur ἡ τελεία κατὰ πίστιν Ἐσθήρ, in *Epist. I. ad Corinth.* c. LV. Neque tamen ignoro quae hic alia dici possent, praeter ista ex *Hypomnestico* JOSEPHI c. XXV, ubi, post enumeratos duo et viginti libros Antiqui Foederis, haec adduntur: Ἔξω δὲ τούτων Ἐσθὴρ καὶ τὰ Μακκαβαϊκά, sola digna quae cum his conferantur,

ORIGENE

Origene *Huetii* T. I, p. 41. E. et Indicibus MSS librorum V. T. in Montfauconi *Bibl. Coislin.* p. 194 et 204. praesertim cum indice librorum istorum, quem seculo II dedit Melito Sardianus, quemque exhibet Eusebius *Hist. Eccles.* V, c. XXVI. Noster in eundem sensum, φέρεται, ait, *circumfertur libellus*, sed quo nomine, quaeso, vel *cuius*, οὗ—βιβλίον· an, obsecro, *Mardochaei?* Postrema praesertim accidunt mira, ὡς καὶ τὸ τῶν Μακκαβαϊκῶν· quid ista significabunt? *ut et liber fertur Maccabaicorum?* Unumne itaque legit notae conditor an plures? Plures, opinor; nam *Aristobuli* non fit in primo libro mentio: secundum illic designatum voluit. An hic forte tertium? inscriptum quidem Μακκαβαίων Γ, sed qui nihil habet cum Maccabaeorum rebus commune, solos spectans Iudaeos in Aegypto habitantes. Vix mihi persuaderem, scripsisse hominem, ὡς καὶ τὸ γ΄ τῶν Μακκαβαϊκῶν, et suspicatum illum, historiae in *Estherae* libello narratae simillimam illam quae narratur in Libro III. *Maccabaeorum;* nisi quod nomina sint diversa; illic in Graecis Ἀρταξέρξης, hic Ptolemaeus Philopator; illic sub Artaxerxis degentes imperio, hic in Aegypto Iudaei, praeter cetera potuissent Epistolae Philopatoris III, *Maccab.* III, et VII, comparatae cum Epistolis velut ab Artaxerxe scriptis in Estherae libello Graeco hanc indere suspicionem; sed illa suspicio tamen, ut verum fatear, vix videtur in mentem venire potuisse Ecclesiastico istorum temporum Literatori: non indigna fortasse, quam expendat Clariss. Jo. Salomon Semlerus, cuius ex operibus nuper editis nota est de *Estherae* etiam libello sententia. — Sed quaenam in altero loco, forsan eiusdem parentis, p. 705, ἡ τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομή; et quis est *Aristobulus*, cuius meminisse dicatur istius Epitomes Auctor? Facilis erit ad priorem quaestionem responsio, ad alteram non item. Qui vulgo dicitur secundus liber Maccabaeorum, dicebatur olim, ut erat, *Epitome rerum a Juda Maccabaeo gestarum.* Huius enim unius, de fratribus istis veri nominis heroibus, patriae quippe libertatis legumque tutoribus, res illic enarrantur gestae, quaeque sub eius evenere ducatu; multis tamen partim veris, quale VII Juvenum cum matre martyrium videtur cap. VII narratum, partim falsis admixtis; quorum in libro primo ne vestigium quidem apparet. Ne mortem quidem Iudae scriptor libelli memorat, in huius subsistens de Nicanore victoria reportata, et festo propter illam Hierosolymis instituto anniversario, celebrando quotannis mensis duodecimi die XIII, πρὸ μιᾶς, ut inquit, ἡμέρας τῆς Μαρδοχαϊκῆς· postremum hoc ob *Estherae* libellum inprimis est notabile. In quibus hic suae Epitomae finem imponit, illa narrantur, 1 *Maccab.* VII, 49, ubi capite demum IX, 18 fortiter pugnans cadit heroum ille Maximus Iudas. Ex

Alexandrino Codice haec in fine libelli sunt vulgata T. II, p. 622, ΙΟΥΔΑ ΤΟΥ ΜΑΚΚΑΒΑΙΟΥ ΠΡΑΞΕΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ· ultimum vitiosum et corrigendum est in ἐπιτομή· nisi quis postrema libelli fuisse putet ista: ἐνταῦθα δὲ ἔςαι ἡ τελευτὴ Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου πράξεων ἐπιτομῆς· mihi tamen prius placet. Nomina librorum sive tituli in Alexandrino Codice sic in fine singulorum leguntur repetita: Γένεσις κόσμου. Ἔξοδος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, atque ita in ceteris, Κριταί· Ῥούθ· — Μακκαβάιων Α. Γ. Δ! etc. In Exodi fine omissa in Ed. Breitingeri dabit Oxoniensis Grabii. Id ipsum in aliis etiam Codicibus aliquoties observavit Montfauconius. Quae vulgo libris praefigi solent, ut Praefationes, olim ad finem saepe collocabantur, tanquam post reliqua scriptae. Opus Jasonis Cyrenaei in quinque libros distributum in hanc Epitomen se contraxisse, scriptor huius libelli Lectoribus persuasum voluit prima periodo Praefationis paulo longius protracta, nostris in Edd. c. II, 19—23, Τὰ μὲν κατὰ τὸν Ἰούδαν τὸν Μακκαβαῖον, καὶ etc. — 23, ὑπὸ Ἰάσονος τοῦ Κυρηναίου δεδηλωμένα διὰ πέντε βιβλίων, πειρασόμεθα δι' ἑνὸς συντάγματος ἐπιτεμεῖν· Sic ista scribenda sunt ab Editoribus deformata, qui centena vitia reliquerunt in his libellis. Qui scripsit librum vulgo dictum II. Maccabaeorum, idem me judice tertium certe scripsit, Iudaeus Alexandrinus, Graece perdoctus; nec sane Dialecto Alexandrina, qua primus liber Maccabaeorum (ad quem ceteri quod ad veracitatem aequiparari nequeunt) exaratus est: hic enim, ut vere dicitur in veteri σημειώσει ex MS. Paris., vulgata a Io. Cotelerio ad *Canon. Apost.* LXXVI, p. 452, n. 4. κατὰ τὸ τῆς θείας γραφῆς ἀρχαϊκὸν ἰδίωμα τὸν χαρακτῆρα φέρει, scriptus, ni fallor, a quodam Palaestino, more Graece loquentium in Syria Iudaeorum, Ἑλληνιςικῶς· neque enim adsentirer, *Th. Sig. Bayero*, omnes istos libellos in Aegypto scriptos esse iudicanti, in *Thes. Epist.* Lacroz. I, p. 33. — Hierosolymis certe datae sunt duae perbreves Epistolae, ad Alexandrinos Iudaeos, Graecismo Iudaeorum plebeio, sive stylo Libri primi Maccabaeorum scriptae, quae, nostris in Edd. ut leguntur, sic iam antiquitus satis absurde praefixae legebantur, cum aliis quibusdam, brevi isti narrationi rerum a Iuda Maccabaeo gestarum, quae sermonis genere scripta est, si Iudaeum spectes, pereleganti. Nec praefixae tantum prostant, sed cum illa sic veluti commixtae, ut unius opusculum omnia videantur efficere; quo nihil tamen magis est absurdum cogitatu.

§. XIII. *De* Aristobulo, *cujus fit mentio* II. Maccabaïcorum. *Videri esse Scriptorem* Commentarii in Legem Moysis.

Illic et olim lectas istas Epistolas liquet tum ex Scholio vetusto Clementis verbis interiecto, tum ex Eusebio *Praep. Evang.* VIII. p. 375. D. ubi, cum meminisset *Aristobuli*, καὶ τῆς κατ' Ἀριςοτέλην Φιλοσοφίας πρὸς τῇ πατρίῳ μετειληχότος· οὗτος δ', ait, αὐτὸς ἐκεῖνος οὗ καὶ ἡ δευτέρα τῶν Μακκαβαίων ἐν ἀρχῇ τῆς βίβλου μνημονεύει· Locus est ab iis omnibus, (nec multi sunt numero,) qui *Aristobuli* meminere, recentioribus adhibitus, II. *Macc.* I, 10, *Iudaei Palaestini S. D.* et ceteris in Aegypto Iudaeis, et Ἀριςοβούλῳ, διδασκάλῳ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως, ὄντι δὲ ἀπὸ τοῦ τῶν χριςῶν ἱερέων γένους· Quaeritur nunc, sitne scriptor Commentariorum in *Moysen*, qui tempore Philometoris claruit, idem *Aristobulus*, qui hic memoratur, ut idem esse videbatur *Eusebio*. Negat eumdem esse Scaliger in *Euseb. Chron.* p. 142. negat Rich. Simonius *Hist. Crit. du V. T.* III, c. 23, p. 499. Aiunt H. Valesius in *Eusebii Hist. Eccles.* VII, 32, p. 370, Grotius Comm. in Libr. Maccab. Is. Vossius *Observ. ad Melam Append.* p. 66. Br. Waltonus in *Appar. Bibl.* IX, 4, et Gul. Spencerus in *Origen. c. Cels.* p. 55, hic quidem in eo quoque *Grotium* sequutus, ut non Philometoris sed Physconis fuisse praeceptorem arbitrentur: hujus, an illius censuerit *Valesius*, latet: Philometoris dici potuisse praeceptorem, quantumvis hic dudum ante diem suum obierit, cum istà scriberetur Epistola, *Vossius* existimabat. Eius adversarii, Humfr. Hodii nova prorsus est opinio, in Lib. *contra Histor. Aristeae* c. IX, §. 4. haec quoque scribentis: " omnino pro-,, babile est, vel eundem revera fuisse, vel saltem illius nomini suppositos ,, fuisse praedictos Commentarios." Negat tamen vel fingi potuisse Philometoris praeceptorem isthoc anno, quo scripta fertur Epistola, sed ait illius successorem; illum enim vere monet mortuum anno 167 aerae Maccabaicae, scriptam epistolam dici ejusdem aerae anno 188. Sed tandem § 5. *Hodius* locum esse scribit" justae suspicioni, Commentarios istos — ab aliquo recen-,, tiore editos fuisse nomine Aristobuli, illius Praeceptoris Ptolemaei. Sane ,, nullum unquam extitisse Aristobulum Iudaeum, Praeceptorem Ptolemaei ,, Regis, et Epistolam supradictam, qua illius fit mentio, *fictitiam* esse, mihi ,, facile persuadeo. Neque alia de causa videtur Commentariorum Auctor eos ,, edidisse sub persona talis Aristobuli, quam quod talis mentionem in Epi-,, stola praedicta repererat." Nescio quid aliis evenerit ista legentibus nisi *Is. Vossio*; mihi quidem ista certe *Hodii* non placent, eo usque abrepti ca-

lore disputandi hanc unam ob causam, quia pauca quaedam de multis *Aristobuli* verba ipsius obesse sententiae videbantur de fabula Aristeana (nec obstant tamen, me judice;) sed praesertim de *Demetrio Phalereo* loquentis *Hermippi* testimonio. Bella, mehercule, ratio movit, si movit ista conditorem Commentarii Iudaici in Legem sub nomine *Aristobuli*, quod *Aristobuli* cujusdam Regii Praeceptoris nomen legerat in Epistola quadam obscura, quam *Hodius* et ipsam *fictitiam esse* sibi persuasit. Dicere saltem debuerat, fictam Epistolam ut Commentariis istis quoddam decus ex dignitate Regii Praeceptoris conciliaretur. Qualis vero finxisset Epistolam aut Commentarios? Christianus, an Iudaeus? Sed quem in finem, obsecro, seculo post Christum N. secundo Iudaeus, et in qua tandem eruditus Schola Graecanica, confinxisset Commentarios eleganter Graece scriptos, adeo eruditos, Poëtarumque veterum aliorumque scriptorum locis refertos, partim etiam versibus, a se tam probabiliter conditis, ut homines illos his in rebus cernendis exercitatissimi huc usque legerint velut versus *Homeri, Hesiodi, Callimachi?* Talia quaedam 175 annis ante Christum natum Alexandriae periclitari potuit homo Iudaeus in doctis suis ad patrias gentis suae leges Commentariis, ut dum res essent Iudaeorum in Aegypto sub benigno Principe, nec illorum ob religionis diversitatem osore, laetiores, genti Graecis adeo contemptae, vix Historicis olim notae, ab *Herodoto* suo nomine nusquam commemoratae, dignitatem quandam adiungeret; atque illud obtinuisse titulus monstrat Philosophi Peripatetici, quo illum sunt dignati, sicut *Philonem* ducentis annis post vocare coeperunt Pythagoreum. Sed quem tandem sibi finem statuisset Iudaeus eruditus seculo Christianorum secundo, in istiusmodi opere confingendo, sub *Aristobuli* persona, cujus nomen invenisset in isthac Epistola? Neque enim credo dixerit ab eodem et illam confictam. Plures quidem isto seculo libelli conficti sunt ad promovendam religionem, non indigentem his ineptis defensoribus, et suo semper munimine tutam. Sed sunt fueruntque nugaces indoctique libelli, quorum nos hodie puderet, nisi humani ingenii nota esset in talibus etiam imbecillitas. Nihil vero, quod mihi quidem innotuit, confictum fuit isthoc aevo, quod ad Commentarios possit istos Iudaei Peripatetici comparari, quantum nobis quidem licet de ipso opere ejusque doctrina judicare vel ex reliquiis istis paucis, illinc nobis in *Eusebii* libro plerisque custoditis. Qui *Hodio* saepenumero suffragatur, quique ne hic quidem ab illo dissensisse videtur Ant. van Dale *Diss. super Hist. Aristeae,* p. 216, 217, multis castigat scriptorem libri secundi Maccabaïcorum tanquam *falsa, absurda, ridicula* narrantem, de Antiochi quoque morte sibimet ipsi contraria. De Veterum oraculis bene merito Medico hic

error etiam non unus condonabitur. Sed in his etiam accidit ut multo facilius, quid non sit, quam quid verum sit, definias. Idem ille tamen *Aristobulus* mihi quoque videtur in ista intelligendus Epistola. Si scripta esset in Aegypto isthoc anno, quem praeferunt Editiones, esset in titulo *Magistro Ptolemaei Regis* difficultas haud exigua, quam ab *Hodio* monstratam tollere non potuit *Is. Vossius*. Sed, quum scripta fuit Hierosolymis Epistola ad Iudaeos Alexandrinos et *Aristobulum*; qui, tanquam inter illos vir primarius, propter generis dignitatem et sapientiam, nominatur; quem fama non mendax per Iudaeam cum Ptolemaeo Philometore, cui libros inscripserat, familiariter versatum, atque ad quaestiones a Rege super Lege *Moysis* positas respondisse ferebat, hunc minime mirarer, in Iudaea Palaestina habitum *Regis Magistrum*; atque hoc titulo, more loquendi Iudaico, grandaevum ab Hierosolymitanis salutari potuisse censerem in hac Epistola, si numeri non sunt vitiosi, in Aegypto regnante Philometoris fratre, Physcone, scripta. Sed suspicor equidem in numeris illic etiam a librariis esse peccatum; hujusque suspicionis rationes expromam, postquam ostendero, cum Rege Philometore super suae Legis quaestionibus familiariter, ut dicebam, colloquutum Iudaeum Philosophum, et ad Regis interrogata respondentem. Hoc mihi demonstrare videntur ejus apud Eusebium verba; non illa quibus Regem alloquitur L. VIII. p. 376. D. ὅταν γὰρ δυνάμεις ἐξαποςέλλῃς σὺ, βασιλεὺς ὤν· et L. XIII. p. 664. B. ἐπὶ τοῦ — Φιλαδέλφου, — σοῦ δὲ προγόνου· nam Regi libros inscripserat; sed ista apud eumdem p. 376. A. ἱκανῶς εἰρημένων πρὸς τὰ προκείμενα ζητήματα, ἐπεφώνησας καὶ σὺ, βασιλεῦ· exhibetur tum non absurda Philometoris Quaestio, cur in Lege Iudaeorum deo membra tribuantur humana mirati; ad quam, ut erat horum captus, satis ille respondet probabiliter. Hinc praeterea atque aliunde suspicor, *Aristobulum* in Commentario suo ζητήματα prae ceteris tractasse, sive solvendos sibi sumsisse nodos vindice dignos, *in quibus* ex Moysis quoque lege *nectendis* ea fuit Iudaeorum Magistrorum *industria*, qualem ex *Homero* veterum Grammaticorum fuisse verbo monuit Hemsterhus. in *Lucian* p. 242. Anatolius apud Euseb. *Hist. Eccles.* VII. c. 32, p. 369. f. οὗτοι, inquit, τὰ ζητούμενα κατὰ τὴν Ἔξοδον ἐπιλύοντες, φασὶ δεῖν etc. plures nominat, sed unius exhibet *Aristobuli* verba p. 370, ὁ δὲ Ἀριςόβουλος προστίθησιν ὡς εἴη etc: — ubi continuantur ad v. 13, ex ejus in Exodum commentario probabiliter sumpta, quod an viderit *Valesius* incertum est. Τὰ ζητούμενα, *de quibus quaestio solebat institui*, nomina locorum vocat explicatione digna *Eusebius* in fine Praefat. Libelli περὶ τῶν τοπικῶν ὀνομάτων ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ· (is lenem Medici manum desiderat; quos enim habuit, fuere ςρεβλοῦντες καὶ βιώμενοι·) Conf. Photii *Biblioth.* p. 246, 6.

a Suida Διόδωρος Μονάζων scripsisse dicitur *εἰς τὰ ζητούμενα τῶν Παραλειπομένων*, *Euagoras περὶ τῶν παρὰ Θουκυδίδῃ ζητουμένων*· Talia tractans *Aristobulus* e Libris sacris, dum ad quaestiones, a Rege nonnullas, ab aliis plerasque propositas, respondebat, ad morem accommodabat se non suae gentis tantum Doctorum, sed Graecorum inprimis in Alexandrino Museo. —

§. XIV. *De Epistolis duabus, praefixis Libro* II. *Maccabaïcorum, seu Epitomae Historiae Maccabaïcae. Iudam in Epistolá etiam* II. *intelligendum Maccabaeum.*

Sed, quod paulo ante verbo iam videor indicasse, sunt mihi super Epistolâ, qua fit Aristobuli mentio; conjecturae quaedam subnatae, quas harum rerum scientibus expendendas dabo. Hoc primum unicuique manifestum esse opinor attendenti, duas illic legi (II Macc. I.) Epistolas; non diversis tantum temporis non longe tamen a se invicem remotis articulis, sed et diverso stylo scriptas; harum primam nostris in Edd. novem contineri segmentis; totidem paene secundam. Deinde, secundam Epistolam claudendam primum cap. I, 18 in istis, *ἵνα καὶ αὐτοὶ ἄγητε*· Quae tum sequuntur hinc, ad cap. II, 19, ubi inchoat Praefationem Epitomes Auctor elegantiae Graecae studiosus, *παρεμβεβλημένα* suspicabatur *Grotius:* multa certe continent inaudita nobis, et absurda quaedam, qualia sunt fabulosae narrationes de *Nehemia*, et *Ieremïa*, ingeniis tantum Iudaicis istorum temporum dignae, hoc tamen mea sententia perutiles, quod ad narrationes librorum in canonem receptorum, simile nihil exhibentium, comparatae monstrant horum dignitatem; in quibus cum veracitate certant *τῶν τε λέξεων τὸ ἄτυφον, καὶ τῶν εἰπόντων τὸ ἀνεπιτήδευτον*· quae duo prima numerat Tatianus *Orat. ad Graec.* p. 102, inter illa, quibus ad amplectendam Christianam religionem fuerit commotus. — Hoc praeterea mihi dari velim; ejusdem utramque Epistolam esse argumenti, seu scriptas ambas in eumdem finem ab Hierosolymitanis, sive Palaestinis Iudaeis, ad Alexandrinos atque Aegyptios ceteros, ut hos cohortarentur, ejusdem secum generis et religionis participes, ad eosdem dies festos secum mense Chasleu celebrandos, apud se nuper Hierosolymis institutos occasione templi mensis istius noni *Kisleu* vel Chasleu die 25 renovati seu lustrati sacrorumque restitutorum, quae per Antiochum profanata tres annos neglecta jacuerant. In primâ Epistolâ, post vota more Iudaico nuncupata, suasque calamitates a scelerato Iasone,

suo Gentili et vitio creato Pontifice, vere repetitas, suas narrant Piorum preces exauditas; *victimas oblatas, lucernas accensas, panes* iterum *propositos.* Tandem *et vos,* inquiunt, *utinam velletis nobiscum hos dies festos celebrare mense Chasleu* eadem hilaritate, qua suo mense (Tisri) celebratis *dies festos Tabernaculorum:* in hunc sensum ultima capienda censeo; cepitque ferme *Grotius.* — In secunda narrant e praesentissimo gentem periculo liberatam a Deo, Antiocho in Perside contrucidato, de cujus morte diversa narrant et ab aliis et a scriptore L. II. Deo grates agunt, qui belluam istam sub fastu Regio latentem confoderit. Celebraturi mensis Chasleu die XXV (velut primo festorum dierum) **τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἱεροῦ,** id est **τὸν ἐγκαινισμόν,** sive **τὰ ἐγκαίνια,** *nostri,* inquiunt, *officii censuimus, ut hoc vobis significaremus, vosque* adeo ipsi *etiam celebraretis.* — Quae tum sequuntur, occasione vocis **Σκηνοπηγίας,** in prima Epistolarum obvia, I, 9 mihi videntur adiecta sic ut scriptor illa velut partem haberi voluerit Epistolae secundae. Hominis, forsan Alexandrini, scopus fuisse videtur, popularibus suis persuadere, ut festos istos dies cum Iudaeis agerent Palaestinis; non sibi quidem templum vel sacra primum violata, tum renovata, sed si suae gentis historias veteres memoriâ repetant, in illis sat rationum inventuros, cur, illarum recordati, festum eodem tempore cum fratribus suis in Iudaea hilares agitarent. Ad hanc lucem spectata clarescent, primo adspectu tenebricosa. Nam in fine mirabilis de *Nehemia* et igne sacro narratiunculae tandem invenies **καθαρισμὸν** I, 36. comparandum cum Hierosolymitani templi hujus temporis **καθαρισμῷ·** cur mentio fiat toties *ignis,* 18, 19 etc. liquebit comparanti II *Macc.* X, 3, ubi de igne etiam sacro **ἐν τοῖς ἐγκαινίοις** agitur renovato. Tum de *Jeremia* fabulosa quaedam narrantur II, 1—8, e quibus conficere non debuerat Io. Ern. Grabius in *Spicileg. Patrum* Saec. I. p. 136, quod ponit. Deinceps II, 8—12, vera traduntur de *Moyse* et *Salomone,* hoc, faciente **θυσίαν ἐγκαινισμοῦ καὶ τῆς τελειώσεως τοῦ ἱεροῦ,** et octo dies festos celebrante. Notabilia sunt, adhibita a Grabio *Prolegom.* *in T.* I. *Bibl. Gr.* p. 4. I. A. Fabricio *Cod. Pseudepigr. V. T.* I. p. 1163, quae II, 13 narrata dicuntur de *Nehemia* fundante Bibliothecam (**τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην** memorant *Estherae* Graeca II, 13, non illam, opinor, Hierosolymitana capaciorem) in templo, in quam libros sacros **ἐπισυνήγαγε·** quos belli tempore perditos v. 14. *Iudas* recollegisse dicitur. Qui scribit ista, tanquam ex persona Palaestini, libros istos Hierosolymis esse narrat, quorum si indigerent Alexandrini, mitterent qui in Aegyptum deportarent. — Hoc minime dubium, quin illic II, 14 memoratus **Ἰούδας,** *Iudas* sit *Maccabaeus;* quod agnovit etiam *Grotius;* sed is si sit Maccabaeus, ille nobilissimus *Iudas,*

cujus solius Imperatoris res cum Syro-Macedonibus gestae libro, qui sequitur, enarrantur, quis, obsecro, Ἰούδας erit in initio Epistolae secundae, I, 10. ubi *οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἡ Γερουσία καὶ Ἰούδας, Populus Iudaicus et senatus Hierosolymitanus et Iudas, Salutem dicunt Aristobulo — et Iudaeis in Aegypto*. Respondebit *Grotius*: " Hic Iudas aliquis est Iohannis ,, Hyrcani cognatus, ejusque vicem gerens, Iohanne Hyrcano in Syros hostes ,, bellante. Vide *Iosephum* XIII, 16. 17." Hic evenit, quod in talibus saepenumero solet evenire. Vidi *Iosephum*, et Hyrcanum illic, ut noveram, in commodis temporum articulis occupandis vigilem; sed nullum illic inveni *Iudam*, aut cognatum Hyrcani vicem Hierosolymis gerentem, cui haec Epistola veluti tum scripta contribui possit ulla specie. Fratrem quoque noveram Iohanni Hyrcano fuisse Iudam, sed cum ejus patre Simone vel paulo post interfectum, ante quam is rerum potiretur. Quid vero *Grotium* impulit, ut Iudam Hyrcani cognatum nobis comminisceretur? Ratio haud sanequam absurda, temporis nimirum. Scripsisse etenim nostris in Editionibus feruntur ista I, 10. Hierosolymitani et Iudas *Ἔτους ἑκατοστοῦ ὀγδοηκοστοῦ καὶ ὀγδόου*, anno CLXXXVIII, nempe *βασιλείας Ἑλλήνων*, ut dicitur in L. I, *Macc.* I, 10, cujus Auctor ad istam Aeram suos Rerum Iudaicarum utilissimos Annales digessit, memorans

Annum CXXXVII	— 1 Macc.	I, 10.
——— CXLIII	———	20.
——— CXLV	———	54 et 29.
——— CXLVI	———	II, 70.
——— CXLVII	———	III, 37.
——— CXLVIII	———	IV, 28.

atque ita in sequentibus usque in

Annum CLXXVII ——— XVI, 14.

sive mortem Simonis, generi sui scelerata fraude cum filiis duobus contrucidati; cui filius unicus superstes in Pontificatu rerumque civilium administratione successit Ioannes; (2) in quo Pontifice creato claudit historiam suam Scriptor ille fidelissimus, qui de Maccabaeorum etiam libris, *ad veritatem quod-*

(2) Ioannis res gestas narratas scribit *ἐπὶ βιβλίου ἡμερῶν ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ*, ut alia narrata dicuntur *Nehem.* XII, 22. *ἐπὶ βιβλίου λόγων τῶν ἡμερῶν*· quales saepe laudantur Annales in libris Regum etc.

quod attinet historiae, contemptim loquente, ceterorum eximi numero debuerat a Burtono in Epist. I. *Clem. Rom. P. A.* T. II. p. 486. b. Quae hac in parte tradit Historiae Iudaicae *Iosephus*, pleraque fide nituntur Scriptoris L. I. Maccab. quem ille ducem sequutus est. Jam vero in Ioannis Hyrcani Principatus annum XI incidit is annus CLXXXVIII *Regni Graecorum* a Iudaeis istorum temporum dicti, sive *Aerae Seleucidarum*, atque adeo in annum regni Ptolemaei Physconis XXII. — Epistola Hodio videbatur *fictitia:* mihi quam maxime genuinae videntur ambae, quia probabilis excogitari nulla potest ratio, propter quam censeri possent confictae. Sed in utramque suspicor a manu recentiori temporis, quo scriptae feruntur, notam fuisse illatam aut hanc in prima saltem, si quis ita malit, depravatam. Illam, quae homines eruditos huc usque decepit, si auferas, quae nunc sunt obscura clarescent omnia. *Iudas* in Epistola secunda I, 10. *Iudas* erit *Maccabaeus,* cujus fit in additamento ad eandem epistolam mentio, II, 14. atque ejusdem argumenti, quod inspicienti liquebit, Epistola prima ejusdem anni initio, vel fine praecedentis, videbitur scripta. In utraque festum super templo renovato lustratoque celebratum, atque iterum in Iudaea celebrandum, anniversarium commendatur Iudaeis Alexandrinis. In prima calamitatum mentio fit, a Iasone velut flabello concitatarum, quibus sint a Deo tandem liberati. Narratur in secunda Epistola caedes Antiochi Epiphanis, qua occasione fuerit, a quibus, et quo tandem modo peracta. Hanc in rem legenda sunt notata a Grotio in L. I. Maccab. VI, 1, 2. Fac jam temporis notam esse genuinam, annum Aerae Seleucidarum CLXXXVIII. Antiochus Epiphanes, quomodocunque, periit anno ejusdem Aerae CXLIX, 1 Macc. VI, 16, ἀπέθανεν Ἀντίοχος — ἔτους ἐνάτου καὶ τεσσαρακοστοῦ καὶ ἑκατοστοῦ. Hoc aliunde firmatum in dubium cadere non potest. Jam vero, censebimusne mortem Regis Syriae, Aegypto vicinae, Aegyptiis Iudaeis ut rem novam hac Epistolâ narratam *novem et triginta annis* post quam evenisset? quum, minimum quintus ab Epiphane, Syriae regnum, quod jam ante tenuerat, recuperasset Demetrius Nicanor? Ignorassent Alexandrini, annis XII. post mortem Antiochi Epiphanis, suum Regem Philometora filiam elocasse Alexandro, qui, mentitus Epiphanis filium, Demetrium Sotera vita regnoque spoliaverat Syriae; ab utroque, Rege suo et Syriae Alexandro, Ptolemaide nuptias celebrantibus, evocatum illuc Hierosolymis Ionathanem et honore cumulatum, quae narrantur 1 Macc. X, 57-65, accidisse autem illic dicuntur anno CLXII. Quadriennio post, anno CLXVI, suum Regem, Philometora, Regem quoque Syriae proclamatum, in avitum Regnum Demetrio Nicanori restituto Cleopatram filiam in matrimonium dedisse? Postquam haec omnia

accidissent Alexandrinis utique nota, adhuc Iudaei Hierosolymitani per annos exspectassent duo et viginti; tum demum scriptâ Epistolâ mortem illam Antiochi Epiphanis Iudaeis significassent Alexandrinis. Prorsus haec abhorrent ab omni verisimilitudine. De Antiocho Sidete nemo facile cogitaverit, cujus, amici Iudaeorum et Ioannis Hyrcani, pietatem collaudant Iudaei, horum etiam ope indigentis. Contra, vel abjectis vel emendatis temporum notis, suis jam scriptas Epistolas statuamus articulis temporum legitimis; omnia optime cohaerebunt. In prima fit mentio alterius Epistolae, quam ante scripserint in mediis istis suis calamitatibus, quibuscum fuerant conflictati; ἀφ' οὗ ἀπέϛη Ἰάσων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἁγίας διαθήκης· (sic legendum videtur II *Macc.* I, 7.) sequuntur ista " καὶ ἐνεπύρισαν τὸν πυλῶνα καὶ ἐξέχεαν αἷμα ἀθῶον. Coepere calamitates ab initio regni Antiochi Epiphanis, atque adeo anno Aerae Seleucidarum CXXXVII. I *Macc.* I, 10. isthoc capite primo narratae; per annos undecim inprimis continuatae, usque in annum CXLVIII, ante triennium omnium fuerant gravissimae, anno CXLV. Hoc enim anno, (I *Macc.* I, 37.) ἐξέχεαν αἷμα ἀθῶον &c. quae eadem verba nostrae sunt Epistolae; hujus anni fine (I *Macc.* I, 54, 59) templum fuit profanatum. Iason, homo sceleratissimus, qui emerat a Rege Pontificatum, isthoc Capite non nominatur; sed cum suae conjurationis sociis expingitur I *Macc.* I, 11-15. ubi ἀπέϛησαν ἀπὸ διαθήκης ἁγίας, quod huc maxime spectat: De Iasone cum suis haec intelligenda, liquebit comparanti, praeter Epistolae verba, II *Macc.* IV, 7. &c. IV *Macc.* IV, 16. &c. Dirissimis malorum ope divina, consilio manuque Iudae Maccabaei, liberati, triennio post, anno CXLVIII, eodem anni die, quo triennio ante profanatum fuerat templum, ob illud lustratum et sacra sibi restituta, festos dies mense *Chasleu* celebrare coeperunt. Laeta gentilibus suis precati, hac nunc epistola significant, suas preces tandem exauditas a Deo, atque intermissa se sacra renovasse; his in eam rem verbsi usi:

" προσηνέγκαμεν θυσίαν καὶ σεμίδαλιν,
" καὶ ἐξήψαμεν τοὺς λύχνους,
" καὶ προεθήκαμεν τοὺς ἄρτους.

Iam vide quae fecerint isthoc anno CXLVIII, narrata I *Macc.* IV cum V. 38, invenissent τὸ θυσιαϛήριον βεβηλωμένον καὶ τὰς πύλας κατακεκαυμένας &c. (ut in Epistola nostra scelerati ἐνεπύρισαν τὸν πυλῶνα) V. 47, novum construxerunt altare: 49, vasa sacra renovarunt, et in templum intulerunt τὴν λυχνίαν, καὶ τὸ θυσιαϛήριον τῶν ὁλοκαυτωμάτων καὶ θυμιαμάτων, καὶ τὴν τράπεζαν.

50 Ἐθυμίασαν ἐπὶ τὸ θυσιαςήριον, καὶ ἐξῆψαν τοὺς λύχνους, ——

51 Καὶ ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν τράπεζαν λύχνους·

Summo mane sequentis diei

53 Ἀνήνεγκαν θυσίαν κατὰ τὸν νόμον ἐπὶ τὸ θυσιαςήριον τῶν ὁλοκαυτωμάτων.

Hic dies

52 fuisse dicitur 25*tus* τοῦ μηνὸς τοῦ ἐνάτου· mensis autem is *Chasleu* anni CXLVIII.

Eadem ista, paucis verbis, stylo magis Graeco, narrantur II Macc. X, 3.

Τὸν νεὼν καθαρίσαντες, ἕτερον θυσιαςήριον ἐποίησαν· καὶ πυρώσαντες λίθους, καὶ πῦρ ἐκ τούτων λαβόντες, ἀνήνεγκαν θυσίας μετὰ τριετῆ (sic legendum cum *Grotio*) χρόνον· καὶ θυμίαμα, καὶ λύχνους, καὶ τῶν ἄρτων τὴν πρόθεσιν ἐποιήσαντο.

In libro quoque primo narratis IV, 52, 54, eadem sunt, sermonis tantum elegantia diversa, quae dederat Iudae gestorum Scriptor. II *Macc*. X, 5, Ἐν ᾗ δὲ ἡμέρᾳ ὁ νεὼς ὑπὸ ἀλλοφύλων ἐβεβηλώθη, συνέβη κατὰ τὴν αὐτὴν τὸν καθαρισμὸν γενέσθαι τοῦ νεὼ, τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ ἐνάτου (non αὐτοῦ) μηνὸς, τοῦ Χασλεῦ. Sic ista sunt emendate scribenda. Mihi jam liquere videtur, scriptam Epistolam primam paulo post, quam isthaec evenerant, vel eodem anno CXLVIII, vel potius initio sequentis CXLIX; notamque adeo temporis esse debuisse, ἔτους ἑκατοςοῦ τεσσαρακοςοῦ ἐνάτου· non, quae vulgatur, ἔτους ἑκατοςοῦ ἑξακοςοῦ ἐνάτου. Nullus tum Rex fuit Demetrius, vivente adhuc Antiocho, cujus nomen execrati cur posuissent in Epistola de rebus scripta privatis? Et, ne verba nimis multa profundam, secundam Epistolam scriptam arbitror eodem anno CXLIX paulo ante quam idem essent anniversarium celebraturi festum: tale namque futurum anno praecedenti constituerat cum fratribus Iudas Imperator: I *Macc*. IV, 59, ἔςησεν Ἰούδας — ἵνα ἄγωνται αἱ ἡμέραι ἐγκαινισμοῦ — ἐνιαυτὸν καὶ ἐνιαυτόν. Hoc anno Iudaicis rebus feliciter evénit, ut in Persida profectus Antiochus, Dianae templi cujusdam donariis aliisque rebus opulentissimi spoliandi gratia, non hac tantum spe frustraretur, sed acceptis in itinere nunciis de copiis suis in Iudaea profligatis a Iuda, animo tantam aegritudinem conciperet, ex qua, scelerum conscientia simul velut furiis agitatus, morbum contraxerit, qui ipsum abstulit ἔτους ἐνάτου καὶ τεσσαρακοςοῦ καὶ ἑκατοςοῦ, ut legitur I *Macc*. VI, 16, ubi mors et mortis causae sic, ut dixi, simpliciter a veraci hoc Iudaeo sine ullis figmentis enarrantur. Qui rerum gestarum omnem ordinem

perturbavit Scriptor L. II *Maccab.* narratam capite IX mortem Antiochi, (capite demum X templi memorat encaenia) suo more quodam nobis enarravit pinxitque *σκωληκόβρωτον*. Huc non pertinent quae multa dici possent. Eamdem Epiphanis Antiochi mortem aliter fuisse enarratam in hac quam tractamus epistola, scripta, ni fallor, simul atque nuncius Hierosolyma fuerat delatus, nobis mirum accidere non poterit, cogitantibus quid eveniat qua quisque vivimus aetate, et quam diversae soleant esse primis annis rerum etiam publice gestarum narrationes. Hanc pessimi hominis mortem quamprimum intellexissent, laetum Iudaei Palaestini rebus suis nuncium cum gentilibus in Aegypto censuerunt communicandum; occasionem oblatam captantes, qua iterum illos adhortarentur ad festos dies eosdem illic agendos, quos ipsi intra unum alterumve mensem stato tempore essent celebraturi: scribunt enim, non, ut Epistola paulo ante data, festo sibi jam transacto, sed *μέλλοντες ἄγειν ἐν τῷ Χασλεῦ πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἱεροῦ*, II, 18. Eodem anno Epistolae scriptae non erat necesse ut anni nota insereretur; si fuit adjecta, hic ad eamdem esset rationem reficienda. Atque in hac etiam Epistola, si vera sunt a me disputata, nunc omnia erunt ad liquidum deducta: Inscriptio est Epistolae *Hierosolymitanus et Iudaeae Populus et Senatus et Iudas* (gentis Imperator) *salutem dicunt Aristobulo, Praeceptori Ptolemaei Regis, viro ex genere sacerdotali primario, et Iudaeis in Aegypto. Iudas* enim erit omnium ille magnis suis meritis nobilissimus jam tum in isthac paene republica, jugum quo premebatur excutiente, Princeps: neque ulla amplius superesse poterit lis super *Aristobulo*, cujus unius paene causa hanc, ad alia tamen non inutilem fortasse, sum ingressus disputationem. Annus enim, quo scripta fuit epistola, me judice, CXLIX Aerae Maccabaicae Seleucidarum, Olympiadis CLIV primus, Antiocho fatalis, hujus ex sorore nato Aegypti Regi Ptolemaeo Philometori regni fuit annus septimus et decimus; regnavit autem per annos XXXIV, quique successit ipsi frater Physcon post Philometoris obitum solus per annos XXIX Regnum adhuc administravit, ut minime nunc mirandum sit, hic velut Ptolemaei Philometoris Magistrum laudari, quem supra demonstravi hoc Rege, cui libros dedicaverit, familiariter usum, atque anno ipsius regni quarto velut Philosophum Alexandriae jam inclarescentem.

§. XV. *Quid Aristobulum ad scribendum moverit potissimum.*

Hujus Aristobuli scriptorum quae supersunt reliquiae nunc singulae possent pertractari, vel in unum libellum collectae transscribi, quarum sedes supra fuit a me diligenter adnotata. Descripta si quis continua relegeret aliquoties, Criticus Graece doctus, in horum temporum exercitatus historia, et in *Polybii* praesertim scriptis, atque huic peculiaribus vocibus formisque loquendi, huic fortasse veniret in mentem suspicio, quae mihi olim nata necdum displicet. Sed, his missis, unicum prae ceteris insigne hic sumam operis *Aristobuli* Fragmentum examinandum, illa complectens, propter quae Richardo Simonio et Humfredo Hodio *νοθείας* erat suspectus *Aristobuli* Commentarius; quodque praeterea versus exhibet spurios, quorum designandorum gratia haec a me scripta videri poterit Dissertatio. — Initium Fragmenti, quod Eusebii nobis dat (partem etiam Clemens) *Evangelica Praep.* XIII, c. XII, p. 663--668, illud equidem vereor ne me paulo diutius detineat, quam velim; sed hoc ubi pensiculatius exegero, reliqua satis erit velut in transcursu breviter tractasse. Duo narrat nobis illic *Aristobulus* a se invicem separanda. Haec ut intelligantur, primum dicam, quae praecipua fuisse videatur Aristobulo scribendi causa. Athenis oppressa libertate, hujus alumnae trans mare Musae se receperunt Alexandriam, ubi, bellica jam exsaturatus laude, pacis artes, ad quas a natura factus videbatur, excolebat Ptolemaeorum primus.

— *οἷος μὲν ἐὴν τελέσαι μέγα ἔργον·*
Ὁ Λαγίδας Πτολεμαῖος·

Theocrit. Id. XVII, 13. quae retulit ad Philadelphum Ez. Spanhem. in *Callim. h. Iov.* v. 87. Musarum hic amatoribus, qui frequentes undique confluebant ad literatum Regem, Museum condidit et (3) Bibliothecam.

(3) Bibliothecam a Ptolemaeo Lagi F. jam fundatam monstravit Hodius L. I, c. 8. p. 44. Magnis incrementis auctam a filio Philadelpho, liquet ex Athen. I. p. 3. a. Iisdem insistentes, qui successere Reges, vestigiis, infinitam librorum multitudinem conquisiverunt: *ad millia ferme voluminum septingenta, bello priore Alexandrino, incensa* conflagrasse scribit Gellius *N. A.* VI, c. 17. Museum illic multo diutius viguisse — liquet ex Luciano II. p. 251. Apollon. Tyan. Epist. 34. Philostr. *V. Soph.* p. 524, 532 etc. In Museum, qui illic alerentur honorifice, Doctos homines jam colligere coepit Ptolemaeus Lagides: est in eam rem Plutarchi locus II, p. 1095. d. quem recte cepit Jac. Perizon. in Aeliani *V. H.* III, c. 17. p. 238. quocum *Hodius* comparandus est.

Patris insistens vestigiis, Poetarum, Philosophorum, Grammaticorum studiosus, ipsius etiam humanitatis amantissimus, cujus est nobile documentum in CICERON. *de Off.* II, c. 23, erat Philadelphus, ut dicitur THEOCR. XIV, 59, 61.

Μισθοδότας Πτολεμαῖος ἐλευθέρῳ οἷος ἄριςος,
Εὐγνώμων, φιλόμωσος·

In usum eruditorum magnam ille librorum collegit multitudinem. Horum aetate Libris certe Moysis, quomodocunque Graece conversis, inter millenos locum in Regia adsignatum fuisse Bibliotheca, negari nec potest, neque debuerat. Neque tamen illic collocatos arbitror a Poëtis ceterisque elegantioris ingenii hominibus studiose lectos libros divinos Iudaeorum, quum hos passim Gentiles haberent despicatui, nec isthac saltem aetate majoris illos facerent, quam nobis nunc aestimantur. Docta disputat HODIUS L. II, c. 3. p. 101 et seqq. Sed quod contendit, hos libros *neglectos penitus et ignotos Gentilibus eruditis delituisse,* vel unus confutabit meo judicio *Callimachus,* non ille quidem Bibliothecae custos, sed quem Alexandriae degentem prae ceteris maximi faciebat Philadelphus,

— ἐρωτικὸς, εἰς ἄκρον ἁδὺς,
Εἰδὼς τὸν φιλέοντα. —

Horum exemplo, honore praesertim, quo cumulabantur homines Musici, quis tandem mirabitur de millenis unum hic illic ingenium Iudaicum, de meliore luto factum, excitatum fuisse ad cultum sermonis Graeci, et studia Literarum elegantiorum, quibus Alexandriae Gentiles adeo clarebant? Res ipsa sibi documento est. In Poëtis legendis aliisque Scriptoribus antiquis exercitatissimi fuere tum, qui, duo libros de sacris, *Iobum* et *Salomonis* fuit interpretatus Proverbia; tum qui condidit unus Libros, qui feruntur nomine *Maccabaeorum,* secundum, saltem, et tertium. His quidem recentioris, in eodem Alexandrino ludo formati, Philonis Iudaei, nota est eruditio Graecanica. Sub Philometore jam claro *Aristobulo,* displicuisse contemptus videtur, quo Professores Alexandrini, Philosophi ceterique, suam gentem Iudaïcam aspernabantur; Librum itaque scripsit amico sibi Regi dedicatum, quo monstrare conatus est, nihil illos habere, cur suis adeo gloriarentur Philosophis, *Pythagora, Socrate, Platone;* vel Poëtis, *Orpheo, Lino, Homero, Hesiodo,* ceterisque; nam, si quid haberent eximium prae ceteris, id ipsos derivasse de fonte sacro, libris sui legislatoris Moysis; qui illis ipsis jam tum

videri debuit, qualis postea LONGINO videbatur, *οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ*, IX, 18. Ad hujus librorum antiquitatem Graecos nihil habere in historia sua quod posset aequiparari. Hoc quidem vere statuebat *Aristobulus*, habuitque hac in parte Christianos Eruditos omnes sequaces, qui, cum Gentilibus pro sua religione disputantes, hoc etiam apto sanequam telo de Moysis et Iudaicae gentis antiquitate victores, flagitia Deorum a Poëtis cantata memorabant, ea tum viventes tempora, quibus his opponere poterant vitam Christianorum integram omnique sceleris vel minimi puram.

§. XVI. *Quid Aristobulus de antiquâ Graecâ versione Librorum* MOYSIS, *qua* PLATO *potuerit uti, dixisse videatur.*

Sed prius illud ut redderet probabile Aristobulus, monstrandum saltem erat, Graecam antiquitus extitisse conversionem librorum *Moysis*, qua *Plato* aliique potuerint uti. Nam centum circiter annis ante, quam ista scriberet Iudaeus, noverant omnes, Alexandriae, cujuscunque tandem impulsu factam Graecam de libris Hebraicis conversionem. Si legerant eosdem libros antiqui Scriptores, aliam necesse est habuerint. De antiquiori versione Graeca videamus quid suo unius testimonio Regi voluerit persuasum. Haec itaque nobis exhibentur apud EUSEBIUM *Aristobuli* p. 663, 664. A.

> Φανερὸν, ὅτι κατηκολούθηκεν ὁ Πλάτων τῇ καθ᾽ ἡμᾶς Νομοθεσίᾳ, καὶ φανερός ἐςι περιειργασμένος ἕκαςα τῶν ἐν αὐτῇ λεγομένων. Διηρμήνευται γὰρ πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, δι᾽ ἑτέρων, πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως, τά τε κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἑβραίων, ἡμετέρων δὲ πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων ἁπάντων αὐτοῖς ἐπιφάνεια, καὶ κράτησις τῆς χώρας, καὶ τῆς ὅλης Νομοθεσίας ἐπεξήγησις· ὥς τε εὔδηλον εἶναι τὸν προειρημένον φιλόσοφον εἰληφέναι πολλά· γέγονε γὰρ πολυμαθὴς, καθὼς καὶ Πυθαγόρας πολλὰ τῶν παρ᾽ ἡμῖν μετενέγκας εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιΐαν κατεχώρισεν.

Apud *Eusebium* quia plura sequuntur continua, illinc verba *Aristobuli* protuli, quae apud CLEMENTEM ALEX. *Strom.* I. p. 410, 411. pleraque etiam leguntur. Ἀριςόβουλος, ait *Clemens*, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν πρὸς τὸν Φιλομήτορα κατὰ λέξιν γράφει,

> Κατηκολούθηκε δὲ καὶ ὁ Πλάτων τῇ καθ᾽ ἡμᾶς N. etc.

haec ex *Clemente* quoque dederat Eusebius *Praep.* IX, c. VI. p. 410, 411. Sunt autem prima meliora supra scriptis, ubi praemisso φανερὸν, paulo post φανερὸς ab *Aristobulo* non fuisset repetitum: ex *Clemente* vocem etiam λεγομένων v. 3, interjeci, firmatam altero *Eusebii* loco. Ceterae nos non tenebunt varietates lectionis praeter unicam; neque nunc etiam, quae de *Moyse* scribit et *Pythagora;* sed quid dicat Graece conversum, et quando. Διηρμήνευται, inquit, — τά τε κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἑβραίων, ἡμετέρων δὲ πολιτῶν· quos ἀδελφοὺς alii dicerent Iudaei, gentiles ille suos eleganter πολίτας vocat. Qui de *Moyse* scribit, suos πολίτας Aegypto educente, *Iudaicarum Tragoediarum Poëta*, Ezechiel drama suum inscripsisse dicitur Ἐξαγωγὴ, a Clemente Alex. *Strom.* I, p. 414, 3. et Eusebio. Clare satis τὰ κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν etc. Librum *Moysis.* Ἔξοδον designant; cetera libros sequentes Pentateuchi; certe τῆς ὅλης Νομοθεσίας (ἡ) ἐπεξήγησις eorum quartus est Δευτερονόμιον. Sed librum *Geneseos* non videtur omisisse; Κοσμοποιΐα γὰρ ἡ τῶν Νόμων ἐστὶν ἀρχὴ, ut ait Philo *de Vitâ Moys.* II, p. 659. c. et Mosaicam Κοσμογονίαν *Aristobulus* vel inprimis notam fuisse censuit *Platoni.* Videntur intercidisse quaedam *Aristobuli*, forsan horum similia: ἥ τε Γένεσις τοῦ κόσμου, τά τε κατὰ etc. Aliter de his statuit Franciscus Lee in *Prolegom.* T. III, Bibl. Gr. *Grabii* p. 11, excerpta quaedam ex Lege Graece conversa intelligens; cui sententiae pleraque *Aristobuli* obnituntur. — Sed quando jam ista *Moysis* Νομοθεσία fuit primum in Graecum sermonem conversa? haec vulgantur l. c.

> Διηρμήνευται γὰρ πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως δι' ἑτέρων, πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως.

Ista sic scripta mihi quidem, si vera licet fateri, videntur absurda, neque ab eo posita, qui scripsit reliqua. Scripseritne forsan πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου τῶν Περσῶν ἐπικρατήσεως; nam, si facta fuit ista versio ante imperium Alexandri non tantum sed et, quos ille subjugavit, Persarum; cur quaeso facta diceretur πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως; anne quis crederet, *Demetrium Phaléreum* ante Alexandrum vixisse? Sed quid, amabo, significabunt ista πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως; an, quod Hodio placuit L. I, c. IX, §. 1. *ait partem scripturarum — Graece redditam fuisse ante Interpretationem Demetrii monitu elaboratam, et ante imperium Alexandri M. atque etiam Persarum.* Itaque adeo πρὸ Δημητρίου significabit, si Musis placet, ante *interpretationem Demetrii monitu elaboratam?* Si ἑρμηνεία versio esset ipsius Demetrii, πρὸ τῆς Δημητρίου speciem quamdam haberet. Vigerus interpres *Eusebii* reddidit: *ante Demetrium adeoque ante Alexandri ac Persarum imperium.* Illud *adeoque* de suo

Vigerus

Vigerus inculcavit; sensit enim haec nexu carere πρὸ Δημητρίου — πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου. — Haec sola ratio mihi suffecisset ad emblema detegendum. Athenis si quis scriberet πρὸ Δημητρίου, (ut πρὸ Εὐκλείδου scribebant) tempus certum significaretur, quod praecessit Olympiadis CXVII. annum 4, quo fuit Archon; quanquam hujus ἀρχῇ ἐπέγραψαν ἀνομίας, teste Diog. Laërt. V, 77. Sed in Aegypto scriptis, πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως· quid tandem significabitur? Ubi habet eadem pleraque *Clemens Alex.* omittit ista τοῦ Φαληρέως, et Eusebius p. 410 fine. hic ὑφ' ἑτέρων· ille, ὑφ' ἑτέρου· utrumque aeque ridiculum; nec de nihilo tamen in istis variatum fuit. An metus erat, ne censerentur iidem, qui Hebraea convertissent ante Persarum imperium cum iis, qui hoc fecissent sub Ptolemaeo Philadelpho? Mihi manifestum videtur, putidum esse recentioris emblema; qui in his ipsis, aliunde sibi notissimum ex *Aristea*, *Demetrium* quem invenit Phalereum, hic etiam memorandum judicaverit, aut in margine memoraverit, quod nomen, cum hic primum in contextum irrepserat, hinc facile fluxit in Clementinum, omissis tamen istis τοῦ Φαληρέως. Scripserat, opinor, *Aristobulus*:

Διηρμήνευται γὰρ πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως etc.

§. XVII. *De nostrâ versione Alexandrinâ loquentis* Aristobuli *verba expenduntur.*

Haec et vicina poterunt in alium finem aliquando retractari. Nunc dicendum potius videtur de iis, quae supra posita sequuntur proxima: sunt autem haec:

Ἡ δ' ὅλη ἑρμηνεία τῶν διὰ τοῦ Νόμου πάντων ἐπὶ τοῦ προσαγορευθέντος Φιλαδέλφου βασιλέως, σοῦ δὲ προγόνου, προσενεγκαμένου μείζονα φιλοτιμίαν, Δημητρίου τοῦ Φαληρέως πραγματευσαμένου τὰ περὶ τούτων.

Haec inprimis verba sunt, propter quae *Hodio* suspecta videbantur, quaecunque sub *Aristobuli* nomine prostant. Si recte rem exputasset, ut equidem arbitror, in his ipsis *Aristobuli*, de re tanti momenti, perpaucis sane verbis, potuisset suae sententiae non exiguum invenire praesidium, quatenus illa fabulam spectat ab *Aristea* conditam. Et sunt mihi rationes, cur suspicer de *Aristobulo* virum factum paulo aliter judicasse, quam fecerat juvenis. Fabulam ex istius magni nugatoris libello non tradidit tantum *Iosephus*, sed primus, ipsius *Aristeae* verbis servatis, totam enarravit, Ἀρχαιολ. XII, c. 2.

omissis ferme tantum LXXII Interpretum nominibus; Regis Quaestionibus; illorum responsis, quaeque fertur, cum Regis legatis, suisque quos esset missurus, colloquutus Eleazarus Hierosolymis. Habueritne narratis suis ipsemet *Iosephus* fidem, valde dubitem. Quid *Alexandrinus* PHILO, clarus ante natum *Iosephum*? Non temere dixerim, legeritne libellum *Aristeae*, an sua hauserit aliunde. Si legit, fabulas illic inventas sua certe noluit auctoritate propagatas. Historiam rei gestae simpliciter enarrat, sat multis ille quidem verbis et eleganter suo more loquendi, Lib. II. *de Vita Mos.* p. 657—660: quorum summam si contrahas in pauca, huc redibit Philosophi Iudaei narratio, maximam partem, si sola spectetur, haud absurda: nonnullos, Gentiles puta, Leges Iudaeorum cognoscere desiderantes, earumdem cognoscendarum injecisse cupidinem Philadelpho, Regum optimo, et Ptolemaeorum magnificentissimo, qui mox legatis missis Iudaeae Pontificem rogaverit *ἀριςίνδην ἑλέσθαι τοὺς τὸν Νόμον διερμηνεύσοντας*. Laetum Pontificem misisse Hebraeorum probatissimos, qui utriusque essent Linguae periti. Hos, cum venissent, exceptos benigne commode respondisse ad Regis interrogata: mox opus aggressuros locum ab urbano strepitu sibi semotum in insula Pharo selegisse commodissimum. Hic in loco secreto rem peregisse demandatam. His nihil inesse puto verisimilitudinis specie destitutum: displicebunt paene ultima *Philonis*, de horum interpretum in verbis nominibusque iisdem adhibitis admiranda conspiratione: sed haec posuisse videtur *Philo*, prout suo tempore narrabantur a gentilibus suis Alexandrinis; scribit enim eam esse Linguae praesertim Graecae copiam, ut eadem sententia multiplici modo verbisque possit enunciari diversis: *ὅπερ*, inquit, p. 659. D. *ἐπὶ ταύτης τῆς Νομοθεσίας οὐ φασὶ συμβῆναι*· quod in his legibus Graece vertendis factum *negant*. Monstrat mihi quidem illud *οὐ φασὶ* Philonis hac de re jure dubitantis laudabilem modestiam. Suae gentis in re sacra persuasioni si forte fuit obsequutus, de ceteris certe fabulosis *Aristeae* nihil attigit; nec Bibliothecae Regiae custodis Demetrii Epistolam; neque Regis, ad Eleazarum, petentis exemplar Legis Hebraicum; nec hujus ad Regem literas; neque LXXII Interpretes, ex singulis tribubus senos; neque Regem *σχεδὸν ἑπτάκις* (p. XX, 15) *adorantem* pelles sacras, quibus aureis esset literis inscripta Lex, neque cetera mendacia *Aristeae* ab *Hodio* confutata. Nihil horum apud *Philonem* invenitur. *Philone* longe antiquior, Aristea tamen fabulatore, ut arbitrantur, recentior, *Aristobulus* ne Philoneae quidem narrationi quidquam habet simile, nisi unicum illud, *factam Librorum Sacrorum interpretationem tempore Philadelphi, hanc rem vehementer desiderantis.* Id unum addit, nec negat *Philo*, *rem curasse Demetrium*

Phalereum. Hoc in controversiam venit: prius illud nemo negavit. Ne jussu quidem Philadelphi factam versionem scribit *Aristobulus*, sed *ἐπὶ τοῦ — Φιλαδέλφου, προσενεγκαμένου μείζονα φιλοτιμίαν*, id est *μειζόνως φιλοτιμησαμένου· sub — Philadelpho hanc rem sic desiderante, ut in ea gloriam quaereret, atque in illam,* si quis ita velit, *largitiones faceret.* Regis *μεγαλοφροσύνης* & *φιλοτιμίας* loco quoque citato meminit *Philo* et IOSEPHUS in Prooemio Ἀρχαιολ. de Ptolemaeo Philadelpho *ἐξαιρέτως*, ait, *ἐφιλοτιμήθη τὸν ἡμέτερον* Νόμον — *εἰς τὴν* Ἑλλάδα *φωνὴν μεταβαλεῖν*. Aliter ista Hodius interpretatur p. 168. *Φιλοτιμεῖσθαι*, si quis dubitat, possitne in istum accipi sensum, adhibeat G. BUDAEUM *Comm. L. G.* p. 853. et Is. CASAUBONUM in L. I. *Polybii* p. 108, quibus duumviris nemo fuit Graece doctior. Praeterea *Demetrii Phalerei* meminit, *πραγματευσαμένου τὰ περὶ τούτων;* tanquam *qui hoc sibi negotii datum existimaverit,* sive *rem illam faciendam curaverit.* *Aristobuli* verbis a me propositis primus usus in eam rem IOS. SCALIGER, Animadv. in *Euseb.* Chron. N. MDCCXXXIV, ponit tanquam certum, Ptolemaeum Philadelphum — *Hebraeorum sacra monumenta in Graecum sermonem converti praecepisse.* — Excitatis *Aristobuli* verbis, *Scaliger*, *Non est,* inquit, *antiquior auctor isto, qui hujus rei mentionem fecerit post Aristeam* etc. — *omnes uno ore et Demetrium Phalereum curatorem Bibliothecae Philadelphi fuisse, et ex suggestu ejus sacros Hebraeorum libros conversos dicunt.* Omnium numero saltem debuerat vir Maximus *Aristobulum* eximere, qui neutrum dicit, nec fuisse custodem Bibliothecae Philadelphi, neque, quod secundum ponit; quamvis hoc innuere quodam modo voluisse videatur *Aristobulus*, et ipse *Philo*. Quid tum praeterea *Scaliger?* ejus sibi rei scribit non parvam admirationem incessisse, " *quum Demetrius* ,, *Phalereus statim initio regni Philadelphi perierit, et maximo in odio* ,, *ei semper sub Ptolemaeo Lagi fuerit.*" Odii causam tum enarrat *Scaliger* ex *Hermippi* testimonio apud DIOGEN. LAËRT. V, 78. atque illinc tantam scribit ejus offensionem incurrisse *Demetrium, ut statim post obitum Ptolemaei Soteris quadam regione relegatus sit* etc. Modeste vir Magnus in admiratione substitit; neque auctoritatem *Aristobuli* verbo censuit elevandam. Quidquid in eam rem dicit, id omne niti debet *Hermippi* testimonio; quod, in gratiam veteris fabulae, diversa sentientes diversis sunt modis labefactare conati; frustra, ut equidem arbitror, omnes. Patrum, qui dicuntur, admiratoribus non sane miror illud vehementer displicuisse, sed in Scaligerum, velut *Novatorem*, indignor equidem, atque in alios nostrae formulae viros excellentes, publice jacta saepe verba, quae probabiliter a Monachis potuerant in circulis narrari, in quibus facile pueris et mulierculis persuasissent, ab *omni ab-*

G 2

horrere ratione, ut auctor unus isque Gentilis — tot ac tantis veteribus — Christianis anteponatur. Ne olim quidem prodeuntes in lucem Eruditorum sic loqui debebant Monachi, qui hoc tandem seculo publici coeperunt esse, ut oportebat, reverentes: *Serrarii* et *Gretseri* temere dicta confutat Hodius L. I, c. III; sequentibus capp. IV, V, VI, pro *Aristea* contra *Hermippum* diverso cuique modo pugnantibus se Hodius obiicit, *Iac. Usserio*, *G. I. Vossio*, *Is. Vossio* ceterisque. *Waltonus* et *Stillingfleetus Hermippi* testimonium reiecerant propter *Aristobuli* verba, Demetrii Phalerei cura sub Philadelpho rem peractam scribentis: *Aristobulum* contendebant *auctorem indubitatum esse,* cui *Hermippi* non posset opponi testimonium. Nodum hunc, quem solvi posse desperabant, secandum censuere R. Simonius l. c. et Hodius L. I, c. IX. Uterque suspicatus est, aevo recentiori confictos sub *Aristobuli* nomine Commentarios. Non eo, quantum sentio, fuissent prolapsi, si veram vidissent nodi solvendi rationem. Paucis dicam, quid mihi visum sit rem omnem pensiculatius exigenti.

§. XVIII. *Ab* Hermippo *de Demetrio Phalereo dicta examinantur.*

Toties jam tractatum retractemus et nos primum paucis *Hermippi* testimonium. Ille testis integer, meo judicio, his etiam temporibus proximus, quae quidem omnibus essent Alexandrinis nota de morte *Demetrii*, mortis causa, tempore, vera tradidit procul dubio; quae vero scribit de causa propter quam ab aula fuerit atque ab urbe Alexandria relegatus in agrum, forsan etiam vera, paucis procul dubio nota, sic scripto consignavit, prout illa secum fuerant communicata: hac vero in re, in aulae secreto olim inter amicos agitata, potuit *Hermippus* in errorem abduci. Sed neque illa omnia tradidit, quae *Scaliger* eum facit dicentem aut ex ejus verbis conficit: statuit *Scaliger* hujus unius verbis nixus, *Demetrium Phalereum statim initio regni* Philadelphi periisse, et *maximo in odio ei semper sub Ptolemaeo Lagi* fuisse. Praeterea quum *Demetrii* consilium, (quo hortatus dicitur Regem, ut filios Eurydicae regni successores designaret, non autem filium Berenices,) ad Philadelphum emanasset, tantam ejus offensionem incurrisse, *ut statim post obitum* Ptolemaei Soteris *quadam regione* relegatus sit, — ubi aspidis morsu perierit. De Graecis *Hermippi* ex Laërt. V, 78. pauca hic reponam, quibus dubia quaedam *Scaligeri* solis niti debent: Φησὶ δ' αὐτὸν Ἕρμιππος — μετὰ τὴν ἐκείνου (Ptolemaei Soteris, sive Lagidae) τελευτὴν ἀξιωθῆναι

πρὸς τούτου (τοῦ ἐκ Βερενίκης) παραφυλάττεσθαι ἐν τῇ χώρᾳ μέχρι τι δόξει περὶ αὐτοῦ. Jam vero, si licet, tria sunt, de quibus dubitem, num illa recte ceperit *Scaliger.* Primum nullo teste constare videtur, *Demetrium maximo in odio* Ptolemaeo, filio, *sub Ptolemaeo Lagi*, patre, *semper* fuisse. Quacunque tandem de causa suasor amico fuisse perhibetur, ex Eurydice potius quam Berenice natum Regni haeredem designaret. Lagidae rem non videtur persuasisse *Demetrius*: hunc enim sibi Pater biennio antequam moreretur collegam adscivit in administrando regno. Tum paene decennium in Aegypto jam exegerat *Demetrius Phalereus,* atque adeo tantum temporis, quantum Athenis sapienter gubernandis praefuerat. Novit *Scaliger* per omne tempus illud Ptolemaeo Patri Demetrium fuisse carissimum et saepe consiliarium utilissimum; sed unde noverat, virum eruditissimum atque elegantissimi ingenii juveni Literarum studiosissimo Ptolemaeo semper *in maximo per omne tempus illud odio fuisse?* Displicere huic debuit consilium Patri datum; sed hoc multo magis probabile fideli tutum fuisse silentio, dum alicunde per aulicum calumniatorem (sive verum esset seu fictum) emanaverit ad Ptolemaeum, quod non ante factum suspicor quam mortuus esset amicus *Demetrii.* Si dederat id consilium *Demetrius*, atque illud mox emanaverat ad Ptolemaeum, hic propterea Demetrium odio semper prosequutus fuerat, cur non, amico Rege moriente, fuga sibi consuluit, sicut ante fecerat post amici sui Cassandri mortem, metuens Antigonum? Φησὶ δ' αὐτὸν Ἕρμιππος μετὰ τὸν Κασάνδρου θάνατον, φοβηθέντα Ἀντίγονον, παρὰ Πτολεμαῖον ἐλθεῖν τὸν Σωτῆρα. — Sed ex quibus deinde verbis *Hermippi Scaligero* constitit, *Demetrium statim initio* regni Philadelphi periisse. Nam quod nobis narrat Iac. Perizonius in *Aeliani* V. H. III, c. 17. p. 238, invisum ab initio regni Philadelpho, ideoque *relegatum ab eo, ac ad mortem aspidis morsu adactum*, adversatur *Hermippo* et *Ciceroni,* quorum de morte *Demetrii* verba *Scaliger* jam comparavit l. c. Simpliciter *Hermippus* μετὰ τὴν ἐκείνου, ait, τελευτήν; quantillum fuisset, si illud alterum esset indicandum, voculam εὐθέως vel aliam adjecisse? Salva *Hermippi* fide, potuit annus unus et alter intercedere, ante quam in odium incurreret Philadelphi. Fac hujus initio regni eadem *Demetrium* apud novum Regem auctoritate valuisse, qua fuerat apud primum Ptolemaeum. Quid mirum, si delator aulicus, vel meretricula quaepiam, (4) quibus haec aula non caruit,

(4) Vi sua nativa a Theocrito Philadelphus Eid. XIV. dicebatur ἐρωτικός. Praeter uxores, octo minimum puellae, quas amore suo fuerit dignatus, nobis innotuerunt, partim ex Athen. XIII. p. 576. e. f. partim aliunde: vid. Clar. nostri H. Venema Comment ad *Dan.* XI.

 p. 44.

in aures novi Regis istam calumniam insusurraverit, velut rem a defuncto Rege secum communicatam. Quidquid hujus fuerit, ut *Hermippi*, (cujus errores in historiâ duos Bentlejus notavit *Diss. de Epist. Socrat.* p. 68.) hac in re fides mihi neutiquam est suspecta, sic propter ista verba, quae commodam admittunt interpretationem, falsi non arguerim *Aristobulum*, nec *Philonem*, nec in hac re ipsum *Aristeam*, cujus, ut de nihilo fabula nasci non potuit, narrationis fundum, Ptolemaeum Regem et *Demetrium*, satis firmum judico. Patrum Ecclesiasticorum hic, fateor, non magni momenti est testimonium, neque ipsius, quem sequuntur, *Iosephi*. Nihil enim aliud est nisi judicium hominum literatorum de alterius, quem sequuntur, testimonio. *Tota* itaque quae dicitur *Antiquitas* hic redit ad tres testes, *Aristeam*, *Aristobulum*, *Philonem*, aut, si quis hic etiam, velut falsi convictum in aliis, *Aristeam* repudiaverit, ad duo, quorum hac in re fides nondum labefactari potuit. Hi duo testantur, libros suae gentis sacros Graece fuisse conversos tempore Philadelphi; Regem quorumdam impulsu commotum significat ad hoc opus promovendum *Philo*: *Demetrium* nominat *Aristobulus Phalereum*, cujus cura res felicem habuerit exitum. Haec duo de multis maximam habent verisimilitudinem, et videor monstrasse, sic accipi posse *Hermippi* verba, ut cum istis minime pugnent. Nihil admodum facit ad hanc quaestionem, quo relegatus in custodiam fuerit a Rege *Demetrius*. Quando tamen *Scaliger* scribit relegatum *quadam regione*, et periculosi sunt errores istius classis virorum, nihil vetat et illud attigisse. Sic *Scaliger* interpretabatur ista *Hermippi*, ἐν τῇ χώρᾳ· nisi censuerit corrigendum ἐν τινὶ χ. quam certe voculam ceteris interiecit, virgulis inclusam. *Asservatum in provincia*, scribit interpres Laërtii. Hodius p. 9, *in ditione sua custodiri iussisse.* Graecorum interpreti ad minuta millena attendendum est. Nihil aliud significatur, nisi Demetrium *ex urbe Regia*, Alexandria, relegatum *in Aegyptum*, illic custodiendum usque dum de eo Rex aliter statuisset. Locum exilii definire non potuit *Hermippus*, nec Alexandriae sibi indicatum. Alexandriae loquentibus ἡ χώρα *Aegyptus* erat, ab Alexandria saepe separata; (sic a Iudaeis Palaestinis distinguuntur οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις et οἱ ἐν τῇ χώρᾳ Ἰουδαῖοι.) non tantum velut capitis τὸ σῶμα, sed et urbis spatiosissimae velut προσθήκη,

p. 44. Unius nomen, cujus ex *Ptolemaeo* Agesarchi F. meminerat Athen. X. p. 425. F. latet ibidem. Pro κλίνης τῆς οἰνοχόου scribendum Κλεινοῦς δὲ τῆς οἰνοχόου· liquet ex p. 576. F. ubi alius item error est hic non indicandus. Ista forma Graecorum nominum vel e Latinis nota est, ex Livio XLII. c. 15. *Praxo*, ex Valer. Max. VI, c. I, ex. I, *Hippo*. etc.

quod dicit in Orat. XXXII. ad Alexandrinos Dion. Chrysost. p. 372. A. Ἀλεξάνδρειαν τὴν πρὸς Αἰγύπτῳ scribit aliquoties Philo Iudaeus p. 884. B. 1028. B. In L. III. qui dicitur *Maccab.* (cujus narrationis scena figitur Alexandriae) c. III, v. 1. dicitur Philopator οὐ μόνον τοῖς κατ' Ἀλεξάνδρειαν διοργίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν τῇ χώρᾳ. Ibid. 12, τοῖς κατ' Αἴγυπτον καὶ κατὰ τόπον· scribendum κατὰ τὸν τόπον, id est ἐντοπίοις, *qui sunt Alexandriae*, ex IV, 18, κατὰ τὴν χώραν — καὶ κατὰ τὸν τόπον· ibid. II, vulgata, τοῖς ἐκ τούτων, corrigenda sunt in τοῖς ἐκ τοῦ τόπου εἰς τὴν χώραν ςελλομένοις. Rerum patriarum peritus scriptor illic etiam memorat τὴν λεγομένην Σχεδίαν. In Xenoph. Ephes. V, p. 66, 67. Hippothous cum comitatu, abituri ἐπ' Αἴγυπτόν τε καὶ Ἀλεξάνδρειαν, — ἔπλεον ἐπὶ Σχεδίαν, ad quae notat Ti. H. in *Miscell. Obs.* VI, p. 340. — Fictus Zaleucus in Stobaei Floril. p. 279. initio prooemii Legum memorat τοὺς κατοικοῦντας τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν.

§. XIX. *De* Demetrio Phalereo *nonnulla, cujus personam minime dedecet Iudaeorum antiquas Leges cognoscendi voluntas.*

Nunc porro cum *Hodio* paucae tantum mihi rationes supersunt computandae. Praecedentem quisque sequuti, Christiani quidem scriptores antiqui, post *Aristeam* et *Iosephum*, *Demetrium Phalereum* Bibliothecae praefecerunt Ptolemaei Philadelphi, partim citati ab Hodio L. II. c. 3. *Io. Wouwerano*, neganti fuisse *Bibliothecarium*, adsensum praebuerat jam L. I, c. 3, argumentis tamen eam in rem usus partim talibus, ut illa paucis recte confutasse videatur Is. Vossius in *Append.* Observ. ad *Melam* p. 65, 66. nec multum habuerit vir Eruditiss. quod ad Vossiana responderet, fateri p. 43, n. 3, coactus " hoc argumentum, ab indignitate muneris Bibliothecariorum ,, ductum, non idem pondus habere cum aliis nonnullis." Paulo postquam suum *de Biblior. Text. Orig.* opus Oxonii vulgasset *Humfr. Hodius*, Parisiis prodiit ex MS. Florentino descripta in B. Montfauconi *Collect. Nov. Patr. Cosmae Christiana Topographia*, multis illa perexigui momenti rebus, ut erat istius aetatis seculo VI. captus, referta, quaedam hic illic exhibens, quae detrimento sit ignorasse, quaeque vix alibi reperias. Illud mirabar, cum adeo notus esset in historia de LXX Interpretibus *Demetrius*, hujus nomini substitutum illud *Tryphonis* a Cosma L. XII, p. 344. B. Πτολεμαῖος ὁ ἐπίκλην Φιλάδελφος, περιεργασάμενος καὶ μαθὼν παρὰ Τρύφωνος τοῦ Φαληρέως περὶ τῶν

Ἰουδαϊκῶν βιβλίων etc. Sed eâdem paginâ, tangenti historiam nobis narratam L. III. Maccab. *Φύσκων* ipsi dicitur *Πτολεμαῖος*, qui fuit Physconis avus, *Φιλοπάτωρ* dicendus; in quo tamen errore praeeuntem habuit *Iosephum.* Hoc omisso, alterum errorem *Cosmae* MONTFAUCONIUS attigit Praefat. in *Cosmae* Topogr. c. V; §. I. ubi vir optimus, quem inter *Aristeam* et *Iosephum* medium nominat, *Philonis* nomen rectius omisisset. Eumdem errorem, quem putat *μνημονικὸν*, attigit in Praelimin. ad ORIGENIS *Hexapla* p. 34. — Equidem non arbitror, Demetrium tempore Ptolemaei Lagi Bibliothecae fuisse Regiae custodem proprie sic dictum, quia tum *Zenodotus* Grammaticus id munus administravit, neque a Scriptoribus antiquis, plures isti Bibliothecae praefectos commemorantibus, hoc exulanti patriâ *Demetrio* munus usquam contribuitur. Neque tamen ipsius degentis in Aegypto persona munus hoc indignum arbitror: minime gentium. Hoc ut persuaderet lectoribus *Hodius*, pingit nobis Demetrium tanquam *Principem et Legislatorem omnium sui temporis illustrissimum.* Inter eos, qui humili genere sati claritatem adepti sunt, numeratur ab AELIANO V. H. XII, c. XLIII. p. 796, *Phavorinum* sequuto, a quo dicitur e familia fuisse Cononis *vernula*, DIOGEN. LAËRT. V, 76. Sed, ingenii elegantia doctrinaeque copia suae aetatis Eruditorum Princeps, sic rempublicam gessit, ut a Cassandro unus omnium Atheniensium dignus reputaretur, quem Athenis Rectorem imponeret. Vera tamen sunt quae *Hodius* de Demetrio dicit pleraque. Cur ista non protulit ex CICERON. de LL. III, c. 6. *Mediocriter doctos magnos in rep. viros, et doctissimos homines, non nimis in rep. versatos, multos commemorare possumus; qui vero utraque re excelleret, ut et doctrinae studiis et regenda civitate princeps esset, quis facile praeter hunc* (Demetrium Phalereum) *inveniri potest?* Qui multa CICERONIS etiam dedit de Demetrio loquentis, cur omisit ista de Fin. L. V, c. 19, *Princeps hujus civitatis Phalereus Demetrius, cum patria pulsus esset injuria, ad Ptolemaeum se Regem Alexandriam contulit: qui, cum in hac ipsa philosophia excelleret, Theophrastique esset auditor, multa praeclara in illo calamitoso otio scripsit.* Hoc in loco Cicero quoque materiae, quam tractabat, serviisse videtur. Cur enim Philosopho literatissimo *calamitosum* illud poterat *otium* videri, quo patriâ quidem exulans, sed ingratâ, vitâque liber negotiosâ, suis ille totus vacare poterat deliciis, affluens per munificentiam Regis amicissimi rebus omnibus ad vitam jucunde transigendam necessariis. Nec sane videri poterat Philosopho calamitosum exilium, *ῥίζας ἔχοντι πανταχοῦ ζῆν τε καὶ τρέφεσθαι, καὶ παντὶ τόπῳ προσφύεσθαι δυναμένας· οἵας εἶχε Θεμιστοκλῆς, οἵας Δημήτριος ὁ Φαληρεύς. οὗτος μὲν γὰρ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ,*

Ἀλεξάνδρείᾳ, μετὰ τὴν φυγὴν, πρῶτος ὢν τῶν Πτολεμαίου φίλων, οὐ μόνον αὐτὸς ἐν ἀφθόνοις διῆγεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις δωρεὰς ἔπεμπε· quae scribit PLUTARCH. *de Exilio* T. I, p. 601. F. cujus ipsius de *Demetrio Phalereo* dictum vid. in ejus *Aristide* T. I. p. 319. B. C. In ingratos etiam cives, qui nullius sub imperio et ne liberi quidem unquam fuerant fortunatiores, quam cum eorum licentia hujus unius egregii Philosophi coërceretur auctoritate, in illos etiam munificus, quo tulerit animo, semper et ubique mobilis, plebis inconstantiam, ejus dictum declarat apud DIOGEN. LAËRT. V, 82. In ultimo vitae actu nollem in illum dici potuisset, quod in Axiochum dixerat Socrates AESCHINIS III, 3, ἀπολέλοιπας ἐν τοῖς ἄθλοις. Sed mente debilitata δρῶμεν ἀνθρώπινα. Nihil horum, attigit tamen HODIUS (p. 45. f.) *Plutarchi* locum ex *Apophthegm.* profecto notabilem, sed in quo nollem erroris *Aristeae* quaesivisset originem. Ista sunt PLUTARCHI T. II, p. 189. D. Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς Πτολεμαίῳ τῷ βασιλεῖ παρῄνει τὰ περὶ Βασιλείας καὶ Ἡγεμονίας βιβλία κτᾶσθαι καὶ ἀναγινώσκειν· ἃ γὰρ οἱ φίλοι τοῖς βασιλεῦσιν οὐ θαῤῥοῦσι παραινεῖν, ταῦτα ἐν τοῖς βιβλίοις γέγραπται· ultimum in γεγράφθαι mutari debet. Consiliarium saepe fuisse Ptolemaeo Lagi liquet et ex *Hermippo Diogenis*. AELIANO teste V. H. III, c. 17, ἐν Αἰγύπτῳ συνὼν τῷ Πτολεμαίῳ Νομοθεσίας ἦρξε, quae satis commode *Perizonius* explanat. Hunccine virum, qui libros scripsit περὶ Νόμων, περὶ Πολιτικῆς, *Theophrasti* discipulum, Peripateticorum istius aevi eruditissimum, Alexandriae habitantem, ubi tot Iudaeorum erant millia, hunccine dedecebat desiderium cognoscendarum Legum istius populi veterum, de quibus ante vix fando quid inaudiverat? Non equidem opinor. Quid jam probabilius, quam undique libros in suam conquirenti Bibliothecam Regi Lagidae *Demetrium* fuisse suasorem, ut Leges etiam Iudaeorum sibi Graece curaret converti. Hoc certe non judicabitur ab ejus abhorrere personâ. Cura Demetrii rem peractam tantum scribit *Aristobulus*, quam Rex vehementer sibi perfici desiderasset. Atque ut his tandem finem imponam, quod ipsam attinet Librorum sacrorum conversionem, de illa, rationum momentis perpensis, maxime mihi probanda videtur eorum sententia, qui rem, cura *Demetrii Phalerei*, statuunt inceptam ultimo biennio Ptolemaei Lagidae, quo Philadelphus cum patre regnavit; perfectam demum post illius obitum, cum solus regnum Philadelphus administraret. In eam ferme sententiam litem diremisse videntur D. PETAVIUS in *Epiphan.* G. I. VOSSIUS de *Hist. Gr.* I, c. XII, quique patri suffragatur ISAACUS de *Translat. LXX. Interp.* c. 2. H. VALES. in *Euseb.* H. Eccles. V, c. 8. p. 221. et IAC. PERIZON. in *Aeliani* V. H. III, p. 238. Hanc opinionem maxime reddidit probabilem *Hodius* L. II, c. 2.

Sequenti tamen capite monstrare nititur, nec Regis jussu factam versionem, neque cura Demetrii, sed a Iudaeis in id sua sponte permotis. Qui tamdiu sacra sibi patria fecerant absque vernaculae sacrorum librorum versionis adiumento; qui hodie illa colunt ubique gentium, mirarer equidem, si isthoc in primis articulo temporis, quo Libri quivis undique terrarum in Regiam conquirebantur Bibliothecam, nullius rogatu vel jussu, sed suo motu rem fuerint a moribus suis abhorrentem aggressi. Mihi monitu *Demetrii* primus videtur Ptolemaeus concitatus, ut Iudaeorum quoque Leges cum tot aliis Bibliothecae suae pararet; benignissimi Regis et munificentissimi jussui videntur, suorum etiam Graece tantum intelligentium popularium habita forsan quadam ratione, perlibenter obsecundasse Iudaei; rem ut perficeretur omni modo sive sub utroque, certe sub primo Ptolemaeo, curavisse *Demetrius*. Sed hoc nihil ad *Aristobulum* facit; de quo Libro primo scripta nonnulla forte calidius et juveniliter, asperrimum in *Is. Vossio* nactus adversarium, non illa postea retractare voluit; hic illic valde tamen mitigavit in Operis egregii Libro II. Nam c. 2, p. 21, *Pseudo-Aristeam* in Ptolemaeo Philadelpho sequuti dicuntur *Aristobulus, Philo, Iosephus;* ubi tanquam utroque antiquior, ut erat, suo loco collocatur. Haec imprimis considerari velim ab eodem Hodio c. 3. L. II, p. 98. scripta; " suspicari aliis in promptu „ fuerit, Demetrium, quamvis sub Ptolemaeo Lagi non esset Bibliothecae „ custos, potuisse tamen illi auctorem esse, ut in Graecorum sermonem mo„ numenta sacra Hebraeorum converti, et in Bibliotheca reponi praeciperet. „ Hoc si dicamus, abunde satisfacimus Aristobulo Iudaeo, etc." — quibus ista tandem subjungit. " Si viris doctis arrideat haec conjectura, cum illis „ non multum contendam. Sed — non tantum apud me valet Aristobuli „ istius auctoritas, ut factum id fuisse concedam."

§. XX. *Sub Ptolemaeo Philadelpho, praeter Libros Moysis, caeteros etiam sacros Graece conversos videri. Quid vero Romanis persuasum voluerit* Iosephus?

Eo nunc deveni, ut paucis videatur inquirendum, quos tandem Libros suae gentis sacros dixerit *Aristobulus* sub Ptolemaeo Philadelpho Graece conversos. Ubi video mihi dissentiendum ab hominibus eruditissimis; *Usserio, Salmasio,* ceterisque ab Hodio laudatis L. II, c. 7, mallem equidem de sententia dicere *Aristobuli*, quam de re ipsa; sed haec adeo secum invi-

cem cohaerent, ut separari vix possint. Quaestio enim, utrum sub Ptolemaeo Philadelpho sola *Lex* proprie sic dicta, seu quinque tantum *Libri Moysis*, an Libri quoque reliqui Prophetarum et Historicorum fuerint Graece conversi, si testimoniis est decidenda, tanquam historica, mihi paene tota pendere videtur ab Aristobulo, velut omnium, qui ad nos pervenere, proximo temporibus, quibus res suam gentem spectans evenerit. Christiani Scriptores neque hic, me judice, in censum veniunt; nam, ut tanquam novi testes possent considerari, deberent antiquiorum niti testimonio. Non alios autem hac in re habuerunt, nisi quorum et nobis ea de re dicta supersunt Iudaeorum, *Aristeae*, *Aristobuli*, *Philonis*, *Iosephi*. Fac, *Philonem*, de sola *Lege Moysis* esse intelligendum. Sed ubinam librorum ea de re verba fecit *Philo?* In Libris *de vitâ Moysis*, ostensurus τὸ τῆς Νομοθεσίας ἱεροπρεπὲς, non Iudaeis solis, sed et Gentilibus admirabile fuisse visum. An hic locus erat a Lege *Moysis* sollicite distinguendi ceterorum libros sacros, qui sunt utique Mosaicae Legis aut totidem explicatores, aut enarratores beneficiorum sive poenarum, quibus sub *Lege Moysis* viventes secundum istam legem fuere mactati? Nec negari potest Libros Prophetarum, Historicorum, ceterorumque sacros sub *Legis* saepe nomine fuisse comprehensos. Sed hoc factum negat *Hodius* p. 160. ante Evangelium praedicatum: quia scilicet antiquiorum loca non fuerant eam in rem prolata, neque usitatum fuisse censuit. Sed et hic ex duobus tantum excitari potuissent. *Iosephus* et *Philo* an Legem, Prophetas, et Hagiographa tam sollicita cura distinxerunt, ut Rabbini recentiores, quorum in rebus vetustis tam exigua est auctoritas? *Paulum* equidem credideram veteri more suae gentis in hunc sensum generalem vocem *Legis* adhibuisse, Νόμου, Epist. *ad Rom.* III, 19, et alibi, *Ioannem* etiam plus semel in *Evangelio*, quorum eam in rem loca collegit Io. Drusius in Scholio ad cap. XI, L. II. *Responsionis ad Minerval Serrarii* Iesuitae, qua, nec mirum, vexatus remordet. In istum locum Epist. ad Rom. Joannes Chrysost. initio Homil. VII, τίνος, inquit, ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, οἴδαμεν ὅτι, ὅσα ὁ Προφήτης λέγει, ἀλλ', ὅσα ὁ Νόμος λαλεῖ; ὅτι τὴν παλαιὰν πᾶσαν Νόμον καλεῖν εἴωθεν ὁ Παῦλος. — ἐνταῦθα τοὺς ψαλμοὺς Νόμον ἐκάλεσεν. Addit Theophylact. καὶ τὰ τοῦ Ἠσαΐου, sed cujus etiam paulo ante meminerat *Ioannes Chrysostomus.* — Ista ratione per *Legem* totum Librorum Sacrorum Pandecten intelligere potuit *Aristeas.* --- Maluit tamen, ut opinor, *Josephus*, in sua narratione solos intellectos libros *Moysis:* Atque ita verba *Iosephi* ex Prooemio Ἀρχαιολογίας libenter cepit Hodius p. 165, prout illa, si hominem bene novi, accipi voluit Auctor ipsemet. In isto namque Prooemio *Iosephus* summo

studio desiderasse Ptolemaeorum scribit secundum in Graecum sermonem conversam Iudaeorum Legem, *τὸν ἡμέτερον Νόμον, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν διάταξιν* (5) *τῆς πολιτείας·* Neque hoc tantum boni Pontificem Eleazarum invidisse Regi; se vero libenter imitaturum Pontificis *τὸ μεγαλόψυχον·* neque enim Regem istum suo studio accipere potuisse *πᾶσαν — τὴν ἀναγραφὴν, ἀλλ' αὐτὰ μόνα τὰ τοῦ Νόμου παρέδοσαν οἱ πεμφθέντες ἐπὶ τὴν ἐξήγησιν εἰς τὴν 'Αλεξάνδρειαν·* Esse autem (praeterquam in Lege) *μυρία τὰ δηλούμενα διὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων·* *quippe quae*, sacrae Literae, *complectantur historiam quinquies mille annorum.* Atque illud omne his libris sacris narratum discere posse, qui hanc suam perlegerit historiam. Acute fateor excogitatam et speciosam Is. Vossii conjecturam in *Respons. ad Objecta Criticae Sacrae* p. 130. Verba mihi tamen *Iosephi* sic cum *Hodio* videntur aliisque capienda, ut Lectoribus persuasum voluerit, solam Legem Moysis duntaxat Graece tum conversam et cum Aegypti Rege communicatam: et in his ipsis tamen ab *Hodio* valde dissentio. Suum *Iosephus* laborem proxime sequentibus verbis commendatum voluit; atque illud potentissimis, quos habebat Romae, patronis insinuatum, Aegypti Rege hac in parte fortunatum magis Romanum Imperatorem, qui totam gentis historiam ex reliquis etiam Iudaeorum libris sacris fideliter enarratam nunc demum acciperet ope Historici *Iosephi.* An non Romanis, in quorum gratiam multa scripsit, quorumque Imperatoribus toties adulatur catus iste Iudaeus, hac Praefatione persuadere voluit, se primum esse, qui sacra Iudaeorum monumenta, praeter Legem, reliqua Graece scientibus enarraret universa. Mihi sic videtur. Utilissimi nobis in hac penuriâ, praesertim in Historia sui temporis, *Iosephi*, quem nimia, tanquam ubique veracissimi testis, tenet veneratio, legat, non judicia, quae mirari satis nequeo, virorum doctorum ab *Havercampio*, ne pagina vacaret, proxime praefixa ejus Archaeologiae; sed illa, quibus commodum laudabiliter locum dedit in sua Praefat. p. 10, observata XII. Alberti Alberthoma, meditate scripta, et a paucis exspectanda, ut erant permulta librorum marginibus manu hujus eximii Theologi inscripta: praeterea legat, ne dicam Pétri Baylii, judicium de *Iosepho* summi viri Iacobi Usserii, ad Iudaeum illum, Historiae veteris enarratorem, aequiparantis quodammodo Iesuitam *Xavierium* in *Hist. Christi*, utrumque in *I. A. Fabricii* Bibl. Gr. Vol. III, p. 235. Tum secum exputet quam hac in re veteri fidem Iosephus mereatur.

(5) *Reipublicae Iudaicae descriptionem* intelligit secundum istas leges; sive formam regiminis; qualem Aegyptiorum, Indorum, Aethiopum nobis enarravit Diodor. Siculus L. I. c. 72, 73 etc. L. II. c. 40, 41. L. III, c. 3, etc.

Ptolemaeo Philometore regnante Graece conversos jam lectos Prophetas et *Estherae* librum fateri debuit Hodius L. II, c. IX, atque ad hujus fratris, Physconis, (6) regnum p. 192. retulit *Iesum Sirachiden*, cui in libelli Prologo memorantur ὁ Νόμος, καὶ αἱ Προφητεῖαι, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν βιβλίων, tanquam libri, qui tum certe Graece legerentur. Haec *Iosephus* ignorasset scilicet! qui libros omnes legerat Graece dudum conversos; sed videri voluit Hebraice non minus quam Graece doctus. Credo equidem ista *Iosephi*, quae posui paulo superius, accidisse *Hodio* perincommoda. Primum scribit p. 195, "Iosephus „ videtur credidisse, nullos libros Historicos, praeter Pentateuchum, vel „ saltem non omnes, tunc cum ipse Antiquitates suas Iudaicas conscripsit, „ Graeca Lingua extitisse." — Positis tum *Iosephi* verbis praeter cetera haec quoque subjicit: "*Quid aliud intelligit, quam nondum lingua Graecorum „ extitisse omnes Historiarum libros?*" Dici debuerat, mea sententia; *Quid aliud intellectum voluit, quam nullum extitisse librum sacrum aetate sua Graece conversum,* praeter Libros quinque *Moysis.* Plura non dicam hac de re, nisi id unum, non nobis ista scripsisse *Iosephum*, sed Romanis Graecisque, quos talia noverat ad veritatis lancem non exploraturos.

§. XXI. *De omnibus Libris Sacris Graece tum conversis intelligendum esse* Aristobulum.

Quid nunc tandem nobis narrat *Aristobulus?* mihi ne dubitandum quidem videtur, quin is indicatum voluerit, praeter libros *Moysis*, reliquos etiam sacros omnes tempore Philadelphi Graece fuisse conversos. Primum narrat antiquam fuisse versionem quorumdam librorum sacrorum, *Moysis* nempe, qua *Plato*, Pythagoras, ceterique Graeci fuerint usi. His narratis Ἡ δ᾽ὅλη, inquit,

Ἑρμηνεία τῶν διὰ τοῦ Νόμου πάντων

sub Ptolemaeo Philadelpho Demetrii cura, quid? διαπεπόνηται vel simile quid ex διηρμήνευται, quod praecesserat, facile lectori relinquitur subaudiendum:

(6) Si, quod puto, vera est super illius aetate *Hodii* sententia, ex istis e Prologo Sirachidae, Ἐν γὰρ τῷ ὀγδόῳ καὶ τριακοστῷ ἔτει ἐπὶ τοῦ Εὐεργέτου ejicienda est vox ἐπὶ, hic, ut saepe, ex ea quae praecedit, male repetita.

Tota vero interpretatio omnium librorum *in Lege* (sive Legum divinarum Pandecte) elaborata fuit *regnante Philadelpho.* Sic ista capienda mihi quidem monstrare videtur oppositio manifesta, inter hanc versionem, et illam quam dicit antiquam. Commoda fuerit illa vetus nec ne non definit *Aristobulus;* neque hanc sub Ptolemaeo conditam illa scribit meliorem aut magis elaboratam fuisse: Ne verbum quidem ea de re: sed partes aliquot sacri voluminis primas, libros adeoque *Moysis,* olim versas: totam vero versionem integri voluminis sacri factam demum sub Ptolemaeo Philadelpho. τὰ διὰ τοῦ Νόμου πάντα sive *narrata* suppleas, sive βιβλία, res eodem recidit: τὰ διὰ τοῦ Νόμου significant τὰ ἐν τῷ Νόμῳ· qui paulo rarior apud veteres praepositionis usus ab *Aristobulo* fuit adamatus, in paucis reliquiis (7) bis terve recurrens. Ipsa monstrat oppositio, τὸν Νόμον, *Legem,* hic accipiendam latissimo sensu, quo supra monui a Iudaeis vocem adhibitam. Mecum sensit in his *Aristobuli* accipiendis de libris etiam Historicis et Propheticis Is. Vossius, cum responderet ad *Objecta Criticae Sacrae* p. 129. Fuit in his tractandis oculatissimus profecto *Hodius* p. 168, qui viderit *Aristobuli* hanc esse mentem: *extitisse antiquitus — Graecam quandam Versionem Legis;* illam vero sub Philadelpho confectam, *totam fuisse novam majoreque cura et studio elaboratam:* nihil horum in Aristobuléis, ne verbulum quidem, nisi *totam* in ὅλη, etsi diu quaesitum invenire potui. Dum itaque contrarium novis fuerit argumentis demonstratum, probabile videbitur, tempore Ptolemaei Philadelphi Legem Iudaicam universam, sive libros antiqui Foederis in Canonem receptos, omnes Graece fuisse conversos, non a LXXII, sed perpaucis Interpretibus. Easdem versiones plerasque esse, quas nos legimus, non temere dixerim. Et supersunt in his rebus, tam saepe jam retractatis, multa tamen ante peragenda, quam ad liquidum omnes deduci possint. Nihil ad hanc disputationem facit, ex documentis probabilibus aliis, et ex stylo, quem unusquisque semper habemus proprium, definivisse, quot numero fuerint illi pauci, quibus Librorum Hebraeorum versiones nobis superstites debeantur; quod arbitror equidem fieri posse. Sed illud hinc non alienum est dixisse,

(7) *Aristobul.* Eus. p. 666. D. τὸν διὰ τῶν ποιημάτων Δία, καὶ Ζῆνα. p. 377. c. λέγεται δὲ Κατάβασις ἐπὶ τὸ ὄρος θεία γεγονέναι διὰ τῆς γραφῆς τοῦ νόμου. id est ἐν τῇ γραφῇ, vel ἐν τῷ γραπτῷ, *in litera legis*, vel *in voce scripta*, cujus sensus est sublimior et spiritualis. Sic διὰ ponitur a Didymo, apud Macrob. Saturnal. V, p. 506, ὁ γοῦν Ἀγησίλαος (corrige, sodes, Ἀκουσίλαος) διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δεδήλωκεν. Conf. Athenaeum IV, p. 178. c. VI, 271. c. IX, 388. etc.

versiones etiam istius quas habemus aevi superstites, omnes non vitiosissimas tantum, sed mirum in modum primum a Iudaeis, deinceps a Christianis correctoribus fuisse interpolatas. Hoc minime novum accidet in hac exercitatis palaestra; novis tamen documentis haud paucis a me posset demonstrari. Cui uni omnium interpolationes istae debuerunt esse notissimae, Hodium demiror, ob unicam vocem *γαισὸς*, in Libro *Iosuae* repertam, tam prolixam instituisse disputationem L. II, c. VIII, qua suam nobis in quibusvis Scriptoribus legendis diligentiam demonstravit, non quod se facturum receperat. L. II, c. IX, adstipulatur *Hodius Usserio*, propter additamentum ad Librum *Estherae* suspicato, versionem istius Libri factam sub Ptolemaeo Philometore. Ne hoc quidem argumentum arbitror sat firmum. Additamenta, quae Graecae fuerunt *Estherae* versioni interserta, illa debentur istius temporis Iudaeo, eidem, ni fallor, qui nobis historiam scripsit superstitem sub nomine Libri III, *Maccabaeorum*. Circa eadem haec tempora pleraque condita sunt a Iudaeis, saepe nugatoribus, aliis etiam libris divinis vel addita vel interjecta, quae nunquam in scriptis fuere Hebraicis. Haec si ejicias ex libro Graeco *Ezrae*, qui ponitur inter Apocryphos, quod remanebit erit Graeca versio de Chaldaicis *Ezrae* facta, versione omnibus notâ certe magis Graeca, et melior, nisi quod haec additamentis est Iudaei recentioris deformata. Duplicem habemus *Ezrae* versionem; forsan in diversis Codicibus etiam duplicem libri *Iudicum*; certe cantici *Habacuci* III. Ista talia nunc digito tantum monstrantur, si quos forte excitarent ad genus tractandum literarum, hoc seculo valde neglectum. — Hic cogitanti mihi, quid Hodium p. 169. moverit, ut *Aristobulo* sententiam affingeret a verbis ejus vulgatis adeo remotam, venit in mentem fabulator *Aristeas*: suspicor itaque *Aristobulum* ea fecisse dicentem *Hodium*, ut Aristeanis similia dixisse videretur: quasi vero non liceret huic a nugatore dissentire. *Aristeas* p. V. facit Demetrium suum Phalereum Regi per Epistolam significantem, deësse Regiae Bibliothecae cum paucis aliis (τὰ) τοῦ Νόμου τῶν Ἰουδαίων βιβλία· His quae proxima subjunguntur, *τυγχάνει γὰρ Ἑβραϊκοῖς γράμμασι καὶ φωνῇ λεγόμενα· ἀμελέστερον δὲ, καὶ οὐχ ὡς ὑπάρχει, σεσήμανται, καθὼς ὑπὸ τῶν εἰδότων προσαναφέρεται· προνοίας γὰρ βασιλικῆς οὐ τέτευχε*, quid sibi vellent, vix aliquis intellexisset, nisi sententiam Aristeani *Demetrii* clarius enuntiasset semper *Aristeae* vestigiis insistens Iosephus Ἀρχαιολ. p. 588, *χαρακτῆρσι γὰρ Ἑβραϊκοῖς γεγραμμένα καὶ φωνῇ τῇ ἐθνικῇ ἐστιν ἡμῖν ἀσαφῆ. συμβέβηκε δ' αὐτὰ καὶ ἀμελέστερον ἢ ἔχει σεσημάνθαι·* eamdem addit rationem, atque illud etiam, necesse esse ut ista quoque Rex habeat *διηκριβωμένα*. Potuisset scribere

Iosephus ἀμελέστερον καὶ οὐχ ὡς ἔχει· si scripsit ἀμελέστερον ἢ, scribere debuit ἔδει· *negligentius quam oportebat;* quod vidit et Io. Davisius. Ad haec respondent, non ad *Aristobuli* verba, quae huic tribuit Hodius. Quin contra verbum *Aristobuli* Διηρμήνευται de veteri librorum Moysis versione, a Platone ceterisque adhibita, positum, illam demonstraret ex ejus sententia diligenter elaboratam; significare saltem debet vi praepositionis, factam (8) τὴν ὅλην ἑρμηνείαν istorum, quos enumerat ibi, librorum *Moysis.* — De isthac antiquiore versione Graeca librorum *Moysis,* ex Aristobulo commemorata a *Clemente* atque *Eusebio,* hinc ab aliis, qui Scriptores istos Christianos in talibus etiam velut fidos duces sequuntur, ne dubitandum quidem censuerunt, et confidenter loquitur praeter ceteros Io. Curterius in Praefat. praemissa *Procopio* in *Iesaiam.* Qui Platonem, si non illinc, sua tamen ab Hebraeis accepisse crediderunt, absurdas paene dixeram, Patrum opiniones exposuit Aeg. Menagius in *Diog. Laërt.* III, 6. Sed harum me nugarum taedet. Utrumque falsum statuo, hic planissime conspirans cum Hodio, (L. IV, c. 1,) censente nec versionem talem extitisse, neque adeo Philosophos veteres *Pythagoram, Platonem,* sua derivasse de Libris nostris sacris.

§. XXII. Aristobuli *dicta de Philosophis et Poetis, qui sua derivarint de Libris sacris* Moysis.

Fortasse censerem cum Franc. Lee *Prolegom.* in T. III. Biblior. Gr. *Breitingeri* p. 11, quod de versione tradit antiqua, non historica fide dictum ab *Aristobulo,* sed ex conjectura, nisi hujus etiam Iudaei fraudes alias detexissem, nimis ea de re confidenter tanquam certa loquentis, et saepius de Philosophis et Poetis, qui illinc sua derivarint, ut minime mirandum dicat, quod sunt omnibus admirationi, quum de sacro hoc fonte ora sua rigaverint. Sic loquitur apud Euseb. *Praep.* VIII, p. 376. c.

Οἷς

(8) Verbum *Lysiae* Διῆρξα redditur ab Harpocratione διὰ τέλους ἦρξα· *Critiae* Διαδικάζειν a Polluce (VIII, 25) δι' ὅλου τοῦ ἔτους δικάζειν. Dantur multa similia. Iudaeos Philosophos haec minuta non neglexisse monstrabit Philo Pythagoréus, explicans vim praepositionis διὰ in compositis Lib. *de Somn.* p. 595. c.

Οἷς μὲν οὖν πάρεςι τὸ καλῶς νοεῖν θαυμάζουσι τὴν περὶ αὐτὸν (Moysis) σοφίαν, καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα, καθ᾽ ὃ καὶ Προφήτης ἀνακεκήρυκται. Ὧν εἰσιν οἱ προειρημένοι Φιλόσοφοι, καὶ πλείονες ἕτεροι, καὶ Ποιηταὶ, παρ᾽ αὐτοῦ μεγάλας (9) *ἀφορμὰς εἰληφότες, καθὸ καὶ θαυμάζονται.*

(9) Ἀφορμὰς εἰληφότες. Ad sua scribenda plurimum adiuti dicuntur *Moysis* libris: notae sunt phrases in talibus ἀφορμὰς διδόναι, et λαμβάνειν, ab EURIPIDE jam adhibitae, *Hec.* v. 1246. *Bacch.* v. 267. *Phoen.* v. 209. (ad quem locum confer PAULINUM I *Ep. ad Tim.* v, 14.) multo tamen magis a recentioribus frequentatae, et *Polybio*, cujus locutionibus frequenter usus est Iudaeus aequalis *Polybio*, et, ni fallor, notus. Ἀφορμὴν εἰληφότες et ἀφορμηθέντες hinc illinc dicebantur, qui sua partim aliis debebant, sive ex aliorum scriptis derivarant; quique praebuerant aliis materiam, cujus ope potuerint eniti ad sua scribenda, ἀφορμὰς δεδωκότες· *Artemon Cassandrensis* meminisse dicitur *Xanthi Lydi*, ὡς --- Ἡροδότῳ τὰς ἀφορμὰς δεδωκότος, ATHEN. XII. p. 515. E. Apud GELLIUM *N. A.* III, c. 17. *Timon* in Sillis *Platonem contumeliose appellat, quod impenso pretio librum Pythagoricae disciplinae emisset, exque eo Timaeum nobilem illum dialogum concinnasset: Versus super ea re Timonis* — leguntur paulo meliores apud IAMBLICH. in *Nicom.* p. 148, Πολλῶν δ᾽ ἀργυρίων ὀλίγην ἠλλάξαο βίβλον, Ἔνθεν ἀφορμηθεὶς Τιμαιογραφεῖν ἐπεχείρεις. Sic ope *Gellii* scribendi sunt: Interpretatur ista *Iamblichus:* ἀφ᾽ οὗπερ ἐφοδιασθέντα Πλάτωνα τὸν --- Τίμαιον συντάξαι λέγουσιν· Multa jecit in Philosophos maledicta *Timon*; objecit hic quidem vera *Platoni:* veteris enim TIMAEI libellus est in manibus; et faciunt ista, ut divinum Platonem in his etiam credamus saepius ἀνθρώπινα ἁμαρτεῖν, et hominum more fecisse: De *Platonis* libris *de Republ.* vide quid testetur *Aristoxenus* apud DIOGEN. LAËRT. III, 37. τὴν Πολιτείαν πᾶσαν σχεδὸν ἐν τοῖς Πρωταγόρου γεγράφθαι ἀντιλογικοῖς· quid *Phavorinus* ibid. §. 57. quid *Alcimus* §. 9. quid *Theopompus Chius* de *Platonis* plerisque Dialogis apud ATHEN. XI. p. 508. C. D. Si scripta plura Pythagoreorum ad nos pervenissent, vererer equidem, ne deprehendissem ab aliis illum etiam ἀφορμὰς εἰληφότα, quem usum novi, tanquam suis, aliorum ex isto sodalitio verbis, *Ocelli Lucani*, *Aristaei*, *Philolai*, *Theanûs*, *Pempeli.* Nollem in *Platonem* dici potuisse, de *Democriti* scriptis quae dixit *Aristoxenus* LAËRT. IX, 40. Vir viro quid praestitit *Platoni Xenophon?* λέγεται ὅτι καὶ τὰ Θουκυδίδου βιβλία λανθάνοντα, ὑφελέσθαι δυνάμενος, αὐτὸς εἰς δόξαν ἤγαγεν, LAËRT. II, 57. Quae dixi, ante annos ferme ducentos scripta *Platonis* amatoribus valde displicuissent. Socratem novimus aliosque ex istâ palaestrâ *Platone*, quo nemo scripsit elegantius, viros fuisse multo meliores. — Sed haec, ut vel maxime vera sint nonnulla, nihil juvant Iudaeum nostrum Aristobulum: fac enim legi potuisse a *Platone* libros *Moysis*; an credibile videtur, tanti sibi coëmptos voluisse, quanti scripta sapientum e sua gente Pythagoreorum? vid. DIOG. LAËRT. VIII, 15, 80, 81, 84. Erat quidem Plato in *re tenui familiari*; (GELLIUS, III, c. 17.) Sed huic incommodo facile subvenisset, ipsique ad libros coëmendos ἀφορμὴν ἂν ἔδωκε *Dion* Syracusanus, amicissimus *Platoni.*

Hic *ante memoratos Philosophos*, aliosque plures, et Poëtas recte *Moysis* intellexisse mentem tradit, atque ex illo sua derivasse, certe materiam illinc accepisse, cujus ope possent ad sua quisque *eniti* scribenda. Nam et illi dici possunt ἀφορμὰς εἰληφότες ab alio, qui de eadem re plura cogitarunt quam ille reliquerat. Sed isthoc *Eusebii* loco, quo prostant illa, nulli *ante memorati* sunt ab *Aristobulo* nec Philosophi neque Poetae; sed alibi memorantur a Nostro Pythagoras, *Socrates*, *Plato*, (Peripatetici quoque, sed sensu diverso:) Poëtae, Theologi Graecorum vetustissimi, *Orpheus* et *Linus*; *Homerus* etiam et *Hesiodus*. Hos equidem non dubito nominatos in iis, quae praecedebant Excerptum illud *Eusebianum*. Hos certe memorat in aliis locis Iudaeus, quae nobis ex ejus libris excerpsit *Eusebius*: ista sunt *Aristobuli* digna notatu (L. XIII. p. 664. c.)

> *Διὰ τῆς Νομοθεσίας ἡμῖν ὅλην τὴν Γένεσιν τοῦ Κόσμου Θεοῦ λόγους εἴρηκεν ὁ Μωσῆς· συνεχῶς γὰρ φησὶν ἐφ᾽ ἑκάϛου, "καὶ εἶπεν ὁ θεὸς καὶ ἐγένετο." Δοκοῦσι δέ μοι, περιειργασμένοι πάντα, κατηκολουθηκέναι τούτῳ Πυθαγόρας τε, καὶ Σωκράτης, καὶ Πλάτων, λέγοντες ἀκούειν φωνῆς θεοῦ, τὴν κατασκευὴν τῶν ὅλων συνθεωροῦντες ἀκριβῶς ὑπὸ Θεοῦ γεγονυῖαν, καὶ συνεχομένην ἀδιαλείπτως.*

Ex his etiam *Aristobuli* non nominati mutuatus est ista CLEMENS *Strom.* V. p. 707. *τὸ σύνολον Πυθαγόρας καὶ Σωκράτης καὶ Πλάτων, λέγοντες ἀκούειν φωνῆς θεοῦ, τὴν κατασκευὴν τῶν ὅλων θεωροῦντες ἀκριβῶς ὑπὸ Θεοῦ γεγονυῖαν καὶ συνεχομένην ἀδιαλείπτως, ἀκηκόασι γὰρ* (*γὰρ* delendum) *τοῦ Μωϋσέως λέγοντος, Εἶπε καὶ ἐγένετο, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἔργον εἶναι διαγράφοντος.* Nec apud *Eusebium* tantum bis, sed et apud CLEMENT. ALEX. *Strom.* I. p. 410. *Aristobulus*, *Κατηκολούθηκε δὲ*, ait, *καὶ ὁ Πλάτων τῇ καθ᾽ ἡμᾶς Νομοθεσίᾳ, καὶ φανερός ἐϛι περιειργασμένος ἕκαϛα τῶν ἐν αὐτῇ λεγομένων·* ubi paulo post a *Moyse* multa sumsisse dicitur *Plato*, quippe *πολυμαθὴς*, nec non Pythagoras,

> *Καθὼς καὶ Πυθαγόρας πολλὰ τῶν παρ᾽ ἡμῖν μετενέγκας εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιΐαν κατεχώρησεν.*

Ultimum, apud CLEMENTEM omissum, adjectum legitur in *Euseb.* p. 666. B. nisi quod hic minus sincere scribatur *κατεχώρισεν*: alterum genuinum est, *complexus est, cepit*: ponam ad *ἐχώρησεν* unius verba, hic opportuna, LONGINI de *Moyse* dicente π. Ὕ. IX, 18, *τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐχώρησε*

(sic MSS. Codd. probante Z. Pearcio) κἀξέφηνεν· *quam mente conceperat, divinae Majestatis potentiam verbis adaequavit.* Quod insigne nobis testimonium non libenter eripi paterer levissima suspicione literatoris Fr. Porti. — Alibi dixerat *Aristobulus*, teste Cyrillo *c. Iulian.* IV. p. 134,

> Ἅπαντα μέν τοι τὰ περὶ Φύσεως εἰρημένα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τῆς Ἑλλάδος φιλοσοφοῦσι, τὰ μὲν παρ' Ἰνδοῖς ὑπὸ τῶν Βραχμάνων, τὰ δὲ ἐν τῇ Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλουμένων Ἰουδαίων.

Sed, si Graeci totum suum *de Rerum Natura* Physicum (10) systema hauserunt ex Iudaeorum libris Graece conversis, libenter ex Philosopho Iudaeo cognovissem, unde tandem suum hauserint in India Philosophi, an et illi ex vernacula sibi versione Iudaicorum librorum? Quod scribit ad *Aristobuli* mentem Eusebius *Praep.* XIII. p. 663. d. ἐκ τῆς παρ' Ἑβραίοις φιλοσοφίας — τοὺς Ἕλληνας ὡρμῆσθαι· respondet verbis Alex. Clementis *Strom.* I. p. 360, 9, τὴν παρ' (Ἰουδαίοις) φιλοσοφίαν ἔγγραπτον γενομένην προκατάρξαι τῆς παρ' Ἕλλησι· cui hoc multis ostendisse dicuntur Pythagoreus *Philo*, nec non *Aristobulus* ὁ Περιπατητικὸς· Sic saepius, ὁ ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφος ab *Eusebio* aliisque dicitur *Peripateticus*, τῆς κατ' Ἀριςοτέλην φιλοσοφίας πρὸς τῇ πατρίῳ μετειληχὼς, Euseb. *Praep.* p. 375. d. Neque ipse, quam probabat in philosophando, sectam celavit: apud *Euseb.* Praep. p. 666. d. omnibus, inquit, Philosophis ὁμολογεῖται, ὅτι δεῖ περὶ θεοῦ (11) διαλήψεις ὁσίας ἔχειν, ὃ μάλιςα παρακελεύεται καλῶς ἡ καθ'

(10) Sive τὰ περὶ Φύσεως, seu *de Universo* dicantur, περὶ τοῦ παντὸς, res eodem recidit: Ocellus Lucanus libellum inscripsisse videtur περὶ τᾶς τῶ παντὸς φύσιος· suum *Timaeus* περὶ φύσιος· ut et *Plato* suum de Universo librum περὶ φύσεως. suam illic ψυχογονίαν τοῦ παντὸς, (ut a Porphyrio dicitur in Ptolem. *Harmon.* p. 288. a *Plutarcho* T. II. p. 415, e. etc.) caute *Plato* Timaeum ipsum facit dicentem, ubi inventa Timaeo Locro suis ipsius auxit additamentis. Ne Socratem quidem decebat interlocutorem esse in Dialogo, de quo vera testatur Xenophon Ἀπομν. I. p. 413, 27, οὐ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως, ᾗπερ τῶν ἄλλων οἱ πλεῖςοι, διελέγετο --- καὶ τοὺς φροντίζοντας τὰ τοιαῦτα μωραίνοντας ἀπεδείκνυεν. In hoc puro *Xenophontis* speculo popularis illa *Socratis* repraesentatur sapientia, quam elegantissimis suis fabulis contaminavit *Plato.*

(11) Διαλήψεις ὅσιας ἔχειν, *rectas opiniones de Deo fovere.* Notabile est, vocem Polybianam διάληψις, significantem *opinionem quam conceperis*, hoc sensu legi hic in verbis *Aristobuli*, et in libris, qui dicuntur Maccabaeorum Secundo, Tertio, Quarto, nusquam occurrentem in Alex. versione F. Antiqui, vix etiam alibi, quantum recordor. Ad II *Macc.* III, 32, spectat *Hesychii* Διάληψιν, ἐνθύμησιν, ἢ γνῶσιν.

ἡμᾶς αἵρεσις. Paulo post p. 667. B. *τινὲς*, ait, *εἰρήκασι τῶν ἐκ τῆς αἱρήσεως ὄντες τῆς ἐκ τοῦ Περιπάτου*, (12) *Λαμπτῆρος αὐτὴν (τὴν σοφίαν) ἔχειν τάξιν.* Alibi tamen suam indicasse suspicor sectam Philosophum; hic *Eusebium* Aristobuleis suas voces adjecisse, *τῆς ἐκ τοῦ Περιπάτου.* De *Pythagora*, *Socrate*, *Platone* loquutus mirarer si nullam *Aristotelis* sui fecisset mentionem Iudaeus. Quin imo scripsit, ex *Moyse* ceterisque Prophetis Peripateticam pendére Philosophiam; testem profero CLEMENTEM ALEX. *Strom.* V, p. 705, 23, qui variis illum libellis (*Commentariis* puta in *Leges Mosaicas*) demonstrasse tradit, *τὴν Περιπατητικὴν φιλοσοφίαν ἔκ τε τοῦ κατὰ Μωϋσέα Νόμου, καὶ τῶν ἄλλων* (13) *ἠρτῆσθαι Προφητῶν.* Non ex Prophetis sua sumsisse dicit *Aristotelem* placita; nec enim dixerat Prophetarum libros, sed unius *Moysis* ante Alexandrum Macedona Graece conversos; sed verum Systematis Peripateticorum intellectum ex *Moysis* et Prophetarum Hebraeorum scriptis aptum pendere, atque illinc adeo commode explicari posse.

(12) *Λαμπτῆρος* qui *τὴν σοφίαν* dixerint *ἔχειν τάξιν*, non memini; tametsi multa similia sint in mundo. Ab *Aristotele* dicitur *ἡ σοφία, νοῦς καὶ ἐπιςήμη, καὶ ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα ἐπιςήμη τῶν τιμιωτάτων* et *ἐπιςήμη καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει*, *Ethic. Nicom* VII. c. VII. In rebus humanis id erat Philosophis Sapientia, quod inter sensus Visus, Sol in astris, Animus in mente: Librum suum *περὶ σοφίας* (ex quo plura supersunt quam feruntur vulgo) sic inchoabat *Archytas.* *Τοσοῦτον διαφέρει Σοφία ἐν πάντεσσι τοῖς ἀνθρωπίνοις πραγμάτεσσιν, ὅσον ὄψις μὲν αἰσθασίων σώματος, Νόος δὲ ψυχᾶς·* *animi lumen Archytas* dixit ore CICERONIS in *Catone Mai.* c. XII. In *Viri Magni* STOBAEO, *Floril.* p. 17, legitur ut *Sophoclis* senarius: *Ὡς ὄψις ὀφθαλμοῖσι, ταῖς ψυχαῖς νόος·* rectum in *Archyta*, *νόος*, vitiatum esset in Sophocleis. Efformavit ista, si numeros exigas, legitima, de his, sub nomine *Sophoclis*, in STOBAEO *Gesneri* positis T. III. p. 37, 4, *Ὡς ὄψις ἐν ὀφθαλμῷ, ὁ Νοῦς ἐν τῇ ψυχῇ.* Sed sunt ARISTOTELIS verba *Topic.* I, p. 288, 13. ubi rectius omittuntur articuli. Haec ut error praecaveatur dicta sint, non *Grotii* causa reprehendendi, qui, si attendisset, optime omnium noverat, cujus essent ista; quae quidem ut *Aristotelis* verba *Grotius* ipse posuerat ad *Evang. Matth.* VI, 22.

(13) *Ἠρτῆσθαι* miror ab accuratissimo *F. Sylburgio*, homine Graece perdocto, tentatum. Placuisset inprimis, opinor, Iudaeo Peripatetico dictum *Aristotelis*, *ἐκ τοιαύτης ἀρχῆς ἤρτηται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ φύσις·* *ex hoc uno principio*, (nempe Deo) *pendet mundus et natura.* Quod ut pie dictum a Philosopho laudat ANDR. DOUNAEUS *Praelect. in Demosth.* p. 108. —— XENOPH. *Ἑλλ.* VII, p. 339, 17. *ἐκ θαλάττης ἅπασα ἡμῖν ἤρτηται σωτηρία.* PAUSAN. IX, p. 723. m. *ἀπ᾽ ἀνδρὸς ἑνὸς ἠρτῆσθαι τὰ πάντα·* *ab unius omnia nutu pendere.* Iudaei nostri dictum propius accedit illud ex Prooemio *Ἀρχαιολ.* IOSEPHI: *τὰ πάντα σχεδὸν ἐκ τῆς τοῦ Νομοθέτου σοφίας ἡμῖν ἀνήρτηται Μωϋσέως.* PHILO *de Mundi Opif.* p. 27. B. *ἐκ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπίγεια ἤρτηται.*

§. XXIII. *Secundum* Aristobulum, *Philosophos et Poëtas sensum etiam sublimiorem in verbis Moysis latentem perspexisse. Hujus Allegoricae interpretandi rationis primum fere auctorem esse Aristobulum, ex quo non nominato multa desumsit* Clemens Alexandrinus.

Ferendum esset aliquo modo, si a Philosophis et Poëtis Graecis veterrimis dicta quaedam vel narrata quomodocunque dixisset Aristobulus de fonte Palaestino derivata; sed quis ferat hoc seculo nobis dicentem, Philosophos Graecos et Poëtas non verba tantum scripta legisse, sed oculis etiam animi *pulcre perspexisse sensum* sublimiorem et allegoricum, *latentem* sub velamine verborum humanorum *Moysis?* Hoc tamen nobis narrat Aristobulus Eusebii VIII. p. 376. c. Οἷς μὲν οὖν πάρεστι τὸ καλῶς νοεῖν, θαυμάζουσι τὴν περὶ αὐτὸν σοφίαν &c.— Ὧν εἰσιν οἱ προειρημένοι Φιλόσοφοι — καὶ Ποιηταί. Nam hi καλῶς νοοῦντες, *pulcre intelligentes*, opponuntur τοῖς μὴ μετέχουσι δυνάμεως καὶ συνέσεως, ἀλλὰ τῷ γραπτῷ μόνον προσκειμένοις, *iis qui non sunt participes intelligentiae potentis (durissima quaevis perrumpere;) sed qui adhaerent tenaciter verbis scriptis; quibus* οὐ φαίνεται μεγαλεῖον τι διασαφῶν, *nihil magnificum narrare videtur Moyses.* Simili modo *Clemens*, et saepe loquutus est *Origenes*, praeter ceteros. *Clementem* non miror, qui puer et juvenis sic audiverat legeratque *Homerum* interpretantes: *Origenes Celsum* sibi sumserat refutandum. — Si nil nisi talia dedisset *Aristobulus*, ista forsan alicui videri possent seculo Christianismi secundo satis convenire. Hoc telo sapienter abstinuit *Hodius*, qui noverat istam interpretandi rationem a Iudaeis didicisse Christianos. Primus et hic Auctor citari poterit *Aristobulus*, cui Alexandriae saepe fuit cum eruditis e Muséo disputandum. Secundus Philo, qui praeter illam aliam etiam acceperat a fanaticis, p. 804. A. ἑτέρων δ' ἤκουσα θεσπεσίων ἀνδρῶν (suos ille Therapeutas designare videtur:) τὰ πλεῖστα ὑπολαμβανόντων εἶναι σύμβολα φανερὰ ἀφανῶν, καὶ ῥητὰ ἀῤῥήτων. conf. p. 893. D. p. 901. C. Atheum memorat irridentem historiam veterem p. 1053. f. p. 1091. A. τὸ ῥητὸν, ait, μυθῶδές ἐστι. — Pollicebatur in fine Prooemii Ἀρχαιολ. Iosephus opus, quo Legis sensum indagaret sublimiorem. Verba nobis Celsi notabilia fideliter Origenes servavit c. *Cels.* IV. p. 187. οἱ ἐπιεικέστεροι Ἰουδαίων τε καὶ Χριστιανῶν, ἐπὶ τούτοις αἰσχυνόμενοι, πειρῶνταί πως ἀλληγορεῖν αὐτά. Primum Auctorem hujus interpretandi rationis citari posse dicebam *Aristobulum: Aristeas* tamen, qui censetur

antiquior *Aristobulo*, suum, quem fingit, Eleazarum Pontificem eâdem jam facit utentem p. XVII-XX, in Legibus super cibis potuque vetitis, quibus nihil ille contineri contendit quod non solam spectet pietatem, justitiam, vitamque in universum bene informandam, p. XIX, v. 18, πάντα κεκανόνισαι — ἵνα δι' ὅλου τοῦ ζῆν καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν ἀσκῶμεν δικαιοσύνην πρὸς πάντας ἀνθρώπους, μεμνημένοι τοῦ δυναςεύοντος θεοῦ. — Sed in hoc genere tam sobrie versatur *Aristobulus*, ut multo legantur apud *Philonem*, *Clementem Alexandrinum*, *Origenem*, aliosque absurdiora. Modestiae hoc sit laudabile specimen apud Euseb. p. 376. d. Quaestio fuerat mota, cur in Lege Moysis Deo tribuerentur *manus, pedes*, quaeque praeterea sunt humano corpori propria. Sensum se dicit traditurum, qui singulis subesse videretur: *quod si minus probabilia dicere videatur*, orat Regem, *ut sibi culpam imputet imperitiae, qui sapienter cogitata non valuerit adsequi, non autem Legislatori Moysi:*

Εἰ δὲ μὴ τεύξομαι τἀληθοῦς μηδὲ πείσω, μὴ τῷ Νομοθέτῃ προσάψῃς τὴν ἀλογίαν, ἀλλ' ἐμοὶ, τῷ μὴ δυναμένῳ διαιρεῖσθαι τὰ ἐκείνῳ νενοημένα.

Incipit tum non absurde tradere, quid significet in Lege Χεὶρ θεοῦ· nempe τὴν δύναμιν· quo sensu vocem etiam adhiberi in sermone quotidiano: Χεῖρες μὲν οὖν νοοῦνται προδήλως (ὡς inserendum puto) ὡς καὶ ἐφ' ἡμῶν κοινότερον. Excitat Exodo verba quaedam, eadem paene quae sunt nostris in Edd. XIII, 9. III, 20. IX, 3. inter nostros scriptores forte primus usus ista versione. Horum tamen locorum medio, *Exod.* III, 20. a nemine, quem sciam, animadversa, insignis est differentia: vulgatur: Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρά μου πατάξω τοὺς Αἰγυπτίους. Apud *Aristobulum* legitur: Ἀποςελῶ, φησὶν ὁ θεὸς, τὴν χεῖρά μου, καὶ πατάξω τοὺς Αἰγυπτίους. Hoc accommodatius erat instituto paulo ante scribentis, ὅταν γὰρ δυνάμεις ἐξαποςέλλῃς σὺ, βασιλεὺς ὢν, βουλόμενός τι κατεργάσασθαι, λέγομεν μεγάλην χεῖρα ἔχει ὁ βασιλεύς· Fatendum tamen ἀποςελῶ [χεῖρά μου] vel ἀποςέλλω, verbo respondere Hebraeo *Moysis*, שלחתי. Alterum ἐκτείνας, ni fallor, legerat: Hebraeam enim phrasin Interpretes isti reddere solent non ἀποςέλλειν, sed ἐκτείνειν τὴν χεῖρα. — Per Στάσιν θείαν ab ipso, κατὰ τὸ μεγαλεῖον, significatur p. 377. a. ἡ τοῦ κόσμου κατασκευή. — Ibid. c. λέγεται δὲ Κατάβασις ἐπὶ τὸ ὄρος θεία γεγονέναι, quo tempore lex promulgabatur, ἵνα πάντες θεωρήσωσι τὴν ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ. Tum potissimum suo sibi modo sumit explicanda, quae leguntur *Exodi* XIX, 18, ubi haec sunt in Graeca versione: Τὸ δὲ ὄρος ἐκαπνίζετο ὅλον αὐτὸ, διὰ τὸ καταβεβηκέναι τὸν Θεὸν ἐν πυρὶ ἐπ' αὐτό. — 19. Ἐγίνοντο δὲ αἱ φωναὶ τῆς σάλπιγγος

προβαίνουσαι, ἰσχυρότεραι σφόδρα. — et XX. 18, *Καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἑώρα τὴν φωνὴν, καὶ τὰς λαμπάδας, καὶ τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος, καὶ τὸ ὄρος τὸ καπνίζον,* quorum haec Hebraeis partim minus conveniunt, illa satis apte respondent. Priorum loco haec sunt *Deut.* IV, 11. *τὸ ὄρος ἐκαίετο πυρὶ* — Horum loco Noster p. 377. C. D. *δηλοῦται γὰρ ὡς τὸ ὄρος ἐκαίετο πολὺ, (καθὼς φησὶν ὁ Νομοθέτης) διὰ τὸ τὸν Θεὸν καταβεβηκέναι·* Addit, *σαλπίγγων τε φωνὰς καὶ τὸ πῦρ φλεγόμενον ἀνυποστάτως εἶναι.* Quibus in his utitur explicandis *Aristobulus*, illa *Clemens Alexandrinus* partim descripsit, partim leviter expressit immutata, semel in transitu memorato *Aristobulo*, cui omnia deberi vicina non animadverterunt Viri Docti. Quae dedit EUSEBIUS p. 378. A. illa suis verbis CLEMENS, atque ordine inverso, sic expressit *Strom.* VI, p. 755, 24, nulla facta mentione *Aristobuli:*

> *Πῶς δὲ ὅτι ἀπιστήσουσιν Ἕλληνες τῇ θείᾳ ἐπιφανείᾳ περὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ· ὁπηνίκα πῦρ μὲν ἐφλέγετο, μηδὲν καταναλίσκον τῶν φυομένων κατὰ τὸ ὄρος· σαλπίγγων τε ἦχος ἐφέρετο, ἄνευ ὀργάνων ἐμπνεόμενος· ἐκείνη γὰρ ἡ λεγομένη Κατάβασις ἐπὶ τὸ ὄρος θεοῦ ἐπίβασις ἐστι θείας δυνάμεως.*

Vertuntur ultima *divinae potestatis est adventus.* Sententia postulat ista: *nam qui dicitur Descensus in montem Dei est divinae potentiae manifestatio:* pro *ἐπίβασις* vocem posuerat *Clemens* paulo rariorem *ἐπίφασις*. *Suidas*: *Ἐπίφασις, δήλωσις, ἔνδειξις·* sequuntur ibi verba forte *Polybii*: *τὴν θείαν ἐπιφάνειαν* et *τὴν ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ* Iudaei horum temporum usurpabant promiscue. Ut comparari possint absque labore, ponam ex EUSEBIO quaedam *Aristobuli* p. 377. D. 378. A. quae eâdem operâ poterunt emendatius paulo scribi quam vulgantur:

> *Τὴν τοῦ πυρὸς δύναμιν, παρὰ πάντα θαυμάσιον ὑπάρχουσαν, διὰ τὸ πάντα ἀναλίσκειν, ἔδειξε* (legendum arbitror, *οὐκ ἂν ἔδειξε·* quod *Fr. Vigerus* jam monuit) *φλεγομένην ἀνυποστάτως μηδὲν δὲ* (*δὲ* deleatur) *ἐξαναλίσκουσαν, εἰ μὴ τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ δυναμικὸν αὐτῇ προσείη.* (378.) *τῶν γὰρ φυομένων ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ ἐξαναλισκομένων* (corrigo, *ἐκκαιομένων*) *σφοδρῶς οὐδὲν ἐξανάλωσεν· ἀλλ' ἔμεινε τῶν ἁπάντων ἡ χλόη πυρὸς ἄθικτος, σαλπίγγων τε φωναὶ σφοδρότερον συνηκούοντο, σὺν τῇ τοῦ πυρὸς ἀστραπηδὸν ἐκφάνσει,* (*Exod.* XIX, 16. *φωναὶ καὶ ἀστραπαὶ*) *μὴ προκειμένων ὀργάνων τοιούτων, μηδὲ τοῦ φωνήσαντος, ἀλλὰ θείᾳ κατασκευῇ γινομένων πάντων·*

tandem post alia quaedam haec ultima subiiciuntur; *his omnibus nullius rei humanae adjumento factis Deum demonstrare* τὴν ἑαυτοῦ διὰ παντὸς μεγαλειότητα. Non magis lectorem suum monuit *Clemens*, sequentia se propemodum ad verbum ex *Aristobuli* transscripsisse commentariis: hoc ut adpareat, juxta se invicem *Aristobuléa* quaedam ponam et *Clementis*: sunt autem haec

Aristobuli: p. 377. D.

Τοῦ γὰρ παντὸς πλήθους μυριάδων οὐκ ἔλαττον ἑκατὸν, χωρὶς τῶν ἀφηλίκων, ἐκκλησιαζομένων κυκλόθεν τοῦ ὄρους, οὐκ ἔλαττον ἡμερῶν πέντε οὔσης τῆς περιόδου περὶ αὐτὸ, κατὰ πάντα τόπον τῆς ὁράσεως πᾶσιν αὐτοῖς κυκλόθεν, ὡς ἦσαν παρεμβεβληκότες, τὸ πῦρ φλεγόμενον ἐθεωρεῖτο· ὥςε τὴν κατάβασιν μὴ τοπικὴν εἶναι· πανταχοῦ γὰρ ὁ θεός ἐςιν.

Clementis p. 755, 756 ista,

Παντὸς τοῦ πλήθους, μυριάδων οὐκ ἔλασσον ἑκατὸν, χωρὶς τῶν ἀφηλίκων ἐκκλησιαζόντων κύκλῳ τοῦ ὄρους, οὐχ ἧττον ἡμερῶν ἑ τῆς περιόδου τυγχανούσης περὶ τὸ ὄρος. Κατὰ πάντα τοίνυν τόπον τῆς ὁ. π. α. κ. ὡς ἂν παρεμβεβληκόσι, τ. π. φ. ἐ. ὥ. τ. κ. μ. τ. γεγονέναι. πάντη γ. ὁ θ. ἐ.

Longiorem periodum in duas, voce τοίνυν interjecta, distraxit *Clemens*, leviora quaedam mutavit: aliae varietates sunt a librariis. — Quis jam dubitet, cum et alia sint indicia non pauca, quin, si plura nobis superessent *Aristobuli*, plura detegeremus in Clementinis *Aristobuli?* Descripsit et ex aliis libellis non pauca, quorum auctores ne nominat quidem. Veritatis amans haec scribo, nec omnino *Clementis* vituperandi gratia, quem suo merito facio sane maximi. Fecerit hoc *Clemens*: fecerunt alii, item boni. Ipse *Cicero* multa veterum Poëtarum loca, alia quoque non pauca, Latina fecit e *Chrysippi* commentariis. Quis *Ciceronem* propterea culparet, aut, si vel superessent *Chrysippi* librorum aliquot, quis non eadem Latina facta legere mallet a *Cicerone*, quam Graeca requirere de *Chrysippi* libris? quos harum tamen amatores elegantiarum non prorsus aspernarentur. Sed, ab instituto ne me *Cicero* nimium abducat, suspicari paene liceret, quae tradit in proximis *Clemens* L. VI, c. IV. partim etiam ab *Aristobulo* tradita: sic caput illud, Aegyptiaca quoque complectens rarissima, *Clemens* orditur: Εὕροιμεν δ' ἂν καὶ ἄλλο μαρτύριον εἰς βεβαίωσιν τοῦ τὰ κάλλιςα τῶν δογμάτων τοὺς ἀρίςους τῶν φιλοσόφων, παρ' ἡμῶν σφετερισαμένους, ὡσεὶ διαυχεῖν τῷ καὶ παρὰ τῶν — βαρβάρων ἀπηνθίσθαι (deflorata sibi) τῶν εἰς ἑκάςην αἵρεσιν συντεινόντων τινά.

§. XXIV. *Secundum* Aristobulum *statuisset Orpheus, unum dari Deum Universi conditorem et gubernatorem; quae Orpheo certe fuerunt ignota.* Eusebium *a* Gesnero *male fraudis insimulari.*

Quod prae manibus est excerptum Eusebianum si L. XIII. *Praep.* persequamur, occurret eam in rem, de qua paulo ante dicebam, certius documentum. Nullas paulo prolixiores Philosophorum ῥήσεις ex Aristobuleis nobiscum *Eusebius* communicavit; et proprie sic dictas ῥήσεις Poëtarum sat luculentas p. 664—668. Hic vero mutanda erit nonnunquam ratio. Iudaeum narrantem de versione Graeca Foederis Antiqui librorum, optimorum narrationibus congrua, contra *Hodium* aliosque tuiti; patienter audivimus de patria Lege nonnulla more suae gentis explicantem; ne illud quidem aegre ferentes, quod scribit de *Moysis* lege sumsisse quaedam *Pythagoram* et *Platonem;* quia constat in Aegypto fuisse utrumque, et Aegypto vicina Iudaea fuit Palaestina; nec negari potest philosophemata quaedam ambos ex Oriente in Graeciam transtulisse. Si tamen tam pauca sumsissent a *Platone* Platonicisque Christiani, quam sumsit a *Moyse Plato*, simplex illa sapientia non adeo fuisset contaminata. — Poëtis vero si sua contribuit commenta, recentior Iudaeus carebit, opinor, excusationis venia. — Primus prodit in scenam *Orpheus*, fraudibus semper accommodum nomen. In Iudaeum nostrum hic non dicam, quae scribit Quinctilianus I. O. I, c. VIII, in fine: *improbissimo cuique pleraque fingendi licentia est, adeo ut de libris totis et Auctoribus, ut succurrit, mentiatur tuto, quia inveniri, qui nunquam fuere, non possunt.* Tametsi, teste Cicerone *de N. D.* I, c. 38. *Orpheum Poëtam docet Aristoteles nunquam fuisse; et hoc Orphicum carmen Pythagorei ferunt cujusdam fuisse Cercopis.* Orphicum autem carmen illud erat ὁ ἱερὸς λόγος, docente *Davisio.* Atqui noster *Aristobulus* Orphica sua lecta testatur ἐν ποιήμασι τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον αὐτῷ λεγομένων. Sed *Ciceronis* isto loco sententiam aliter explicat, atque Orpheum omnino fuisse, (quod docuerat Cudworthus *Syst. Intell.* Cap. IV. §. XVII. p. 341, 342. ubi vid. *Moshem.*) jure ac merito statuit, cui debemus elegantem Orphicorum editionem, quam rerum humanarum ultimam curavit, Io. Matthias Gesnerus, illud insigne Gottingensis Academiae patriaeque ornamentum; cui, dum hae literae vigebunt, suus constabit honos, maximis in republica

K

literaria meritis quaesitus. Ab illo si hic etiam, quod mihi faciendum video, dissensero, quam mihi vivus non negavit Vir humanissimus, libertatem sat scio non aegre laturos, qui ex isthac scholâ prodierunt clarum in literis nomen adepti. — In istis suis Carminibus τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον αὐτῷ λεγομένων, *Orpheus Aristobulo* Eusebii p. 664. D. dicitur exposuisse haec tria:

I. Περὶ τοῦ διακρατεῖσθαι θείᾳ δυνάμει τὰ πάντα,
II. Καὶ γεννητὰ ὑπάρχειν,
III. Καὶ ἐπὶ πάντων εἶναι τὸν θεόν.

Atque adeo *unum dari Deum, universi conditorem et gubernatorem potentissimum.* Quae verissima, *Orphei* tamen aetate, solis mihi nota fuisse videntur Abrahamidis, atque adeo ab *Artapani Numenii*que *Musaeo* Palaestino, sive Moyse, tradita; prorsus incognita *Musaei* Graeci Praeceptori *Orpheo*; ceterisque sive Thracibus istius aetatis seu Graecis, quibus ille plurimum tamen profuit, qualiscunque religionis cultu mansuefactis,

Dictus ob hoc lenire tigres.

Non nescio *Cudworthum*, quem fraudes in his ipsis versibus nonnullae non latuerunt, credidisse tamen, unicum Deum ab *Orpheo* fuisse cultum non tantum, sed ab eodem *tres in uno Numine naturas agnitas:* sed simul novi, deceptum a recentioribus Platonicis et Christianis; praeterea melius his de rebus sensisse ejus Interpretem Moshemium p. 353. — Ista quae dicebam tria, prolatis uno et quadraginta versibus velut Orphicis, Lectoribus suis persuadere voluit Iudaeus *Aristobulus.* Hos ubi versus ex Eusebii *Praep. Evang.* sive Aristobuleis posuit in Orphicis suis *Io. Matth. Gesnerus*, ista nollem meditate sribentis effluxissent calamo p. 361. " Dubitabam, an non „ ipsius quoque Eusebii fraus hic intercesserit, nec dum plane illum liberare „ ausim. Sed illud tamen ex annotatione nostra quoque apparebit, Clementi „ jam Alexandrino laudata esse ea quae maxime suspecta sunt." Ut ab ultimis ordiar, *quae maxime suspecta* sunt, et pro spuriis rejecta a Cudwortho p. 348, illa Clemens omisit *Strom.* V, p. 723. fine: Iunguntur illic, et p. 724. hi duo versus continui:

Ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων καὶ μέσσατον ἠδὲ τελευτήν.
Ἄλλως οὐ θεμιτόν σε λέγειν· τρομέω δέ τε γυῖα·

Sunt illa quidem Iudaica; sed quanto magis esse debent suspecti duo versus, his duobus interjecti;

Ὡς λόγος ἀρχαίων, ὡς Ὑδογενὴς διέταξεν,
Ἐκ θεόθεν γνώμαισι λαβὼν κατὰ δίπλακα θεσμόν.

Leve vitium, quod non animadverterat a *Scaligero* sublatum, hic fefellit *Gesnerum* in ὑλογενὴς, qui ipsi visus esset *Adamus ex informi gleba formatus, nisi legis duarum tabularum mentio nimis clare* signasset *Mosen, qui in ὕλῃ illa* sive *sylva papyri stirpium expositus fuerat.* De *Scaligeri* correctione, Ὑδογενὴς, ne dubitasset quidem visa *Gesnerus;* de qua dubitare tamen videtur I. A. Fabricius B. G. I. p. 121. Ὑδρογενὴς scriptum a Cudwortho *Syst. Intell.* p. 348. Iam vide mihi hanc sententiam,

Ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων, καὶ μέσσατον, ἠδὲ τελευτήν.
Ὡς λόγος ἀρχαίων, ὡς Ὑδογενὴς etc.

Qualem antiquorum sermo, qualem ex undis genitus descripsit in duplici tabula Legum, quas divinitus mente conceptas (κατὰ τὸν τύπον τὸν δεδειγμένον *Exod.* XXV. 40.) *tradidit.* Eat nunc *Aristobulus,* nobisque Iudaeus homo persuadere conetur, Orphicam esse sententiam! Sed haec animadversa fortasse *Gesnerum* in sua confirmassent dubitatione, cum versus isti non legantur apud *Clementem Alexandrinum, an non ipsius hic Eusebii fraus intercesserit.* Ad alia properantem retinet invitum paene *Gesnerus;* sed ea est illius auctoritas, ut incautos facile traheret, et ceteris *Eusebius* veteratoribus, brevi, quod nolim, adjungeretur. Ad fidem itaque *Eusebii* liberandam, quem excellentem virum nullius unquam fraudis istiusmodi suspectum habui, video mihi hac de re accurate esse agendum. Ostendam ea *Eusebium* dixisse, ut hos ipse versus pro spuriis et fictis habere debuerit. Ante tamen alia dicenda sunt.

§. XXV. Ἱερὸς λόγος, *sub* Orphei *nomine, Carmen fuit tenebricosum. Appellationes quaedam Orphicae rariores.* Ἱερὸς λόγος *Pythagorei cujusdam. Horum* Μονάς.

Excitat versus hos *Aristobulus* velut ex *Orphei* Poëmate nobilissimo de Diis, cui titulus fuit Ἱερὸς λόγος. Aliquot versus eosdem proferentes Iustinus M. *Paraen.* p. 19. *de Monarch.* p. 37. d. aliique citati a Fabricio *B. G.* I, c. 19, p. 121. lectos narrant ἐν Διαθήκαις *Orphei:* Dubitandum non est, quin huc respexerit Theophilus *ad Autol.* III, p. 268. Τί ὠφέλησαν —

Ὀρφέα οἱ τριακόσιοι ἑξήκοντα πέντε θεοὶ, οὓς αὐτὸς ἐπὶ τέλει τοῦ βίου ἀθετεῖ, ἐν ταῖς διαθήκαις αὐτοῦ λέγων ἕνα εἶναι θεόν. Hoc novum fuit commentum de *Orpheo* sub finem vitae mutato, (credo, cum a Threïssis mulieribus crudeliter laceratus periret) ut hos scilicet versus cum ejus Theogonia conciliarent. Non absurde conjicit ESCHENBACHIUS *in Epig.* p. 138. τὰς Διαθήκας partem fecisse τῶν Ἱερῶν λόγων. Unicus est in suo genere locus Grammatici in ETYMOLOGICO M. p. 231, 24.

> Οὓς καλέουσι Γίγαντας ἐπώνυμον ἐν μακάρεσσιν·
> Οὕνεκα Γῆς ἐγένοντο καὶ αἵματος οὐρανίοιο.

Οὕτως Ὀρφεὺς ἐν τῷ ὀγδόῳ τοῦ ἱεροῦ λόγου. Horum versuum similes praebet ATHENAGORAS: ETYMOLOGUS ex *Oro* citat ut *Orphei* haec in voce Φάνης p. 787. 29.

> —— —— τὸν δὴ καλέουσι Φάνητα·
> (14) Ὅτι πρῶτος ἐν αἰθέρι φαντὸς ἔγεντο.

Ἱερὸς λόγος, carmen, antiquissimis extitisse videtur temporibus sub *Orphei* nomine, sed μυστικώτατον (IAMBLICH. *V. P.* p. 122.) quo rerum obscuritatem illa verborum adaequabat: ad aenigmata hoc in carmine similibusque sacra solvenda opus erat interprete. Orphica quaedam in vetustis *Exegeticis* explicata fuere: qualia memorantur *Clidemi* τὸ Ἐξηγητικὸν, citatum ab ATHENAEO IX, p. 409 f. 410. *Anticlidae*, nisi sit idem, XI. p. 473. c. *Cornelii Balbi* apud MACROBIUM p. 398. etc. Ritus enim sacrorum et voces in sacris usitatae tantum his in libris explanabantur, non quaevis aliae. Apud SUIDAM et ETYMOLOGUM in Τριτοπάτορες enarratur, ex L. VI. Atthidis *Phanodemi*, quinam sic dicantur ἐν τῷ Ὀρφέως φυσικῷ· (φυσικοῖς *Etymolog.* Ed. et MS.) quibus ista subjunguntur: ὁ δὲ τὸ Ἐξηγητικὸν ποιήσας Οὐρανοῦ καὶ Γῆς φησὶν αὐτοὺς εἶναι. Mystis olim notissimos, nobis *Tritopatoras* istos aliunde ignotos licet aestimare ex *T. H.* in *Lucian.* p. 283. A. Voces aenigmaticas *Orphei*, τὰ ἰδιάζοντα παρ' Ὀρφεῖ explicuerat EPIGENES in libro περὶ τῆς Ὀρφέως ποιήσεως, citatus a CLEMENTE *Strom.* V. p. 675. f. qui, ut est homo curiosissimae diligentiae, illinc nobis profert nonnulla, p. 676.

(14) Ὅτι] Impleri poterit versus, si pro ὅτι scribatur cum SYLBURG. Οὕνεκα πάντων π. ε. α. Φ. ἔγεντο; horum similia dedit conditor *Argonaut.* v. 15, 16. *Orphei* Μῆτις, Φάνης, Ἠρικεπαῖος ante citatos a *Kustero* ad *Suidam* in Φάνης exercuere P. LEOPARDUM *Em.* XII, c. 2. De his ipsis nugis alia non pauca proferri possent.

Κερκίσι καμπυλόχρωσι [τοῖς ἀρότροις.
Στήμοσι] τοῖς αὔλαξι.

Μίτον δὲ, ait, τὸ σπέρμα ἀλληγορεῖσθαι, καὶ Δάκρυα Διὸς τὸν ὄμβρον δηλοῦν. Plura sequuntur illic Orphica, quae absque illo ignoraremus, quaeque cum ceteris quae dixi, aliisque non paucis, locum invenire debebant in Orphicorum editione nova: sed de his nonnulla tractare morte suspicor impeditum *Gesnerum*, qui Orphica, prout decet, nugis explosis, tractaturo multa se reliquisse peragenda non ignorabat. Cur vero Grammatici nostri voces Orphicas paene nullas nobis exhibent? Quia nullum illi legerunt carmen *Orphei* genuinum; si quid enim habent hujus generis, ex Exegeticis illud vel *Epigenis* libello similibusque perantiquis derivasse videntur. Et censeremus nescio quos Iudaeos, aliorum versuum conditores, Christianos Patres, quos vocant, et Platonicos recentiores legisse genuina vel *Orphei*, vel *Onomacriti* carmina, aut certe, quae hi nobis dant velut Orphica, ab *Onomacrito* condita? qui ne hymnos quidem, ut vocantur, legerunt, a Pausania laudatos p. 770. f. et alibi: praeter hymnos nihil ille, quod meminerim, agnovit tanquam Orphicum, reliquis omnibus longe anteponenda poëmatia. Satis equidem de his, quae dicuntur *Orphei*, mirari non possum *Gesneri* sententiam. Mihique longe sincerius, quam *Cudworthi*, judicium videtur Io. Laur. Moshemii in nota 20. ad §. XVII. cap. IV. *Syst. Intell.* p. 345, quem tamen mihi facile apparuit hic subsidiis fuisse destitutum, quibus ingeniose dicta firmaret vir ille minime vulgaris. Sed haec ὡς ἐν παρόδῳ. Quia mentio facta fuit Grammaticorum, sciendum est, ex Orphicis unam vocem μεσόκρανον enotatam in *Onomast.* Pollucis II, 39. hinc etiam a *Gesnero* p. 397. apud *Etymologum* in Δεκὰς p. 253, 50. vocem Κλαδοῦχον, velut nomen symbolicum numeri Denarii, forsan et *Phanetis*: ἡ δεκὰς certe Pythagoreis Φάνης dicebatur: Meurs. *Denar.* p. 109. Monstrat ista vox Doricam Dialectum, qua scribit in Poëmatis usum Poëtarum antiquissimum *Orphea Metrodorus* apud Iamblich. *de V. P.* p. 196. Ecquid, obsecro, Doricum in Orphicis invenitur quae supersunt? Omnes, scilicet, conspirassent in formis Doricis in vulgares vertendis, qui singuli nobis aliorum Dorica custodiverunt! Sed praeterea Κλαδοῦχος *Orphei*, a *Meursio* praetermissus, ob aliam rationem animadverti meretur. In Orphicis, quae nobis superesse dicuntur, nihil adeo inesse puto, quod Numeros spectet: qualia fuerunt in *Orphico Pythagorae*, vel Pythagorei vetustissimi, ἱερῷ λόγῳ sive περὶ θεῶν plurima: (vid. Fabricius in *B. G.* I, c. 19. p. 118, 119,) cujus auctor sua se testabatur edoctum ab *Orpheo*,

Nihil impedit initium operis posuisse ex IAMBLICHO *de V. Pyth.* p. 123, hic illic emendatius mea quidem sententia scriptum, quam fuit ab aliis: ΙΕΡΟΣ ΛΟΓΟΣ —

(15) *Ὅδε περὶ θεῶν Πυθαγόρα τῶ Μνασάρχω, τὸν ἐξέμαθον ὀργιασθεὶς ἐν Λειβήθροις τοῖς Θρᾳκίοις, Ἀγλαοφάμω τελετὰς μεταδόντος. ὡς ἄρα Ὀρφεὺς ὁ Καλλιόπας κατὰ τὸ Πάγγαιον ὄρος ὑπὸ τᾶς ματρὸς πινυσθεὶς ἔφα· τὰν ἀριθμῶ (16) ὠσίαν ἀΐδιον ἔμμεν, ἀρχὰν προμαθέσαταν τῶ παντὸς ὠρανῶ, καὶ γᾶς, καὶ τᾶς μεταξὺ φύσιος· ἔτι δὲ καὶ θείων καὶ θεῶν καὶ δαιμόνων διαμονᾶς ῥίζαν.*

(15) Ὅδε περὶ θ. Sermo sacer *hicce de Diis est Pythagorae Mnesarchi F.* Literae ὅδε male fuerant in ὁ δὲ distractae: variorum hic errores attingere necesse non est: vidit partem veri optimus ille Nostras LAMB. Bos in *Animadv. ad Iambl.* p. 53. Suam monstrat antiquitatem nomen Aucteris sic libello praemissum; quod et in ultimo libro ponere solitos liquet ex his DIONIS CHRYS. p. 555. D. mirati, nusquam poëmatis nomen apposuisse Homerum, καὶ τοι τῶν ἄλλων — καὶ πρῶτον καὶ τελευταῖον τὸ ἑαυτῶν ὄνομα συγγραφόντων, πολλῶν δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς λόγοις τε καὶ ποιήμασιν, ὥσπερ Ἑκαταῖος τε καὶ Ἡρόδοτος καὶ Θουκυδίδης· haec prostant: Ex *Demetrio* περὶ Ἑρμηνείας §. 2. didici, *Milesium Hecataeum*, ab *Herodoto* forsan acerbius vituperatum quam oportebat illius opere adiutum, — *Hecataeum* sic inchoasse suam historiam: Ἑκαταῖος Μιλήσιος ὧδε μυθέεται, *sic narrat H. M.* Primae comoediae versus fuit primus: Ἀκούετε λεῴς, Σουσαρίων ταδὲ λέγει· quem praebet, praeter alios, STOBAEUS p. 422, 44. dat et hoc p. 434, 29. Καὶ τόδε Φωκυλίδεω. Notum illud ex v. 20. *Theogn.* Θεύγνιδος ἐςὶν ἔπη. Scriptor sapientissimus librum suum, cujus tantum legimus Epitomen, sic fuerat orsus: Παλαίφατος τάδε περὶ ἀπίςων συγγέγραφα. illic vide notam TH. GALE. Sic in oraculis Dii quoque loquebantur et Deorum interpretes. Τάδε λέγει ὁ Ζεύς. ὁ τοῦ Διὸς σημαίνει. Τάδε λέγει Ἄμμων. eaedem erant in Oriente formulae loquendi.

(16) Neminem arbitror dubitaturum, quin recte restituerim, pro vulgatis οὐσίαν ἀΐδιον εἶναι μὲν, formas legitimas. In his autem, si sunt ab *Orpheo* tradita, multo rectius quaesivissent *Orphei* τὸν ἕνα θεὸν, τὸν ἐπὶ πάντων. In talibus certe Pythagoreorum dictis Deum verum quaesivere nonnulli: ATHENAGORAS p. 25, ubi *Lysis* Deum dicitur definivisse ἀριθμὸν ἄῤῥητον· legendum est ῥητὸν, *numerum certum*: vid. in STOBAEI *Ecl.* p. 16. *Eurysus*, p. 80. *Archytas.* JUSTIN. M. in *Paraen.* p. 20. E. *Pythagoras* τὴν Μονάδα ἀρχὴν ἁπάντων λέγων etc. habet tum verba quaedam velut *Pythagorae* ab aliis postea saepe repetita, de quibus valde dubito sintne illius, an ipsi forsan ab *Aristobulo* supposita: sunt in eam rem Pythagoreorum aptiora longe, quae hic exponi commode nequeunt: PHILOLAUS (in *Miscell. Obs.* VII, p. 184.) τὰν ὠσίαν τῶ ἀριθμῶ esse dixit ἐν τᾷ δεκάδι· ubi paulo post scribendum κοινωνοῦσα καὶ τᾶς τετράδος· conf. PLUTARCH. II. p. 876. E. PHILON. IUD. p. 670. E. iocum LUCIANI T. I. p. 543. MEURSII *Denar.* p. 55. Dicebatur ab iisdem ἡ Μονὰς et τὸ ἓν ἀρχὰ πάντων· ut *Philolao* ap. IAMBLICH. *in Nicom.* p. 109. PHILON. IUD. p. 23. A. Ἐςὶν ἡγεμὼν καὶ ἄρχων ἁπάντων θεὸς, εἷς ἀεὶ ὢν, μόνιμος, ἀκίνητος, αὐτὸς αὐτῷ ὅμοιος, ἕτερος τῶν ἄλλων. Haec

est

Infra IAMBLICHUS p. 127. *Orphei Pythagoram* narrat fuisse ζηλωτὴν, *in cogitandi scribendique ratione, nec non in Deorum cultu:* postea, Pythagoram sacram suam didicisse Philosophiam partim παρὰ τῶν Ὀρφικῶν, partim παρὰ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων. Sed et *Orpheus* ipse sua, (nec de Thrace mirandum, cum origine Thraces fuerint Aegyptii,) hausisse dicitur ex Aegypto: vid. DIODOR. SIC. I, c. 23. c. 92. inprimis cap. 96. III, c. 64. IV, c. 25. conf. V, c. 49. c. 64. c. 75. Aegyptii sua non pauca censentur ab Hebraeis accepisse, atque isthac via credat forsan aliquis verum *Orpheo* Deum Hebraeorum innotuisse, quod supra negabam. Hic in scopulum prope incidissem, qui facile poterit evitari, si vere dixero, gentem Aegyptiacam, in religione supra reliquas dementem, reliquas omnes, Hebraeos praesertim, stulta superbia prorsus habuisse despicatui.

§. XXVI. *Suspicionem fraudis, in Orphicis versibus aliisve fingendis, cadere non posse in* EUSEBIUM, *cujus scopus indicatur quis fuerit in* Praeparatione Evangelicâ.

Non patiar occasionem mihi elabi nonnulla pro *Eusebio* dicendi, quem in Orphicis *Aristobuli* fraudis habuit *Gesnerus* suspectum. Ut fundamentum habeat suspicio, voluisse censendus est *Eusebius*, quod hic *Aristobulus*, atque ex illo nobis alii narrant, *Orphei* fuisse hanc sententiam, ἕνα εἶναι θεὸν, sive, ut ille loquitur, ἐπὶ πάντων εἶναι τὸν θεόν. Atqui vero hoc ipsum *Eusebius* alibi non negavit tantum, sed data opera multis falsum esse demonstravit. Ut intelligatur quid velim, res videtur altius repetenda. Est opus *Eusebii* refutatio triplicis Gentilium systematis Theologici. Multa L. I. *Praep. Evang.* habet EUSEBIUS *Philonis Byblii* p. 31—42, quibus *Pherecydae* fit et aliorum Theologorum mentio, nusquam tamen *Orphei*. L. III, p. 83 et seqq. *Plutarchi* verba describit ex opere perdito, quaerentis sub fabulis abscondi-

est μία ἀρχὰ πάντων ἀγέννατος *Timaei* ap. *Clem. Alex.* p. 718, 15. *Thearidae* μία τῶν ὄντων ἀρχὰ, ibid. p. 728, 24. ἀρχὰ ἀγέννατος καὶ αὐτοτελὴς *Aristaei Stob.* Eclog. p. 45, 33. hinc emendanda sunt *Athamantis* verba in *Clem. Alex.* p. 746, 22. Integros hos fontes nunquam adiit *Iacob. Bruckerus*, philosophiam tradens *Pythagorae*, eumque nobis pingens e fabulatoribus recentioris aevi. Certe ne semel quidem genuinas veterum librorum reliquias istas laudat, a librariis, quod fatendum est, valde vitiatas.

tam τὴν παλαιὰν Φυσιολογίαν, illam fabuloso velamine tectam; δῆλον, inquit, p. 83. c. ἐςιν ἔν τε τοῖς Ὀρφικοῖς ἔπεσι, καὶ τοῖς Αἰγυπτιακοῖς καὶ Φρυγίοις λόγοις· quibuscum conf. Plutarch. T. II, p. 415. A. Haec et quae sequuntur alia *Manethonis, Porphyrii, Plutarchi,* postquam egregie confutavit *Eusebius*, redit ad *Porphyrium* p. 100, secundum quem de Iove, velut *anima mundi*, ἐν μὲν ταῖς θεολογίαις ταύτῃ —— παραδεδώκασιν οἱ τὰ Ὀρφέως εἰπόντες,

Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕςατος, ἀρχικέραυνος·
Ζεὺς κεφαλὴ, Ζεὺς μέσσα, Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκτο·
Ζεὺς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄφθιτος ἔπλετο νύμφη.

Leguntur illic de Iove, non adeo velut *anima mundi*, sive instar spiritus hanc molem agitante, sed tanquam ipso universo, cujus partes diversae sint velut totidem membra Iovis; de tali Iove mirifico leguntur illic triginta duo versus, a Christianorum osore excitati, nec a Christianis certe conficti, nisi fingere voluisse videantur irridenda sibi, sed Christiano nomine probabiliter antiquiores; qui duobus auctiores aliunde petitis legi possunt et in Orpheo *Gesneri* p. 366, 367. Versus istos hic non exigam. Miror equidem, de istis, quindecim adhibuisse Rad. Cudworthum S. I. c. IV, §. 17. p. 349, 351, alios item octo p. 348. eodem in loco usurpatos a Proclo, ut ostenderet, *Orpheum unum infinitum - Deum - conditorem omnium etc. — credidisse;* ante tamen fatetur, *hoc inprimis aures offendere, quod Iupiter et vir et immortalis dicitur puella:* minuit offensionem qui commodum venit in mentem (17) Ἀῤῥενόθηλυς. Sed mirari satis nequeo, neque *Cudwortho*, neque ejus interpreti *Moshemio* refutationem animadversam, quam dedit istorum *Porphyrii* ejusque *Orphei* Eusebius, praesertim p. 102 et 103. Primum inquirit,

(17) Iupiter, quantum recordor, non erat Orphicis ἀῤῥενόθηλυς, sed Φάνης· Teste Plutarcho *Sympos.* II. p. 636. D. omnia, secundum τὸν Ὀρφικὸν καὶ ἱερὸν λόγον, prodiisse dicebantur ex *ovo:* primus omnium Φάνης· minime vulgaria dedit Wesseling in *Diodor. Sic.* I, p. 32, 57. in ovo fuit ζῶόν τι ἀῤῥενόθηλυ --- ὃν Φάνητα Ὀρφεὺς καλεῖ, ὅτι etc. Clement. Homil. VI, §. 5. ubi §. 12. *ovo disrupto* ἀῤῥενόθηλυς ἐξέθορε Φάνης. *Recognit. Clement.* X, c. 17, *Ajunt — primo omnium Chaos fuisse — in ovi formam collectum — disrupto globo — processisse Masculo-feminam — Phaneta.* — Apud *Porphyrium* Euseb. *Praep.* III, p. 109. D. Διόνυσος --- θηλύμορφος indicat τὴν --- ἀῤῥενόθηλυν δύναμιν. Is idem cum Phanete secundum Orphicorum Scriptorem apud Macrob. ed. *Gesneri* p. 371, 3. *Marcionis* et *Valentini* θεὸς ἀῤῥενόθηλυς vapulat Gregor. Nazianzeno Or. XXXVII, p. 596. D. quem conf. Or. XLV, p. 719. A.

inquirit, qualem tandem versus isti nobis Iovem expingant. Ego quidem, ait, nihil aliud (οὐδὲν ἄλλο scrib.) arbitror nobis expingi, nisi *mundum spectabilem*, τὸν ὁρώμενον κόσμον, ἐκ παντοίων συνεςῶτα τῶν μερῶν etc. enarrata tum versuum aliquot ex istis sententia, modeste, qui mos est *Eusebii*, disputantis etiam cum *Porphyrio*, ταῦτα δ', ait, ἄντικρυς τὸν ὁρώμενον ὑποφαίνειν ἡγοῦμαι κόσμον, εἰ μή τι καὶ σφάλλομαι, καὶ τὸ ὅλον ἐκ μερῶν συνεςὼς διδάσκει. λέγει δ' οὖν

Πάντα γὰρ ἐν μεγάλου Ζηνὸς τάδε σώματι κεῖται.

καὶ τίνα τὰ πάντα διασαφεῖ,

Πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα, καὶ αἰθὴρ etc.

Paulo post versuum Pater istius *Iovis mentem* vocasse videtur *Eusebio*, et recte videtur, *Aethera*, νοῦν τοῦ Διὸς, εἶναι λέγων τὸν αἰθέρα. in his, quae reponit ibidem;

(18) Νοῦς δ' [imo leg. Νοῦς δέ οἱ] ἀψευδὴς, βασιλήϊος, ἄφθιτος αἰθὴρ,
Ὧι δὴ πάντα κυκλοῖ καὶ φράζεται·

Ex dictis jure conficit *Eusebius*, absque ullis verborum involucris expictum in istis versibus Iovem, velut ingens animal animatum, cujus mens sit Aether, corpus constet ceteris partibus universi. Sed ista *Porphyrio* movendo nondum satis apta videbantur; nam explicans Orphica primum dixerat, ut oportebat ad mentem Poëtae: Ζεὺς οὖν ὁ πᾶς κόσμος, ζῶον ἐκ ζώων, καὶ θεὸς ἐκ θεῶν. quibus vere dicitur ab *Eusebio Porphyrius* σαφῶς τὸν θεολογούμενον Δία οὐδὲν ἄλλο, ἢ τὸν ὁρώμενον καὶ αἰσθητὸν κόσμον δηλοῦσθαι διὰ τῶν ἐπῶν ἑρμηνεύσας. Hac in re sequutus ab *Eusebio* dicitur *Orpheus* Aegyptios. Sed *Porphyrius*, qui facile intelligebat Iudaeorum Christianorumque Deum, Universi conditorem, solum esse Dei nomine dignum,

(18) Νοῦς δέ οἱ ἀ.] Recte primam in his vocem tuetur *Gesnerus*, quod non animadvertit, minimum quinquies repetitam in Eusebianis, illâ nitentibus p. 100, D. 102, D. 104. A. πῶς ὁ αἰθὴρ Νοῦς· p. 105. A. p. 108. C. Nisi paulo post hujus monstri divini, Διὸς οὔας *auris* esset memorata, speciosissima fuisset amici mei *A. Heringae* conjectura: Οὖς δέ οἱ ἀψευδὴς, βασιλήϊος· et certe poëta multo rectius *Aures veraces ac regias* dixisset, quam *mentem.* Dicere paene praetermiseram, secundo horum versuum non κλύει sed bis terve praebere EUSEBIUM (p. 102. D. 108. C.) κυκλοῖ· quod sincerum arbitror. *Purus Aether — est ipsi mens regia, qua versat omnia consideratque:* κυκλεῖ si quis malit, est et hoc in EUSEB. p. 100. D. vid. THOMAS M. in v.

propter alias rationes, hic non memorandas, aversus a Christianorum sui temporis placitis, Deum illum verum quaesivit in istis Orphicis, velut absconditum sub imagine humana. Verba dat Eusebius *Porphyrii* p. 101. c. d. ejus sententiam illinc eductam p. 103. b. Ad primam interpretationem dicitur adposuisse secundam ἐξ αὑτοῦ *ex se*, non ex verbis erutam Poëtae, hanc nempe: τὸν τῶν ὅλων ποιητὴν θεὸν, τὸν δημιουργὸν νοῦν τοῦτον φάσκων εἶναι τὸν τεθεολογημένον. Ad haec egregie respondet *Eusebius: πῶς δ' ἂν αὐτὸν τοῦτον ἐθεολόγει, ὃν μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἔγνω ὁ τῶν ἐπῶν ποιητὴς, εἴτε ὁ Θρᾲξ εἴη Ὀρφεὺς, εἴτε τις ἄλλος. Quomodo vero de hoc ipso Deo, quem prorsus ignorabat, verba faceret versuum horum Poëta, sive sit Thrax Orpheus, seu alius? siquidem is scientiam suam Theologicam acceperit ab Aegyptiis aut a Graecis antiquioribus, quos ostendimus ante nihil agnovisse, νοητὸν, spirituale vel incorporeum, sed velut Deos coluisse Solem, Lunam, Terram, Astra, Coelum.* Hinc primum liquet verum esse quod supra dicebam; — praeterea suspicioni *Gesneri* de mala fide *Eusebii* in versibus Orphicis, quos ab Aristobulo factos statuo, velut omni fundamento destitutae, nullum relictum esse locum, quia systemati Eusebiano hac in *Evangelicâ Praeparatione* planissime repugnat. Quomodo namque qui totidem verbis ait *Orpheo* Deum verum incognitum fuisse, ulla specie censeretur versus fingere voluisse, quibus contrariam opinionem suae firmare videretur. Dedit illic nobis *Aristobuli* verba, hujus aliorumque alibi, ut quid Iudaei, quid Gentiles senserint, ex ipsis eorum verbis intelligeretur. Fideliter autem in his versatus, nullius, ut arbitror, vel tantillae fraudis literatae debet esse suspectus. Excerpta de libris, qui supersunt, ad hos comparanti licebit aestimare quam curam adhibuerit in perditis; quorum suspicor nonnullos paene integros nobis in isto thesauro custoditos. Optandum foret, ut hujus quoque *Praeparationis Evangelicae* vulgatis meliorem nobis Editionem, quibus tam multa debemus, Sodales Parisini pararent ex familia *S. Benedicti* nobilissima; in qua, praeter cetera, capitum omitterentur pleraque lemmata, et, quae quidem sunt Eusebii, distinguerentur accuratius ab aliorum verbis; cujus rei neglectus errores saepe peperit hominum Eruditissimorum, quae sunt aliorum, ut Eusebiana citantium pueriles.

§. XXVII. Οἱ τὰ Ὀρφέως εἰπόντες *a* Porphyrio *memorantur. Orphei Poëma se legisse negat* Herodotus. *Orphica quaedam Pythagoreorum Dorice scripta. Vetera Poemata quaedam sub Orphei nomine lecta a* Platone *et aliis. De* Orphicis, *quae supersunt, judicium.*

Inter libellos, quos paene integros operi suo intertexuit Eusebius, est et a p. 97. D. — ad p. 118, *Porphyrii* περὶ ἀγαλμάτων, *apologia pro simulacris Deorum;* e qua derivati quoque sunt Orphici versus, de quibus egi. Ut nullius mihi fraudis est in his adulterandis interpolandisve suspectus *Porphyrius*, sic acerrimi Christianorum hostis verba fideliter descripta nobis exhibet *Eusebius*, in *Porphyrio* refutando tanta versatus ubique modestia, ut laudabile praebeat omnibus, quod imitemur, exemplar. Quae hinc attigi supra, nonnulla praebet eadem atque ex eodem *Porphyrii* libro sumta Stobaeus. Ex libro περὶ ἀγαλμάτων esse quae leguntur in Eclogis *Canteri Stobaeanis* prima monstrant Codd. MSS. adhibiti a Th. Galeo ad *Cornuti* de N. D. c. II. p. 143. et Viro Doctiss. in *Miscell. Obs.* Vol. VII. p. 191. — Quos praebet illic versus, non *Orpheus* ipse scripsisse, sed, quod inprimis est notatu dignum, a *Porphyrio* dicuntur scripsisse Οἱ τὰ Ὀρφέως εἰπόντες· Euseb. p. 100. A. Eadem saltem usos vellem formula Proclum ceterosque recentiores Gentiles, qui suis tenebricosis philosophematis toties Poëtarum Patris *Orphei* nomen confidenter praetexunt, atque ex veterrimi Theologi nomine quaerunt auctoritatem. Οἱ τὰ Σωκράτους εἰπόντες et οἱ τὰ Πυθαγόρου a quo tandem *Socrates* ipse diceretur et *Pythagoras?* a me quidem hac formula Pythagorei, *Plato, Xenophon,* quique alii Praeceptoris dicta retulerunt in commentarios, intelligerentur. Orphica quae ferebantur suo tempore placita novit *Herodotus;* sed *Homeri Hesiodique* Poematis antiquiora atque adeo *Orphei* poëmata se legisse negat. Non dubitanter ex MSS. restituenda sunt ista *Herodoto* II, c. 81, ὁμολογέει δὲ ταῦτα τοῖσι Ὀρφικοῖσι καλεομένοισι [καὶ Βακχικοῖσι, ἐοῦσι δὲ Αἰγυπτίοισι] καὶ Πυθαγορείοισι· quia suo se colore commendant, et manifesta est ratio cur a librariis omitti potuerint. Sed *Orphei* non videbantur ista *Herodoto;* nam paulo ante dixerat II, c. 53. primos *Hesiodum* et *Homerum* Graecis suis condidisse Θεογονίην, quique illis dicerentur esse antiquiores Poetae, sibi saltem utroque videri recentiores. Ut in priori loco, δόγματα Ὀρφικὰ ἢ Πυθαγορικὰ junguntur a Plutarcho T. II, p. 635. E. qui, Pythagoreorum memorata sen-

tentia, T. II, p. 883. F. ταῦτα, inquit, τὰ δόγματα ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς φέρεται. *Onomacrito*, quem illa versibus illigasse narrant, praeter ceteros SCHOLIASTES in ARISTIDIS *Miltiadem* in Codice Clar. *Burmanni* MS. ὁ Ὀρφεὺς πρὸ Ὁμήρου γέγονε, τὰ δὲ δόγματα Ὀρφέως Ὀνομάκριτος μετέβαλε δι' ἐπῶν· — *Onomacrito* non valde honorificum praebet HERODOTUS testimonium VII, p. 508. — Verisimilius quidem quod GROTIUS scribit de Pythagoreis, quam quod de *Pythagora* tradit *Ion Chius* apud DIOGEN. LAËRT. VIII, 8. *Grotius* in Prolegom. ad *Stobaeum* p. XI, et in Notis ad *Exc. de Rer. Nat.* L. I, Tit. XIII, quae *Orpheo* inscribuntur et Lino *haud dubie esse Pythagoricorum* existimat, qui illorum nomina libris suis imposuerint. De versibus aliquot sub *Lini* nomine vulgatis in STOBAEI Eclog. *Grotii* p. 151, 153. Florileg. p. 37, hoc ut verum sit; et de perpaucis ibid. p. 339. lectis velut *Orphei*, sic de plerisque reliquis, qui hoc tempore quo vivimus sub hoc nomine prostant, causae nihil video, cur illos quis censeret scriptos a Pythagoreo, quum nihil adeo contineant ad vitam hominum moresque formandos, et plerique ejusmodi sint argumenti, ut mihi quidem ex ista Schola Philosopho videantur indigni. Quandoquidem vero *Pythagoras* videri volebat Orphicis initiatus mysteriis, Orphicam certe probabat vivendi philosophandique rationem; Δωριστὶ scriptus fuit, ut opinor, oratione soluta, quod et a *Fabricio* fuit animadversum, Ἱερὸς λόγος περὶ θεῶν ab aliquo discipulorum *Pythagorae*, nomine Praeceptoris, qui complectebatur Orphica *Pythagorae* dogmata. Praeterea sub *Orphei* nomine jam antiquissimis temporibus vel ab *Onomacrito* vel ab aliis condita videntur aliquot Poëmata, *Hymnorum*, Ἱεροῦ λόγου, Θεογονίας, Φυσικῶν, aliisque nominibus insignita, a perpaucis illa, quod mirandum est, veterum adhibita, sed jam a *Platone*. Non enim tantum *Orphei* meminit aliquoties, vitaeque secundum *Orphei* disciplinam institutae, de *LL.* VI, p. 782. c. sed et Hymnorum *Orphei* de *LL.* VIII, p. 829. D. E. ubi vetat ᾄδειν ἀδόκιμον μοῦσαν, — μηδ' ἂν ἡδίων ᾖ τῶν Θαμύρου τε καὶ Ὀρφείων Ὕμνων. Longe antiquior *Platone Terpander* Musicus suis in carminibus, sub teste *Glauco*, a PLUTARCHO T. II, p. 1132. F. traditur aemulatus *Homeri* quidem verba, sed numeros *Orphei*: ἐζηλωκέναι Ὁμήρου μὲν τὰ ἔπη, Ὀρφέως δὲ τὰ μέλη· diciturque is p. 1132. c. suis et *Homeri* versibus μέλη περιτιθεὶς *modos adjunxisse Musicos*. Sed, velut *Orphei*, PLATO tres exhibet versus, duo suavissimos, ex *Theogonia* probabiliter sumtos, T. II, p. 66. c. T. I, p. 402. c. quos Editio praebet *Gesneri* p. 379; atque illic omissum, nescio cujus carminis fragmentum, de *LL.* II, p. 669. D. ἀνθρώπων ὅσους φησὶν Ὀρφεὺς λαχεῖν ὥραν τῆς τέρψιος. Sed est et alius praeterea locus, ex quo colligas tempore jam *Platonis* sub *Orphei Musaeique* nominibus venerandis nugaces Athenis fuisse libellos,

quibus abutebantur veteratores, superstitiosis non in hac tantum vita quaevis commoda, quibus, ut fit, ipsi tamen carebant, polliciti, si se praeberent certis ritibus secundum istos libros initiandos. Locus est *de Rep.* II, p. 364. E. Βίβλων ὅμαδον παρέχονται Μουσαίου καὶ Ὀρφέως, Σελήνης τε καὶ Μουσῶν ἐκγόνων, ὥς φασι, καθ' ἃς θυηπολοῦσι, etc. Hi erant Ὀρφεοτελεσταὶ dicti a THEOPHRASTO *Char. Eth.* c. XVII. ATHEN. V, p. 198. E. PLUTARCHO T. II, p. 224. E. quocum conf. DIOGEN. LAËRT. VI, 4. Hos digito tantum attigit ad *Theophrastum* et *Athenaeum* Is. CASAUBONUS. Nunc nobis satis sit unius ferme *Platonis* hac in re fecisse mentionem. De carminibus Orphicis quae supersunt, Amici quidam mei quia benigne judicant, quid sentiam premere decrevi: hoc tamen unum dicere liceat. Hymnos qui vocantur ut multis modis meliora, sic et mihi semper visa poëmatia ceteris longe antiquiora. Carminum perditorum reliquiae, maximam jam partem in *Poësi Philosophica* collectae ab H. STEPHANO; anno 1573, post longum intervallum iterum anno 1702. ab ANDR. CHRIST. ESCHENBACHIO in *Epigene*, nuperque adeo a GESNERO insignibus augmentis ditatae, sunt profecto tales pleraeque, ut in illas non facile dixerim, quod in fabula *Phaedri* dicebat anus ad amphoram. Et is ipse tamen reliquias carminum *Euripidis*, Sophoclis, Callimachi, Philosophorum antiquiorum *Platone*, Oratorum, Historicorum, cum harum rerum amatoribus ceteris facio sanequam permagni. Orphéae veteris illius si quid his inesset suavitatis, et in pusillis jucundus tamen esset odor. Sed si quid inest tale his ἀποσπασματίοις, est illud, opinor, perpauxillum, aliis etiam partim contribuendum. Monuit Vir summus in LUCIAN. p. 415, *Orpheo saepe versus adscribi, qui a plerisque Empedocli tribuuntur.* Unicum nunc tantum exemplum pono, quod inter ἀποσπασμάτια collocavit ultimum GESNERUS p. 411, ex Schol. in *Aphthon. MS.*

Ἐν θήρεσσι λέοντες ὀρειλεχέες χαμαιεῦναι
Γίνονται, δάφναι δ' ἐν δένδρεσιν ἠϋκόμοισιν.

Versus sunt *Empedoclis*, et sub hujus nomine recte leguntur apud AELIAN. *de N. A.* XII, c. VII. ubi versu 2 melius ἐνὶ, versu primo deterius scribitur Ἐν θηρσὶ δὲ λ. — Quae quidem ex Proclo pleraque similibusque leguntur, sunt illa certe perexigui momenti, nec ONOMACRITO neque proximis aliquot seculis digna. — Hominum Ecclesiasticorum fide quae sola nituntur, illa pleraque suspecta, mihique videntur ab *Aristobulo* Iudaeo vel hujus similibus conficta. Hanc in rem alibi jam dicta sunt nonnulla; quique nimis multa dixisse forsan videbor de Orphicis, versus istos, quosque alios ipsi deberi suspicor, nunc missos faciam tanquam fraudis manifestos. ——

§. XXVIII. *Quid in* Aratéis *se mutasse fateatur Aristobulus. Ex hujus sententia scopus Legis Mosaïcae. De septimo dierum dicta.*

Orphicis Eusebii subjungit Aristobulus p. 666, novem *Arati* versus, initium nobilissimi carminis: Καὶ Ἄρατος δὲ, inquit, περὶ τῶν αὐτῶν φησὶν οὕτως,

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, τὸν οὐδέ ποτ' ἄνδρες ἐῶμεν
Ἄῤῥητον· μεςαὶ δὲ Θεοῦ πᾶσαι μὲν ἄγυιαι.

Hoc in versu nomini Διὸς, *Iovis*, substituit Iudaeus Θεοῦ· versu quoque quarto posuit

—— πάντη δὲ Θεοῦ κεχρήμεθα πάντες·
Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν·

Dubito reliqueritne primo versu Ἐκ Διὸς, an hic quoque posuerit Ἐκ θεοῦ ἀρχώμεσθα· Scripsit suum Poema Aratus tempore Ptolemaei Philadelphi, quo sua carmina condidit, praeter ceteros, amicus Arati Callimachus, neque his minus erat sub Philometore notum eruditis Alexandrinis. Quid itaque Noster? adeone fraudem pueris etiam Alexandrinis perspicuam, quotidie canentibus,

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, καθὼς ἔκρινεν Ἄρατος,

Iudaeus admisisset *Aristobulus*, quae prolato libello mox confutari potuerat; suique seculi hominibus persuasum voluisset, istis in versibus *Aratum* non Iovis, Deorum patris, nomen ter posuisse repetitum; sed, *veri Dei*, bis minimum θεοῦ meminisse, cujus θεοῦ non Iudaei soli, sed, quam late patet orbis, universi mortales — γένος ὑπάρχοντες, ἐν αὐτῷ ζῶμεν· nam quod *Aratus*,

Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν·

alii quoque libenter agnoscebant; admirator etiam Epicuri Lucretius II. v. 990,

coelesti sumus omnes semine oriundi ;

Omnibus ille idem Pater est; — idcirco, quod ad Herodotum monui p. 307, Παπαῖος dictus Scythis, non adeo barbaris, quam vulgo videbantur Graecis. Nihil minus voluit persuasum *Aristobulus*, qui multo tutius *Orpheo*, *Lino*, *Homero*, *Hesiodo* versus poterat integros adfingere, quam vel unam voculam

Arato. Hoc pulcre noverat. Itaque ipsemet paulo post significat, se de versibus sustulisse τὸν Δία· atque hic non verbum, sed mentem expressisse Poëtae, *verum Deum* cogitantis, dum cum aequalibus *Iovis* nomen usurpabat. Haec mihi sententia latere videtur in proximis apud Eusebium, p. 666. d.

> Σαφῶς οἶμαι δεδεῖχθαι, ὅτι διὰ πάντων ἐςὶν ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ· καθὼς δὲ δεῖ (19) σεσημάγκαμεν περιαιροῦντες τὸν διὰ τῶν ποιημάτων Δία, καὶ Ζῆνα· τὸ γὰρ τῆς διανοίας αὐτῶν ἐπὶ Θεὸν ἀναπέμπεται· διόπερ οὕτως ἡμῖν εἴρηται.

Quod addit post pauca, prorsus est egregium; sed hic intermedia quaedam; excerpente, saepius etiam verbose dicta contrahente, suspicor ab *Eusebio* praetermissa, de quibus ista pendebant:

> Πᾶσι γὰρ τοῖς φιλοσόφοις ὁμολογεῖται, ὅτι δεῖ περὶ θεοῦ διαλήψεις ὁσίας ἔχειν, ὃ μάλιςα παρακελεύεται ἡ καθ' ἡμᾶς αἵρεσις. Ἡ δὲ τοῦ Νόμου κατασκευὴ πᾶσα τοῦ καθ' ἡμᾶς περὶ Εὐσεβείας τέτακται, καὶ Δικαιοσύνης, καὶ Ἐγκρατείας, καὶ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν τῶν κατ' ἀλήθειαν.

Mentem etiam Mosaicae legis, quod fatendum est, satis bene Iudaeus expressit *Aristeas* in istis, quae facit Eleazarum Hierosolymitanum ad se dicentem (nam se quoque Gentilem fingit *Aristeas*, semi-Iudaeum tamen) et ad Andream τὸν ἀρχισωματοφύλακα, a Rege legatos ad Pontificem, P. XVI. — XX.

(19) Σεσημάγκαμεν· *indicavimus, expressimus,* alio nempe vocabulo, Iovi *Deum* substituentes. Infra *Aristobulus* p. 667. c. σημαίνει γὰρ — ὡς ἐποίησε. Iudaeus Aristeas p. V, de veteri Legis versione, ἀμελέςερον σεσήμανται· et Iosephus Ἀρχαιολ. p. 588. libros istos συμβέβηκεν ἀμελέςερον — σεσημάνθαι. Archytas περὶ σοφίας MS. δι' ὧν (τῶν φθόγγων) τὰ ὀνόματά τε καὶ ῥήματα τυπούμενα σαμαίνεται. Deest in Ed. *Galei* Amstelod. p. 733. vox τυπούμενα. — Dixi plus semel *Aristobulum* eleganter Graece scribentem; ut Iudaeum scilicet, in libris Graecorum exercitatum, sed in quo tamen saepe peregrinum quid agnoscas. Exemplo sit hoc ipsum σεσημάγκαμεν. Formam istam legitimam Scriptor Atticus, ut suspicor, non adhibuisset, nec tamen respuebant aures istae castigatae πέφαγκε· ἐκπέφαγκεν; oblatum a Codicibus, *Aristidae*, Atticistae puro, restituendum T. II, p. 86. v. ult. nesciit *Iebbius*, his libris edendis impar. Ejusdem analogiae formas εὔφραγκα, πεπέραγκα, μεμάραγκα, τεθέραγκα non recepit usus Atticorum: scribebant illi εὐφρᾶναι. μαρᾶναι· περᾶναι· et libentius tamen σημῆναι· θερμῆναι· quam σημᾶναι· θερμᾶναι. Adeo verum est quod scribit Dan. Heinsius in *I. Rutgersii* V. L. p. 407. " Ita delicatae Atticorum aures sunt, ut ejusdem saepe „ vocis, alia amplectantur, alia aversentur tempora: Sic hoc dicentes, — *asperum, Pa-„ ter, hoc est, aliud lenius sodes vide*"

His vero perpaucis verbis animam religionis, ab operimento semotam, complexus *Aristobulus* verbis sat claris innuit totam Legem istum habere finem et scopum, ut hominem doceat *Officia* praestanda

I. Deo,
II. Hominibus,
III. Sibimet ipsi.

Quam patriam sibi Philosophiam, praesertim diebus sabbati, non inertiae, sed huic a Moyse curae dicati, suos gentiles et olim excoluisse, et in *Proseuchis* etiam nunc excolere scribit Iudaeus PHILO *de Vita Mos* L. III, p. 685. C. D. E. et Proseuchas nihil aliud esse, nisi διδασκαλεῖα φρονήσεως καὶ ἀνδρείας, καὶ σωφροσύνης, καὶ δικαιοσύνης, εὐσεβείας τε καὶ ὁσιότητος καὶ συμπάσης ἀρετῆς, ᾗ κατανοεῖται καὶ κατορθοῦται τά τε ἀνθρώπεια καὶ θεῖα· conf. p. 1178. Has virtutes, sive triplex, quod dicebam, genus Lege *Moysis* doceri monent Eleazarus in IV. *Maccab.* V, 18, et, ne IOSEPHUM dicam in fine L. II. *c. Apion.* hic *Aristobulus*, significatum vocibus *Pietatis*, *Iustitiae*, *Temperantiae*; reliquis, τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν τῶν κατ' ἀλήθειαν, omne genus virtutum intelligit ex isto triplici fonte manantium: τὰ ὄντως ἀγαθὰ dicebantur a Philosophis: τὸ ἐὸν et τὴν ἀληθήϊην permutat inter se, ut ejusdem significatus voces, HERODOTUS. Quod hic primum ponit de Philosophis, nec paucis pertractari potest, neque hujus est instituti. — Istis proxima praetermissa sibi significat EUSEBIUS, hac formula sequentibus praemissa: Τούτοις ἑξῆς μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει,

Ἐχομένως δ' ἐςὶν, ὡς ὁ θεὸς τὸν ὅλον κόσμον κατεσκεύακε, καὶ δέδωκεν εἰς ἀνάπαυσιν ἡμῖν, διὰ τὸ κακόπαθον εἶναι πᾶσι τὴν βιοτὴν, ἑβδόμην ἡμέραν, ἣ δὴ καὶ πρώτη φυσικῶς ἂν λέγοιτο φωτὸς γένεσις, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνθεωρεῖται.

In his, quas absorptas a vicinis suspicor, duae poterunt syllabae restitui, atque adeo scribi, ὡς ὁ θεὸς, ὃς τὸν ὅλον κόσμον κατεσκεύακε, — et τὴν ἑβδόμην ἡμέραν· quanquam hic etiam omitti potuit articulus, ut omittitur, ubi haec et sequentia quaedam *Aristobuli* non nominati transscribit *Clemens Alexandrinus*, sic tamen ut pleraque in alium locum reiecerit, ubi Auctoris, cui debebat illa, nomen adponere *Clemens* itidem fuit oblitus. Haec posuit in explicatione, quam dedit satis mirificam, Decalogi: Decalogum autem spectare haec mihi quoque videntur Aristobulea, *de uno Deo universi conditore*, *deque diei septimi sancta quiete*, quae duo erant non postrema religionis Iudaicae

Iudaicae capita, cum Gentilibus controversa, atque adeo prae ceteris ab *Aristobulo* pertractanda. Clemens in explicatione sua *Strom.* VI, p. 810, 3. primum ponit ista (20): *Τρίτος δέ ἐςι λόγος, ὁ μηνύων γεγονέναι πρὸς τοῦ Θεοῦ τὸν κόσμον, καὶ δεδωκέναι ἀνάπαυσιν ἡμῖν ἑβδόμην ἡμέραν, διὰ τὴν κατὰ τὸν βίον κακοπάθειαν.*

§. XXIX. Aristobuli *non nominati verba de die septimo piis emblematis* Clemens Alexandrinus *interpolavit.*

Hic operae mihi pretium videtur monstrare, quo pacto Iudaei *Aristobuli* verba quaedam emblematis, quod illa sua facienti licebat, interpolaverit *Clemens*, ut suis illa praejudicatis opinionibus accommodaret. Quae posui proxima nemo dubitabit quin sumta sint ex iis, quae hic paulo superius leguntur, si sequentia cum sequentibus Clementinis comparentur: quibusdam repetitis, adjungam *Aristobuli* proxima:

> *Ἡ δὴ (Ἑβδόμη) καὶ πρώτη Φυσικῶς ἂν λέγοιτο Φωτὸς γένεσις, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνθεωρεῖται. Μεταφέροιτο δ᾽ ἂν τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς Σοφίας· τὸ γὰρ πᾶν Φῶς ἐςιν ἐξ αὐτῆς· καὶ τινὲς εἰρήκασι τῶν ἐκ τῆς αἱρέσεως ὄντες, "Λαμπτῆρος αὐτὴν ἔχειν „ τάξιν· ἀκολουθοῦντες γὰρ αὐτῇ συνεχῶς ἀτάραχοι καταςήσονται δι᾽ ὅλου τοῦ βίου· „ σαφέςερον δὲ καὶ κάλλιον τῶν ἡμετέρων προγόνων τὶς εἶπε Σολομῶν, αὐτὴν πρὸ οὐρανοῦ „ καὶ γῆς ὑπάρχειν·" τὸ δὴ* (scribendum *ὃ δὴ*) *σύμφωνόν ἐςι τῷ προειρημένῳ.*

Iam vide mihi quaeso verba *Clementis* p. 810, 8.

> *ἡ Ἑβδόμη τοίνυν ἡμέρα ἀνάπαυσις κηρύσσεται, — ἑτοιμάζουσα τὴν ἀρχίγονον ἡμέραν, τὴν τῷ ὄντι ἀνάπαυσιν ἡμῶν, ἣν* (*τὴν* legendum est, si vicina sic scripta fuere) *δὴ καὶ πρώτην τῷ ὄντι Φωτὸς γένεσιν, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνθεωρεῖται, καὶ πάντα κληρονομεῖται. Ἐκ ταύτης τῆς ἡμέρας ἡ πρώτη Σοφία καὶ ἡ Γνῶσις ἡμᾶς ἐλλάμπεται.* (praestat, *ἐλλάμπει*, *illuminat*:) *τὸ γὰρ Φῶς τῆς ἀληθείας — λαμπτῆρος ἐπέχον*

(20) Τρίτος] Neque, opinor, hoc in *τέταρτος* mutandum est, nec deest quidpiam. Non nescio cur viri docti aliter censuerint. Sed manifestum erit attendenti, quae nobis duo habentur, praecepta Decalogi prima dici a *Clemente* *πρώτην τῆς Δεκαλόγου ἐντολὴν*, p. 809, 18. quod nobis Tertium dicitur a *Clemente* vocari *τὸν δεύτερον Λόγον*, 809, 24. Quartum a *Clemente* Τρίτον λόγον p. 810, 3. —— Nobis tamen *Quintum*, multis interjectis, est in ejus etiam Edd, ὁ Πέμπτος λόγος. p. 816, 2. Sequentibus numeros non adponit.

(leg. *ἐπέχει*) *τάξιν εἰς τὴν τῶν ὄντων ἐπίγνωσιν· ἀκολουθοῦντες οὖν αὐτῷ δι' ὅλου τοῦ βίου ἀπαθεῖς καθιςάμεθα. — διὸ καὶ Σαλομῶν πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν ὄντων τῷ παντοκράτορι γεγονέναι τὴν σοφίαν λέγει.*

In his, ut Iudaeus, *Aristobulus*, *Clemens* loquitur ut Christianus, quique sibi veri nominis Gnosticus videbatur: sobrie loquitur et modeste Iudaeus; et, nisi versus Poëtis Graecis a se confictos supposuisset, hominem fuisse crederem minime malum. Ab *Aristobulo* dierum septimus tantum dici posse videbatur *prima proprie sic dictae lucis origo, in qua luce omnia* creata *nunc simul spectari poterant.* Quaerit haud absurde *sapientiae* quamdam imaginem in hac luce, quippe quae instar lucernae se haberet, qua collustrati motibus animi vehementioribus carerent. His nihil inesse puto quod offendere possit in his libris versatum. A Iudaeo *Philone* Dies, a Deo quieti dicatus, magnifice vocatur *lumen perfectum; vere divinum; lumen, quo velut in speculo aedificator universi hominumque pater piorum erat mentibus spectabilis; dies mundi natalis, quem coelum et terra festum celebrant* (21). Quid *Clemens*? huic septimus dies *parare* dicitur *τὴν ἀρχίγονον ἡμέραν*, *veri nominis quietem; primum ortum verae lucis*, (non, ut ille, *φυσικῶς*, sed *τῷ ὄντι φωτὸς*,) *in qua omnia conspiciuntur et omnia haereditate accipiuntur.* Hic si requiras, quid per *τὴν ἀρχίγονον ἡμέραν* intellexerit, nihil ante respondebit, quam post longam de vi et excellentia numeri septenarii disputationem a p. 810 ad 815, se porrigentem. Neque hic, quam forte quis inventurum se sperasset, inveniet veram *Κατάπαυσιν* memoratam, sive *σαββατισμὸν*, [ὃς] *ἀπολείπεται τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ*, ex *Epist. ad Hebr.* IV, 9. sed inexspectata prorsus; p. 815, 27, illa namque, *Genes.* II, 4, *ᾗ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ θεὸς*, interpretatur *ἐν ᾗ καὶ δι' ἧς τὰ πάντα ἐποίησεν, ἧς καὶ χωρὶς ἐγένετο οὐδὲ ἕν, τὴν δι' υἱοῦ*, inquit, *ἐνέργειαν δηλοῖ, ὅν φησιν ὁ Δαβίδ.* — Post pauca, *ἡμέρα γὰρ εἴρηται ὁ φωτίζων τὰ ἐπικεκρυμμένα λόγος*, (22) *καὶ δι' οὗ εἰς φῶς καὶ γένεσιν ἕκαςον τῶν κτισμάτων παρῆλθεν.*

(21) *Philonis* ista reperiuntur in Edit. qua ante sum usus, quam nova prodiret, p. 43. c. *τὸ ἕβδομον καὶ θεῖον ὡς ἀληθῶς φῶς.* D. *τὸ τέλειον φῶς.* de *Decalogo* p. 759. D. *τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐμφαίνεσθαι διὰ ταύτης·* (*τῆς Ἑβδομάδος·*) *ὡς γὰρ διὰ κατόπτρου φαντασιοῦται ὁ νοῦς θεὸν δρῶντα καὶ κοσμοποιοῦντα καὶ τῶν ὅλων ἐπιτροπεύοντα.* p. 1178. A. *Ἑβδομὰς* — *γενέθλιος τοῦ κόσμου δεόντως ἂν προσαγορεύοιτο.* L. III. *de Vita Moys.* p. 684. D. *κόσμου γενέθλιον, ἣν ἑορτάζει μὲν οὐρανὸς, ἑορτάζει δὲ γῆ, καὶ τὰ ἐν γῇ, γαννύμενα καὶ ἐνευφραινόμενα τῇ παναρμονίῳ Ἑβδομάδι.*

(22) *ὁ Λόγος* a Clemente designatus, ni fallor, fuit per *τὴν ἀρχίγονον ἡμέραν·* dictus et *ὁ πρωτόγονος Λόγος·* a Gnostico *Theodoto ὁ πρωτόκτιςος θεοῦ Λόγος* in *Excerptis Clementinis* p. 973, 38. de quo mira scribit p. 980, 25. In iisdem p. 969, 1. *πρωτότοκος πάσης κτίσεως ὁ Λόγος.*

His tandem subdit, quorum me paene pudet, Decalogum litera sua Graeca numeri denarii Ἰῶτα monstrare τὸ ὄνομα τὸ μακάριον, nempe Ἰησοῦν, Λόγον, ὄντα, quibus mysteriis sobria multo magis esse Iudaica fatebimur *Philonis* et *Aristobuli*. — Hujus ille verba sequentia nonnihil etiam immutavit ex Sectae Stoicae, quam maxime *Clemens* probabat, placitis: ad lumen enim veritatis sive lucernam si veri nominis nobis scientiam paremus, atque ad illam semper firmiter gressus nostros dirigamus, per totam vitam, ἀπαθεῖς, inquit, καθιςάμεθα· Ille dixerat (23) ἀτάραχοι καταςήσονται. *Privationem affectionum*, ἀπάθειαν, Stoici; earum *mediocritatem* cum reliquis Sectis sapienter probabant Peripatetici, τὴν μετριοπάθειαν· ante Platonem laudatam a *Theage*, *Diotogene*, *Brysone*, *Timaeo*, *Archyta*, ceterisque sodalibus Pythagoricis. --- Tandem usus est *Clemens* eadem *Salomonis* sententia, verbis iisdem expressa, quibus usus est *Aristobulus*, sed instituto longe diverso. quod harum rerum peritus facile animadvertat: Uterque more sui temporis SALOMONEM intellexit *Proverb*. VIII. 22-30. quorum ultima ubi CLEMENS adhibet *Strom*. VII, p. 833, 35. nostris in libris fit mentio τοῦ θεοῦ, τοῦ πρὸ καταβολῆς κόσμου συμβούλου γενομένου τοῦ πατρός. αὕτη γὰρ, ait, ἦν Σοφία, ᾗ (24) προσέχαιρεν ὁ παντοκράτωρ θεός· ὁ Λόγος. Corrigendum puto p. 970, 33, οἷον τὸ πρωτογέννημα, τοῖοι ἔσονται οἱ ἐκλεκτοί. Vitiosissime vulgata (τὸ προκεντημάτων, οἷοι) frustra tentarunt viri Docti. Qui his dabant probabiliora, quo pacto loquuti sint, optime disci poterit ex EUSEB. *Praep. Evang.* VII, c. XII. ubi tractat *Salomonis* in Sapientiam dicta.

(23) Sunt quidem, dicunturque nonnunquam τὰ πάθη, ταραχαὶ, sed erat ἀταραξία *animi tranquillitas* affectus suos regentis moderantisque; plerisque Εὐθυμία dicta, rarius Ἀθαμβία, a *Democrito* ἡ Εὐεςώ, in illa conscientiae securitate, ut erat vir minime vulgaris, *beatam vitam* collocante.

(24) ᾗ προσέχαιρεν] Hoc quoque dictum aliter in suis libris Graecis *Proverb*. VIII, 30, legêre veteres, quam vulgatur in Nostris: Qui sub IGNATII nomine scripsit *Epist. ad Tarsenses*, *P. A.* T. II, p. 102, §. 6, Ἤνικα ἐποίει τὸν οὐρανὸν, συμπαρήμην αὐτῷ, καὶ ἐκεῖ (leg. καὶ ἑξῆς, *et postea*, vel in seqq. ut p. 104. §. 2. etc. ista enim sunt v. 27. ubi pro ἡτοίμαζε legebant et alii ἐποίει. sequentia sunt v. 30) Ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα, καὶ προσέχαιρέ μοι καθ' ἡμέραν. EUSEBIUS *Praep. Ev.* VII, p. 321. B. Ἐγὼ ἤμην σὺν αὐτῷ ἁρμόζουσα· ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε καθ' ἡμέραν· ηὐφραινόμην δὲ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ· haec certe καθ' ἡμέραν apud hos aliosque veteres sic suo loco collocantur, quo pertinere יום יום facile liquet. Qui talia sibi sumet enotanda diligenter, ingentem materiem his in libris colliget lectionum vulgatis meliorum. Qui tanta cum cura Codicis unius dedere lectiones, et Hexapla quae vocant *Origenis*, mirum est hunc fontem intactum non adiisse: Sed ne hic quidem labor cujusvis est. In his veteris est Interpretis ἁρμόζουσα· forsan et Ἤμην σὺν αὐτῷ ἁρμόζουσα· *amabilis erat inter nos consensus.* Venustum *Aquilae* Hebraeo respondet: (nam probavit *A. Schultensius*,) τιθηνουμένη· *eram ipsi alumna, quam in sinu gestabat.* Veteres vellem interpretes adhiberentur paulo diligentius.

sicut p. 810, 21, *τῷ παντοκράτορι γεγονέναι* (his scriptoribus idem est ac *γεγενῆσθαι*) *τὴν Σοφίαν λέγει.* Simpliciter secundum *Aristobulum Salomon εἶπεν αὐτὴν πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχειν.* — In eo tamen quod horum initio scribit Iudaeus, miror illius insistentem vestigiis *Clementem.* Statuit enim Iudaeis concessum a Deo diem quietis, *διὰ τὸ κακόπαθον πᾶσιν εἶναι τὴν βιοτὴν*, et *Clemens, διὰ τὴν κατὰ τὸν βίον κακοπάθειαν.* Mihi quidem ista ratio non satisfacit: ut fuerit haec una quietis Aegypti liberatis servitute mandatae causa praeter ceteras, aliae jubentis majestate digniores ab ipsis fuere Iudaeis, *Philone* praesertim, et *Iosepho* animadversae: vereorque adeo ne hic accommodaverit se *Aristobulus* ad eorum morem loquendi, quibus ista sua scribebat. Sic certe Gentiles loquebantur de suis diebus festis, eum in finem concessis divinitus mortalibus, ut laborum malorumque, quibus premerentur miseri, quamdam haberent relaxationem. Teste nunc tantum utar uno PLATONE LL. II, p. 653. D. *θεοὶ οἰκτείραντες τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπίπονον πεφυκὸς γένος, ἀναπαύλας — αὐτοῖς τῶν πόνων ἐτάξαντο τὰς τῶν ἑορτῶν ἀμοιβὰς τοῖς θεοῖς.*

§. XXX. PHILONIS IUDAEI *et* IOSEPHI *de die septimo dicta; virtutis et pietatis cultui apud Iudaeos dicato.*

Philonis hac de re dictis nihil grandius cogitari potest aut magnificentius. Exigenti singula pensiculatius huc mihi dictorum diversis in locis summa propemodum redire videbatur: "divinam numeri septenarii pulcritudinem sibi „ perspectam *Moysen* sacris inscripsisse columnis, suorum civium animis in„ sculpsisse; atque adeo jussisse, ut dierum septimum hilares agerent, laboris „ quidem omnis, qui victum cultumque corporis, spectaret, prorsus vacui: „ (*partem vitae non attigit ullam*, non male IUVENALIS Sat. XIV, 106.) „ sed interea tamen vacarent examini conscientiae quisque suae sapientiaeque „ sibi parandae, quae vitam bene informaret, moresque emendaret; hilares „ sacrum istum diem festum transigerent, sed non in vanis lusibus theatralibus „ similibusque spectandis; philosophiam excolerent, non illam verborum fera„ cem, inanem rerum, sed patriam sibi, sed veram, sed actuosam, ex qua „ fructum, vitam sibi beatam adipiscerentur (25)." Haec et similia *Philonis*,

(25) Quae dixi, praeter alia, legi poterunt PHILONIS expressa verbis sententiisque, sublimibus profecto, Libro *de Mundi Opif.* p. 29. A. *ἑνὶ μόνῳ σχολάζοντας τῷ φιλοσοφεῖν εἰς βελτίωσιν ἠθῶν, καὶ τὸν τοῦ συνειδότος ἔλεγχον.* L. III, *de Vita Moys.* p. 684. D. E. p. 685. tota — ubi inter cetera leguntur ista: *τῷ ὄντι φιλοσοφεῖν — πρὸς κτῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν εὐδαιμονίας.*"

ultima

sed magis etiam hujus exquisita eruditio, confutabunt mendacissima Gentilium convicia, Iudaeorum inprimis osoris eruditi, postea stupore vulgi majorem adepti celebritatem, *Apionis.* Ponam de multis recentiorum dictis unicum Rutilii *Itiner.* I, 391. ubi dicitur Iudaeo, *cui septima quaeque fuit lux Ignava*, secundum Iuvenalem l. c.

Septima quaeque dies turpi damnata veterno,
Tanquam lassati mollis imago Dei·

quorum postrema hausit ex ore minus considerate Gentili narrantis Iudaei, ὅτι Κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Quo sensu haec essent accipienda, mirum non est latuisse Poëtam, Iudaeorum Christianorumque calumniatorem maledicentissimum. Impia erat calumnia dicentium, *vetuisse Deum* ἐν τῇ τῶν Σαββάτων ἡμέρᾳ καλόν τι ποιεῖν, memorata a scriptore *Epistolae ad Diognetum* p. 235. c. quae si *Iustini* non est, illud certe a Iustino Martyre, cum Tryphone disputante, vere fuit observatum p. 119. B. et 122. D. Veteres ante *Moysis* aetatem acceptissimos fuisse Deo non paucos, καὶ μὴ σαββατίσαντας, sive μὴ σάββατα φυλάξαντας· *tametsi requiem diei septimi non observaverint.* Et ne hoc quidem dixerit *Philo*, Lege jussam quietem ante *Moysen* ab Abrahamidis aut Heberidis observatam, si vel pro sua pietate, quoque die memores Dei beneficiorum, septimo dierum prae ceteris universi conditorem eximie coluerint. *Philoni* succedat Iosephus, sive hujus ore loquens ad Agrippam Nicolaus, Ἀρχαιολ. XVI, c. 2, §. 4, τὴν ἑβδόμην τῶν ἡμερῶν ἀνίεμεν τῇ μαθήσει τῶν ἡμετέρων ἐθῶν καὶ Νόμων, μελέτην (sic enim recte legitur) ὥσπερ ἄλλου τινὸς καὶ τούτων ἀξιοῦντες εἶναι· *septimam dierum consecramus ediscendis legibus nostris tam scriptis quam non scriptis* (sunt enim ἄγραφα νόμιμα τὰ ἔθη) *ut rerum aliarum quarumcunque, sic Legum quoque meditationem necessa-*

ultima sunt de schola Pythagorae: *Archytas:* οὐχ ἁ κτῆσις τᾶς ἀρετᾶς Εὐδαιμονία, ἀλλ᾽ ἁ χρῆσις. ab eodem definitur Εὐδαιμοσύνα χρῆσις ἀρετᾶς ἐν εὐτυχίᾳ· *Hippodamus, Euryphamus*, alii jam ante sic fuerant loquuti. — Sed Philonis sumseram indicanda de Sabbato loquentis loca: *de Decal.* p. 758. c. D. E. *de Septenario* p. 1178 A. et 1179. totis, quibus multa sane continentur notatu dignissima: οὐ ῥαθυμίας ὁ Νόμος εἰσηγητής, ἀεὶ γὰρ ἐθίζει κακοπαθεῖν καὶ πρὸς πόνον ἀλείφει, sed dat corpori relaxationem etc. 1178. A. De reliquis adjectis ad Legem, quibus servorum habetur et jumentorum ratio, disputat ingeniosissime Philo p. 1179. c. 1180. Apud Romanos, (*etiam festis quaedam exercere diebus Fas et jura sinunt:*) ut scribit M. Cato de *Re Rust.* c. 138, Boves feriis conjungere licet: — *mulis, equis, asinis feriae nullae — sunt:* non absurde Iustin. M. *Dial. cum Tryph.* p. 122. v. ult. τὰ στοιχεῖα οὐκ ἀργεῖ, οὐδὲ σαββατίζει.

riam esse existimantes. Ultima, nisi fallor; tecte Romanos petunt, quibus vulgo veterum Legum suae gentis nulla erat *μελέτη*, doctioribus tantum paucis, ut Iuris consultis, demandata. En testem CICERONEM *de LL.* L. II, c. 23. *Iam cetera in XII -- translata de Solonis fere legibus* — ROGUM ASCIA NE POLITO. *Nostis quae sequuntur. Discebamus enim pueri XII. ut carmen necessarium; quas jam nemo discit.* Μανθανέτωσαν, καὶ οἱ παῖδες πρῶτον τοὺς Νόμους μάθημα κάλλιστον, *Moysis* erat praeceptum secundum IOSEPHUM Αρχ. IV, c. 8. §. 12. f. Atque idem in Graecos, aliosque veteres populos, nec tamen omnes, dici poterat, veterum suae gentis Legum vulgo negligentiores. Quod dicebam, obversatum illic *Iosepho*, mihi manifestum fuit ad ista haec ipsius conferenti c. *Apionem* L. II, c. 17. f. " Noster Le-,, gislator rerum nobis discendarum pulcherrimam et maxime necessariam ,, Legem demonstravit; nec ut semel illam aut bis (voces ἢ πολλάκις sunt su-,, perfluae) recitatam audiremus; sed voluit, ut dierum quaque septima, ,, vacantes ab aliis operibus, conveniremus ad audiendam Legem et hanc ,, accurate ediscendam (ἀκριβῶς ἐκμανθάνειν) ὃ δὴ πάντες οἱ Νομοθέται ἐοίκασι παρα-,, λιπεῖν." quae tum sequuntur c. 18, de Iuris consultis apud alias gentes, quos Legum ignarus quisque sibi cautores adhibeat, demonstrant quod dicebam. Hoc unum (*cetera* pleraque sunt Poëtae *mendacis deliramenta*) vere de Iudaeis testatus est IUVENALIS Sat. XIV, 100.

> *Romanas autem soliti contemnere Leges,*
> *Iudaicum ediscunt, et servant, ac metuunt ius,*
> *Tradidit arcano quodcunque volumine Moses.*

§. XXXI. ARISTOBULI *de Dei quiete, dierum septimo, usurpata partim a* CLEMENTE ALEXANDRINO: *Diversa ab his eâ de re sensisse Philonem Iudaeum.*

Nunc demum si singula sic persequerer, sentio me, forte Lectore non nolente, tamen aberraturum ab *Aristobulo;* cujus proxima partim etiam respondent veteri criminationi, a RUTILIO renovatae, a quo dicta honeste OVIDII notissimo versu,

> *Culta Palaestino septima sacra Syro,*

considerabantur pro sua dementia,

> *Tanquam lassati mollis imago Dei.*

Haec sequuntur *Aristobuli* verba apud EUSEBIUM *Praep.* p. 667. B. C.

Τὸ δὲ διασαφούμενον διὰ τῆς Νομοθεσίας, Ἀποπεπαυκέναι τὸν Θεὸν ἐν αὐτῇ, τοῦτο οὐχ ὡς τινὲς ὑπολαμβάνουσι, μηκέτι ποιεῖν τι τὸν Θεὸν καθέστηκεν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ καταπεπαυκέναι τὴν τάξιν αὐτῶν, οὕτως τε εἰς πάντα τὸν χρόνον τεταχέναι· σημαίνει γὰρ, ὡς ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἵνα τοὺς χρόνους δηλώσῃ καὶ τὴν τάξιν προείπῃ τί τίνος προτερεῖ· τάξας γὰρ οὕτως αὐτὰ συνέχει, καὶ οὐ μεταποιεῖ.

Sunt in his quaedam prima facie tenebricosa; quibus lux fortasse quaedam admoveri poterit ex *Philone.* *Philonis* adhibens saepe testimonia, nullo tamen indicio deprehendere potui, dum legebam ejus scripta, non immemor *Aristobuli,* hujus in *Moysis* Legem Commentarios a *Philone* fuisse lectos; aut contra Philoneis observatis tanquam suis usum, si quis, ex *Hodii* sententia, scripsisset Aristobuléa *Philone* recentior. Cum ambo fuerint Alexandrini, ambo Philosophi, ambo Iudaei, in libris Gentilium supra gentis captum exercitati, hoc alicui mirum videri poterit. Sed, praeter Moysis leges et custodita, de multis pauca, vetera gentis suae monumenta, Graece conversa, non arbitror a *Philone* studiose quaesita, nedum lecta, scripta Iudaeorum, qui vixerant proximis ante ejus aetatem duobus vel tribus ferme seculis; quem admiratione constat Pythagoreorum percussum et Librorum *Platonis* amore prope divino. Huic nec fabulosae suorum narrationes probari potuerunt; atque absurda videri debuit in universum *Aristobuli* de *Pythagora* et *Platone* sententia, fraus autem displicere vehementer, qua versus popularis ille suus a se tornatos evulgare fuit ausus sub venerandis ipsi quoque *Philoni* nominibus *Orphei, Homeri, Hesiodi,* ceterorumque. --- Sed quod negabam de *Philone,* de *Clemente,* qui toties alios incusavit furti cujusdam literarii, negari non potest. Ecce iterum de istis, quae posui, Aristobuléis, nobis non inutiliter nonnulla mutuatus sic interpolavit *Strom.* VI, p, 813, 1.

Οὐ τοίνυν, ὥσπερ τινὲς ὑπολαμβάνουσι τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ Θεοῦ, πέπαυται ποιῶν ὁ Θεός· ἀγαθὸς γὰρ ὤν, εἰ παύσεται ποτε ἀγαθοεργῶν, καὶ τοῦ Θεὸς εἶναι παύσεται· ὅπερ οὐδὲ εἰπεῖν θέμις. ἐστι δ' οὖν Καταπεπαυκέναι, τὸ τὴν τάξιν τῶν γενομένων εἰς πάντα χρόνον ἀπαραβάτως φυλάσσεσθαι τεταχέναι, καὶ τῆς παλαιᾶς ἀταξίας ἕκαστον τῶν κτισμάτων καταπεπαυκέναι. —

In paene ultimis impeditior verborum structura quodam modo monstrat haec alterius esse verba, non *Clementis*; ex cujus verbis forte quis suspicabitur, in Aristobuleis scribendum: ἀλλ' ἐστὶ Καταπεπαυκέναι τὸ τὴν τάξιν αὐτῶν οὕτως εἰς τὸν πάντα χρόνον τεταχέναι· ut in ordine naturali τὸ jungatur cum τεταχέναι,

prout certe jungi debet in Clementinis. Nihil tamen mutandum arbitror. Aristobulo quoque Καθέστηκεν tantumdem notat ac ἐστὶ. Hoc modo frequentatur illud inprimis a Iudaeo Auctore Lib. *Maccab.* II et III. sed ab aliis etiam Scriptoribus, et *Herodoto*, cui κατεστήκει significat *est*, κατεστεὼς, τὸν ὄντα· φίλον κατεστῶτα dicas an ὄντα nihil interest: ἰσοδίαιτοι καθεστῶτες LUCIANI T. III, p. 416, 83. fraudi fuerunt viris doctis. — Hoc si illud sensu capiatur, repeti poterit in sequentibus, ἀλλ᾽, id est, ἀλλὰ καθέστηκεν ἐπὶ τῷ καταπεπαυκέναι τὴν τάξιν αὐτῶν οὕτως, ὥστε (sic syllaba repetita scribendum, οὕτως ὥστε) εἰς τὸν πάντα χρόνον τεταχέναι. Quae sequuntur satis clara sunt, ultima quoque, τάξας γὰρ οὕτως αὐτὰ συνέχει etc. si censeantur scripta pro his, ὁ γὰρ τάξας ἐν τῇ τάξει, ᾗ ἔταξεν, αὐτὰ συνέχει, καὶ οὐ μεταποιεῖ. Non mirabor, si cui in mentem venerit diversissima in his *Aristobuli* lectio, haec nimirum, ἐπὶ τῷ Καταπεπαυκέναι τὴν ἀταξίαν αὐτῶν. quod ab ejus mente non dicerem longe remotum. Voluit enim, Universi conditorem res creatas in ordinem quamque suam disposuisse ac constituisse, ut eumdem ordinem in omne tempus constantissime servarent: atque hoc ipsi erat τὸ Καταπεπαυκέναι. — Dei quietem illam miris modis explicabant Gnostici. Hic satis erit dixisse, quae mens fuerit ab *Aristobulo* dissentientis *Philonis*: " Negat ille quievisse Deum aut finem operum fecisse; Deum ait „ dedisse finem operibus mortalibus quae coagmentaverat, inchoasse tum „ diviniora; neque enim unquam Deum operum suorum finem facere, cujus „ proprium sit semper condere. Hominum quidem opera artifice manu fabrefacta stare et permanere; mente divina condita sic moveri, ut finis „ eorum aliorum sit initium, quique videatur interitus aliorum sit origo." In hanc ille sententiam disputat in *Legum* quae sequuntur *Hexaëmeron* *Allegoriis* p. 41. D. E. Usus ad ultima firmanda aliquot anapaestis ex *Euripidis* perdita Tragoedia sumtis:

θνήσκει δ᾽ οὐδὲν
Τῶν γιγνομένων· διακρινόμενον δ᾽
Ἄλλο πρὸς ἄλλου
Μορφὴν ἑτέραν ἀπέδειξεν.

Nititur in his, ut erat Graeci sermonis PHILO peritissimus, forma activa verbi: εὖ μέντοι, ait, τὸ φάναι Κατέπαυσεν, οὐχὶ Ἐπαύσατο; Παύομεν γὰρ τὰ δοκοῦντα ποιεῖν οὐκ ἐνεργοῦντα, οὐ Παύεται δὲ ποιῶν αὐτός. Praeterea nititur proxime sequentibus *Genes.* II, 3, Κατέπαυσεν ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι· suamque sententiam speciosis verbis commendat in seqq. p. 43 tota; verba *Gen.* II, 2. Κατέπαυσε

τῇ Εβδόμῃ

τῇ Ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, scribens ista: τὰ θνητὰ γένη παύεται πλάττων ὁ Θεὸς, ὅταν ἄρχηται ποιεῖν τὰ θεῖα, καὶ Ἑβδομάδος φύσει οἰκεῖα. Quae forte specie quadam se commendarent, si legeretur in Graecis Κατέπαυσε πάντα τὰ ἔργα, ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι. In Hebraeo autem contextu, tum, non ut scripsit v. 3, שבת מכל־מלאכתו sed, nisi fallor, scribi debuisset a *Moyse,* השבית את־מלאכתו quorum hoc reddi potest κατέπαυσε τὰ ἔργα αὐτοῦ· illud ad normam accuratam reddi debuerat ἐπαύσατο vel κατεπαύσατο ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ. Sed in his ipsis secernendis Grammaticorum cura monstrat veram significandi differentiam in sermone tamen quotidiano fuisse neglectam. Alterum quod adhibet in rem suam *Philo*, minoris adhuc est momenti: Hebraica hic diversa fateor comm. 2. bis positum עָשָׂה bis Graecus interpres ἐποίησε· comm. 3. phrasi, ὧν ἤρξατο — ποιῆσαι locutionem reddidit Hebraicam, אשר ברא — לעשות non id utique significantem, si censeas ἤρξατο vi sua positum nativa: nec enim dixerit, opinor, aliquis verbum ברא notare ἄρχεται vel ἤρξατο, *incoepit.* Sed locutionem, intellectu non difficilem, difficulter tamen apta Graeca phrasi exprimas, quae vim illius omnem exhibeat. Hanc sensit interpres difficultatem, deditque, ut diversum quid daret ab ἐποίησε, ἤρξατο ποιῆσαι· multo propius ad phrasin forsan accessissent Orientalem haec Graeca, ἃ vel ὧν ἔκτισε καὶ διεκόσμησε, aut paulo elegantior οἷς τὸν κόσμον ὁ Θεὸς ἀπέδωκε, *quibus creatis suum Deus indidit ornatum.* Io. Drusius: „*Quod creaverat faciendo*, pro eo, ait, habendum ac si dixis- „ set, quod creaverat et fecerat: facere est aptare, ornare, expolire, absolvere:" Iudaei vero Graece scribentes sive dicant τῶν ἔργων ὧν ἤρξατο ποιῆσαι, seu ὧν ἐποίησε prorsus idem significant. Documento sit Lucas, qui initio *Actorum Apost.* adhibitam phrasin istam prae aliis frequentavit. Quantam dignitatem monumentis Sacris Latina versio conciliaret, non quae verbum de verbo serviliter exprimeret, aut verborum origines, quas vocamus, invitis obtruderet, sed quae sententias Orientales verbis tamen Latinis interpretaretur, quae illarum vim adaequarent quodammodo! ἀλλὰ ταῦτα δὴ τὰ νῦν λεγόμενα ἐςὶν εὐχαί. — Ad nostrum nos modulum potius metiamur.

§. XXXII. *Quid in Aristobulèis videatur* ὁ περὶ ἡμᾶς ἕβδομος λόγος? *Additamentum ad Libellum Sirachidae.* — Τὸ τῆς ψυχῆς ἄλογον *in* VII. *partes cum Stoicis distinxisse* Philonem.

Aristobuli proxima sunt et illa, sic satis obscura prima facie:

Διασεσάφηκε δ' ἡμῖν ταύτην (τὴν ἑβδόμην ἡμέραν) ἔννομον ἕνεκεν σημείου τοῦ περὶ ἡμᾶς Ἑβδόμου λόγου καθεςῶτος, ἐν ᾧ γνῶσιν ἔχομεν ἀνθρωπίνων καὶ θείων πραγμάτων.

Graece doctissimus *Franc. Vigerus* sic ista Latina fecit: *Quem eundem fixum nobis diem ac solemnem esse voluit, quo rationis illius septenariae quoddam quasi signum tolleretur, per quem in rerum humanarum divinarumque notitiam devenimus.* In his, facta mentione τοῦ περὶ ἡμᾶς Ἑβδόμου λόγου, primum dubites, utrum *ratio* sit intelligenda, an *oratio,* sive *sermo.* Vis illa formandae vocis, hominibus proprium divinitus donum, mihi quidem olim hic videbatur designata, ista legenti Iesu Sirachidae c. XVII, 5.

Ἔλαβον χρῆσιν τῶν πέντε τοῦ Κυρίου ἐνεργημάτων,
Ἕκτον δὲ, νοῦν αὐτοῖς ἐδωρήσατο μερίζων,
Καὶ τὸν Ἕβδομον λόγον ἑρμηνέα τῶν ἐνεργημάτων αὐτοῦ.

(26) Non illa quidem vel avi Ἰησοῦ, vel Ἰησοῦ Sirachi filii sed cujuscunque sint, sunt certe Iudaei veteris Graeciensis, a *mente,* sive *animi lumine,* distinguentis τὸν Ἕβδομον λόγον, septimam velut partem, λόγον, *sermonem,* vel *orationem;* vocat enim τὸν λόγον ἑρμηνέα, *interpretem operum divinorum.* Deus dicitur ab Euripide hominibus ferinis

Πρῶτον μὲν ἐνθεὶς σύνεσιν, εἶτα δ' ἄγγελον
Γλῶσσαν λόγων δοὺς, in *Suppl.* v. 203. —

Quia post ἕκτον, et priora, nunc septimum numerat, rectius scripsisset Καὶ ἕβδομον, λόγον ἑρμηνέα· — sed et *Aristobulus* meminit τοῦ περὶ ἡμᾶς Ἑβδόμου λόγου. Hic alicui forsan in mentem veniat suspicari, hunc ipsum additamentum illud adiecisse ad verba *Sirachidae.* Non illud quidem alienum ab *Aristobuli*

(26) *Non sunt-Sirachidae*] Nihil horum legit Interpres Latinus; nec quicquam exstat in Alexandrino Cod. aut Romano, qui duo habentur ceteris Codd. scriptis meliores, sunt saltem antiquiores. Scripserat *Sirachides,* quae leguntur v. 6, Διαβούλιον, καὶ Γλῶσσαν, καὶ Ὀφθαλμοὺς, Ὦτα, καὶ Καρδίαν ἔδωκε διανοεῖσθαι αὐτούς· haec fuerunt in exemplari Hebraeo τοῦ Ἰησοῦ, qui Philosophos Graecos in his sequi nec potuit neque voluit: ad quinque illic enumerata Iudaeus, in libris Graecis non hospes, adiecit in margine *sextum* et *septimum* donum coeleste: Ἕκτον δὲ, Νοῦν αὐτοῖς ἐδωρήσατο μερίζων, (legendum putem ἀπομερίζων; *aurae* namque videbatur *divinae particula;*) Καὶ τὸν Ἕβδομον λόγον ἑρμηνέα τῶν ἐνεργημάτων αὐτοῦ· haec alieno loco in Codices nonnullos irrepsisse viderunt Drusius et Grotius; horum neuter alterius vidit additamentum, his ipsis alieno loco positis praefixum, Ἔλαβον χρῆσιν τῶν πέντε τοῦ Κυρίου ἐνεργημάτων, quod primus invenit in Augustano Cod. Dav. Hoeschelius, publicavitque in suâ Editione *Sapientiae Sirachi,* Augustae Vindelicorum anno 1604. Caruit hac Editione *Grotius;* suam Franekerae dederat a. 1596. *Io. Drusius,* ut erant tum tempora, Philologus accuratissimus.

persona: hic tamen videtur istius facinoris absolvendus; nam λόγος in *Aristobuli* verbis est ipse animi Νοῦς· ὁ νόος τᾶς ψυχᾶς veteribus Philosophis et *Archytae*. Nunc *Grotium* audiamus: ad ista scribit apud *Sirachidem* a se lecta: " videtur ad marginem annotatum fuisse ab aliquo Stoicorum libro-,, rum lectore. Nam Stoici (ut Plutarchus aliique nos docent,) ad quinque ,, sensus notissimos tres annumerabant alios, quorum hic omissum est τὸ ,, σπερματικὸν, posita autem duo τὸ φωνητικὸν et τὸ ἡγεμονικόν." Sed, si voluit ex mente loqui Stoicorum, octava pars mentis, ut loquebantur, quibus erat ἡ ψυχὴ ὀκταμερὴς, omitti non potuit, ut nusquam omissa fuit a *Philone Iudaeo*, *Zenonem* et hujus sectatores plerosque hac etiam in parte sic sequuto, ut cum suis tamen Pythagoreis et *Platone* bifariam primum *mentem* diviserit in τὸ λογιςικὸν sive διανοητικὸν μέρος et τὸ ἄλογον· illud cum Stoicis dixerit τὸ ἡγεμονικὸν· hoc, nempe τὸ τῆς ψυχῆς ἄλογον, in septem partes distinxerit, quinque sensus, vim articulate fandi, tandem et illam procreandi per totum corpus permanantem, usque ad τὰ ἀναγκαῖα, quae dicuntur etiam in Actis S. Theclae: Philo *de Mundi Opif.* p. 27. c. τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὸ δίχα τοῦ Ἡγεμονικοῦ μέρος ἑπταχῆ σχίζεται, πρὸς πέντε αἰσθήσεις, καὶ τὸ φωνητήριον ὄργανον, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ γόνιμον. Idem, suo more mirabiliter explicans verba *Genes.* IV, 15, p. 185. d. τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς εἰς ἑπτὰ διανέμεται μοίρας, ὅρασιν, ὄσφρησιν, ἀκοὴν, γεῦσιν, ἁφὴν, λόγον, γόνιμον· εἰ δέ τις τὸν ὄγδοον ἀνέλοι Νοῦν, τὸν ἡγεμόνα τούτων, Κάϊν παραλύσει καὶ τὰ ἑπτά. p. 42. c. ψυχῆς τὸ ἄλογον ἑπταμερὲς, αἰσθήσεις πέντε καὶ φωνητήριον ὄργανον, καὶ τὸ διῆκον ἄχρι παραςατῶν, ὃ δὴ γόνιμόν ἐςι. A Pythagora, Platone, ceterisque Philosophis primi ordinis bifariam animus, sive trifariam, a nonnullis in plures gradus dividebatur; sed ista in octo partes, quas vocant, sive facultates divisio solis erat propria Stoicis; Stoicos itaque *Philo* fuit in his, ut saepe, sequutus: de Stoicis Diogenes Laërt. in *Zenone* VII, 110, φασὶ τὴν ψυχὴν εἶναι ὀκταμερῆ· μέρη γὰρ αὐτῆς τά τε πέντε αἰσθητήρια καὶ τὸ φωνητικὸν ὄργανον, καὶ τὸ διανοητικὸν, — καὶ τὸ γεννητικόν. Illic nulli, sed qui hoc statuerint infra §. 157. nominantur e porticu Principes, *Zeno*, *Cleanthes*, *Chrysippus*, *Antipater*. Vid. illic Aeg. Menagius, et I. Lipsius *Physiolog. Stoicor.* III, Diss. XVII. De animi in tres partes, vel duas, quae eodem recidit, divisione, velut a *Platone* orta, de multis etiam aliis ad Philosophiam veterem spectantibus sic loquitur *Cicero*, ut liquido mihi constiterit, Italica Pythagoreorum veterum monumenta non fuisse a Cicerone lecta; quae sane mirandum est ad nostram usque aetatem devenisse nonnulla, ne Dialecto quidem, qua scripserant, mutata. Sed in Stoica divisione quae ponitur ordine sexta, *vis vocis formandae*, vel *articulate fandi*, soli homini propria,

N 2

dicitur illis τὸ φωνητικὸν, ter minimum a Philone τὸ φωνητήριον ὄργανον· illa certe per τὸν Λόγον est intelligenda in istis, quae supra dicebam a Iudaeo quodam interiecta Sirachidéis. Illam vim *Philo* quoque Λόγον dixit in locorum ex ejus libris citatorum secundo. Quid nunc tandem in Aristobuleis per τὸν περὶ ἡμᾶς ἕβδομον λόγον intelligemus? An illud ipsum, quod iisdem verbis ab *Aristobuli* Gentilibus designatum vidimus? Minime gentium; sed quod illi vocant Νοῦν, et τὸ ἡγεμονικόν· sic enim verba videntur ordine suo nativo collocanda: ἕνεκεν σημείου τοῦ Λόγου, καθεςῶτος περὶ ἡμᾶς (id est ὄντος ἐν ἡμῖν) ἑβδόμου· *ut esset dies ille septimus vice signi* vel *velut signum Rationis, quae in nobis septimum locum tenet; cujus ope scientiam habemus rerum humanarum, divinarumque,* atque adeo *sapientiam* nobis paramus, sic proprie dictam. Paulo post iterum fit in Aristobuleis mentio τοῦ ἑβδόμου Λόγου· Versus enim, qui velut Homeri profertur,

> Ἑβδομάτῃ δ' ἠοῖ λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος, (*Eusebii* p. 668. A.) dicitur σημαίνων, Ὡς, ἀπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν λήθης καὶ κακίας, ἐν τῷ κατ' ἀλήθειαν ἑβδόμῳ λόγῳ καταλιμπάνεται τὰ προειρημένα, καὶ γνῶσιν ἀληθείας λαμβάνομεν, καθὼς προείρηται·

quae est allegorica versus velut Homerei interpretatio. Qui septima luce reliquerat Acherontis, atque adeo etiam vicinum in Inferi Iovis regno flumen Lethes, ille scilicet censeri poterat τὴν κακίαν, *vitiositatem,* dereliquisse, sive superasse *ratione,* vere septima luce, sibique veri parasse notitiam. Hoc animi lumen, Λόγος censeri poterat ἕβδομος, velut septimum in mente locum obtinens aut gradum. *Ad quinque sensus* si φωνὴν adiicias, sextam velut vim, ἕβδομος erit in mente Λόγος, sive νοῦς, sive τὸ ἡγεμονικόν. Atque ita a veterrimis jam Philosophis Graecis, post recensitos quinque sensus, ponebatur ista facultas. Vix quidquam habemus in hoc genere antiquius libello Timaei Locri *de animâ Mundi,* sive *de Universo:* in cujus Systemate Physicum Platonis totum fundatum est. *Timaeus* quinque sensus enumerat, et τᾶν αἰσθασίων usum tradit a p. 557. f. τὰν ὄψιν, τὰν ἀκοὰν, τὰν ἁφὰν, τὰν γεῦσιν, τὰν ὀσμὰν, — his p. 559, v. 7, continue subiungit: Φωνὰ δ' ἐςὶ μὲν πλᾶξις ἐν ἀέρι, διϊκνουμένα ποτὶ τὰν ψυχὰν δι' ὤτων etc. haec postrema sic in Timaeo suo *Plato* expressit p. 67. B. Φωνὴν — θῶμεν, τὴν δι' ὤτων ὑπ' ἀέρος — μέχρι ψυχῆς πληγὴν διαδιδομένην· postquam de quinque sensibus ad ductum libelli Dorici copiosissime dixisset a p. 47, orsus a visu, quod donum coeleste spectator universi velut matrem considerat Philosophiae, οὗ μεῖζον, ait, ἀγαθὸν οὔτ' ἦλθεν οὔτ' ἥξει ποτὲ τῷ θνητῷ γένει δωρηθὲν ἐκ θεῶν· λέγω δὴ τοῦτο ὀμμάτων μέγιςον ἀγαθόν· et paulo post

eadem p. 47. c. φωνῆς τε δὴ καὶ ἀκοῆς πέρι ὁ αὐτὸς λόγος, ἐπὶ ταῦτα (27) τῶν αὐτῶν ἕνεκα παρὰ θεῶν δεδωρῆσθαι. Ista protuli quia poterant cum Iudaei verbis supra positis comparari. *Cicero*, cujus ubertas manavit de fonte *Platonis*, quae de sensibus disputat *de N. D.* II, c. 56 et seqq. ex *Platone* singula potuerant illustrari. His Cicero disputatis c. 59, *Animum*, inquit, *ipsum, mentemque hominis, rationem, consilium, prudentiam*, (quis) *non divina cura perfecta esse perspicit*, etc. — *Ad usum autem orationis incredibile est, nisi diligenter attenderis, quanta opera machinata natura sit.* c. 61, — *Quid vero? hominum ratio non in coelum usque penetravit?* Haec pro Iudaeis Philosophis arbitror sufficere; nam nimis longa foret disputatio, si in gratiam Peripatetici hic mihi sumerem *Aristotelis* ex tribus *de Anima* libris et Libello περὶ αἰσθήσεως, quemque saepe mihi sequutus videtur, *Archytae* περὶ Νοῦ καὶ Αἰσθάσιος, *Brontini* περὶ Νοῦ καὶ διανοίας ex inedito opere *Iamblichi* sententias enarrandas. Quando vero noster Aristobulus, *per rationem*, inquit, γνῶσιν ἔχομεν ἀνθρωπίνων καὶ θείων πραγμάτων, et Ciceronis Philosophici mihi sunt ad manum libelli, hujus quam aliorum verbis ostendere malo, sic *sapientiam* a veteribus fuisse definitam: Cicero itaque *de Off.* II, c. 2, *Sapientia est — rerum divinarum et humanarum, causarumque quibus hae res continentur, scientia.* Simpliciter dixerat L. I, c. 43. *Princeps virtutum — sapientia, quam σοφίαν Graeci vocant, — rerum est divinarum atque humanarum scientia*: sed ad hanc *causarum cognitionem* etiam adiicit *Tuscul.* IV, c. 26. ubi notat Io. Davisius. Ex hujus notatis ipsoque Cicerone *Tusc.* V, c. 3. intelligi Pythagorae poterit modestia, *studiosum* se dicentis *sapientiae*, sapientem esse negantis: a discipulis, (quos in ista temporum caligine quis aegre ferat ingenium illud capitale, velut a Deo mortalibus emendandis isto terrarum tractu datum, fuisse admiratos?) a discipulis, ut erat, *sapiens* dicebatur: exemplo sit Lysis in *Epistola ad Hipparchum*, quam ex tribus Codd. MSS. vulgata meliorem feci: in illa ὁ δαιμόνιος ἀνὴρ — θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἧς ἐπιςάμων. Illic pro vulgata forma ἦν Doricam ἧς *erat* praebet Codex MS. Biblioth. Franequeranae, is ipse, ex quo *Iamblichi* duas priores operis partes evulgavit non optime *Io. Arcerius*, quique libros etiam tertium praebet et quartum, hunc a *Tennulio* vulgatum, illum necdum editum περὶ τῆς κοινῆς Μαθηματικῆς ἐπιςήμης· continentem Pythagoreorum etiam reliquias Doricas, aliunde nobis ignotas.

(27) *Plato* scripsisse videtur, ἐπὶ ταὐτὰ παρὰ θεῶν δ. *in eosdem fines*; alius interpretamentum adjecisse, τῶν αὐτῶν ἕνεκα.

§. XXXIII. Aristobulea, *de vi numeri septenarii in universum, concinunt aliorum dictis.*

Quae nunc adiicit ad priora Iudaeus de numero septenario,

Δι' ἑβδομάδων δὲ καὶ πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν φυομένων ἁπάντων·

rem ipsam si spectes, haud obscura, verbis tamen expressa non pervulgatis, explicari poterant vel ex uno Philone Iudaeo, qui, Pythagoreorum admirator, atque amore percussus numeri praesertim septenarii, suae quoque gentis divina Lege sanctificati, verba magno studio quaesivit, quo suum hunc amorem posteris declararet, in hujus Numeri virtutibus enarrandis copiose versatus a p. 20. D. — ad p. 29. B. breviter eadem pleraque velut in summam contrahens p. 40, 41, 42. neque ullam deinceps dimittens occasionem oblatam de hoc Numero dicendi, ut hic *Philone* possimus esse contenti, nec desideremus necesse sit perditum *Hermippi Berytii* de hoc Numero commentarium: hunc, quod mireris, citat aliis invisitatum Clemens Alexandrinus, postquam de Numero septenario multa dederat eadem, quae *Philo* diligenter a *Clemente* lectus et saepenumero laudatus: praeter cetera, octo et decem ex *Solonis* Elegia continuos versus uterque praebet eosdem; quos qui praeter istos duo laudaverit, neminem facile dederis: illic tamen *Philonis* nulla facta mentione, post excursum de hoc Numero Clemens *Strom.* VI, p. 815, 14, καὶ μυρία τοιαῦτα, inquit, ἁγιάζων τὸν ἀριθμὸν, παρατίθεται Ἕρμιππος ὁ Βηρύτιος ἐν τῷ περὶ Ἑβδομάδος. Hoc longe magis nobilitatus Smyrnaeus Hermippus, de quo diligenter egit Jonsius *de Script. H. P.* II, c. 9, 3, in suis de *Pythagora* libris agere quoque debuit de Numeris. In ejusdem tituli libris, qui Ἑβδομάδες inscribebantur, eamdem materiam de septenario Numero copiose tractaverat M. Varro; illinc luculenta nobis excerpta dedit A. Gellius *N. A.* III, c. X, quae Ios. Scaliger in *M. Varronis* fragmenta retulit p. 76-78. *Macrobius*, *Chalcidius*, alii plures ea de re egerunt; sed in istis *Varronis* invenientur nonnulla, *Philoni* quoque *Iudaeo Clementique* adeo indicta; non illa dico, quae, sicut sunt profecto, *frigidiuscula* videbantur Gellio p. 234, sed quae nobis enarrat ex *Varrone* p. 231, de VII diebus halcyonum nidulantium; p. 232, de modo summo adolescendi humani corporis; p. 233, de arteriis numero motis septenario; p. 234, *de morien-*

tibus septimo die, quibus inedia mori consilium est. Sunt ista tamen, cetera quoque leviora prae iis, quae designata potissimum voluit *Aristobulus.* Quando vacat, lubet in hoc liberrimo scribendi genere de multis proferre pauca, quae fortasse tenebricosis lucem hic illic adiungant, minime ignorans, quantilli has difficiles nugas pro sua sapientia fecerit *Aristoteles,* cujus eam in rem verba dedit Petrus Petitus *Miscell. Obs.* III, c. 3. Non pervulgata, multa protulit in perdocto libello, *Denario Pythagorico,* Io Meursius, sed praestantissimo viro, properanti, quae collegerat digerendi deerat otium saepenumero. Ponam primum verba quaedam Philonis, quibus suam ille septenarii Numeri venerationem testatur, ubi materiam orditur: *τὴν ἑβδομάδος φύσιν οὐκ οἶδ' εἴτις ἱκανῶς ἀνυμνῆσαι δύναιτο παντὸς οὖσαν λόγου κρείττονα·* reliqua legi poterunt p. 20, d. —— Quae paulo ante posui *Aristobuli,* illa bis leguntur apud Clementem Alex. primum loco satis alieno L. V. *Strom.* p. 713, 12; postea suo sat commodo L. VI, p. 813, 20.

Ἐν ἑβδομάσι πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν φυομένων ἁπάντων.

Quae prima sequuntur apud *Clementem* de VII potentissimis *πρωτογόνοις* angelorum Principibus, ex *Theodoti* Gnostici scriptis, hic non tractabuntur. Cum *Philone* tum ceterisque memorantur a *Clemente* VII *ἀςέρες οἱ πλάνητες,* — *τῶν δὲ ἀπλανῶν ἑπτὰ μὲν αἱ πλειάδες, ἑπτάςεροι δὲ αἱ Ἄρκτοι* — *ἡ Σελήνη τε δι' ἑπτὰ ἡμερῶν λαμβάνουσα τοὺς σχηματισμούς·* p. 814, 13. VII. *ὄργανα τῶν αἰσθητηρίων·* quibus praeter *τὴν ἐν ταῖς νόσοις κρίσιμον ἑβδόμην,* subjungit *Solonis* versus Elegiacos docentis, *τὰς τῶν ἡλικιῶν μεταβολὰς κατὰ Ἑβδομάδα γίνεσθαι,* et in anno septuagesimo sive decima annorum hebdomade terminum figentis humanae vitae. Quod ex *Solonis* Elegia didicerat et aliunde, *Solonem* Herodotus eleganter Croeso dicentem facit L. I, c. 32. Enarrata *Solonis* divisione, dat nobis Philo Iudaeus p. 24, *Hippocratis* verba, quibus Medicus sic *Solonis* decem gradus corrigit, ut hominis aetati *certum terminum non ponat;* sed in VII illam gradus dividat, primos quatuor VII annorum aequales, *παιδίου, παιδὸς, μειρακίου, νεανίσκου, puerull, pueri, adolescentis, juvenis;* aetati virili, *ἀνδρὸς,* tres tribuat hebdomadas, quippe quam anno XLIX. compleant septies septeni; senescenti *πρεσβύτῃ* det iterum annos VII, quique vitae supersint, *seni, γέροντι.* Quando nobis ipsa Philo servavit Magni Medici verba, Censorinus ad istam videtur normam corrigendus *de Die Nat.* c. XIV; quod, Graecis non adnotatis, latuit Aegid. Menagium in Diogen. Laërt. I, 54. apud quem VIII, 10, *Pythagorae* tributam forte quis divisionem miretur. Quae scribit Macrobius *in Somn. Scip.* I, c. 6, p. 38, *Hic numerus est* (septe-

narius) *qui hominem concipi, formari, edi, vivere, ali, ac per omnes aetatum gradus tradi senectae atque omnino constare facit;* singula copiosius explanat etiam ex *Hippocrate,* qui secundum *Macrobium tam fallere quam falli nescit,* (sic isthac aetate nimii loquebantur Antiquitatis admiratores) *Stratone* Peripatetico et *Diocle Carystio.* Alia quoque multa dedit *Macrobius* de multiplici hujus Numeri potestate, plura tamen Philo Iudaeus; arithmetica praesertim p. 20-23, quibus vim declarat hujus numeri ἐν τοῖς νοητοῖς· quantam habeat ἐν τοῖς αἰσθητοῖς tradere incipit p. 23. A. ᾗ (sic leg.) τὰ ἐπίγεια πάντα πέφυκε βελτιοῦσθαι, partim Σελήνης περιόδοις. — c. τελεσφόρον illum numerum dici scribit, ἐπειδὴ ταύτῃ τελεσφορεῖται τὰ σύμπαντα. Praeter alia plurima, in quibus hic Numerus suam vim obtineat, memorantur ab ipso p. 27. C. D. E. et p. 28. mentis partes, excepta quae principatum obtinet, septem; corporis humani VII partes externae, totidem internae; capitis totidem praecipuae; oculis septem spectabilia; vocis totidem inflexiones; motus in diversas partes tantum VII; huic numero humores etiam subiicit excretos humano corpore, menstrua mulierum; foetus septimestres vitales monet cum Medicis; in morbis diem septimum velut iudicem, sive sanitatem seu mortem denuntiantem: eleganter, δικάζει γὰρ, inquit p. 28, c. ἀγῶνα τὸν περὶ ψυχῆς, τοῖς μὲν σωτηρίαν ψηφιζομένη, τοῖς δὲ θάνατον. Ejus tandem vim in Musica lyram monstrare septem chordis instructam, in arte Grammatica VII vocales; de his vid. Galeus ad *Demetrium* π. Ἑρμην. Segm. 71.

§. XXXIV. *Numeri septenarii nomina Symbolica. — Nonnulla etiam Aristobuli.*

De Nominibus septenarii numeri symbolicis apud Arithmeticos veteres e schola *Pythagorae*, de quibus Meursius egit *Denar. Pyth.* c. IX, pauca lubet attingere. Quia solus numerorum intra denarium neque ab alio numero generatur nec generat alium, *virgo* dicebatur *Patrima;* quaeque cognomina Deae virginis erant absque matre natae, haec nonnulla transferebantur ad Numerum istum designandum: dedit haec, praeter alia, *Meursius* p. 85. ex Photii *Nicomacheis Excerptis* p. 240, 18. Illic vitiosa Ἄρης, καὶ Ἀκρέωσις καὶ Ἀγελία· priora certe *Meursius* intacta reliquit, sine dubio sic corrigenda: Ἄρεια, καὶ Ἀκραιῶτις καὶ Ἀγελεία· Inter nomina τῆς Τριάδος ex *Nicomacho* dedit Photius p. 239, 3, Ἐράναν καὶ Χαριτίαν — ἕλικα, καὶ ποτὶ βυθὸν οὐ δυομέναν, Δαματράμην τε καὶ —

καὶ — Ἀγυιοπέζαν. Fecit hinc *Meursius* p. 42, *Eranam* et *Charitiam* — *Damatramen* et — *Agyiopezam:* barbara Graecis nomina, emendanda in Εἰράναν, *καὶ Χαρίτων Ἴαν — Ἄρκτον, Ἑλίκαν, καὶ ποτὶ βυθὸν οὐ δυομέναν* (*Arctos, Oceani metuentes aequore tingi,* VIRGIL. *Georg.* I, 246.) — *Δάματρά γε μὴν καὶ — Ἀργυρόπεζαν.* Multa supersunt in his etiam corrigenda. Τῆς *ἑπτάδος* erant appellationes virgini patrimae convenientes Ἄρεια, Ἀκραιῶτις· haec quidem insolentior paulo, quam tamen analogia facile commendat: vix usitata quoque sunt de hoc numero adhibita Minervae cognomina Φυλακῖτις, Παντευχία, Πολυαρήτη· usitatissima quae adsunt reliqua. Mirum forte cui accidat, maxime hanc in rem frequentata prorsus vel a NICOMACHO fuisse vel a PHOTIO praetermissa; contra plerorumque, quae habet in singulis numeris *Nicomachus,* nominum vix alibi nostris in libris factam mentionem. Sed quae pervenerunt ad nos Pythagoreorum reliquiae nihil admodum continent ex arcana *Pythagorae* disciplina, quae numeris aut descriptionibus constabat; his Deorum indebant appellationes aliasque symbolicas: PLUTARCH. *de Iside et Osir.* p. 176, *ἀριθμοὺς καὶ σχήματα θεῶν ἐκόσμησαν προσηγορίαις· τὸ μὲν γὰρ ἰσόπλευρον τρίγωνον ἐκάλουν Ἀθηνᾶν κορυφαγενῆ καὶ* Τριτογένειαν. *Iamblichus* etiam in opere MS. L. III, c. 18, *ἦν δὲ καὶ ἄλλος τρόπος παρ' αὐτοῖς ὁ διὰ συμβόλων* Μαθηματικὸς, *οἷον τῆς δικαιοσύνης ἡ πεντάς.* De symbolicis istiusmodi nominibus egisse videtur *Androcydes* Pythagoricus, ex quo nonnulla nobis dedit CLEMENS ALEX. *Strom.* V, p. 672, 15. forsan et p. 676, 11. p. 732, 37. — Nominum, quae collegit septenarii numeri *Nicomachus,* vix ullum reperietur in scriptis PHILONIS IUDAEI; contra frequenter in his repetitum nomen *semper virginis* et *Patrimae:* p. 43. A. *οἱ Πυθαγόρειοι τῇ* Ἀει-Παρθένῳ *καὶ* Ἀμήτορι *αὐτὴν* (*τὴν* Ἑβδομάδα) *ἀπεικάζουσιν·* similiter p. 684. C. D. p. 759. B. *ἡ ἐν ἀριθμοῖς* Παρθένος *καὶ* Ἀμήτωρ *φύσις.* p. 1177. C. ubi tamen addit hunc numerum nonnullos dixisse Καιρὸν, quod unum est de Nicomacheis. Ubi primum istius appellationis mentionem facit p. 22. E. miror quod scribit, *οἱ μὲν ἄλλοι φιλόσοφοι τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐξομοιοῦσι τῇ* Ἀμήτορι Νίκῃ *καὶ* Παρθένῳ, — *οἱ δὲ* Πυθαγόρειοι *τῷ* Ἡγεμόνι *τῶν συμπάντων·* ubi hoc quoque notabile, isthoc uno loco rarum illud Minervae Νίκης cognomen hac in re adhibitum: Νίκης Ἀθηνᾶς qui meminerint indicantur plerique a IO. MEURSIO *Att. Lect.* I, c. XX, *Cecropiae* c. VIII, et ab H. VALESIO in *Harpocr.* p. 133, 134. conf. MEURSII *Denar. Pyth.* p. 84. — Non minus opinor in suo genere videbitur notabile hoc CLEMENTIS *Strom.* VI, p. 811, 17, *εἰκότως τὸν* Ἑπτὰ *ἀριθμὸν* Ἀμήτορα *καὶ* Ἄγονον *λογίζονται τὸ σάββατον ἑρμηνεύοντες, καὶ τὸ τῆς ἀναπαύσεως εἶδος ἀλληγοροῦντες, καθ' ἣν οὔτε γεμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται ἔτι·* Quem ille *σαββατισμὸν* hic cogitaverit, harum rerum peritum neminem latet: sed eius

σάββατον commode menti meae iterum offert *Aristobuli* quae dat Eusebius proxima, non illa tamen digna, quae teneant ad ultima properantem:

Τῷ δὲ σάββατον αὐτὴν προσαγορεύεσθαι διερμηνεύεται ἀνάπαυσις οὖσα.

in quibus propterea voces aliquot mihi videntur omissae, quia verba nexu carent: Recte Philo *de Confus. Ling.* p. 353. D. τὴν Ἑβδόμην, ἣν Ἑβραῖοι Σάββατα (vel Σάββατ) καλοῦσιν, ἀνάπαυσιν ὀνομάζει· et absurdam superbi Grammatici *Apionis* refutans notationem Iosephus *c. Apion.* II; c. 2, f. τὸ σάββατον κατὰ τὴν Ἰουδαίων διάλεκτον ἀνάπαυσίς ἐστιν· et Ἀρχαιολ. I, c. I, §. 1. Videntur primum in Aristobuleis praecessisse quaedam, quibus iterum facta mentio τῆς ἑβδόμης, *septimae diei*, quo pertinerent in istis αὐτὴν, in sequentibus ἱερὰν εἶναι· in quibus τὴν ἑβδόμην ἱερὰν legas apud Clementem *Strom.* V, p. 713, 11. Hic in proximis *Aristobuli* mentio facta fuit Ἑβδομάδων, nempe καθ' ἃς πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται· non utique *hebdomadum dierum*, multo minus dierum cujusque septimi; sed illic *numeri septenarii* in genere sunt intelligendi. Minime nescio *diem* etiam quietis *septimum* ἑβδομάδα dictum (quod *Thomas M.* etiam vidit in v. Ἑβδόμη) a Graeciensibus Iudaeis, quaeque scribit Iosephus de Essenis, Ἁλώσ. II, c. 8, §. 9. hinc ortum errorem absurdum, notatum a Duporto *Praelect. in Theophr.* p. 428, sublatum in Ed. Cantabrig. *Porphyrii* περὶ Ἀποχῆς IV, p. 162, v. 8. Sed nihil ista faciunt ad *Aristobulum*, distinguentem ἑβδόμην *septimum* dierum et numerum *septenarium* ἑβδομάδα. Scripseratne fortasse?

Τῷ δὴ σάββατον αὐτὴν προσαγορεύεσθαι. ὃ διερμηνεύεται ἀνάπαυσις.

§. XXXV. *Secundum* Aristobulum *Homerus et Hesiodus dierum septimum habuissent sacrum. Eadem Eusebii jam aetate in* Clementis Alexandrini *opere lecta ab alio tamen videntur* Clementinis *interjecta.*

Sed hoc leve; multo majoris sunt momenti quae proxima sequuntur *Aristobuli*, quo tandem me pervenisse laetor:

Διασαφεῖ δὲ καὶ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, μετειληφότες ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἱερὰν εἶναι·

Quid *declarant Homerus et Hesiodus, quod ex nostris*, inquit, *libris transsumserunt? sacrum esse diem* utique *septimum* quemque continuo recurren-

tem. Nisi proxime praecesserat ἑβδόμης mentio, scribi debuit hic ἱερὰν ἑβδόμην εἶναι· una facile litera potuit a librariis omitti numeralis. In versibus subjectis diei fit septimi mentio. Neque potest in dubium vocari, — septimum hic diem designatum. Ubi versus iidem decem in eamdem rem leguntur ex Aristobuléis sine controversia descripti, apud CLEMENTEM ALEX. *Strom.* V, p. 513, primo versuum istorum *Hesiodéo* haec praefixa leguntur v. 11, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑβδόμην ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασι· his alia quaedam subiiciuntur; tum duo versus velut *Hesiodi*; tres velut *Homeri*; quatuor tanquam *Callimachi*: Hi totidem versus sub nominibus *Hesiodi*, *Homeri*, *Lini*, sed prorsus iidem in *Clemente* velut Callimachéi lecti, prostant in *Aristobuleis* EUSEBII, quae huc usque persequutus sum. Qui dedit *Aristobuli* nobis plurima continua EUSEBIUS *Praep. Ev.* XIII, et ista quidem p. 667, 668. idem paulo post aliquot nobis paginas continuas dedit ex CLEMENTIS L. V *Stromatum*, et in his eadem etiam ista p. 677, 678, quae praebet *Clementis* Oxoniensis Editio p. 713, ut adeo manifestum videatur, aetate *Eusebii* haec *Aristobulea* jam in Clemente lecta. Nihilominus, ubi huc pervenissem, dubitare coepi, essentne ista, de sanctimonia dierum septimi tanquam a Poetis Graecis agnita, *Clementis* ipsius manu ex *Aristobuli* libro, an alterius, antequam sua scriberet *Eusebius*, Clementinis jam libris interjecta. Videor equidem, in iis quae praecedunt, ista saltem duo demonstrasse; primum, *Aristobuli* non nominati verba saepius in usus suos convertisse *Clementem*; illud praeterea, lacinias aliquot, ab aliena manu scriptas, fuisse Clementinis intersertas. Quod si jam statuamus, haec esse *Clementis*, erit is accusandus plagii non tantum, sed et hic nimiae quoque credendi facilitatis. Si vero non sunt ista *Clementis*, sed ab alio derivata de commentariis *Aristobuli* Iudaei, hic omnis culpae *Clemens* absolvi poterit; et, quo saepius haec retracto, hoc semper magis mihi credibile videtur, hic utriusque culpae *Clementem* esse *Alexandrinum* absolvendum; atque omnia quae leguntur a p. 713, v. 11, ἀλλὰ καὶ — usque in versum ultimum 37, ad voculas τί δ' οὐχὶ — non quidem eiicienda contextu, (nam quae haec tandem esset audacia?) sed obelo notanda, tanquam a prima Auctoris manu non profecta. Praecipua mihi, cur ita suspicari coeperim, haec fuit ratio, quod nullum ista nexum habent nec cum vicinis, neque adeo etiam inter se cohaerent. Versabatur *Clemens* in dictis quibusdam *Platonis* comparandis cum dictis S. S. Videbatur sibi reperisse p. 712, 31, adumbratam quodammodo τὴν Κυριακὴν ἡμέραν in verbis PLATONIS *de Rep.* X, p. 616. B. quibus memoratas ἑπτὰ ἡμέρας suo more explicat. His commode succedebant ista

p. 713, 37. τίδ'; οὐχὶ παραπλήσια τῇ — γραφῇ — ὁ Πλάτων etc. Alienissima hic interseruntur de sanctimonia diei septimi, velut dicta Poëtarum; quibus, si dare locum voluisset, suus infra fuisset datus, ubi de numero disputatur septenario L. VI, p. 814, 815, τὰς τῶν ἡλικιῶν μεταβολὰς κατὰ ἑβδομάδα γίνεσθαι, Σόλωνος, inquit, αἱ ἐλεγεῖαι δηλοῦσιν ὧδέπως. Ista qui scripsit *Clemens*, hic scripsisset post Aristobulea de die septimo p. 713, 36, ἀλλὰ καὶ αἱ Σόλωνος ἐλεγεῖαι σφόδρα τὴν ἑβδομάδα ἐκθειάζουσι? quae vertit Interpres: *Quam diem, uti sanctiorem, ipsae quoque Solonis elegiae mirum in modum praedicant:* non absurde, si scopum spectes, in quem proferuntur ista: sed an usquam locorum de septimo dierum velut reliquis sanctiore verba fecit vel facere potuit *Solon*? Futuros equidem autumo, quibus haec scribendi libertas sit displicitura, qua Sanctorum Patrum scriptis integras eiicere nitimur paginas: hic primus meam ego temeritatem damnabo, si quis mihi monstrare potuerit, *Solonem* ea de re loquutum, quod hic indicari videtur. Facit quidem in versibus istis Solon mentionem ἑβδομάδος et ἑβδομάδων

Τῇ δὲ τετάρτῃ πᾶς τις (28) ἐν ἑβδομάδ' ἐςὶν ἄριςος Ἰσχὺν

et paulo post

Ἑπτὰ δὲ νοῦν καὶ γλῶσσαν ἐν ἑβδομάσι μέγ' ἄριςος.

sed quis tandem ignorat, ἑβδομάσι δέκα καταριθμοῦντα τὸν ἀνθρώπινον βίον, *Solonem* ἑπταετίας per suas istas ἑβδομάδας voluisse significatas? Dici potuit, quod scribit Philo p. 23. E. ἐνεργέςατα παρίςᾶσι τὴν τελεσφόρον δύναμιν ἑβδομάδος (id est τῆς ἑπτάδος, *numeri septenarii*) καὶ αἱ ἐκ βρέφους ἄχρι γήρως ἡλικίαι, μετρούμεναι ταύτῃ· — et p. 24. A. τὰς ἡλικίας ταύτας ἀνέγραψε καὶ Σόλων ὁ τῶν Ἀθηναίων νομοθέτης, ἐλεγεῖα ποιήσας τάδε. Non itaque *diem septimam ut sanctiorem Solonis elegiae praedicant*, quod volebat *Alexandrini Clementis* interpres non tantum, sed et antiquissimus interpolator; cujus manum alia mihi quoque plura monstrant p. 713, 11. ἀλλὰ καὶ τὴν — ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες — 36, ἀλλὰ καὶ αἱ — Hoc ut est, si leve quis iudicaverit, ista mihi ad mentem explicet *Clementis:* Ἀλλὰ καὶ τὴν ἑβδόμην ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασι, καθ' ἣν ὁ πᾶς κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ φυομένων ἁπάντων. Interpres: *septimum diem sacrum esse — cujus conversione:* καθ' ἣν — *secundum quam* — utique τὴν

(28) Ἐν ἑβδομάδ' ἐςὶν] Haec ex diversis genuina videtur scriptio, probata ab H. Stephano IV. Schediasm. XXI.

ἑβδόμην ἱερὰν· — Credidisset itaque *Clemens, τὸν πάντα κόσμον τῶν* etc. — *κυκλεῖσθαι secundum diem septimum?* Quin imo numerum septenarium esse censuit, secundum quem omnia concepta formarentur et nascerentur: *Septem dies esse, quibus per vicem revolutis orbes conficiuntur annorum, et septem stellas, quae non occidunt, et septem sidera, quae vocantur errantia, quorum dispares cursus et inaequales motus rerum ac temporum varietates efficere creduntur,* ut scribit LACTANTIUS *Divinar. Instit.* VII, c. 14, a *Pottero* commode laudatus ad CLEM. p. 813, 20, ubi, quae loco non suo collocavit interpolator satis absurde, sic recte scripta sunt: *ἐν ἑβδομάσι* (*δι' ἑβδομάδων* eodem sensu *Aristobulus*) *πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν φυομένων ἁπάντων.* Iam neminem, his lectis examinatisque, futurum arbitror, qui voluerit ista, de diei VII sanctimonia p. 713 posita, tanquam Clementina tueri: si non sunt, aut eficienda sunt contextu, aut nota saltem adjecta velut interpolatoris designanda. Vix etiam fieri potuisse opinor, ut vir eruditissimus *Clemens*, in *Homero*, *Hesiodo*, *Callimachëis* legendis exercitatus, hos versus, praeter unicum *Hesiodi*, habuerit pro versibus Poëtarum veterum, quibus tribuuntur ab *Aristobulo*. Sed hoc tamen argumento uti nollem; nam aliis quoque fictis decipi se passus est Clemens.

§. XXXVI. *Dierum septimum neque a Graecis neque a Romanis veteribus fuisse habitum, ut a Iudaeis, Sacrum; neque hoc tradidisse* IOSEPHUM *vel* PHILONEM IUDAEUM.

Versus isti, quos praeter primum omnes Poëtis antiquis suppositos non suspicor, sed, si quid est in hoc genere literarum certi, subditos certo scio, — versus, inquam, isti *Clemente* multo perspicacioribus saepe fuerunt fraudi. Mirorque adeo, neminem hactenus extitisse, eorum certe qui mihi noti sunt, qui fraudem hic subesse fuerit suspicatus. Illorum, qui de Sabbato disputarunt superiori seculo, homines etiam, ut erant tum tempora, in Ecclesiasticis scriptoribus versatissimi, si mihi scripta liberet nunc pervolutare, reperturos me suspicor, qui *Clementis* saltem auctoritate moti libenter crediderint, dierum septimo Hebraeis sacro honorem etiam a Poëtis Gentilibus quemdam habitum, Homero, Hesiodo, Callimacho. Sed quid ego tales requirerem, cui unus instar omnium hic testis sufficit GROTIUS. Ponam ipsa viri Maximi verba quaedam ex *Commentario in Exod.* XX, 8. —

“ Cognitionem aliquam venerationemque Sabbati ad alias etiam pervenisse „ gentes et per saecula aliquot mansisse, ostendit CLEMENS ALEXANDRINUS *Strom.* V, et in *Praeparatione* EUSEBIUS, Hesiodi versibus, in quibus ἕβδομον ἱερὸν ἦμαρ [*septimus sacer dies*] dicitur; suntque Iosephi, Philonis, Theophili Antiocheni, ac (29) Lucani eodem pertinentes loci.” Caute *Grotius* spuriis abstinuit; nam quae ponit *Hesiodi* sunt Hesiodéa, apud *Clementem* et *Eusebium*, sola de multis genuina, de quibus tamen non dubitasse, quae scribit sunt documento. Quae dicit *Grotius* loca *Iosephi*, *Philonis*, *Theophili*, *Luciani*, quibus aeque atque istis apud *Clementem* et *Eusebium* ostendi posse putabat, *aliquam venerationem Sabbati ad alias etiam pervenisse gentes*, sumsit illa vir literatissimus IOANNES SELDENUS examinanda sibi *de Iure Naturae et Gentium juxta Hebr.* Lib. III, Capp. XIII, XIV, XV. et XIX. Horum capitum quinto-decimo Gentilium loca collegit *Seldenus*, de Dierum septimo velut Iudaeis sacro loquentium. Negat vir eximius, et summo quidem jure negat, dierum quemque septimum a Gentilibus cultum aut prae ceteris sacrum fuisse habitum. Sic statuenti quae videbantur obniti Aristobuléa pertractavit *Seldenus* Capp. XVI et XVII, sic ut in omnes se formas vertat ad sensum quemdam *Hesiodéis*, *Homericis*, versibusque quos putabat vel *Lini* vel *Callimachi*, contribuendum, qui sententiae suae paulo ante memoratae quodammodo conveniret. In his explicandis versibus, hac cura prorsus indignis, *Seldeno* Ill. Ez. SPANHEMIUS adstipulatur *Observ. in Callim. H. in Del.* v. 251. Neuter de fide dubitavit,

(29) Grotium opinor posuisse nomen *Luciani*, respexisse locum adhibitum etiam a CASAUB. *in* SUETON. *Tiber.* c. 32, ex *Pseudolog.* §. 16. T. III, p. 174. ὁ μὲν Κόθορνόν τινα εἶπεν, — ὁ δὲ Λυπάνην — ὁ δὲ Ἑβδόμην, ὅτι, ὥσπερ οἱ παῖδες ἐν ταῖς Ἑβδόμαις, κἀκεῖνος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἔπαιζε καὶ διεγέλα. Ultima bene GRAEVIUS explicuit, praetermissa a MEURSIO *Graec. Fer.* in Ἑβδόμη· vitiosum Λυπάνην correxit GESNERUS in λύσσαν· recte, si formam dedisset Atticam et *Luciani* Λύτταν· quae vitii monstrat originem. — Theramenes Κόθορνος dictus notissimus est ex XENOPH. Ἑλλ. II, p. 273, 11. nisi sint ex margine, ὅθεν δήπου etc. *Aristoph.* Βατ 546. Schol. et ad Νεφ. 360. ceterisqne, ipso quoque *Luciano* T. II, p. 453. — Duo reliqua iocosa concionantum Athenis cognomina Λύτταν et Ἑβδόμην nusquam invenio, quamvis multa hujus generis nomina mihi sint ad manum, et ferme quidquid in Atticos dictum fuit Demagogos, quibus lingua fuit ad plebem concitandam prompta. Ad Λύτταν proxime accedunt Μανία Melittae cognomen: *Athen.* XIII p. 578. D. aliorum Χώνη· Συνάγχη· Λήμη· Καπνός· Κεραυνός· Κονιορτός· *Acriora sunt et elegantiora quae trahuntur ex vi rerum*, QUINCTILIAN. p. 544.

Aristobuli, nec certe sintne versus isti Poëtarum, quibus a Iudaeo contribuuntur. Huic quidem labori parcere potuisset *Seldenus*, atque in his ipsis suae opinioni verissimae praesidium invenire, si minus homini Iudaeo credulus ipsos illos, qui *Homeri* dicuntur, *Hesiodi*, *Lini*, sive *Callimachi* versus vidisset Poëtis istis indignos, atque in eodem Iudaei cerebro tornatos, quo finxerat falsarius velut *Orphei* versus, de suae gentis duobus viris primariis, Abrahamo et Moyse, honorifice canentis. — Nostris istis apud *Clementem Alexandrinum*, *Josephi* vel *Philonis* verbis, praeter *Grotium* aequales duo quoque nituntur Desider. Heraldus, et Jacob. Gothofredus, uterque tractantes verba quaedam ex *Apologetico* Tertulliani cap. XVI, ex quibus nihil aliud conficias, nisi plebem isthoc aevo Romanorum, *exorbitantem a Iudaico more, quem ignorabant*, dierum septimum libenter ab opere vacantem transegisse, atque ita secum habitantes Iudaeos hac in parte, nativae cuique segnitiae accommoda, nihil agendo quodammodo fuisse aemulatam. Legi poterunt observata Casauboni in Sueton. *Tiber.* c. XXXII, sed praesertim a Seldeno hanc in rem notata cap. XVIII, quibus dedocendum se dare debuerat *Havercampius*. *Heraldus* in *Apolog. Tertull.* comment. p. 88, "sane dies, ait, Saturni, qui erat septimus, otio ac quieti „ fuit veluti assignatus, nec apud Romanos solum aut Graecos, sed apud gen„ tes pene omnes: quod observabat Iosephus *contra Appionem* Lib. II. et „ apertissime Philo *de vitâ Mosis*." Non multo post quam ista Parisiis scripsisset *Heraldus*, Genevae *J. Gothofredus* ex *Agobardi* codice (cuius penes me sunt ceterorum etiam librorum *Tertulliani* lectiones, ex isthoc codice MS. quondam erutae a *Iosia Mercero*) evulgavit Tertulliani *ad Nationes libros duo:* In notis ad L. I, c. XIII, p. 125, "Saturni, inquit, diem, „ seu Sabbathum otio et quieti ubique gentium, Iudaeorum imitatione, assi„ gnatum fuisse, etiam Iosephus lib. 2. contra Appionem et Clemens Alex. „ lib. 5. Stromatum testantur." Neuter horum *Aristobuli* atque adeo *Eusebii* fuit recordatus. De *Clementis* hac in re testimonio quid sentiendum sit, partim iam vidimus. *Iosephi* verba *c. Apion.* II, § 39. quibus etiam abutitur Is. Casaubon. in Sueton. *Tiber.* c. XXXII, quo spectent, *Seldenus* iam ante monuerat, pleniusque demonstravit ultimo capite Libri III. Sed in istis *Iosephi* verbis, quibus civitatem aut gentem esse negat, ἔνθα μὴ τὸ τῆς Ἑβδομάδος, ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκε· insidet macula; cur enim bis articulum τὸ — τὸ ἔθος, cur scripsisset ἔνθα μὴ τὸ τῆς Ἑ. — τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκε; latet in literis μητοτης, ni fallor, vox τιμιωτάτης· scripseratque adeo, ἔνθα τῆς τιμιωτάτης Ἑβδομάδος — τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκε· hic primum negat, ceteras gentes

ἀργεῖν die sabbati more Iudaico; quod, velut solis Iudaeis proprium, quam honesto transigeretur otio, monet Agrippam Iosephi Nicolaus Ἀρχαιολ. XVI, c. 2, § 4. Deinde ludit *Iosephus* in ambiguo significatu vocis Ἑβδομάδος· *Thomas Mag.* in Ἑβδόμη, — ἡ Ἑβδομὰς, ait, οὐ μόνον τὰ ἑπτὰ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ μετὰ τὰς ἓξ μονάδας μονάς· Tandem τῆς ἑβδομάδος τὸ ἔθος a *Iosepho* dicitur per alias etiam gentes pervasisse διαπεφοιτηκέναι, sicuti paulo post, ὥσπερ ὁ Θεὸς, inquit, διὰ παντὸς τοῦ κόσμου πεφοίτηκεν, οὕτως ὁ Νόμος διὰ πάντων ἀνθρώπων βεβάδικεν· Iam vero sicuti Lex non utique censeri potest ab omnibus observata, sic neque Sabbatum. Haec tria Seldenianis addita rem istam extra dubium collocabunt. Dierum septimum, Ἑβδόμην vel ἑβδομάδα dictum, vacando rebus divinis transigebant soli Iudaei; sed gentes humaniores tempora sua numerabant omnes per septem dierum periodos. Conf. Seldenus L. III. c. XIX. Numerum vero septenarium ipsum, Ἑβδομάδα vulgo Graecis vocatum, velut sacrum quemdam numerum honorabant Philosophi Mathematici, qui suam vim in rebus divinis humanisque maximam exerceret. Haec est mens verborum Philonis Iudaei, quibus saepe Viri Docti sunt abusi, *de Mundi Opif.* p. 28. f. 29. A. loquentis περὶ Ἑβδομάδος, *de numero septenario;* τιμῆς μὲν ἔλαχεν ἐν τῇ φύσει τῇ ἀνωτάτω· τιμᾶται δὲ καὶ παρὰ τοῖς δοκιμωτάτοις Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων, οἳ τὴν Μαθηματικὴν ἐπιστήμην διαπονοῦσιν· ἐκτετίμηται δ' ὑπὸ τοῦ φιλαρέτου Μωσέως· Ex his quoque manifestum fore opinor, cur paulo superius τῆς τιμιωτάτης Ἑβδομάδος mentionem a *Iosepho* factam crediderim. Ex iisdem partim etiam explicanda sunt controversa Philonis *de vita Moysis* L. II. p. 657. B. Nimis illud frequens est in hominibus literatis vitium, ut Veterum loca quaedam excitent, prout illa a nexu quaeque suo avulsa sibi quidem olim enotaverant, laboris fugitantes, quo nexus iterum erat exigendus. Scripsit illic *Philo* non pauca, in eamdem sententiam, de qua saepe veteres egere Philosophi non tantum sed et Historici, ex. gr. Herodotus III, c. 38. suas cuique genti leges et consuetudines placere, minus probari a singulis leges et mores aliarum gentium. Harum numero gentem excipit Iudaicam *Philo*, cujus mores adeo non a gentibus aliis improbatos scribit, ut Leges etiam cognoscere desideraverint in Graecum sermonem conversas, non homines tantum privati sed viri quoque Principes. In hanc sententiam multa disputat Iudaeus a p. 656. D. — ad p. 660. D. Non utique dicit mores aut Leges Iudaeorum ab illis, quibus non displicuerant, observatas, sed p. 660. D. νόμους illis fuisse ζηλωτοὺς καὶ περιμαχήτους, *Leges laudatas et studiose desideratas;* Leges, quod mirandum, *gentis a longo tempore non fortunatae; qualia latere plerumque soleant obscurata quod si benignior aura Iudaeorum aliquando rebus adspiraret,*

πόσην

πόσιν, inquit, εἰκὸς ἐπίδοσιν γενήσεσθαι· *arbitror equidem singulos suis patriis consuetudinibus legibusque longum valere jussis, solas Leges Iudaicas omni honore dignaturos.* In ista iam disputatione posita verba, p. 657. B. τίς γὰρ τὴν ἱερὰν ἐκείνην Ἑβδόμην οὐκ ἐκτετίμηκεν, ἄνεσιν πόνων καὶ ῥαςώνην αὐτῷ τε καὶ τοῖς πλησιάζουσιν, οὐκ ἐλευθέροις μόνον ἀλλὰ καὶ δούλοις, μᾶλλον δὲ καὶ ὑποζυγίοις διδούς; quis non videt quo capi debeant sensu? praesertim cum paulo post dicatur, τίς δὲ τὴν λεγομένην νηςείαν οὐ τέθηπε καὶ προσκυνεῖ; Illic ἐκτετίμηκε, *valde honorat*, vel *honorare studebit*, ponitur, ut hic τέθηπε καὶ προσκυνεῖ· id est, πεφόβηται καὶ προσκυνεῖ· (26) more scribendi elegantioribus satis usitato. Nullum itaque aut in *Iosephi*, aut in *Philonis* verbis est praesidium dierum cuique septimo, velut Iudaeis, sic aliis etiam gentibus eximia religione sacro.

§. XXXVII. *Septimum diem mensis, Apollini natalem, fuisse sacrum; qui hinc dictus* Ἑβδομαγέτας·

Sed si dierum quisque septimus non fuit, ut Iudaeis, sic aliis etiam gentibus sacer; ut raro tota fabula de nihilo nascitur, non omnia tamen mentitur *Aristobulus:* callidus ille Iudaeus versibus a se conditis spuriisque quem primum praefixit et velut Patri tribuit *Hesiodo,* est ille legitimus *Hesiodi* filiolus,

Πρῶτον ἔνη, τετράς τε, καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ,

in eius operibus, 770. Hunc vero versus antecedit,

Αἵδε γὰρ ἡμέραι εἰσὶ Διὸς παρὰ μητιόεντος·

post istum qui sequitur, rationem pandit, cur septimus mensis dies, ἑβδόμη, sit ἱερὸν ἦμαρ,

Τῇ γὰρ Ἀπόλλωνα χρυσάορα γείνατο Λητώ·

Sacer itaque dies erat septimus mensis Apollini, quem hoc die Latona pepererat. Sic tertius mensis dies sacer erat Minervae, quia nata ferebatur hoc die; quartus ob eamdem rationem Mercurio et Herculi; sextus Dianae, quam sexto die Thar-

(26) *More scribendi*] Πεφόβημαι semper adhibetur praesentis significatione; alia etiam nonnulla; quae propterea iunguntur, ut hic a *Philone*, verbis aliis, forma sui temporis scriptis: Aristoph. *Nub.* 293, αὐτὰς τετρεμαίνω καὶ πεφόβημαι· v. 1131. Δέδοικα καὶ πέφρικα καὶ βδελύττομαι· conf. Thomas M. in Ἐδεδοίκειν· Arist. *Pace* v. 334, Ἥδομαι γὰρ καὶ γέγηθα, ut *Diphili* Parasitus ap. Athen. VI, p. 236. c. Γέγηθα καὶ χαίρω· Hermias *Irris.* p. 217, 8, ἀθάνατός εἰμι καὶ γέγηθα· — θνητὸς, καὶ δακρύω· hic scribere quoque potuerat δεδάκρυκα· ut Philostratus p. 684. B. Eusebius Stobaei p. 58, 37 divites malos vulgo τιμῶσι τε καὶ τεθαυμάκασι·

gelionis mensis enixam Latonam perhibebant Delii, sicut sequenti die septimo fratrem Apollinem. Sextus ille Thargelionis dies quam multis praeterea rebus in Attico fuerit Kalendario, sic liceat dixisse, notabilis, liquet ex Aeliani *V. H.* II, c. 25. De Apolline et *Platone* mensis istius die VI natis, Θαργηλιῶνος ἑβδόμη, testis est *Apollodorus* in *Chronicis* apud Laërt. III, 2. Quae illic honorifica *Platoni* praecedunt, comparet mihi quis ad ista, quibus ut vitiosis abstinuere viri docti, Plutarchi *Sympos.* V. III, 1, p. 717. D. τοὺς Ἀπόλλωνι τὴν Πλάτωνος τέκνωσιν ἀνατιθέντας οὐκ ἂν οἶμαί τινα φάναι καταισχύνειν τὸν θεὸν, ἐπὶ μείζονα πάθη καὶ νοσήματα τοῦτον ἡμῖν διὰ Σωκράτους ἰατρὸν, ὥσπερ ἑτέρου Χείρωνος, ἀπειργασμένον· Interpres: *tanquam alterius Chironis opera.* Sed in his certe requiritur praepositio, ὥσπερ (27) ἑτέρου διὰ Χείρωνος· Intelligit enim Apollinis Filium Aesculapium, edoctum a Chirone medicinam corporis, ut animi morborum, (quos tamen Chiron etiam sanabat, ut recte iudicat Maximus Tyr. XXXIV, 1,) Platonem fecerat medicum Socrates, et hujus opera medicorum Deus Apollo: haec est procul dubio mens *Plutarchi*: Atticis εἴργασμαι significat saepe *feci*: *Plutarcho factus est* εἰργασμένος· quem idcirco scripsisse arbitror, ἐπὶ μείζονα πάθη — τούτου ἡμῖν διὰ Σωκράτους ἰατροῦ, (nempe Πλάτωνος) ὥσπερ ἑτέρου διὰ Χείρωνος, ἀπειργασμένου· Tuendis vulgatis alia etiam machina forsan admovebitur. Complectitur Liber octavus *Convivalium* Disputationum *Plutarchi* Quaestiones inter amicos agitatas ἐν τοῖς Πλάτωνος γενεθλίοις· quem diem in ejus honorem hila-

(27) Ἑτέρου διὰ Χείρωνος] Chironis primarius discipulus, Apollinis habebatur filius, Aesculapius, inter cognomines primus: tres enim enumerantur a *Cicerone*: Plato *de Rep.* III. p. 408. B. οἱ Τραγῳδοποιοὶ καὶ Πίνδαρος Ἀπόλλωνος φασὶν Ἀσκληπιὸν εἶναι· Dubitat *Plato*, cui non poterat in mentem venire, quid de ipsius matre posteri essent narraturi: Pindari locum designat *Plato* Πυθ. III, 117; Euripides *Alc.* v. 3, quo suum ipse filium testatur Apollo: his scienter usi sunt Clem. Alex. *Protrept.* p. 25, 26. a quo sumserunt Cyrill. c. *Iul.* VI. p. 201, aliique. Dei an filius esset, nemo dubitabat Epidauri; de matre controversiam fuisse liquet ex Pausan. II. p. 171. — Quod de Coronide dicebatur, amatore Deo non contenta, sequutus est Ovidius *Metam.* II, ubi Phoebus v. 629, *natum flammis uteroque parentis Eripuit; geminique tulit Chironis in antrum.* In hoc antro sanctissimo a iusto sene formati iuvenes ad varias artes virtutisque cultum novem enumerantur a Philostrato *in Heroicis* c. IX, unus et viginti initio *Cynegetici* Xenophontis: inter illos a *Philostrato* memoratos primum obtinet locum Aesculapius; secundum in *Xenophonteis*, si sunt ista *Xenophontis*. Illos aliunde plerosque noveram eruditos a Chirone; sed Xenophonteos ignorabam plerosque Chironi datos in disciplinam, Nestorem certe, Amphiaraum, Meleagrum, Hippolytum, Ulyssem, Diomedem, Antilochum, Aeneam. De Aesculapio Xenophon p. 568, 16, μειζόνων ἔτυχεν, ἀνιςάναι μὲν τεθνεῶτας, νοσοῦντας δὲ ἰᾶσθαι· διὰ δὲ ταῦτα, θεὸς ὢν (L. ὡς,) παρ᾽ ἀνθρώποις ἀείμνηστον κλέος ἔχει·

res celebrabant Platonici: vid. PORPHYR. apud EUSEB. *Praep. Ev.* X. p. 464. A. 467. ult. Quae paulo ante posui, proxima praecedunt p. 717. c. Hoc ipso die mensis istius septimo, quem festum Θαργηλίων Athenienses, Cyrenaei Καρνείων nomine celebrabant, natum Cyrenis *Carneadem*, Athenis *Platonem*: καὶ τὸν Θεὸν, inquit ad convivas Florus, ὡς ταύτῃ γενόμενον ὑμεῖς, οἱ προφῆται καὶ οἱ ἱερεῖς, Ἑβδομαγένην καλεῖτε· Meo quidem iudicio vitiosum illud est: Contra *Io. Meursius* his usus in *Graecia Fer.* v. Ἑβδόμη· et in *Denar. Pythag.* c. IX, p. 82, illinc *Proclo*, recte scribenti, Ἑβδομαγέταν ἐκάλουν τὸν θεόν· restituendum censuit Ἑβδομαγένην· sic scribit et P. CASTELLANUS *Syntagm. de Festis Gr.* in Θαργήλια· saltem scribi tum debuerat Ἑβδομαγενῆ· sed ad talia non attendebat *Meursius*; quocum consensisse videtur AEG. MENAGIUS in *Diogen.* III, 2. Nihil SELDENUS decernit L. III. c. 17. p. 394, aut STANLEIUS, *Meursium* citasse contentus, in AESCHYLI *Sept. c. Theb.* v 806, quo Τὰς ἑβδόμας ὁ σεμνὸς Ἑβδομαγέτας Ἄναξ Ἀπόλλων εἵλετ'· quibus recte fuit usus Ill. Ez. SPANHEM. in CALLIM. *H. in Del.* v. 251. Hoc sine dubio legitimum nomen Ἑβδομαγέτας· alterum (ἑβδομαγένην) vitiosum est: PLUTARCHUS *Sympos.* IX, 3. p. 738. D. ἡ ἐννεὰς ταῖς Μούσαις· ἡ δὲ ἑβδομὰς τῷ Μουσηγέτῃ προσκεκλήρωται· Eodem T. II. p. 391. F. ἡ ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος Ἑβδομὰς ἀναλώσει τὴν ἡμέραν πρότερον, ἢ λόγῳ τὰς δυνάμεις αὐτῆς ἁπάσας ἐπεξελθεῖν· Ex ejusdem p. 292. E. discimus, Delphis Busii sibi mensis dicti diem quoque septimum habitum Dei natalem. Natalem diem nec memorat *Callimachus* in Apollinis Hymno, neque in Delum; septenarii tamen numeri memor *in Del.* v. 251, quo cycni, dum Deum mater eniteretur, ἐκυκλώσαντο canentes Ἑβδομάκις περὶ Δῆλον· v. 253.

> Ἔνθεν ὁ παῖς τοσσάςδε λύρῃ ἐνεδήσατο χορδὰς
> Ὕςερον, ὁσσάκι κύκνοι ἐπ' ὠδίνεσσιν ἄεισαν·
> Ὄγδοον οὐκ ἔτ' ἄεισαν· ὁ δ' ἔκθορεν·

Die hoc Apollini natali, festo Thargeliorum, Athenis puerorum nobilium chorum saltasse circa templum Apollinis Delii, cui honos habebatur, vestibusque saltantes pueros indutos fuisse variegatis, qualibus erant actores in theatro, mihi quidem

(28) *Theophrasti* verba, quibus ut mendosis abstinuit etiam EUSTATHIUS in Il. Υ. p. 1280, 25, sic mihi videntur redintegranda: πυνθάνομαι δ' ἔγωγε καὶ Εὐριπίδην τὸν ποιητὴν οἰνοχοεῖν Ἀθήνησι τοῖς ὀρχηςαῖς καλουμένοις· ὠρχοῦντο δ' οὗτοι περὶ τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος νεὼν τοῦ Δηλίου, τῶν πρώτ[ων ὄν]τες Ἀθηναίων, καὶ κατεδύοντο ἱμάτια τῶν Θηραϊκῶν· ὁ δὲ Ἀπόλλων οὗτός ἐςιν, ᾧ τὰ Θαργήλια ἄγουσι· καὶ διασώζεται Φλυῆσιν ἐν τῷ δαφνηφορείῳ γραφὴ περὶ τούτων· In his τῶν πρώτων ὄντες Ἀθηναίων sunt *primarum familiarum filii.* — Κατεδύοντο ἱμάτια· ut καταδῦναι — εἵματα, MOSCHI Eid. IV, 102. — Ἱμάτια τῶν Θηραϊκῶν *Casaubonum* aliosque sae-

liquere videtur ex Theophrasti (28) περὶ μέθης fragmento, quod digito tantum attigit *Meursius*, quippe mendis obsitum, apud *Athen.* X, p. 424. F. Cum et aliunde constet, pueros Athenis hunc diem Thargeliorum hilares exegisse, dubito utrum huc praeter Luciani locum T. III. p. 174, ὥσπερ οἱ παῖδες ἐν ταῖς ἑβδόμαις, κἀκεῖνος — ἔπαιζε καὶ διεγέλα, alia quoque referri debeant, quae Meursius dedit *in Gr. Fer.* v. Ἑβδόμη· an vero cuiusvis mensis diem septimum Athenis pueri quodammodo juvenesque velut festum coluerint. Cujusque mensis diem septimum Apollini sacrum praeter novilunium, disertis verbis testatur in Aristoph. *Plutum* v. 1126, scriptor Scholii, ἑκάστου μηνὸς ἡ νουμηνία καὶ ἡ Ἑβδόμη ἀφιέρωτο τῷ Ἀπόλλωνι· quod Scholion ex Cod. Leid. vulgavit *Hemsterh.* p. 425. atque ista quoque mens fuit *Hesiodi*, in istis:

Πρῶτον ἔνη, τετράς τε, καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ·

qui versus nimis multa dicendi mihi materiam praebuit.

§. XXXVIII. *Exhibentur ficti, uno excepto, versus ab Aristobulo sub nominibus Hesiodi, Homeri, Lini, in quibus explicandis frustra se torquet* Seldenus.

Demus itaque *Aristobulo*, non dierum quemque septimum, sed mensis cujusque septimum, velut diem sacrum agnitum ab *Hesiodo*, quia Deliis,

saepius exercuerunt: τῶν Θεωρικῶν legit Ez. Spanhemius, et hanc suam coniecturam, quam vocat *certissimam*, multis docte exornat in Callim. *H. in Del.* v. 314. Pace *Spanhemii* et *Casauboni* vulgatam vocem sinceram arbitror. Ad ista *Hesychii*: Θήραιον, πέπλον, τὸ ποικίλον, (τὸ ποικίλον, Διονύσου χιτὼν Βακχικὸς dicitur a Polluce VII, 47,) οἱ Ἀττικοί· δοκεῖ δὲ ἀπὸ Θήρας τῆς νήσου προσηγορεῦσθαι· *G. Sopingius* citat ex *Athenaeo* verba legitque τῶν Θηραίων· citat et aptissima Pollucis IV, 118. Θήραιον, τὸ Διονυσιακὸν, nempe ἱμάτιον· infra VII, 48 legitur Θηραῖον ἱμάτιον, ἢ ἀπὸ τῆς νήσου *sic dictum*, ἢ etc. et §. 77, Θηραῖόν τι ποικίλον· ut ibid. τὶ καὶ Κρητικὸν, quo Rex sacrificulus utebatur Athenis. Iam vero cum, instar similium, teste quoque Stephano Byz. in Θήρα, Θηραϊκὸς aeque fuerit in usu ac Θηραῖος· ut Ἀχαϊκὸς, Ἀρχαϊκὸς, etc. cur non licuit *Theophrasto* ἱμάτια τῶν Θηραϊκῶν, *varii coloris vestes*, vocare Dionysiacas? ἐσθῆτα Διονυσιακὴν memorat. *Philodemus* apud Athen. X. p. 445. B. τραγικὰς στολὰς καὶ ποικίλας, *Timaeus*, ibid. XII p. 523. B. τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς στολὴν, p. 535. D. etc. — Pro φύλησιν emendabat *Casaub.* Φυλῆσιν· malui Φλυῆσιν· *Stephan. Byz.* in Φλυεῖς hoc quoque praebet: *Isaei* Ciron possidebat ἀγρὸν Φλυῆσιν p. 72, 38. τὸ Φλυῆσι τελεστήριον, *picturis* γραφαῖς, exornatum memorat ex *Plutarcho* Meurs. *de Pop. Att.* in φλύα. Ex hoc Demo censebatur *Euripides*, qui puerorum choro οἶνον ἐῳνοχόει.

Apollinem isthoc mensis die natum narrantibus, fidem habuit *Hesiodus*. Iam vero qui hoc illum *ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων μετειληφέναι* summo jure negasset, neque dicere debuisset, aut illum, nedum reliquos, diem quemque septimum *ἱερὰν* dixisse, quem hoc honore dignum e Libris sacris didicissent: — Sed hic, ne Lector necesse habeat apud *Eusebium* et *Clementem* fictos requirere versus, continua ponam, quae *Aristobuli* dedit Eusebius: Post ista, quae iam examinata sunt,

Διαστέλλει δὲ καὶ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, μετειληφότες ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἱερὰν
3 *εἶναι, Ἡσίοδος μὲν οὕτως,* (29)

(29) Est in his apud Clementem p. 713 et Clementina describentem Eusebium p. 677, exigua quaedam scripturae varietas, hic tamen, ubi res pendet a minimis, non negligenda. Versu

3 Ἡσίοδος μὲν οὕτως] Apud *Clem.* Ἡσίοδος μὲν (*Euseb.* μὲν οὖν οὕτω rectius) οὕτως περὶ αὐτῆς (τῆς Ἑβδόμης ἱερᾶς) λέγει·

5 Καὶ πάλιν λέγει] *Clem.* καὶ πάλιν· et *Eus.*

6 Ἑβδομάτῃ] Ex *Clem.* scripsi pro Ἑβδομάτη·

7 Ὅμηρος δὲ οὕτω λέγει] *Clem.* Ὅμηρος δὲ — *Euseb.* καὶ Ὅμηρος

8 Ἑβδομάτη] Apud *Clem.* Ἑβδομάτῃ

9 [καὶ Ἑβδόμη ἦν ἱερή.] Ex *Clem.* et *Euseb.* restitui, quae, minime negligenda, videbantur ex Aristobuleis *Eusebii* p. 667. excidisse: καὶ repetitum facile librarium in describendo fefellit. — v. 13. pro καὶ, *Clem.* et *Eus.* καὶ αὖθις.

14 Ἑβδομάτῃ δ' ἠοῖ.] Ex *Clem.* recepi pro Ἑβδομάτῃ δή οἱ· quod dat tamen etiam Clementina describens *Eusebius R. Stephani* et *Vigeri.*

15 — 20] Omissa sunt apud *Clem.* tanquam quae nihil ad rem facerent.

20 Λῖνος δὲ (δὴ Ed. *R. Steph.*) φησὶν οὕτως] Est hic satis insignis, neque a Librariis orta, varietas: legitur apud *Clem.* et *Euseb.* p. 677, Ναὶ μὴν καὶ Καλλίμαχος ὁ ποιητὴς γράφει.

21. Ἑβδομάτῃ δ' ἠοῖ] Ex *Clem.* recepi, pro Ἑβδομάτῃ δή οἱ· alia dat *Euseb.* ex *Clem.*

ibid. Τετελεσμένα πάντα τέτυκται] *Clem.* καὶ οἱ τετύκοντο ἅπαντα·

Ex *Clem.* dat *Eusebius:* Ἑβδομάτη δὲ ἔην, καὶ οἱ ἐτέτυκτο ἅπαντα.

quae lectio placebat *Frid. Sylburgio*: qualem versum editio *Clementis* exhibet, probavit R. Bentlej. in Callim. *Fragm.* CXLV, praesertim τετύκοντο. Mihi scripsisse videtur *Aristobulus*: Ἑβδομάτῃ δ' ἠοῖ τετελεσμένα πάντα τέτυκτο non τέτυκται. *Septimo vero die perfecta omnia erant.* In talibus — ται-τε-το saepe permutata sunt.

Πρῶτον ἕνη, τετράστε, καὶ Ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ,

haec continua sequuntur apud *Eusebium* p. 667, 668,

καὶ πάλιν λέγει,
Ἑβδομάτη δ' αὖθις λαμπρὸν φάος ἠελίοιο·
Ὅμηρος δὲ οὕτω λέγει,
Ἑβδομάτη δ' ἤπειτα κατήλυθεν, ἱερὸν ἦμαρ·
[καὶ,
Ἑβδόμη ἦν ἱερή·]
καὶ πάλιν,
Ἕβδομον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεςο ἅπαντα·
καὶ,
Ἑβδομάτη δ' ἠοῖ λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος·

Τοῦτο δὴ σημαίνων, ὡς, ἀπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν λήθης καὶ κακίας, ἐν τῷ κατ' ἀλήθειαν ἑβδόμῳ λόγῳ καταλιμπάνεται τὰ προειρημένα, καὶ γνῶσιν ἀληθείας λαμβάνομεν, καθὼς προείρηται·

Λῖνος δέ φησιν οὕτως,
Ἑβδομάτῃ δ' ἠοῖ τετελεσμένα πάντα τέτυκται·
καὶ πάλιν,
Ἑβδόμη εἰν ἀγαθοῖς, καὶ ἑβδόμη ἐςὶ γενέθλη·
[καὶ]
Ἑβδόμη ἐν πρώτοισι, καὶ ἑβδόμη ἐςὶ τελείη·
καὶ,
Ἑπτὰ δὲ πάντα τέτυκται ἐν οὐρανῷ ἀςερόεντι
Ἐν κύκλοισι φανέντ' ἐπιτελλομένοις ἐνιαυτοῖς·

His subdit *Eusebius* τὰ μὲν Ἀριςοβούλου τοιαῦτα·

In his diversas aliquot lectiones adnotare ne *Seldenus* quidem neglexit *de Jure N. et G. iuxta Hebr.* III, c. 16. ubi primum ista ponit Graeca, tum a se Latina facta. Cap. seq. 17. fatetur id voluisse *Aristobulum Iu-*

23 Ἑβδόμη εἰν ἀγαθοῖς] Suavius aures accidit Ἑβδόμη εἰν ἀγαθοῖσι· quae *Callimacho* tribuuntur apud *Clementem*, *Euseb.* et a *R. Bentlej.* — v. 24. Omissum in Aristobuléis *Eusebii* καὶ ex *Clem.* restitui et *Eusebii* Clementinis — in quibus est sequente v. τελείη.

27 Ἑπτὰ δὲ πάντα τέτυκται] Hic τέτυκτο *Clemens* exhibet et *Euseb.* p. 678. A receptum a *Bentleio*, qui sic ista Latine convertit: *Septem autem omnia facta sunt in coelo stellato In orbitis apparentia, annis volventibus.* Corrigendum enim versum censet ultimum: Ἐν κύκλοισι φανέντα, περιπλομένων ἐνιαυτῶν,

daeum, " Hesiodum et Homerum innuere diem septimum sacrum fuisse, ,, velut ex Sacris Literis edoctos, atque Sabbatum — ipsum ea in re primario ,, respexisse. Sed nec minus, ait, est manifestum, aut insigniter halluci- ,, natum fuisse eum, aut id, quod res est, ultro plane dissimulasse; si ,, nempe diem septimum in dierum periodis recurrentem inde, velut Festum, ,, cultum — Gentilibus fuisse, vellet probari." Qui tantum temporis in Iudaeorum recentiorum scriptis perdiderat, eo Seldenus pervenire non potuit, ut antiquiorem *Philone* Iudaeum, hominem sane doctissimum, fraudis in his commissae haberet suspectum, cujus illum manifestum tenemus. — Deinceps primum *Hesiodi* versum recte Seldenus explicat; tum reliquos persequitur, quos negat quidquam ad rem facere praeter unicum *Homeri*, quo dies septima dicatur ἱερὸν ἦμαρ. — Quae videbatur in *Lini* vel *Callimachi* versibus obesse sententiae suae, difficultatem ingenioso commento minuit *Seldenus*. Contendit, versus istos non diei septimae sed septenarii tantum numeri spectare dignitatem; τὴν ἑβδόμην perperam apud *Clementem* accipi de *die septimo*, cum numerus illic sit septenarius intelligendus. Clementinorum interpolatoris, ad ea quae scribebat non satis attendentis, errore, sibi tamen non animadverso, *Seldenus* abutitur: eam in rem supra non pauca dicta sunt ad Clementinis inserta p. 713, 11 etc. Quaeritur hic, quid voluerit *Aristobulus*: demonstrare voluit, ut Hebraeis Sabbatum, sic Graecis istis Poëtis τὴν ἑβδόμην, ἱερὰν εἶναι· Hic certe dies est septimus intelligendus, non numerus septenarius, ἑπτὰς, et vulgo dictus Ἑβδομὰς· — Numerus septenarius dicaturne etiam alicubi ἑβδόμη, nihil facit ad *Aristobulum*: sed ne hoc quidem verum arbitror: ἡ Ἑβδομὰς, numerus septenarius, vel septem dierum periodus, Iudaeis quidem Hellenistis de dierum septimo, sibi sacro, nonnunquam usurpatur; sed qui *pro numero septenario* posuerit τὴν Ἑβδόμην mihi quidem Veterum nemo, ne Iudaeus quidem, innotuit. Auctoritate Thomae, scribentis Ἑβδόμη — καὶ ἅπας ὁ ἑπτὰ ἀριθμὸς, hoc crediderunt viri Docti: Grammaticorum talium auctoritas est exigua sine teste loquentium: — atqui testem in eam rem Thomas excitat gravissimum, *Aeschylum*: — quin imo testem suae his in rebus antiquis imperitiae: nam in istis Aeschyli *Sept. c. Theb.* v. 127.

Ἑπτὰ δ' ἀγήνορες πρέποντες στρατοῦ
Δορυσσόοις σαγαῖς, πύλαις ἑβδόμαις
Προσίσταντοι, πάλῳ λαχόντες·

septem duces non stabant ad *septem portas*, sed adstabant *portarum septimae*, forsan in vicino Iovis *Altissimi* templo κλήρῳ λαχόντες, *sortiti*, quam

quisque de septem portis sibi haberet tuendam; nondum ad suam quemque ducum stationem missos, liquet ex v. 290. Infra v. 637, post sex duces recensitos hostiles, qui suam sibi quisque portam Thebarum expugnare conarentur,

Τὸν ἕβδομον δὴ τόνδ' ἐφ' ἑβδόμαις πύλαις
Λέξω.

Polynices Septimam portam aggrederetur: an et ille septem portas simul? An Adrastus in Euripidis *Phoenissis*? nam *Phoen.* v. 41.

(30) Ταῖς δ' ἑβδόμαις Ἄδραςος ἐν πύλαισιν ἦν.

A minutissimis rebus accurate observatis multa pendere hoc in genere literarum, illud quoque sit documento.

§. XXXIX. *Fraus in istis versibus fingendis demonstratur, quorum unus est Homericus, nisi quod* Τέτρατον ἦμαρ *in* Ἕβδομον ἦμαρ *mutaverit* Aristobulus.

Praeterquam in ultimo loco, in singulis, quos habet *Aristobulus*, versibus fit non septenarii numeri in genere, sed diei septimi mentio. In Homericorum, si Musis placet, primo Ἑβδομάτη dicitur ἱερὸν ἦμαρ· In hemistichio sequente Ἑβδόμη ἦν ἱερὴ, *septima dies erat sacra.* In versibus, quos dicit *Lini*, quomodo tandem ista

Ἑβδόμη εἰν ἀγαθοῖσι, καὶ ἑβδόμη ἐςὶ γενέθλη·
καὶ,
Ἑβδόμη ἐν πρώτοισι καὶ ἑβδόμη ἐςὶ τελείη·

reddi Latine potuerunt a *Seldeno* cap. XVI? *Septenarius bonus est; Septenarius primus, atque postremus etiam, seu perfectus ac absolutus est septenarius.*

(30) Urbis Thebarum portas de septem quinque designant iisdem prope nominibus *Aeschylus*, *Euripides*, *Statius*, *Pausanias*, *Apollodorus*, has nempe, *Proetidas*, *Electras*, *Neïtas*, *Ogygias* (has Ὄγκας Ἀθάνας vocat Aeschyl. *Theb.* v. 492) *Homoloïdas.* Reliquas duas Βοῤῥαίας πύλας vocat *Aeschylus* et Ἑβδόμας πύλας v. 533, et 637. Illas versus Boream spectantes, Κρηναίας dixerunt Eurip. *Phoen.* v. 1130, Pausanias, p. 727. f. Apollodor. III. p. 154, ubi pro τὰς Ὀγκαΐδας Codd. MSS. Ὀχνηΐδας praebent: legerim Νηΐτας· nam habet et Ὠγυγίας· *Aeschyli* memor sciolus nomen vitiasse videtur. Quas Ἑβδόμας πύλας *Aeschylus* et *Euripides*, *Hypsistas* dixerunt Statius *Theb.* VIII, 356, Apollodorus p. 154, 3. Pausanias IX. p. 728, 1, qui πρὸς ταῖς Ὑψίςαις fuisse scribit. Jovis templum ἐπίκλησιν Ὑψίςου· hujus miror non recordatum Bochartum, dum tractabat *Hesychianum* Ἐλιεὺς, Ζεὺς ἐν Θήβαις· aut *Sanchuniathonis* Ἐλιοῦν, עליון aut Plautini *Poenuli alonim valonuth*, *Deos Deasque.* Deum enim Cadmus more Palaestino suae gentis colere potuit appellatione τοῦ Ὑψίςου, cujus fuisse dicitur sacerdos Salemi Regulus Melchisedecus.

rius. Quae pleraque ne sensum quidem admittunt tolerabilem. Quanto melius mentem expressit Iudaei *Franc. Vigerus!*

Omine laeta dies est septima, septima rerum
Ortus, et eximias inter perfecta coruscat.

Iudaei quidem Graece paulo doctiores admirari debuerunt in *Aristobuli* libro lectos versus, hunc velut *Homeri:*

Ἕβδομον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεςο ἅπαντα·

istum velut antiquioris *Lini:*

Ἑβδομάτῃ δ᾽ ἠοῖ τετελεσμένα πάντα τέτυκτο·

Septimus dies erat, et huic omnia erant perfecta:
Septima autem die omnia ei parata erant:

ut haec reddidit in Callimachéis *Bentlejus*, perperam etiam reddita Latine a *Seldeno.* Iudaeus Graeciensis lector ne dubitare quidem potuit, quin haec esset sententia de Creationis historia *Moysis* transsumta: Et ne nos quidem ea de re dubitamus. Quantumvis autem vix futurum arbitrer, qui non his lectis versus istos ab *Aristobulo* confictos esse mecum sit agniturus, alia tamen adiiciam nonnulla. Primum Homeréos qui dicuntur mihi sumam exigendos. Nego, de versibus istis ullum in *Homeri* Poematis reperiri, aut ab *Homero* scribi potuisse: recurrit aliquoties in *Homeri* Poematis versus,

Ὄφρα μὲν ἠὼς ἦν καὶ ἀέξετο ἱερὸν ἦμαρ·

Quaecunque maximam adferunt mortalibus commoditatem, illa omnia ἱερὰ *sacra* vocat Homerus: ἀλφίτου ἱεροῦ ἀκτὴν, *farinam, mola fractam, Il.* Λ, 630. quibus frumentum cernitur a paleis, ἱερὰς-ἀλωὰς, *Il.* Ε, 499. recte *Eustath.* διὰ τὸ ζωοποιὸν τῶν ἐκεῖθεν τρεφομένων, in *Il.* Λ. p. 815, 11. noctis caliginem κνέφας ἱερὸν *Il.* Λ, v. 194. *amabile solis lumen*, ἱερὸν ἦμαρ· Sed nusquam certus dies, nedum septimus, ab *Homero* dicitur ἱερὸν ἦμαρ· Debuerat saltem probabilia finxisse et *Homero* congrua: κατήλυθεν, de die veniente positum, Homericum certe non est: ne alius quidem veterum dixisset τρίτη, vel τετάρτη, vel ἑβδόμη κατήλυθεν· de tempore certo, quod instabat, usurpa-

bant ἐπῄει vel ἐπῆλθε· rarius simplex ἥκει. — Suavissimi, fateor, sunt numeri huius versus:

Ἕβδομον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.

quem voluit falsarius intellectum, quo sensu scriptum legerat in lege sua, *Genes.* II, 2, συνετέλεσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ — καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ· Non poterit ista sententia versu elegantiori exprimi. Quid mirum? est prope Homericus. Hic fraudis Iudaeum tenemus manifestum: *Homeri* voce τέτρατον in Ἕβδομον mutata, versum Poëtae Iudaeus ad institutum suum accommodavit, ex *Od.* E, 262, ubi Ulyssi, postquam in Calypsûs insula navem sibi compegerat,

Τέτρατον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα·

Quartus dies erat, quo ipsi perfecta erant omnia.

Versus qui sequitur, Τῷ δ' ἄρα πέμπτῳ πέμπ' ἀπὸ νήσου δῖα Καλυψὼ, quaeque notat in istum quartum diem Eustathius p. 222, 37. super lectione recepta nullum relinquere debuerant *Barnesio* dubium, qui, *Clementis* hic et *Eusebii* memor, *piam*, quam vocat, *fraudem* tamen subesse suspicabatur: mihi fraus *Aristobuli* hic odio videtur dignissima, qua diu studiose quaesitum *Homeri* versum sciens sic adulteravit, ut dicere *Homerus* videretur, quod ex libris illum sacris transtulisse mentiebatur. Si lectus *Aristobuli* liber fuit ab eruditis Alexandrinis, quibus erant *Homeri* versus in numerato, quibus convitiis Iudaei fraudem ab illis exagitatam censebimus? Aliorum quoque fraudes, quas *pias* vocant, causae, quam susceperant defendendam, plurimum nocuerunt apud illos, qui rei veritatem ab humanis commentis seiungere non poterant, quales, ut sunt hodie, semper fuerunt, etiam de rebus aliis sincere iudicantes. Talem fraudem qui vel semel admisit, is fidem amittit, etiamsi verum dicat. Hoc dictum sit de versuum secundo, quem, in *Hesiodi* qui supersunt Poematis non obvium, nihil est causae, cur Hesiodeum crederemus, tametsi satis sit sonorus. Sumsit enim ex *Homeri* Il. A, 605 — λαμπρὸν φάος ἠελίοιο. Poscebat institutum *Aristobuli* primam vocem Ἑβδομάτῃ· adiecta vox αὖθις facile versum inplevit sensu vacuum; quid enim mirum, si sol septimo dierum aeque luceat ac reliquis. Illud autem Ἑβδομάτῃ ex his paucis Aristobuleis quatuor versus inchoat: In reliquis quatuor

Ἑβδόμη et Ἕβδομον [ἦμαρ] sex vicibus leguntur repetita. Sed hunc mihi vide *Homeri*, si Musis placet, versum:

Ἑβδομάτῃ δ' ἠοῖ λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος·

quem eleganter explicet Iudaeus ἀλληγορικῶς· Supra dixerat, diem septimum Iudaeis sacrum esse instar signi τοῦ Λόγου, *rationis*, qua septima facultate sapientiam nobis paramus. Acheron est *vitiositas*; hanc derelinquimus aurora septima, id est, die septimo, ratione affectus moderante. Hic quidem εἰς τὰ μυχία τῆς Ὁμηρικῆς σοφίας καταβέβηκεν, ut loquebantur allegorici sensus in *Homeri* fabulis venatores; horum multa legi mirifica, nihil magis absurdum hac explicatione versus, quem Iudaeus homo, velut *Homeri* versum, ipsemet fabricaverat: λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀ. nove dictum pro ἐξελίπομεν ῥόον· legerat apud Homerum *Il.* M, 1. ποταμοῖο λίπεν ῥόον· nusquam λίπεν vel λίπομεν ῥόον ἐκ ποταμοῖο. Ἑβδομάτῃ δ' ἠοῖ de *die septimo* posuit satis Ὁμηρικῶς· Nam postquam Ἕνδεκα δ' ἤματα dixisset *Il.* Φ, 45, dicitur v. 155 Ἠὼς δ' ἑνδεκάτη. Alibi quoque Λέγει Ἠῶ καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν, Porphyr. *Quaest. Hom.* c. XII. Sed quos tandem numero plures adeo felices finxerit, ut potuerint λιπεῖν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος; semel enim cum Pyriphlegethonte Cocytoque ab *Homero* memoratus Acheron *Od.* K, 513, erat, opinor, irremeabilis. Hae nugae me nimis diu detinere videbuntur: sed hic constitueram fraudem detegere, ut eam etiam nondum exercitati, his lectis, agnoscerent, atque ad similes excitarentur, quum maturuissent, utiliter detegendas. — Quinque versus postremos, velut *Lini* cui tribuuntur in Aristobuleis *Eusebii*, H. Stephanus exhibuit in *Poësi suâ Philosophicâ* p. 112, 113; velut *Callimachi*, cui dantur in Clementinis, in *Clementis* etiam Eusebianis, dedit illis locum *Bentlejus* inter Poëmatum incertorum *Callimachi* Fragmenta, N. CXLV. Qui dubitabat de his utrius essent, Vir eximius, Io. Aug. Ernestus, nunc, ut auguror, mecum decernet neutrius esse, et ne a Gentilibus quidem confictos, qui Lino versus supposuere, sed ab eodem, qui velut Homericos fraudulenter condidit vicinos. Ejus Homereis,

Ἑβδομάτῃ δ' ἠοῖ — et

Ἕβδομον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα,

horum *Lini* primus, sive scribas,

Ἑβδομάτη δὲ ἔην, καὶ οἱ τετύχοντο ἅπαντα·

seu

Ἑβδομάτη δ' ἠοῖ τετελεσμένα πάντα τέτυκτο.

adeo similis est, ut unius cerebri Iudaici hi mihi gemini videantur *simillima proles.* Scribi certe non potuerunt nisi ab homine in Iudaica schola erudito. — De quinque versibus ultimos duo, qui nihil admodum faciunt ad rem, et satis ipsi *Bentlejo* visi sunt tenebricosi, per me quidem licet ut quis alicubi putet ab *Aristobulo* lectos, dum mihi liceat ne hic quidem mendaci fidem adhibere, versus ineptos et spurios atque ab eodem patre factos existimanti. De duobus mediis non aliter judico; quantumvis horum similes fatear et in Orphicis reperiri, sed similiter ab otiosis hominibus male confictos; et his tamen magis etiam probabiles. Quam ista sunt indigna Poëta veteri, Ἑβδόμη εἰν ἀγαθοῖς· et Ἑβδόμη ἐν πρώτοισι; an idem ista significant, an diversa? Numerus septenarius, ὁ ἑπτὰ ἀριθμὸς, sive ἡ ἑπτὰς vel ἑβδομὰς, a Pythagoréis dicebatur ἀριθμὸς τέλειος· sed ἡ ἑβδόμη, *septima dierum,* nec a *Lino* τελείη dici poterat, neque ab Homero, neque adeo a recentioribus dicta fuit Platonicis, diem tamen *Platoni* natalem mensis septimum libenter laudantibus: — ἑβδόμη ἐςὶ τελείη Iudaicum est, et *Aristobuli* dogma. Sed quid sibi voluit istis *Aristobulus Lino* similiter affictis

——— καὶ ἑβδόμη ἐςὶ γενέθλη;

dicere saltem debuisset personatus iste *Linus*, cuius dies esset septima γενέθλη, *ortus*, Dei, an hominis? Neutrius, opinor, dixerit; sed dicere voluit dierum septimum esse lucis originem, atque universi diem natalem: Sic supra dixerat τὴν ἑβδόμην ἡμέραν Φωτὸς γένεσιν· Philo ter quaterve τοῦ κόσμου γενέθλιον [ἣν ἑορτάζει μὲν οὐρανὸς, ἑορτάζει δὲ γῆ] p. 684. D. p. 1178. A. 1180. C. atque ita etiam scripserat p. 20. C.

§. XL. *Sub* Lini *nomine fingi versus ab Aristobulo potuerunt Alexandriae, non sub nomine Callimachi, qui unus certe legisse videtur Libros sacros Graece versos.*

Id unum nunc dicendum restat, cur *Lini* nomen posuisse censeam Aristobulum non *Callimachi*, quod alibi tamen memini depravatum in

Καλλῖνος et alia. Philadelphi aetate claruerat *Callimachus*, cuius erant *Aristobuli* aevo atque in aula Philometoris Alexandriae notissima poëmata. Non hujus itaque, sed cujus scripta nusquam inveniebantur, *Lini* nomen fraudibus erat Iudaei commodum. — Ex omnibus autem aliis Poëtis unus mihi *Callimachus* videtur, ipsius aetate Graece conversos, libros evolvisse nostros sacros, hinc etiam transsumsisse nonnulla, quin septimum quoque diem mundo natalem laudare potuisse, numeri certe septenarii laudator *H. in Del.* v. 251 et seqq. *Hephaestion* hunc dat versum *Callimachi* p. 50,

Τὸν με παλαιςρίταν Ὅμοσας θεὸν ἑπτάκις φιλήσειν·

ne oscula quidem absque Numine septies fuissent repetita: Certe hoc spectavit Apulejus *Met.* XI. pag. 238, *marino lavacro se tradiderit septies submerso fluctibus capite.* En specimen impudentiae in Aristea pag. IX. 15. Dicitur ibi Rex Philadelphus, postquam essent evolutae membranae sacrae, quibus Hebraicis literis aureis esset inscripta Lex *Moysis*, πολὺν ἐπιςὰς χρόνον, καὶ προσκυνήσας σχεδὸν ἑπτάκις. Nunc claudam hanc dissertationem satis verbosam, postquam Callimachea quaedam posuero, quae, praeter alia, videri queant ex locis expressa Foederis antiqui, et visa quoque partim fuerunt *Spanhemio.*

H. in Iov. v. 31, Πλῆξεν ὄρος σκήπτρῳ· τὸ δέ οἱ δίχα πουλὺ διέςη·
Ἐκ δ' ἔχεεν μέγα χεῦμα·

H. in Apoll. 30, Apollo patri — Διὶ δεξιὸς ἧςαι·
———— 38. Αἱ δὲ κόμαι θυόεντα πέδῳ λείβουσιν ἔλαια.

H. in Del. v. 250 — ἐκυκλώσαντο ἑβδομάκις περὶ Δῆλον· —
———— 255, Ὄγδοον οὐκ ἔτ' ἄεισαν, ὁ δ' ἔκθορεν·
———— v. 175, ἰσάριθμοι Τείρεσιν (stellis,) ἡνίκα πλεῖςα κατ' ἠέρα βουκολέονται·

Fragm. CLXXXII, Αἴγυπτος προπάροιθεν ἐπ' ἐννέα κάρφετο ποιάς.
—— CXXXII, — ἀλιτροὺς Αὐγάζειν καθαραῖς οὐ δύναται λοχάσιν,

Peccatores non potest puris oculis aspicere.

Nunc etiam recordari debueram veteris dicti, σπείρειν δὲ χειρὶ, μήδ' ὅλῳ τῷ θυλάκῳ.

PETRI WESSELINGII

LECTIO PUBLICA

de Fragmento ORPHEI,

quod est apud JUSTINUM MARTYRA, TATIANUM, *aliosque:*

DE ARISTOBULO IUDAEO,

De Versione Graecâ *V. T. nullâ ante* Septuaginta etc.

PETRI WESSELINGII

LECTIO PUBLICA

de Fragmento ORPHEI,

quod est apud IUSTINUM MARTYRA, TATIANUM, *aliosque:*

DE ARISTOBULO IUDAEO;

de Versione Graecâ *V. T. nullâ ante* Septuaginta etc.

Quod aliquando significavimus, non defuisse Iudaeis, ante Christi natales, falsarios, qui Veterum loca consulto consilio interpolarint, exemplo manifestissimo probabimus: Non opus erit, ut scripta commemorem, quae ab hujusmodi Auctoribus provulgata fuerunt: Catalogum dedit I. A. FABRICIUS, Scriptaque ipsa collegit in *Codice Pseudepigrapho Veteris Testamenti.* ORPHEI autem Fragmentum, idque celeberrimum, ejus rei, quam significavi, dabit argumentum. Initium ita se habet.

> *Φθέγξομαι οἷς θέμίς ἐςι· θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι*
> *Πάντες ὁμῶς·* ——

> *Dicam illis quibus fas est: Omnes omnino profani*
> *Ianuas occludite.* ——

Sic apud IUSTINUM MARTYRA *Oratione paraeneticâ*, et TATIANUM *Orat. ad Graec.* Cap. 13. pluresque aliós citatur. Verum doctis Viris visum fuit, justâ sententiâ verba illa esse defecta, corriguntque adeo *βεβήλοις*, et *πᾶσιν ὁμῶς·* Atque ita est in Editione Carminum ORPHEI *Eschenbachiana* p. 242. GRAEVIUS ad LUCIAN. *de Sacrif.* Cap. 14. *Quid*, inquit, *est profani occludite januas? Profani enim arcebantur foribus templorum solemni formulâ, Procul hinc etc. sive, uti apud Callimachum*, ἑκὰς ὅςις ἀλιτρός. *Scribendum ergo, uti dixi*, *βεβήλοις·* Neque alia FRONTONIS DUCAEI ad *Tatian.* Orat. c. l. opinio est. Contra vero vulgatum justum pronunciat SPANHEM. ad CALLIM. *H. in Apoll.* v. 2. p. 79, arguens, praeter caetera, Fragmen-

R

tum constanter ita citari a Patribus Christianis, atque ab aliis Graecorum Scriptoribus. Utitur praeterea egregio testimonio Galeni: Et sane praeclare factum illustris Viri, quo patrocinium vulgatae scripturae et veteris professus est. Neque omnino in Fragmento agitur de *foribus templorum*; sed de *auribus hominum*. Monet Poëta, ut quasi *januas auribus obderent*, sive ut aures occluderent. Pertinet huc elegantissimus locus Platonis in *Conviv.* p. 33. quem et Mos. Solan. ad Lucian. *de Sacrificiis* excitasse video. Sic Plato: " Servi et si quis alius *βέβηλος καὶ ἀγροῖκος*, *profanus*, ,, *rusticoque ingenio*, *θύρας πάνυ μεγάλας τοῖς ὠσὶν ἐπίθεσθε*, *januas magnas auri-* ,, *bus opponite*, sive *claudite aures admotis quasi januis*." Quae Philosophi verba clare dictionem eam Orphicam spectant, et veram ejus lectionem firmant. *Critici* ad Sophocl. *Oed. Tyr.* princ. habent hunc quoque versum, sed scribunt in initio: Ἀείδω (ξυνετοῖσι,) reliqua vero ut oportet, eo ipso indicantes, variatum nonnihil in versus principio fuisse. Puto tamen, quod ante dedimus rectius esse. Atque haec dum meditabar, se memoriae offerebat locus quidam Diog. Laërt. L. II. C. 105. ubi ait, " Phaedonem, ,, Socratis discipulum, fuisse primâ juventute eâ infelicitate, ut coactus fue- ,, rit *στῆναι ἐπὶ οἰκήματος*, sed addit *ἀλλὰ τὸ θύριον προσθεὶς μέτειχε Σωκράτους*· Haerent Docti Viri in illis explicandis. Is. Casaub. emendat *ἀλλὰ τῷ θυρίῳ προθεὶς*, ut intelligeretur; Phaedonem januae lupanaris fuisse praepositum. Menag. aliud excogitavit, scribendum decernens, *ἀλλὰ πρὸς ἑταιρισμὸν προσθείς*· Sed quisque ammadvertit, *Menagii* correctionem longissime abire a Diogenis scriptura, minus aberrare magni *Casauboni* conjecturam. Verum illa opus est minime; bene habent verba, vertendaque: *januam occludens*, *Socratis utebatur disciplinâ*, sive *Socratis particeps erat*. Culta Graecorum dictio est *προσθεῖναι θύρας*. Herodot. III, 78, de uno Magorum irrumpente in cubiculum, *θέλων αὐτοῦ προσθεῖναι τὰς θύρας*, *cupiens ejus claudere fores*, qu m locum Portus in *Lex. Ion.* male sollicitat. Eundem in modum Lysias Orat. *de caede Eratosth.* p. 87. *ed. Ald.* *ἐκείνη*, inquit, *ἀναστᾶσα καὶ ἀπιοῦσα προστίθησι τὴν θύραν*.

Sic asseruimus et *Diogeni* et *Orphei* Fragmento suam scripturam. Usus eo Orphei Fragmento Aristobulus fuit, falsus ipse, an ab aliis in fraudem turpiter inductus: Quo de viro lubet pauca praemittere, ut cognitum magis nobis ejus ingenium et exploratiora fiant studia.

Origine fuit Iudaeus, Sectâ Peripateticus, egitque vitam praecipue in Aegypto. Aetas hominis controversa est ob dissensum Scriptorum, qui eum testem excitarunt. Clemens Alex. *Strom.* V. p. 705. ed. Britann. vitam

egisse significat circa Ptolemaei Philadelphi tempora: At Lib. I, p. 410 Commentarios scripsisse ait et misisse ad Ptolemaeum Φιλομήτορα: addit praeterea, non alium esse atque eum, qui II. *Macchab.* Cap. 1. V. 10 διδάσκαλος Πτολεμαίου βασιλέως, *praeceptor Regis Ptolemaei*, dicitur; quae profecto consistere non possunt. Error itaque aut calami aut memoriae est in priore *Clementis Alex.* loco, quem et detexit Ios. Scalig. ad Euseb. *Chron.* p. 142. Adjungit vir excellentissimus, confudisse praeterea Clementem duos Aristobulos; namque eum, cujus meminerunt Commentarii *Macchabaici*, longe alium et serioris esse aevi: Sed ea quidem censura nimia videtur. Alloquitur in Fragmento *Aristobulus* apud Euseb. *Praep. Evang.* Lib. XIII, c. 12. Ptolemaeum Philometora, ad quem Commentarios quoque eum allegasse vidimus ex *Clemente*. Iam, si praeceptor fuerit Ptolemaei Euergetae II, qui et *Physcon* ab *inflato ventre* appellatus; si, inquam, hujus fuerit doctor, aetas recte congruet: Regem enim Aegypti, Ptolemaeum Philometorem, excepit Ptolemaeus Physcon; atque hanc conciliandi Scriptores viam ingressus est excellenti Vir eruditione, H. Grotius, in Not. ad cit. *Hist. Macchab.* locum. Itaque progredi ulterius non debuerat doctus Britannus Humphr. Hody in Commentario *de Textu Origin.* Lib. I. C. 10, neque pertendere, *Aristobulum* falso nomine citari a *Clemente*, *Eusebio*, et aliis; Fragmenta Aristobuli impostorum esse figmenta et saeculo post C. N. II. flagitiose conficta. Est profecto illud decretum nimis calidum et temerarium. Satis ex dictis apparet, Aristobulum Iudaeum, Sectâ Peripateticum, vixisse in Aegypto circa tempora Ptolemaei Philometoris et Physconis: Scripsit *Sacrarum Legum interpretationem*, ἱερῶν νόμων ἑρμηνείαν nuncupatam Euseb. Lib. VII. *Praep. Evang.* c. 1. et inscripsit Regi Philometori, unde τὸ πρὸς Πτολεμαῖον σύγγραμμα apud eundem Eusebium et eo priorem Clementem Alexandrinum, quo ille Commentario, uti ex Fragmentis animadvertimus, sectatus est allegoricum explicandi genus, *Philonique Iudaeo* et aliis pluribus facem praeluxit, haud dubie ut Regi Aegyptio persuaderet, non esse proprie, quae Libris Mosaicis describuntur, accipienda, sed sub literarum tegmine excellentiora, subliminora, abdita latere: praeterea contendit, Philosophorum Graecorum nobilissimos, Pythagoram, Platonem, Aristotelicos pleraque omnia ex Mosaicis Libris esse mutuatos, suisque Sectatoribus inculcasse; fontem proinde, unde Philosophia manavit, Libros esse Mosis; Graecos hac de causâ Iudaeis plurimum debere. Quia vero illi tam confidenter positae opinioni pugnabat oratio Hebraea et sermo (neque enim Pythagoras, Plato, Aristoteles, Hebraica fuerunt edocti, aut lectitarunt unquam) opus fuit novo commento: adfirmat ante Graecam

Interpretum, qui LXX. dicuntur, versionem, imo diu ante Magnum Alexandrum, sacros Mosis Libros Graeco sermone fuisse redditos; potuisse praeterea in Aegypto agentes Philosophos istos haec scripta lectitare et in usus suos vertere.

De Versione ista Librorum Mosis quid multa? Nemo praeter *Aristobulum* ejus meminit; et, si qui meminerint, omnes ex hoc turbido fonte. Cui quoque bono ut labentibus annis nova interpretatio institueretur, si pristinis saeculis Graece legi potuissent Libri Mosis?

Porro in quorum tandem usum Versio ista fuit inchoata? Non profecto in usum Iudaeorum, quorum in Aegypto ante Alexandri M. tempora numerus admodum modicus erat: Increvit is demum temporibus Ptolemaei Lagidae, qui, captis Hierosolymis, Iudaeorum plurimos Alexandriam deportavit; auctus ampliorque factus est post aetatem Antiochi Epiphanis, Iudaeos vexantis in Palaestinâ, qua de re vide Diatriben *de Iud. Archont.* Cap. IV. Denique Graeci sermonis usus, utique in Palaestinâ et in Aegypto, ante Magni Alexandri expeditiones, aut perexiguus aut nullus: Latifundia enim Graeci sermonis victoriis Alexandri toto Oriente demum fuerunt prolata.

Itaque commentis Aristobuli relinquenda est versio ista, Alexandri M. imperio, ut ipse asseverat, multis annis prior: Idem vero in Euseb. Lib. XIII. *Praep. Evang.* Cap. 12. addit, Orpheum in Carmine, cui ἱερὸς λόγος titulus, Deum O. M. et agnovisse rerum conditorem conservatoremque omnium: Hoc vero ut ostenderet, excitavit et descripsit illud ipsum Fragmentum, de quo coeptum fuerat agi: descripsit autem ad hunc modum.

> *Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστί· θύρας ἐπίθεσθε βέβηλοι,*
>
> *Φεύγοντες δικαίων θεσμοὺς, θειοῖο τεθέντος*
>
> *Πᾶσι νόμου* ———

Quo specimine manifesta interpolatoris fraus apparet: Additus enim integer versus est, et alterius principium mutatum est, ut sententiae novae responderet. — Significare voluit, ex Lege Divinâ Mosaicâ sumta esse Orphica ista, fontemque adeo omnis Graecae sapientiae et Theologiae Orphicae esse Mosen ejusque Libros Legum; profanos claudere aurium fores debere, quod fugiant justorum Leges, cum tamen Lex divina omnibus sit posita. Illud ipsum firmare nititur in sequentibus, insertis Fragmento verbis, quae Orpheus recusaret. Sic versu 8.

Παλαῖος δὲ λόγος περὶ τοῦδε φαείνει·

Itaque intelligit per παλαῖον λόγον Legem Mosaicam: — sed longum facerem, si omnia, quae interpolator turpi ausu miscuit, et pro arbitrio addidit, persequi vellem. Si comparatio instituitur inter Orphicum hoc Fragmentum, uti servatum nobis est a IUSTINO MARTYRE, cum eodem descripto apud EUSEBIUM, res unicuique apparebit. Sane, si *Iustini Martyris* scripta injuriâ temporum periissent, neque adeo contendi haec potuissent Fragmenta, fraudis fortasse suspicio fuisset facta, nec ejus tamen cubilia potuissent detegi et nosci. Addamus tamen unum adhuc atque alterum.

Apud Eusebium negat personatus Orpheus, et recte negat, Deum oculis hominum posse conspici cognoscique; fuisse tamen propaginem quandam Chaldaeorum et unigenitam, quae agnoverit. Graeca ita se habent:

Εἰ μὴ μουνογενής τις ἀποῤῥὼξ φύλου ἄνωθεν
Χαλδαίων. ———

Designat *Abrahamum* ex Chaldaeorum regione progressum: Hunc addit fuisse peritum cursus astrorum sphaeraeque coelestis: Ἴδρις γὰρ ἐὴν ἄστροιο πορείης, et quae adduntur. Quam facem postquam sustulit Aristobulus, paullatim insecuti Iudaei, *Philo*, *Iosephusque*, pertendere coeperunt, sideralem scientiam, sphaericam coeli rationem, deberi Abrahamo: Hinc AEgyptios, hinc alios edoctos fuisse: Verum id, sacrorum Scriptorum auctoritate minime nixum, contudit repressitque docte BRUCKER. in *Historiâ Philosophicâ*. Aliud fraudis accedat argumentum: De *Mose* haec eodem in Fragmento:

Ὡς λόγος ἀρχαίων· ὡς ὑλογενὴς διέταξεν,
Ἐκ θεόθεν γνωμαῖσι λαβὼν κατὰ δίπλακα θεσμόν.

Quibus in versibus animadvertendum est vocabulum ὑλογενής, quod de *mortali nato* FR. VIGERUS interpretatus fuit. Sed praestat legere ὑδογενής, *natus ex aquâ*, quo etiam modo editur ab *Eschenbachio*. Ὑδογενής, *ex aquâ natus*, quemadmodum θεογενής, *Diis prognatus*, et θνητογενεῖς *mortalibus proseminati* a SOPHOCL. *Antig.* v. 845. Graeci veteres *aquam* ὕδος, ὕδωρ et ὕδας dixêre, unde ὕδατα et aliae flexiones: ὕδει φύρειν *aquâ miscere* est apud ETYMOLOGUM. Facillime literae Δ et Λ commutantur ob quandam similitudinem scriptionis. Sic in AELIANO *de Anim.* XII, c. 5. Αὐλῶν κόραι debent esse Λυδῶν κόραι *Lydiae puellae*, quod praeclare observavit RUTGERSIUS.

Itaque ὑδογενής, Moses, quasi *ex aquis natus et ex iisdem extractus:* Praeterea notamus δίπλακα θεσμὸν. Solent Graeci Interpretes Legis Divinae tabulas πλακὰς nominare: Hinc formatum est δίπλαξ, ut adeo θεσμὸς δίπλαξ *duas Legis Divinae tabulas* indicet. Homerus vocem δίπλακα semel atque iterum usurpavit, sed alia potestate et notione, in Od. T, v. 241.

— καὶ δίπλακα δῶκα — καλὴν πορφυρέην.
Et dedi duplicem vestem pulcram purpuream que.

Formatur δίπλαξ Homericum ex διπλόος—οῦς, ut ex λίθος—λίθαξ, ex πηλὸς—πήλαξ *luti copia*. Hinc πηλακίζειν et προπηλακίζειν proprie *luto inquinare multo*, dein facili translatione *injuriâ afficere*. Similis ratio in ὄμφαξ. — Atque haec de vocibus obscurioribus. — Manifesto autem versus indicant, *Mosen ex aquâ quasi genitum divinitus Leges accepisse, et tabulis inscripsisse duabus*, " propterea inde, quae de Deo cognoscenda sunt, repeti oportere; tunc ,, quoque qualem cultum Deo debeamus." Haec autem non esse Orphei, qui, cum Moses nasceretur, dudum natus erat, apertissimum est. Apparet ergo fraus; sed quis ejus architectus? Non desunt, qui Aristobulum *Peripateticum* insertorum versuum fuisse fabrum decreverunt, in quibus Eschenbachius in suo *Epigene*, sive de *Poësi Orphicâ*, p. 148. Verum aegrius id tulit Io. Alb. Fabricius *Bibl. Graecae* Lib. III, C. 11, p. 281. Sed non videtur recte *Eschenbachii* sententiam Vir doctissimus percepisse. Neque enim ea ille est opinione, Aristobulum totum illud, de quo disputamus, Fragmentum fixxisse, sed tantum illud interpolavisse, quo Regi Ptolemaeo persuaderet, Orpheum Abrahamum, Mosen, et alia, quae Iudaeos spectant eorumque Religionem, habuisse cognita. Egit hac ipsa de re Cudworthus in *System. Intell.* Cap. IV. Sect. 17, adscripsitque isti loco plura Moshemius, ab *Eschenbachii* sententiâ minime aliena. Verum si amamus, videtur omnino dicendum, Aristobulum hujus fraudis, quam multi *piam* vocant, etsi ego *impiam* malim, non posse absolvi. Vidimus supra, esse eum auctorem fabulae de antiquissima Librorum Mosaicorum versione, et negabimus eundem eodem in Commentario ad Regem Ptolemaeum potuisse aliam fraudem struere, et pari quidem consilio? Iudaei praeterea in Aegypto, quo sacra sua alia opinatis obtruderent, ab ejusmodi artibus non abstinuerunt. Sed, quod rem in clarissima luce ponit, et neglectum ab aliis fuit, vel inde apparebit, quod asseveraverit, Homerum et Hesiodum ex Libris Iudaeorum habuisse notitiam diei Sabbathi. Verba Aristobuli sunt: Διασαφεῖ δὲ καὶ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος μετειληφότες ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱερῶν εἶναι; videlicet *septimum diem esse*

sanctum: tum subjungit versum ex *Hesiodo,* mox tria *Homeri,* quae in ejus Carminibus nusquam reperiuntur, Fragmenta; tandem, ex Poëta *Lino;* tria Fragmenta, quinque versus, disparatos tamen et sejunctos. De *Lino* videamus priore loco: PAUSAN. Lib. IX, c. 29. memorat nobis Linum Amphimari filium et *Linum* Ismeni, Poëtam utrumque; verum neutrius ulla fuisse poëmata, aut, si quae fuerint, ad posteros non venisse, ait: De Linis tamen anceps est narratio, uti monitum a me ad DIOD. SIC. III, 66. Habet quoque Lini aliquid ligatae orationis DIOG. LAËRT. I, Sect. 4. Plures alios Lini versus ex Libro *de Naturâ Mundi* servavit STOBAEUS Serm. V. p. 64. tum alios Serm. XCI, p. 79. Fuerint itaque hi versus Lini; sed spectarintne septimum diem, in controversiâ est: Ultimus certe eo non pertinet, de Planetis per coeli plagas oberrantibus agens: Duo reliqui videntur *numerum septenarium* inprimis celebrare. Philosophi veteres et Pythagoréi praesertim numerum septenarium magnis laudibus ornabant, ἱερὸν appellantes, quin et *Minervae* titulo, *quod generatus non sit nec generet.* Vid. PHILON. IUD. *de Mund. opif.* p. 21. tum THEON. SMYRN. *in Mathem.* C. 46. et quae ibi ISM. BULIALDUS. Sed hoc mittamus, quia in dubio sunt: videamus potius *Hesiodi* versum, qui est *Op. et Dier.* 770.

Πρῶτον ἔνη τετράς τε καὶ ἕβδομας ἱερὸν ἦμαρ.

notemusque *Homerum* semel iterumque ἱερὸν ἦμαρ ponere *Il.* Θ. v. 65 et *Il.* Λ. v. 804.

——— καὶ ἀέξετο ἱερὸν ἦμαρ·

quibus locis, dictione istâ, tempus antemeridianum indicatur. Monet EUSTATHIUS ex *Porphyrio* ante medium diem solitos Veteres fuisse victimis operari; inde illud tempus ἱερὸν Poëtae; v. p. 698. ed. Rom. At illa significatio in versu *Hesiodi* locum non capit. Describit Poëta ex vetere superstitione alios dies esse faustos, alios infaustos et inauspicatos. Vid. GRAEVIUM in *Lectionibus.* Memorat ergo mensis dies eosque faustos, novilunium, quartum et septimum diem, tum octavum nonumque, utique non septimanae diem septimum. Quo ipso apparet, versum in eam rem imprudenter ab *Aristobulo* citari. Addit Poëta, septimum illum diem esse ἱερὸν ἦμαρ, quod Apollo isto die feratur natus; proinde septimus mensis dies sacer Apollini est. *Homeri* Fragmenta nec in *Iliade* nec in *Odysseâ* reperiuntur. Tangamus tamen, quod medio loco positum conspicitur ab Aristobulo:

Ἕβδομον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεςο ἅπαντα.

Speciosum illud est admodum, videturque innuere, *die septimo absoluta fuisse omnia*, adeoque *sex dierum spatio omnia, quae sunt, creata videri*; idque memorasse Poëtam Homerum, derivatum ex scriptis Iudaeorum. Sed est in Poëtae *Odyss*. E. v. 262. ferme, ni fraus adfuisset, geminus:

Τέτρατον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεςο ἅπαντα.

Vocabulum unum mutatum est. Aristobuli numerus *septimus* Poëtae *quartum* sede evertit. Si dicas in Poëtâ fuisse, uti citavit *Aristobulus*, ἕβδομον ἦμαρ etc. tueri opinionem non potes: addit enim Poëta,

Τῷ δ' ἄρα πέμπτῳ πέμπ' ἀπὸ νήσου δῖα Καλυψώ etc.

Haec igitur Poëtae verba clarissimo sunt indicio, scriptum fuisse, τέτρατον ἦμαρ. Quid jam dicemus de tantâ similitudine, quae inter Fragmentum ab *Aristobulo* citatum et inter versum Homericum intercedit? Poëta non loquitur de *rebus creatis*, sed de *rebus peractis in Insulá*, ad quam Ulysses devenerat. Equidem paene opinor, *fraudem hic accessisse* Aristobuli, et *mutasse consulto Poëtae verba*, quo Regi Aegyptio persuaderet, *septimum diem* et *Sabbath* quidem ab Homero fuisse laudatum.